

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

Наталія Левченко

ПІДГОТОВКА ОРГАНІЗАТОРІВ
ДИТЯЧОГО РУХУ В УКРАЇНІ
(20–30-ті роки ХХ століття)

Монографія

Умань
Видавець ФОП Жовтий О.О.
2016

УДК (37+061.213)(477)(09)

ББК 74.03(4Укр)

Л 38

Рецензенти: **Коляда Наталія Миколаївна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;
Кочубей Тетяна Дмитрівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;
Петренко Оксана Борисівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № __ від 27 грудня 2016 р.)*

Левченко Н. В.

Підготовка організаторів дитячого руху в Україні (20–30-ті роки XX століття) : монографія / Н. В. Левченко – Умань : ФОП Жовтий, 2016. – 362 с.

ISBN 978-617-525-189-8

У пропонованій монографії наведено теоретичне узагальнення важливого й актуального завдання – виявлення та розкриття соціально-педагогічних засад підготовки організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки XX століття. Обґрунтовано періодизацію процесу підготовки організаторів дитячого руху; виокремлено основні форми підготовки організаторів дитячого руху в Україні в досліджуваний період; висвітлено процес підготовки керівних та наукових кадрів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки XX століття; розкрито науково-методичний супровід та інформаційно-комунікаційне забезпечення досліджувального процесу.

Для наукових працівників, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів, які цікавляться історією педагогіки та соціальною педагогікою.

УДК (37+061.213)(477)(09)

ББК 74.03(4Укр)

ISBN 978-617-525-189-8

© Левченко Н. В., 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ПЕРЕДМОВА.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	12
1.1. Історіографія проблеми та джерельна база дослідження...	12
1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження.....	27
1.3. Ретроспективний аналіз підготовки організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-ті роки ХХ століття.....	39
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ПІДГОТОВКИ ОРГАНІЗАТОРІВ ДИТЯЧОГО РУХУ В УКРАЇНІ (20–30-ті роки ХХ століття).....	64
2.1. Курси як провідна форма підготовки організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-ті роки ХХ століття.....	64
2.2. Семінари та школи з підготовки піонерських кадрів	90
2.3. Заочне навчання та самоосвіта організаторів дитячого руху 20–30-ті роки ХХ століття	108
РОЗДІЛ 3. НАУКОВО-МЕТОДИЧНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ОРГАНІЗАТОРІВ ДИТЯЧОГО РУХУ В УКРАЇНІ (20–30-ті роки ХХ століття)	121
3.1. Підготовка керівників дитячого руху в Україні у 20–30-ті роки ХХ століття.....	121
3.2. Формування наукових кадрів дитячого руху в досліджуваний період.....	137
3.3. Науково-методичний супровід та інформаційно-комунікаційне забезпечення підготовки організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-ті роки ХХ століття	148
ПІСЛЯМОВА.....	163
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	168
ДОДАТКИ.....	206

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВКП – Всесоюзна комуністична партія
ВКП (б) – Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)
ВЛКСМ – Всесоюзна Ленінська комуністична спілка молоді
ВНЗ – вищий навчальний заклад
ВФДМ – Всесвітня федерація демократичної молоді
Головсоцвих – Головне управління соціального виховання
Диткомрух – дитячий комуністичний рух
Дитрух – дитячий рух
ДКО – дитяче комуністичне об'єднання
ІНО – інститут народної освіти
КДР – комуністичний дитячий рух
Комсомол – комуністичний молодіжний рух (організація) в СРСР
КП(б)У – комуністична партія (більшовиків) України
КПРС – комуністична партія Радянського Союзу
КСМ – комуністична спілка молоді
Наркомос (НКО) – Народний комісаріат освіти
Окркурсз'їзди – окружні курси-з'їзди
Окрнаради – окружні наради
Райгуртки – районні гуртки
Райдиторг – районна дитяча організація
Райкурсз'їзди – районні курси-з'їзди
РБ ЮП – районне бюро юних піонерів
РКП(б) – Російська комуністична партія (більшовиків)
РКСМ – Російська комуністична спілка молоді
РРФСР – Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
РСДРП(б) – Російська соціал-демократична робітничая партія (більшовиків)
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
УНДІ КДР – Український науково-дослідний інститут комуністичного дитячого руху
ЦБ ДКО – Центральне бюро дитячих комуністичних об'єднань
ЦК – центральний комітет
ЦК ВКП (б) – Центральний комітет Всесоюдної комуністичної партії (більшовиків)

ЦК ВЛКСМ – Центральний комітет Всесоюзної Ленінської комуністичної спілки молоді

ЦК КПРС – Центральний комітет комуністичної партії Радянського Союзу

ЦК ЛКСМУ – Центральний комітет Ленінської комуністичної спілки молоді України

ЦК РКП (б) – Центральний комітет Російської комуністичної партії (більшовиків)

ЦК РЛКСМ – Центральний комітет Російської Ленської комуністичної спілки молоді

ЮП – юні піонери

ПЕРЕДМОВА

У нових соціально-економічних та соціокультурних умовах все більших обертів набирає дитячий рух – активний суб'єкт соціальної політики держави, своєрідний соціально-педагогічний феномен, складова соціального руху, що становить спільні дії дітей та дорослих, які об'єдналися з метою накопичення соціального досвіду, формування ціннісних орієнтацій та самореалізації; унікальний соціально-педагогічний фактор, що активно стимулює дитяче самоствердження, самовизначення і соціалізацію.

Дитячі організації й об'єднання різної цільової та змістової спрямованості як соціальні інститути позаформального виховання знаходять своє місце у соціально-політичній системі суспільства, про що наголошується в Конвенції ООН про права дитини, Законі України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1998 р., зі змінами), Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні (2004), проекті Концепції дитячого руху в Україні (2006), Указі Президента України «Про заходи щодо сприяння розвитку пластового (скаутського) руху в Україні» (2008), Державній цільовій соціальній програмі «Молодь України» на 2009–2015 роки (2009) та інших нормативно-правових документах.

Аналіз сучасної практики виявив професійну некомпетентність дорослих (соціальних педагогів, організаторів) у питаннях взаємодії з дитячими об'єднаннями, відсутність кадрів, здатних підтримати дитячу соціально та особистісно значущу ініціативу й самодіяльність. Однією із причин цього є новизна ситуації, що склалася в дитячому русі: демонополізований, варіативний за цілями, цінностями, спрямованістю діяльності, різноманітний за формами, він має поки що незначний соціальний і виховний вплив та потребує підготовки відповідних висококваліфікованих фахівців – організаторів дитячого руху.

Майже всі сучасні дитячі та молодіжні об'єднання виростили на цільово-змістових та організаційно-стильових запозиченнях досвіду піонерської та комсомольської організацій радянського періоду. І навіть незважаючи на постійне «відхрещування» від

своїх попередників, вони успадкували від них та намагаються відтворити в принципово нових соціально-економічних умовах організаційно-методичні засади, виховні й навчальні пріоритети, принципи управління і т.п. Нічого осудливого в цьому немає, як немає й сумнівів у загальній користі названих пріоритетів та принципів – величезного як за обсягом, так і за змістом виховного потенціалу історико-педагогічного досвіду діяльності дитячих формувань.

Однак сьогодні багато говорять про недоліки радянської педагогічної науки, зокрема: залежність від партійних ухвал, підміну дослідницьких методик узагальненням передового досвіду вчителів, інтерес не до реальних проблем освіти, а до ідеального вчителя і зразкового учня. Проте не варто забувати, що «...радянська педагогіка – це частина цілого, частина історії вітчизняної педагогічної науки, яку не можна вихолостити, перекреслити або стерти з пам'яті. До неї треба звертатися, критично осмислювати, прагнути бачити її достоїнства і прорахунки» [249, с. 8].

Важливим є виявлення оптимального виховного потенціалу дитячого руху та його структур (об'єднань, організацій і т.д.) та усвідомлення із сучасних позицій багатого вітчизняного соціально-виховного досвіду.

На різних історико-педагогічних етапах приділялася значна увага дослідженню проблеми підготовки кадрів для дитячого руху, насамперед, піонерської організації, яка займала монопольну позицію (за деякими винятками) в дитячому середовищі як масова організація. Значну роль в історії розвитку дитячого руху відіграли такі форми підготовки дорослих лідерів, як курси, школи, класи вожатих, а згодом – відділення педагогічних училищ та факультети педагогічних навчальних закладів.

У працях вітчизняних та зарубіжних дослідників висвітлено такі аспекти цієї проблеми: професійна підготовка вчителя до взаємодії з дитячими громадськими об'єднаннями (Л. Алієва, І. Гордін, С. Харченко та ін.); готовність студентів до співпраці з дитячою організацією, формування професійної майстерності вожатого, піонерського працівника (О. Лісовець, В. Лебединський, Р. Литвак, О. Соколова та ін.).

Серед інших досліджень відзначаємо праці М. Басова, А. Кирпичника, Н. Коляди, В. Кудинова, Ю. Кудряшова, Р. Охрімчук, І. Руденко, Т. Трухачової та ін. Дослідники пов'язували професійну діяльність організаторів дитячого руху із соціально-педагогічним потенціалом піонерської організації; формуванням позиції вожатого та вчителя як педагога-організатора, які володіють теоретичними та практичними знаннями для роботи з дитячим колективом.

Серед наукових досліджень та розвідок сучасних учених-педагогів, у яких розглянуто названу проблему крізь призму інших проблем педагогічної науки, роботи О. Адаменко, Л. Березівської, В. Береки, Л. Ваховського, В. Виноградової-Бондаренко, Н. Гупана, Н. Дічек, С. Дмитренко, В. Кузя, Н. Останіної, О. Петренко, О. Петришен, Н. Побірченко, О. Сараєвої, О. Сухомлинської, Л. Цибулько, С. Черкасової, Т. Філімонової, Т. Цвірової, В. Федяєвої та ін.

Однак переважна більшість зазначених досліджень тільки опосередковано торкаються досліджуваної теми в контексті розвитку дитячого та молодіжного руху чи мають фрагментарний характер. До цього часу проблема підготовки організаторів дитячого руху не стала предметом спеціального педагогічного дослідження, що надає їй особливої науково-теоретичної значущості та актуальності. Як свідчить історіографічний аналіз проблеми, у вітчизняній історико-педагогічній науці нині відсутнє цілісне дослідження проблеми підготовки організаторів дитячого руху в Україні на різних історико-педагогічних етапах, зокрема в 20–30-х роках ХХ століття – періоду, коли дитячий рух був новим засобом цільового соціального виховання підростаючого покоління, різноплановим соціально-педагогічним явищем, основними ознаками якого були самодіяльність, певною мірою самоорганізованість і громадськість.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 20–30-ті роки ХХ століття. *Нижня межа* дослідження (початок 20-х років ХХ століття) зумовлена початком етапу становлення дитячого руху як основного фактора соціального виховання («Декларація про соціальне виховання дітей», 1920 р.; «Кодекс законів про народну освіту УСРР», 1922 р.; «Руководство по соціальному вихованню», 1923 р.), що супроводжувався стрімким розвитком

дитячих організацій та гострою потребою в організаторах дитячого руху. В цей час створюються структури, відомства, заклади, які займаються підготовкою, перепідготовкою та підвищенням кваліфікації організаторів дитячого руху різних рівнів.

Верхня межа дослідження (кінець 30-х років ХХ століття) – етап реорганізації, пов'язаний із завершенням періоду розвитку різнопланового громадського дитячого руху та початком періоду діяльності єдиної масової пришкільної піонерської організації. Посилюється увага до педагогічних аспектів роботи вожатого, посада старшого вожатого вводиться до штатного розпису школи, у зв'язку з чим відбувається переорієнтація на стаціонарні форми підготовки, зокрема, школи піонервожатих (постанова Х Пленуму ЦК ВЛКСМ «Про самостійну підготовку старших піонерпрацівників», 1939 р.).

Основою для написання монографії стали документи, що зберігаються у фондах *архівних установ*: Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Київ (фонди: № 1 – Верховна Рада України. 1917 – 2002 рр.; № 166 – Народний комісаріат освіти УСРР. 1919 – 1935 рр.; № 4346 – Український науково-дослідний інститут педагогіки, м. Харків; № 5127 – Український науково-дослідний інститут педагогіки, м. Харків, з 1936 г. – м. Київ), Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Київ (фонди: № 1 – Центральний Комітет Комуністичної партії України; № 7 – Центральний комітет Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України); матеріали фондів ряду *бібліотек*: Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка та ін.; періодичні видання: *журнали* – «Радянська освіта» (1923–1931), «Просвещение Донбасса» («Освіта Донбасу») (1922–1930), «Бюлетень НКО УСРР» (1922–1934), «Путь просвещения» (1922–1930), «Український вісник рефлексології та експериментальної педагогіки» (1925–1932), «Дитячий рух» (1925–1934), «Піонервожатий» (1934–1941), «Вожатый» (1924–1988), «Колхозный вожатый» (1931–1932), «Пионер» (1928–1941) та ін.; *газети* – «Юный спартак» (1922–1924), «Юный ленинец» (1924–1925), «На зміну» (1925–1928), «Юный пионер» (1933–1941) та

ін.; статистичні відомості, збірники документів, праці вітчизняних педагогів, матеріали історико-педагогічних досліджень (автореферати, дисертації, монографії), довідково-бібліографічна література.

Монографія складається зі передмови, трьох розділів, висновків до розділів, післямови, де виявлено і розкрито соціально-педагогічні засади підготовки організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки ХХ століття – цілісну сукупність вихідних положень, ідей, принципів, правил, вимог на рівні організаційного (нормативне забезпечення), змістового (зміст, напрями, форми і методи), науково-методичного (науково-методичний супровід та інформаційно-комунікаційне забезпечення) структурних складників цілеспрямованого процесу оволодіння знаннями та вміннями з метою набуття навичок, необхідних для виконання певних видів робіт, задоволення індивідуальних освітніх запитів та ініціатив у сфері дитячого руху через різні форми здобуття професійної освіти; обґрунтовано періодизацію процесу підготовки організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки ХХ століття: 1920 – 1923 рр. – етап становлення; 1923–1927 рр. – етап розвитку; 1927 р. – кінець 30-х років ХХ століття – етап реорганізації; виокремлено основні форми підготовки організаторів дитячого руху в Україні в досліджуваній період: за видом – курси, семінари, школи, наради, конференції, кабінети; за тривалістю – короткотривалі або тимчасові, довготривалі або постійні; за способом проведення – заочні, стаціонарні, самоосвіта; за цільовою спрямованістю – для «низових», керівних, наукових кадрів; за предметною спрямованістю організатора – наприклад, для інструкторів із фізичного виховання; за типом дитячих формувань відповідно до місця їх діяльності – для вожатих міських (сільських) загонів, для вожатих «транспортних загонів» та ін.; за віком членів дитячих організацій – для вожатих піонерських загонів, вожатих жовтеньських груп; за національною належністю організаторів або членів дитячих організацій – курси піонерпрацівників нацменшин (для підготовки вожатих єврейських, польських, німецьких загонів та ін.); охарактеризовано науково-методичну складову підготовки організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки ХХ

століття, що охоплює: підготовку керівних та наукових кадрів дитячого руху в Україні; науково-методичне та інформаційно-комунікаційне забезпечення досліджуваного процесу; *уточнено* сутність ключових понять дослідження: «дитячий рух», «організатор дитячого руху», «підготовка організаторів дитячого руху», «соціально-педагогічні засади підготовки організаторів дитячого руху» та ін.); *удосконалено* наукові уявлення про історіографію проблеми, джерельну базу дослідження; *подальшого розвитку набуло* висвітлення внеску українських та зарубіжних педагогів, теоретиків і практиків у справу підготовки організаторів дитячого руху в досліджуваний період.

Запропонована монографія є спробою узагальнення теоретичного і практичного досвіду підготовки організаторів дитячого руху в Україні (20–30-ті роки ХХ століття), сподіваємось висвітлена проблема є цікавою та корисною для науковців, педагогів у підготовці відповідних кадрів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія проблеми та джерельна база дослідження

Пріоритетним напрямом модернізації й реформування системи освіти України, особливо в умовах її наближення до європейських та світових стандартів, є безперервне вдосконалення та підвищення якості навчального процесу. Зростає соціальна роль особистості, у виховних дитячих закладах здійснюється особистісно-орієнтований підхід, який має за мету розвивати особистість кожної окремої дитини. Педагогічні видання 20-х років ХХ століття засвідчують, що важливим чинником соціального виховання на початку 20-х років ХХ століття був дитячий рух, що організував дитинство, давав зміст соціальному вихованню і був його підґрунтям [65, с. 119–123].

Нині дитячий рух із окремих фактів, епізодів суспільного життя перетворюється на соціально-педагогічний чинник, стійку реальність повсякденності, яка впродовж десятиліть у найрізноманітніших формах, структурах, видах, проявах була об'єктом вивчення різних наук. Тому одним із завдань нашого дослідження в контексті обґрунтування його теоретико-методологічних засад став, насамперед, історіографічний аналіз проблеми підготовки організаторів дитячого руху.

Відповідно до визначення, поданого у словнику-довіднику «Детское движение» (Москва, 2005), історіографія дитячого руху – це галузь знання, в основі якої лежить історичний аналіз тенденцій та етапів розвитку і вивчення історії дитячого руху, теоретичне осмислення напрацьованого, узагальнення всього цінного, що є в історико-педагогічному дослідницькому досвіді вивчення історії дитячого руху. Історіографія сприяє формуванню обґрунтованих уявлень про історичні події, факти, рішення; вихованню патріотичних почуттів, пошани до своїх попередників. Історіографія вирішує актуальне завдання підвищення якості узагальнення історії розвитку дитячих об'єднань. Такий підхід дає науково обґрунтовану відповідь на істотні запитання: які проблеми знайшли досить повне

віддзеркалення в дослідженнях, а які вивчені недостатньо або зовсім не піддавалися науковому аналізу. Дослідження історіографічного характеру мають важливе значення для планування і координації наукової роботи в цій галузі знань [155, с. 25–26].

Історія розвитку дитячого руху в Україні позначена доробком кількох генерацій вітчизняних педагогів, громадських та культурно-освітніх діячів. Однак проблемним у систематизації як історіографічної, так і джерельної бази дослідження є, по-перше, частковий аналіз дитячого руху як складової молодіжного руху; по-друге, різний підхід до самого предмета дослідження та відсутність у сучасній літературі єдиного підходу до визначення поняття «дитячий рух» [155, с. 25–26; 293, с. 97].

Як показав аналіз наукових джерел, проблема історіографічного дослідження дитячого руху в різні роки розглядалася в наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Проте нині в науковому обігу є лише декілька робіт, спеціально присвячених історіографічному аналізу проблеми дитячого руху, серед яких: «Проблемы истории создания пионерской организации в СССР: историографический анализ педагогических исследований за 1922–1975 гг.» М. Басова (Москва, 1975) [16]; «Научоведческие аспекты исследования истории детского движения в России: методология, историография, источниковедение (нач. XX в. – 90-е гг.)» (Москва, 1997) [15]; «Проблемы истории пионерской организации в советской педагогической литературе. Историографические очерки» І. Гордіна (Москва, 1982) [70], «Общественные движения и организации детей и молодежи в России в XX в.» В. Кудинова (Сант-Петербург, 1994) [175] та ін.

Дослідники обирали свою траєкторію вивчення дитячого руху, позначивши його як педагогічне чи історичне явище. Так, відомий російський історик, дослідник дитячого руху В. Кудинов подає історіографію дитячого руху за окремими групами, що представляють найбільш актуальні, важливі проблеми дослідження цього історичного явища: історіографічні праці; питання періодизації історії дитячого руху та піонерської організації; розвиток методології історичних досліджень дитячого руху, піонерської організації; вивчення впливу

теоретиків та видатних діячів компартії, радянської держави на теорію та практику піонерської роботи; становлення системи керівництва дитячими об'єднаннями, піонерською організацією; питання підготовки кадрів піонерських працівників; дослідження досвіду скаутського та допіонерського руху; вивчення стану сучасного дитячого, молодіжного руху [155, с. 27; 175, с. 20–60].

Історіографія еволюції дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки ХХ століття представлена в працях Л. Алієвої, М. Басова, М. Богуславського, І. Гордіна, В. Кудинова, В. Лебединського, Ф. Корольова, В. Ніколаєва, Ю. Кудряшова, В. Яковлева та ін. Для визначення соціальної цінності дитячого руху ми зверталися у працях згаданих авторів до діяльності організаторів дитячого руху, важливого утворюючого фактора організованого дитячого руху, що забезпечує підтримку і залучення підлітків до широкого спектру життя суспільства, реалізацію їх прав і свобод.

Становлення та розвиток системи підготовки організаторів дитячого руху спонукає до виділення декількох підходів у його вивченні, до яких ми звертались у процесі дослідження: генетичного, порівняльно-історичного, системного. Генетичний підхід дозволив визначити основні періоди й етапи розвитку цього процесу. Порівняльно-історичний – дав можливість виділити загальні та особливі характеристики змісту, форм підготовки в різні періоди, розкрити суть змін, виявити причини обмеження їх використання; сприяв пошуку шляхів подолання кризових явищ. Системний підхід передбачав вивчення процесу суспільно-державної підготовки з використання принципів, категорій, законів, положень системного аналізу [293, с.138].

Вивчивши психолого-педагогічну літературу [293; 296; 312; 321; 328], ми встановили такі основні аспекти вивчення досліджуваної проблеми: питання підготовки вожатого як професійного керівника піонерської організації; підготовки студентів – майбутніх педагогів-вихователів – до взаємодії з дитячими громадськими об'єднаннями; підвищення кваліфікації вчителів; підготовки дорослих лідерів дитячих об'єднань.

Наукові дані та загальні методологічні і специфічні підходи дозволяють простежити історичний процес становлення нової системи підготовки кадрів для дитячого руху, виявити проблеми, важливі для сучасної теорії і практики освіти дорослих –

організаторів дитячого руху [293, с. 138].

Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчує, що останнім часом питання підготовки організаторів дитячого руху, певні аспекти професійної підготовки сучасних соціальних педагогів і соціальних працівників до діяльності з дитячими та молодіжними організаціями висвітлено в працях Л. Ваховського, О. Гури, І. Зверєвої, А. Капської, Г. Лактіонової, Г. Локаревої, Ю. Мацкевич, Л. Міщик, А. Первушиної, Ю. Поліщука, Л. Штефан та ін.

Окремі аспекти проблеми підготовки організаторів дитячого руху досліджуваного періоду розглядали у своїх працях його сучасники, учені, педагоги 20–30-тих років ХХ століття (Е. Гернле, І. Жуков, О. Залужний, М. Зотін, М. Крупеніна, Н. Крупська, Н. Конопльова, Ф. Корольов, І. Соколянський та ін.), які розглядали дитячий рух як основний фактор соціального виховання.

Дослідники 40–80-тих років ХХ століття вивчали формування професійної майстерності вожатого, піонерського працівника (Г. Абросимова, Л. Алієва, Л. Балясна, Л. Божович, І. Гордін, І. Іванов, Г. Іващенко, К. Зикова, Т. Коннікова, М. Монахов, В. Лебединський, О. Соколова та ін.).

Вивчення проблеми підготовки організаторів дитячого руху, зокрема досліджуваного періоду, актуалізується починаючи з 90-х років ХХ століття. Сучасні дослідники М. Басов, М. Богуславський, Л. Ваховський, Л. Віннікова, А. Волохов, Н. Гайдук, Л. Донченко, О. Залужний, А. Капська, А. Кирпичник, Н. Коляда, В. Кудинов, Ю. Кудряшов, Е. Мальцева, І. Руденко, Н. Собчак, І. Фрішман та ін. розглядають проблему підготовки організаторів дитячого руху, частково – в історичному аспекті.

Здійснений нами аналіз літератури з історії дитячих організацій за період з початку ХХ століття і до наших днів засвідчує, що процес накопичення знань про підготовку організаторів дитячого руху відбувався в декілька етапів, які зумовлені суспільно-політичними умовами життя держави і відображають найважливіші педагогічні явища, пов'язані з підготовкою організаторів дитячого руху різного рівня. Ці етапи переважно співпадають з періодизацією, обґрунтованою в історичній та історико-педагогічній літературі. Лише в окремих

випадках розвиток досліджень із зазначеної проблематики відхиляється від загальних хронологічних рамок.

Отже, постає необхідність періодизації історіографічних досліджень проблеми підготовки організаторів дитячого руху, тобто періодизації досліджуваного явища з точки зору історіографії – специфічної форми знання про розвиток того або іншого історико-педагогічного процесу, побудови своєрідної його концепції [155, с. 28].

Варто зазначити, що в історіографії поділ на етапи й періоди проводиться для того, щоб виявити вирішальний напрям розвитку наукової думки на кожному новому відрізку «історіографічного часу», виділити нові явища всередині тих історіографічних пластів, що діють і які приходять їм на зміну. Важливо також виявити якісні зрушення, досягнуті в розробці основних концепцій історії, розширення проблематики, вдосконалення прийомів дослідження, завдань і характеру діяльності наукових установ, уведення до наукового обігу нових джерел та ін. [155, с. 28].

У процесі аналізу історіографічних праць, в яких розглядалися окремі аспекти підготовки організаторів дитячого руху, було враховувано наявні у вітчизняному науковому доробку підходи до періодизації становлення й розвитку вітчизняної історії педагогіки.

Так, на думку Н. Гупана, українська історико-педагогічна наука виникла в другій половині XIX століття й у своєму розвитку пройшла чотири періоди: перший (друга половина XIX століття – 1916 р.) – становлення загальних основ вітчизняної історико-педагогічної науки; другий (1917 – 20-ті роки XX століття) – формування нових тенденцій у вітчизняній історії педагогіки; третій (30-ті – перша половина 80-х років XX століття) – розвиток історико-педагогічної науки на основі марксистської методології; четвертий (друга половина 80-х – 90-ті роки XX століття) – розвиток вітчизняної історико-педагогічної науки на нових методологічних засадах, створення національної науки [76, с. 22–23; 155, с. 28–29].

Здійснений нами аналіз історіографічних праць свідчить про відсутність єдиного підходу до періодизації історіографії проблеми підготовки організаторів дитячого руху. Так,

російський учений М. Богуславський визначив сім етапів розвитку означеного процесу: 1) початок ХХ століття; 2) 1918 – 1931 роки ХХ століття; 3) перша половина 30-х років ХХ століття; 4) середина 30-х – початок 50-х років ХХ століття; 5) 50-ті роки – середина 70-х років ХХ століття; 6) середина 70-х – 80-ті роки ХХ століття; 7) 90-ті роки ХХ століття [24, с. 18–22].

Важливими для нашого дослідження є періодизації історіографії проблеми розвитку дитячого руху загалом та підготовки його організаторів зокрема, запропоновані дослідниками К. Зиковою [125, с. 48], Н. Колядою [155; 156], І. Руденко [293; 294, с. 14].

Вивчення історико-педагогічних джерел дозволило визначити досліджуваний період як початок становлення інноваційної системи підготовки нового типу педагога-організатора дитячого громадського об'єднання. Ця система протягом усього ХХ століття розвивалася, змінювалася, вдосконалювалася, долала стан криз, труднощів, набувала якостей і властивостей життєвості, стійкості.

Зважаючи на існування особливої науки про дитячий рух, на викликану соціально-педагогічними чинниками зміну проблематики соціально-педагогічної підготовки організаторів дитячого руху, пропонуємо таку *періодизацію історіографії проблеми дослідження*.

1-й етап (10-ті – перша половина 20-тих років ХХ століття) – зародження педагогіки дитячого руху, один із напрямів якої – вивчення процесу підготовки організаторів дитячих самодіяльних формувань та об'єднань – поява в Росії перших праць про досліджуваний процес (Р. Баден-Пауел [11; 12], Е. Гернле [61; 62], І. Жуков [109], О. Пантюхов [245], С. Шацький [359] та ін.). В основу скаутського методу підготовки керівних кадрів покладено систему самоосвіти, спрямовану на розвиток характеру, набуття знань, впевненості в собі. Ця соціально-педагогічна система виникла як результат використання специфічного освітньо-професійного «внутрішнього ресурсу й потенціалу» дитячо-молодіжної скаутської організації. З поширенням скаутизму в практиці виховання з'явився тип педагога, який впливає на дитину через захоплення, інтереси, особливе ставлення до нього як до рівного.

Вивчення й узагальнення цієї практики є одним із джерел формування сучасного досвіду підготовки кадрів для дитячої організації.

2-й етап (друга половина 20-тих – середина 30-тих років ХХ століття) – розвиток досліджень проблеми підготовки організаторів дитячого руху – новий етап наукового педагогічного осмислення дитячого руху, пов'язаний із виявленням специфічних можливостей цієї особливої галузі, що історично одержала назву «піонерський рух». У суспільстві утверджуються поняття «вожатий» (керівник дитячої організації), «педагог нового типу», формується наукове розуміння змісту його діяльності; створюються структури, відомства, заклади для його підготовки; в науці виокремлюється проблематика, пов'язана з осмисленням мети, завдань, форм і методів піонерської роботи і підготовки вожатого – організатора дитячого руху.

Педагоги 20-х років ХХ століття (О. Бем, М. Бирбраймер, М. Зак, А. Залкінд, В. Зорін, Л. Котлицький, М. Крупеніна, Н. Крупська, І. Фільцер та ін.) розробляли зміст, принципи, завдання, форми і методи піонерської роботи. Вчені-педагоги, психологи, діячі та керівники піонерської організації обговорювали зміст аспектів підготовки вожатого як організатора і вихователя дитячого колективу (П. Блонський, А. Залкінд, Ф. Корольов, М. Крупеніна, Н. Крупська, А. Луначарський, В. Шульгін та ін.).

Уже в кінці 20-х років ХХ століття до професійної підготовки піонерських кадрів почали залучати державні освітні установи, які акцентували увагу на підготовку вожатого як нового типу педагога-вихователя. Початок 30-х років ХХ століття пов'язаний із відкриттям відділень для підготовки піонерських кадрів у педагогічних вузах, педагогічних технікумах. В основі цієї роботи були закладені ідеї якості професійної діяльності не тільки вожатого, а й піонерського керівника різних рівнів. У 1930–1932 роках було створено систему науково-дослідних центрів і інститутів, які вивчали досвід дитячої організації, відкрито аспірантуру для підготовки спеціалістів вищої кваліфікації з історії, теорії, методики дитячого руху.

Як відомо, найбільш масовою дитячою організацією в цей час була піонерська організація. Днем її народження вважається 19 травня 1922 р., коли конференція ВЛКСМ прийняла рішення про масове створення піонерських загонів. Спочатку піонерський рух мав певну організаційну різноманітність у республіках, і в Україні зокрема, а до 1926 року сформувалася уніфікована структура під назвою Всесоюзна піонерська організація імені В. І. Леніна.

За свідченням відомого теоретика в галузі соціального виховання І. Соколянського, в Україні практика виховання через дитячий рух починається з 1923 року [309, с. 15–19]. Зауважимо, що в цей період по-різному трактували сутність та завдання дитячого руху. Певним орієнтиром слугував циркулярний лист ЦК КП(б)У «Про дитячий комуністичний рух», у якому зазначалось, що дитячий рух має велике значення в справі комуністичного виховання дітей, революціонізації форм побуту, формування в дітей громадських навичок, залучення їх до колективного життя й роботи [382, арк. 43–44].

І. Соколянський до дитячого руху відносив не тільки піонерську організацію, а й усі дитячі угруповання, які «поставали на тлі суспільних відносин» і зумовлювали «класову поведінку» особистості. Саме через дитячий колектив, через дитячу організацію, на його думку, дитина набирає організованих форм поведінки і вступає у зв'язок із середовищем. Педагог наголошував, що дитячий рух, як такий, не може мати постійну форму [309, с. 15–19].

Дієвість дитячого руху як чинника колективного виховання дітей багато в чому залежала від підходів до його організації. В численних офіційних документах підкреслювалося, що саме дитрух є основою соціального виховання і мусить стати фактором, що визначає норми поведінки дитячого колективу. Предметом особливої уваги було питання про стосунки педагогів та піонерських організацій. Учасники наради вважали, що вчитель не може стояти осторонь дитруху, але він і не повинен перетворювати його в певний «додаток школи».

На сучасному етапі розвитку соціально-педагогічної практики розмаїття дитячого руху стає об'єктивною реальністю,

інститутом громадського становлення, соціалізації юної особистості.

Як свідчить аналіз джерел, феномен дитячого руху протягом усієї історії свого розвитку набував різних організаційних форм, проте завжди зберігав суб'єктну роль у вихованні дитини, наближаючи її до природи, цінностей дитинства. Саме тому дитрух став об'єктом вивчення комплексу наук про людину, насамперед, педагогіки [293, с. 11; 154, с. 90–93].

В досліджуваний період в Україні велика увага приділялася організації та роботі своєрідних дослідницьких центрів із розробки теоретичних основ дитячого руху, а саме: методичні комісії при Центральному бюро Комуністичного дитячого руху ЦК ЛКСМУ, відділи дитячого руху Головоцвуху Наркомосу УРСР, Український науково-дослідний інститут педагогіки (Харків, Київ), Науково-дослідний інститут Комуністичного дитячого руху (Харків) та інші установи різного рівня, що здійснювали методичний супровід дитячого руху. На всесоюзному рівні в цей час успішно діяли постійна комісія з питань піонерського руху, піонерський кабінет в Інституті методів шкільної роботи (Москва), Центральний науково-дослідний інститут дитячого комуністичного руху (Москва), Науково-дослідний інститут позакласної і позашкільної роботи (Москва) та ін.

Серед праць зарубіжних теоретиків 20-х – 30-х років ХХ століття заслуговують на увагу такі: Е. Гернле «Реформистское и коммунистическое воспитание» (Харків, 1925) [62], «Праця в комуністичних дитячих групах (Харків, 1925) [61]; Ф. Лянге «Детское движение в Германии» (Харків, 1924) [203]; В. Гессен «Комсомол и юные пионеры. Очерк истории комсомольского и пионерского движения в СССР» (Москва–Ленінград, 1926) [63] та ін.

Хронологічне завершення цього етапу зумовлено кардинальними змінами в діяльності піонерської організації, переведенням основної бази її діяльності в школу, корекцією змісту діяльності завдань, пов'язаних із завданнями школи [155, с. 219]. Все це призвело до серйозних змін у вирішенні проблеми і сприяло переходу до нової системи підготовки кадрів дитячого руху.

3-й етап історіографії проблеми хронологічно охоплює другу половину 30-тих – середину 50-х років ХХ століття – етап «спаду» багатопланового вивчення педагогічною наукою піонерського руху, у тому числі й підготовки його організаторів. Особливо критичними для розвитку педагогіки дитячого руху стали 40-і роки ХХ століття – час істотного регресу в дослідженні теоретичних основ діяльності піонерської організації: по-перше, вивчення історії дитячого і молодіжного руху фактично припинилося; по-друге, окремі нечисленні видання були заідеологізованими [129; 293, с. 203]. Директивна за своєю суттю вимога «неухильно реалізовувати марксистсько-ленінську методологію в педагогічній науці» наклала відбиток і на характер досліджень дитячого руху.

Однак саме на цей етап припадають перші дисертаційні дослідження з проблеми, зокрема В. Яковлева «Возникновение пионердвижения в РСФСР» (Москва, 1931–1948) [366], М. Хойкіна «Развитие детского коммунистического движения в СССР до 1941 года (очерки)» [347].

На думку дослідників, нечисленні роботи цього часу пропагували ідею класового, політичного характеру дитячої організації (так трактувалася її участь у боротьбі за знання), а практичне залучення дітей до соціалістичного будівництва визнавали провідним методом виховання. Такий підхід перетворював піонерську організацію на «додаток» державної системи освіти і виховання [155, с.189]. Значного якісного зрушення в розвитку досліджень з історії дитячого руху, зокрема проблеми підготовки його організаторів, у цей період не відбувалося.

4-й етап (друга половина 50-тих – 90-ті роки ХХ століття) – етап активізації, відродження педагогічних досліджень, відновлення систематичного, поглибленого вивчення явища дитячого руху загалом та проблеми підготовки його організаторів, спричинені, насамперед, соціальним (суспільно-державним) замовленням педагогічній науці на осмислення та обґрунтування ролі й місця Всесоюзної піонерської організації в ідейно-моральному, всебічному вихованні та розвитку радянських дітей [293, с. 203].

Вивчення історії дитячого руху відбувається в умовах звільнення від партійного диктату в питаннях ідеології, утвердження в галузі науки і мистецтва плюралізму ідей і теорій. Почала набувати виразності нова, сучасна концепція дитячих організацій, які розглядають як складову загального соціального руху [207, с. 10–11]. В умовах зміни пріоритету цінностей дослідники дістали можливість здійснювати аналіз розвитку дитячого руху без страху бути звинуваченим у «безпартійній і надкласовій» оцінці цього важливого суспільно-педагогічного явища [70, с. 112–113].

Вітчизняні дослідження 50-х – 90-х років ХХ століття присвячені таким актуальним проблемам, дотичним до досліджуваної: професійна підготовка вчителя до взаємодії з дитячими громадськими об'єднаннями (Л. Алієва, І. Гордін, Г. Іващенко, Т. Курганова, С. Харченко, З. Ходоровська та ін.); готовність студентів до співпраці з дитячими організаціями (С. Бобришов, В. Лебединський, Р. Єрьомін, Т. Тортаєв, Д. Ягафарова та ін.); формування професійної майстерності вожатого, піонерського працівника (А. Деркач, М. Загузов, К. Зикова, Е. Камалдінова, З. Леонова, Р. Литвак, А. Панов, О. Соколова, Л. Сурінова, Р. Шапіро, Л. Яковлева та ін.).

Учені пов'язували професійну діяльність організатора дитячого руху із соціально-виховним потенціалом піонерської організації, формуванням позиції вожатого, вчителя як педагога-вихователя, які володіють методикою роботи з дитячим самодіяльним колективом та конкретними прикладними вміннями, через реалізацію яких могла проявитись особистість дорослого – важливий фактор виховання підлітків.

5-й етап (з 90-х років ХХ століття до сьогодні) – сучасний етап розвитку історіографічних праць з проблеми підготовки організаторів дитячого руху в Україні у досліджуваний період.

Сьогодні з'являються перші методичні посібники з теоретико-методичних питань організації дитячого руху. Це викликано, насамперед, практичною необхідністю підготовки кадрів для дитячих організацій та об'єднань. Зокрема, в освітньо-професійній програмі та освітньо-кваліфікаційній характеристиці соціального педагога закладено ідею виконання фахівцями функцій організатора дитячих та молодіжних організацій і

об'єднань. Стандартом вищої освіти з напрямку підготовки 6.010106 «Соціальна педагогіка» передбачено викладання навчальної дисципліни «Теорія та методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України», «Соціальна молодіжна політика» та інших навчальних дисциплін, програмами яких передбачено засвоєння теоретико-практичних засад організації дитячого руху (організацій, об'єднань).

У контексті предметного поля нашого дослідження цікавими є наукові та навчально-методичні видання частково присвячені питанням підготовки організаторів дитячого руху: довідник-посібник лабораторії дитячих об'єднань Інституту проблем виховання НАПН України «Дитячі об'єднання України у вимірах минулого та сучасного» (авторський колектив: Р. Охрімчук, Л. Шелестова, О. Кравченко, О. Бондарчук, А. Зайченко) (Луганськ, 2006) [94]; навчально-методичний посібник «Дитячі громадські організації» (Харків, 2004) (Л. Мазуренко) [93]; навчально-методичний посібник «Педагогика детского движения» (Іжевськ, 2000) (Е. Мальцева, Н. Костіна) [207]; методичний посібник для організаторів дитячого руху «Время созидать» (Москва, 2007) [343]; монографія І. Руденко «Подготовка организаторов детского движения в России (историко-педагогический анализ)» (Москва, 2008) [293]; видання асоціації дослідників дитячого руху (Росія), серед яких «Социокинетика. Лидерство в детском движении: время и ценности» (Москва, 2004) [312]; «Социокинетика. Стратегия и тактика детского движения нового века» (Москва, 2002) [313]; «Социокинетика: книга о социальном движении в детской среде» (в 2-х частинах, Москва, 2002) [314].

З-поміж дисертаційних досліджень, дотичних до предметного поля нашого дослідження, необхідно назвати дисертаційне дослідження Н. Коляди «Розвиток дитячого руху в Україні (початок ХХ століття – середина 30-х років ХХ століття)» [155] Л. Донченко «Підготовка соціально-педагогічних кадрів у вітчизняній теорії та практиці (20-30-ті роки ХХ століття)» [100], Л. Яковлева «Становления стиля воспитательной деятельности старшего пионерского вожатого» [368], Л. Суринова «Профессиональное становление старшего пионерского вожатого в самостоятельной педагогической деятельности» [320],

М. Басова «Научковедческие аспекты исследования истории детского движения в России: методология, историография, источниковедение (нач. XX в. – 90-е гг.» [15], Т. Гаміна «Общественно-политическая подготовка вожатых-производственников в воспитательной работе с пионерами» [56], І. Руденко «Становление и развитие системы подготовки педагога-организатора» [294] та ін.

Заслуговують на увагу наукові дослідження та розвідки сучасних учених, які розглядають дитячий рух досліджуваного періоду у зв'язку з іншими проблемами історико-педагогічної науки, зокрема праці О. Адаменко [2], Л. Березівської [18], Л. Ваховського [38], В. Виноградової-Бондаренко [39], Н. Гупана [76], С. Дмитренко [96], О. Петренко [257; 258], Н. Побірченко [267], О. Сараєвої [299; 300], О. Сухомлинської [291], В. Федяєвої [323], С. Черкасової [356], В. Шпак [362], Т. Янченко [369] та ін.

Підсумовуючи історіографічний огляд проблеми розвитку соціально-педагогічної підготовки організаторів дитячого руху в Україні у досліджуваний період, зазначимо, що, незважаючи на значну кількість, переважна більшість досліджень мали суто історичне спрямування, інші ж – опосередковано стосуються досліджуваної теми (переважно в контексті розвитку молодіжного руху) та мають фрагментарний характер. Спеціальних історико-педагогічних праць, присвячених вивченню проблеми підготовки організаторів дитячого руху в Україні на різних етапах його розвитку (зокрема, в обраних для дослідження хронологічних межах 20–30-тих років XX століття) поки що не створено.

Отже, історіографічний аналіз праць свідчить про те, що систематизація теоретичних ідей, узагальнення практики та виокремлення соціально-педагогічних засад підготовки організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-ті роки XX століття не були предметом спеціального дослідження вчених і потребують належного вивчення.

Історіографія перебуває в тісному взаємозв'язку з іншою наукою – джерелознавством, провідною категорією якого є поняття «джерела» (історичні, історико-педагогічні тощо).

Проблему відбору, встановлення достовірності, точності історичних джерел, методи обробки й аналізу відомостей

розробляє *джерелознавство* – спеціальна галузь історичного знання, наука про історичні джерела, теорію і практику їх використання в дослідженнях [156, с. 29].

Узагальнивши різні підходи, ми обрали таку класифікацію джерел історії дитячого руху: *речові джерела* (місця і будівлі, де відбувалися важливі події з життя дитячих організацій, символіка, зразки форми членів організацій різних років; предмети похідного й табірнього спорядження тощо); *кінофотофонодокументи* (документальні фільми; фотокопії історичних документів, різних речових пам'яток, фотографії, що відображають життя дитячих організацій, об'єднань, їхніх керівників і лідерів; записані на грамплатівки виступи та звернення до піонерів відомих державних і громадських діячів, скаутські і піонерські пісні різних років); *образотворчі матеріали* (картини, гравюри, скульптури, плакати, листівки, поштові мініатюри тощо); *письмові джерела* (документи партійних, молодіжних і дитячих організацій, опубліковані звернення, листи, відозви, статті, листи, висловлювання, статистичні джерела, матеріали періодичної преси, документи освітніх, наукових установ, навчальних закладів та органів народної освіти). Класифікація історико-педагогічних джерел передбачає врахування специфіки дослідження історії дитячого руху, а кожна з розглянутих груп відрізняється своєрідністю, потребує особливого підходу в процесі відбору та аналізу [156, с. 33].

З-поміж інших груп джерел на особливу увагу заслуговують письмові джерела, які й склали основу джерельної бази нашого дослідження, а саме:

– *документи партійних, молодіжних і дитячих організацій*, що зберігаються у фондах центральних та місцевих архівів: Центрального державного архіву громадських об'єднань України (Київ, фонди: № 1, 7), зокрема матеріали ф. 7 (фонд Центрального комітету Ленінської Комуністичної Спільноти Молоді України 1919 – 1937 рр.): діловодні матеріали ЦК ЛКСМУ (звіти, стенограми з'їздів, пленумів, конференцій, протоколи засідань Бюро і Секретаріату ЦК ЛКСМУ, записки, службове листування, матеріали перевірок, методичні листи і рекомендації тощо); Центрального державного архіву вищих органів влади та

управління України (Київ, фонди: № 1, 166, 4346, 5127 та ін.); збірки законодавчих та нормативних документів, що виходили в хронологічних межах нашого дослідження. Зокрема, починаючи з 20-х років ХХ століття, окремими книгами, спеціальними збірками видавалися документи комсомолу, комуністичної партії та інших громадських структур про дитячий рух: «Детское движение в резолюциях съездов» (Харків, 1926) [84], «В боротьбі за реалізацію ухвал ЦК ВКП(б) та Київського МПК про школу та піонерорганізацію» (Київ, 1932) [28], видання серії «В допомогу піонервожатому» «Рішення партії і уряду про школу та піонерорганізацію» (Київ, 1938) [286] та ін. [30; 31; 32; 33];

– *опубліковані звернення, листи, відозви радянських органів до піонерів та школярів, учителів, комсомольців, серед яких «У штурм за 2-гу більшовицьку весну (Районна піонерська колгоспна естафета)»* (Херсон, 1931) [334] та ін. [26; 129];

– *статті, листи, висловлювання про піонерів партійних, державних і громадських діячів: «О пионерской организации»* (Москва, 1972) [229, с. 24–25] та ін. [228];

– *статистичні джерела* (збірки, що видавалися статистичним підвідділом ЦК комсомолу і його архівом) з інформацією про склад піонерської організації, зростання її рядів: «Детское коммунистическое движение. Статистический сборник» (Москва, 1924, 1925, 1926) [86; 87; 88], «От съезда к съезду» (Москва, 1978) [237], «Год за годом... Из пионерской летописи» (Москва, 1961, 1970) [77; 79] та ін. [79; 82];

– *матеріали періодичної преси* – значна кількість періодичних видань як українських, так і всесоюзних, загальнопедагогічних журналів та спеціальних періодичних видань, що містять матеріали, присвячені дитячому руху, підготовці його організаторів: *журнали: «Дитячий рух»* (з 1934 р. – «Піонервожатий»), «Вожатый», «Колхозный вожатый», «Вожатый века» та ін.; *газети: «Юный спартак» «Юный ленинец»* та ін.; *молодіжна та партійна періодика: «Юношеское движение», «Вести ЦК ВЛКСМ»* та ін.;

– *документи освітніх, наукових установ, навчальних закладів та органів народної освіти* – нормативно-правові документи з питань розвитку освіти, соціального виховання, підготовки організаторів дитячого руху періоду 20-х – 30-х років

XX століття (накази, інструкції, доповіді, методичні листи тощо), що видавалися Наркомосом, Головоцвухом та іншими керівними органами. Ці та інші документи зберігають фонди Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, зокрема фонду 166 «Народний комісаріат освіти», відділу «Головне управління соціального виховання» (та його підвідділів: «Інспектура дитячого комуністичного руху», «Сектор дитячого руху» та ін.), що містять матеріали про різні аспекти розвитку дитячого руху, який підпорядковувався Головоцвуху: зведені інформаційні відомості про стан дитячого руху в УСРР та її регіонах; стенограми нарад різних рівнів із питань комуністичного дитячого руху; протоколи засідань (та витяги з них) окремих дитрухівських структур; програми підготовки різних категорій піонерських працівників та інші важливі документи з питань розвитку дитячого руху [155; 156, с. 46–48].

Отже, названі вище та інші групи джерел дослідження (твори про дитячий рух державних і громадських діячів; спогади активних учасників, організаторів і керівників дитячого руху, матеріали міжнародного дитячого демократичного руху) містять цінний дослідницький матеріал, ґрунтовний аналіз якого сприяв досягненню мети дослідження – виявити і розкрити соціально-педагогічні засади підготовки організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки XX століття.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження

Для висвітлення ключових категорій нашого дослідження (дитячий рух, організатор дитячого руху, підготовка організаторів дитячого руху, соціально-педагогічна підготовка організаторів дитячого руху, соціально-педагогічні засади підготовки організаторів дитячого руху) необхідно з'ясувати сутність самого поняття «дитячий рух» як сфери професійної діяльності організатора дитячого руху.

На думку сучасних дослідників, дитячий рух – складна динамічна система, різнопланова категорія, багатоаспектне поняття. Про це свідчить відсутність єдиного підходу до його визначення. На різних етапах розвитку педагогічної науки йому

давали різні дефініції, які залежали від багатьох факторів. До того ж, однастайності у визначеннях не спостерігалось навіть серед представників однієї педагогічної епохи. Проте спільним у всіх підходах є визначення дитячого руху як складової соціального руху, результату конкретно-історичного розвитку суспільства. Тому актуальним для нашого дослідження є розгляд цього соціально-педагогічного явища в руслі громадського руху на всіх етапах його розвитку [155, с. 220].

Як свідчить аналіз джерел, багатоаспектність дитячого руху зумовила різноманітність підходів до його тлумачення. Визначення його вченими і практиками 10–20-х років ХХ століття залежали від того, яку функцію цього явища вони вважали основною: соціальною (Е. Гернле, М. Крупеніна, Д. Попов), виховною (І. Жуков, Л. Менжинська, О. Тарханов) чи біологічною (І. Хаїт) [293, с. 11–12].

У літературі 20–30-х років ХХ століття спостерігаємо помітний вплив так званої моноідеології на визначення сутності та змісту дитячого руху.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки з'являються нові підходи до вивчення цієї категорії. Наведемо кілька прикладів визначень поняття «дитячий рух».

Дитячий рух – закономірне явище. Свідченням цього є його походження, характер, цілі та роль у житті дитини. Дитячий рух є своєрідним інститутом соціалізації, унікальним феноменом соціально-громадянського виховання підростаючого покоління; формою активного вираження дитинства, що заявляє дорослим про дитячі потреби, проблеми, можливості, особливості, нагадує про себе, захищає свої права. Дитячий громадський рух – це природне, самостійне, поступове входження дітей у світ дорослих завдяки різноманітним сферам дитячої діяльності: освітній, родинній, ігровій [155, с. 220; 93, с. 4].

На думку укладачів «Педагогического энциклопедического словаря» (Москва, 2004), дитячий рух (дитячий громадський рух) – це сукупність діяльності різних дитячих громадських організацій та дитячих громадських об'єднань; одна з форм соціально значущої діяльності дітей та молоді; соціальне явище, що охоплює велику групу дітей та підлітків, які прагнуть до об'єднання в межах дитячих спільнот. Дитячий рух сприяє

самовираженню, самовизначенню та соціалізації особистості дитини. В дитячому русі дитина набуває соціального досвіду спілкування та діяльності і т.д. [155, с. 220].

У словнику-довіднику «Детское движение», укладеному Асоціацією дослідників дитячого руху (Росія), подано більше десяти визначень цього поняття [83]. Зокрема, дитячий рух – це об'єктивний прояв закономірності цивілізаційно-антропологічного розвитку людства, розвитку взаємовідносин Дитинства (самостійної соціально-природної структури) та Дорослого суспільства; результат конкретно-історичного розвитку держав у кінці ХІХ – на початку ХХ століття (Л. Алієва) [83, с. 61]; спосіб пізнання дітьми світу та впливу на нього шляхом колективної діяльності в колі однолітків (В. Луков) [83, с. 63]; конкретно-історичний стан інституційної організованості дітей та підлітків, що характеризується наявністю та динамікою різного типу добровільних угруповань, об'єднань, організацій і формувань (І. Нікітін) [83, с. 63]; складова частина соціального руху, що становить сумісні дії дітей та дорослих, які об'єдналися з метою нагромадження соціального досвіду, формування ціннісних орієнтацій та самореалізації; унікальний соціально-педагогічний фактор, що активно стимулює дитяче самоствердження, самовизначення і, накінець, соціалізацію (Р. Литвак) [83, с. 64] та ін.

Відсутність єдиного підходу до дефініції цього соціально-педагогічного феномену в сучасній педагогічній науці свідчить, насамперед, про небайдужість дослідників до вивчення його теорії і практики та потребу в удосконаленні педагогіки дитячого руху, соціокінетики як науки про соціальний рух у дитячому середовищі [156, с. 222].

Дитячий рух – закономірне явище. Свідченням цього є його походження, характер, цілі та роль у житті дитини. Дитячий рух є своєрідним інститутом соціалізації, унікальним феноменом соціально-громадського виховання підростаючого покоління; формою активного вираження дитинства, що заявляє дорослим про дитячі потреби, проблеми, можливості, особливості, нагадує про себе, захищає свої права [93].

Здійснивши аналіз усіх підходів до трактування категорії «дитячий рух», визначивши його структуру, особливості як

соціально-педагогічного явища авторське визначення цього поняття запропонувала Н. Коляда. Враховуючи складність та різновимірність структури дитячого руху, його визначення дослідниця подає у 2-х сенсах: в широкому сенсі (відповідно до структурування у вертикальному вимірі) та у вузькому сенсі (відповідно до структурування у горизонтальному вимірі). У *вузькому сенсі* («горизонтальному» вимірі) дитячий рух – це форма самоорганізації дитячої соціальної активності, процес соціально-педагогічної співпраці рівнозначних суб'єктів соціальної дії (діти та дорослі), спрямованої на соціалізацію, соціальне виховання, соціально-педагогічну підтримку дитини, захист її прав, розвиток інтересів, реалізацію задумів тощо. У *широкому сенсі* («вертикальному» вимірі) дитячий рух – це цілісне складне багаторівневе динамічне відносно самостійне соціально-педагогічне явище, що охоплює взаємозалежні структурні складники (організаційно-управлінський, змістовий, науково-методичний), які забезпечують його організацію, функціонування, цілісність та залежать від характеру взаємодії об'єкта (напрям соціально-педагогічної діяльності), суб'єкта (діти) та співучасників соціально-педагогічного процесу (дорослі – організатори дитячого руху, представники громадськості та ін.) [155. с. 122].

Отже, на думку одних учених, дитячий рух – це загальносоціальне явище, що має свою специфіку, структуру, охоплює велику групу дітей та підлітків на засадах спільної діяльності, сприяє самовираженню, самовизначенню та соціалізації особистості. Інші вважають, щодитячий рух – це одна з форм соціально значущої активності дітей за участю дорослих, які в процесі вихованої взаємодії допомагають дітям організувати їхню діяльність.

Аналіз різних підходів до визначення поняття «дитячий рух» дає можливість інтегрувати сутність цього явища та характеризувати його як соціально-педагогічну систему, конкретно-історичну інституційну реальність, що відображають роль дитинства в суспільстві та мають освітньо-культурологічний потенціал. «Ядро» дитячого руху складають дитячі громадські об'єднання – суспільні формування, в яких добровільно об'єднані діти та дорослі для спільної соціально значимої діяльності, що

задовольняє їхні інтереси. Завдяки специфічній діяльності дорослих (як професіоналів, так і представників громадськості, волонтерів і т.п.) ці об'єднання набувають позитивної спрямованості [293, с. 15–16; 156, с. 222].

Отже, дитячий рух є сферою професійної та суспільної діяльності педагогів-вихователів, педагогів-організаторів.

Організатор (педагог-організатор) дитячого руху – це педагог-вихователь, професіонал у галузі дитячого руху, учасник та організатор життєдіяльності дитячого колективу. Проте аналіз сучасної практики виявив, що існують проблеми професійної некомпетентності дорослих (соціальних педагогів, організаторів) у питаннях взаємодії з дитячими об'єднаннями; відсутні кадри, здатні підтримати дитячу соціально та особистісно значиму ініціативу й самодіяльність. Одна з причин – новизна ситуації, що склалася в дитячому рухові: демонополізований, варіативний за цілями, цінностями, спрямованістю діяльності, різноманітний за формами, він має поки що незначний соціальний і виховний вплив та потребує підготовки відповідних висококваліфікованих фахівців – організаторів дитячого руху [155, с. 189; 293].

Окремим аспектом нашого дослідження є висвітлення позиції дорослого, ролі керівника, лідера дитячого об'єднання, що змінювалася на різних історичних етапах. Відомий фахівець у галузі теорії та історії дитячого руху, член Асоціації дослідників дитячого руху (Росія), професор М. Богуславський, окресливши певні теоретичні конструкції стереотипів влади в діяльності лідерів дитячих об'єднань, обґрунтувавши трансформацію пріоритетного тлумачення позиції лідерства в історичному ракурсі протягом ХХ століття, виділяє такі позиції:

1) субкультурна позиція (початок ХХ століття – початок громадянської війни) – виникнення специфічних дитячих, підліткових, юнацьких форм діяльності (скаути, потішні, трудові дружини), основна мета яких – вирішення важливих моральних, патріотичних завдань. Типи лідерів, характерні для цього етапу: військовий, фантазер, мрійник, романтик, «свій хлопець»;

2) просоціальна позиція (1918–1931 рр.) – кардинальна зміна генерації керівників дитячого руху. Типи лідерів: випускники гімназій і «прості хлопці»;

3) педагогічна позиція (перша половина 30-х років ХХ століття) – перехід до професіоналізації та педагогізації організаторів дитячого руху (оволодіння ними необхідних педагогічних навичок);

4) державницька позиція (середина 30-х років ХХ століття – середина 50-х років ХХ століття) – зростаюча професіоналізація керівників дитячих об'єднань двох типів («іпостасей») – вожаті та колишні «свої хлопці» (лідери піонерської та комсомольської організацій), які «зверху» були поставлені в жорсткі умови формалізації – необхідності цілком сприяти адміністрації освітніх закладів у здійсненні навчальної діяльності. В кінці 30-х років заборонено появу в школі вожатого-виробничника (причина – їх недостатня педагогічна підготовка), що негативно вплинуло на особистість керівника дитячої організації;

5) анімаційна («оживляюча») позиція (середина 50-х років ХХ століття – середина 70-х років ХХ століття) – позиція надихання членів об'єднань на неформальні творчі справи на противагу формалізму та офіціозу. В дитячому русі знову з'являються 4 типи лідерів: військові (лідери військово-патріотичних клубів «Зірниця», «Орлятко»), мрійники, фантазери, ігровики, романтики (особливо проявилися в комунарському русі); «а ля скаут»; «вожатий-виробничник»;

6) компенсаторна позиція (середина 70-х років ХХ століття – 80-ті роки ХХ століття). Основне завдання лідерів – компенсувати членам об'єднань дефіцит самодіяльності та активної позиції в освітніх закладах. Ідеал керівника дитячого руху – тандем двох типів: вожатий із виробництва (так званий «виробничник») та класний керівник;

7) менеджерська позиція (1990-ті рр. – початок ХХІ століття) – ділове лідерство, що полягає в залученні членів об'єднань до організацій різноманітних справ [24, с. 16].

На основі ґрунтовного аналізу функцій, педагогічної позиції, статусу дорослого І. Руденко дає визначення дефініції «педагог-організатор дитячого руху» – педагог-вихователь, професіонал у галузі дитячого руху, учасник та організатор життєдіяльності дитячого колективу. Причому, на її думку, на сьогодні – це не професія і не спеціальність, це функція педагога-

вихователя, для реалізації якої потрібні відповідні знання, вміння, навички, тобто спеціальна підготовка [293, с. 24].

Ще однією ключовою дефініцією нашої роботи є *підготовка організаторів дитячого руху*.

Сучасні дослідники (І. Руденко та ін.) виділяють такі етапи розвитку системи підготовки педагогів-організаторів дитячого руху: 10–20-ті роки ХХ століття (передумови створення системи, перший досвід підготовки добровольців скаутських загонів); 20-ті роки ХХ століття (розробка та запровадження форм підготовки керівників піонерської організації); 30–80-ті роки ХХ століття (позитивні традиції у підготовці організаторів дитячого громадського об'єднання у ВНЗ, училищах, профільних класах загальноосвітньої школи, на базі спеціально створених позашкільних закладів (будинків та палаців піонерів, Всесоюзних таборів і т.д.); 90-ті роки ХХ століття – початок ХХІ століття – сучасний етап розвитку теорії і практики дитячого руху [293, с. 26].

Дослідниця Л. Швецова, розкриваючи діяльність дорослого в сучасному дитячому об'єднанні, стверджує, що її специфічність проявляється в тих функціях, які дорослі здійснюють, взаємодіючи з дитячим співтовариством. Дорослий-педагог є ідеологом дитячого об'єднання, що допомагає визначити соціально значиму мету його діяльності; організатором дитячого об'єднання, законодавцем моральних норм і правил, стилю і тону відносин; іміджмейкером дитячого об'єднання; захисником інтересів дитячого об'єднання в органах влади [360, с. 164–170].

На нашу думку, така діяльність виконує важливу творчу функцію, оскільки в її процесі формується і розвивається конкретна особистість, майбутнє країни. Вона є різновидом педагогічної діяльності. В останні роки як особливий вид педагогічної діяльності почали виділяти соціально-педагогічну діяльність (Л. Беляєва, В. Бочарова, М. Галагузова, А. Мудрик та ін.). Більшість науковців вважає, що потреба в такій діяльності виникає тоді, коли мова йде про гармонізацію відносин людини чи групи людей із середовища.

Ще одна особливість педагогічної діяльності пов'язана з багатогранністю її впливу, «множинністю смислів, функціональних призначень» (І. Колесникова). Якщо йдеться про

вдосконалення людей і відношення між ними, створення сприятливих умов для розвитку особистості, значить і педагогом у системі педагогічних відносин, здійснюється особливий вид педагогічної діяльності – виховна [81, с. 34]. «Виховна діяльність – це діяльність, яка забезпечує позитивні процеси, якісні зміни дитини зі знаком «плюс» (І. Демакова) [108, с. 12].

Не кожен дорослий-професіонал уміє будувати відносини з дитячим громадським об'єднанням. Розрізняють дві позиції педагога: опосередкована, коли педагог-вихователь взаємодіє з об'єднанням на договірній основі та організаторська. Стійкий стереотип, що склався у практиці 20–80-х років ХХ століття – «керівник дитячого об'єднання», здається сьогодні не зовсім коректним, таким, що потребує переосмислення та уточнення.

На думку І. Руденко, найбільш оптимальним є поняття «педагог-організатор дитячого громадського об'єднання». Діяльність педагога-вихователя як організатора дитячого громадського об'єднання є специфічним видом діяльності, спрямованим на розвиток і підтримку ініціатив дітей та підлітків у створенні різноманітних форм дитячих співтовариств, забезпеченні умов використання та розкриття їх потенціалу для розвитку особистості [293, с. 27].

Вперше питання організаторської діяльності у зв'язку з проблемою «вожацтва» у вітчизняній науці були розглянуті в 20-ті роки ХХ століття. У роботах О. Залужного, П. Загорського, П. Керженцева зроблено спробу розкрити поняття «організаторські здібності», дати психологічну оцінку якостей особистості організатора: позитивна вольова установка, добре розвинена інтелектуальна сфера, ініціатива.

У працях пізнішого періоду (А. Ковальова) організаторські здібності визнані компонентами, пов'язаними з інтелектуальними якостями особистості. Дослідники вважають, що організатору необхідно мати знання тієї справи, на яку спрямована діяльність, високий інтелект, спостережливість, гнучкість розуму, творчу ініціативу, захопленість справою, твердість волі. Дослідники Ф. Гоноболін, Н. Кузьміна розглядають організаторські здібності в аспекті проблеми педагогічних здібностей. Велике значення надано організаторським здібностям, функціям, умінням педагога в дослідженнях В. Бедерханової, А. Деркача, В. Сластьоніна,

А. Щербакова та ін. Організаторські здібності характеризують готовність до організаторської діяльності (М. Нікітіна, О. Железнякова, М. Петухов) [17; 81; 293; 25; 207; 209; 225].

Праці Л. Уманського про теорію організаторської діяльності як діяльність однієї людини, що здійснює мобілізацію, координацію, взаємодію та взаємозв'язок спільно діючої групи людей, актуальні і значимі для сучасного дослідника дитячого руху і потребують ретельного вивчення її основних положень. Важливим висновком досліджень Л. Уманського є твердження про те, що організаторська діяльність не існує сама по собі, вона носить стосовно цільової діяльності вторинний, практичний характер. Кінцева мета організаторської діяльності – забезпечити ефективне виконання будь-якого виду цільової діяльності. Це означає, що організатор дитячого руху бере участь у створенні дитячого об'єднання не заради об'єднання підлітків, а заради «цільової продуктивності», суспільно-корисної діяльності. Однак, з іншого боку, продуктивність організаторської діяльності виражається у формуванні колективу та колективізму, в згуртованості і взаємодопомозі тих, кого організовують, у закріпленні у них знань, умінь, навичок. І якщо продукт цільової діяльності матеріалізований, то безпосередній продукт організаторської діяльності носить психологічний характер [293; 335, с. 21–25].

Цю тезу підтверджує також наявність виховного потенціалу дитячого руху, його особлива суб'єктна роль у сучасному виховному просторі. Л. Уманський характеризував організаторську діяльність як взаємодію організатора і організованих, їх спільну роботу. Цим вона відрізняється від діяльності керівної, яка передбачає «організацію та реалізацію суб'єктом цілеспрямовано взаємодії на об'єкт» [335, с. 27].

Разом з тим, організатор – завжди керівник. Керівна діяльність організатора полягає в тому, щоб допомогти визначити загальний напрям руху колективу, знайти перспективні й поточні цілі. Отже, керівна діяльність може розглядатися як частина організаторської в складних структурах дитячого руху, адже рівень розвитку колективу є показником розвитку дитячого громадського об'єднання. В цьому організаторська діяльність близька до діяльності педагогічної, а організатори – тільки

виконують функції організаторської діяльності» Керівництво ж організацією – це справа самої організації, воно здійснюється колегіально або за допомогою виборного органу самоврядування [335, с. 30].

Отже, педагог-вихователь, організовуючи діяльність у взаємодії з дитячим об'єднанням розвиває, формує громадську активність, підтримує самодіяльність, самоврядування, турбується про розвиток особистісного потенціалу членів дитячого об'єднання. Його статус набуває нової якості, специфічну силу впливу, наповнюється новим змістом. Педагогічна позиція дорослого зводиться не до прямого керівництва об'єднанням, а до такої організації, при якій фактором виховного впливу стає саме об'єднання. Саме тому місію такого дорослого можна трактувати як професійну діяльність педагога-організатора дитячого громадського об'єднання. Вирішення задач позитивної соціалізації дітей та підлітків через участь у діяльності дитячого громадського об'єднання дозволяє вважати організатора дитячого громадського об'єднання педагогом (навіть якщо він не має спеціальної освіти), який сприяє в організації виховної діяльності підростаючого покоління. Отже, *організатор дитячого руху (дитячого об'єднання, дитячої організації)* – це педагог-вихователь, професіонал у галузі дитячого руху, учасник і організатор життєдіяльності дитячого колективу.

У дослідженні, враховуючи термінологічну специфіку досліджуваного періоду, будемо одночасно використовувати поняття, які вважаємо синонімічними до поняття «організатор дитячого руху»: «вожатий», «піонервожатий», «піонерпрацівник», «піонерорганізатор», «піонерські кадри» та ін.

Ще одним ключовим поняттям нашого дослідження є «*підготовка організаторів дитячого руху*».

Насамперед, з-поміж різних підходів до трактування понять «підготовка», «професійна підготовка», «система підготовки організаторів дитячого руху» виокремлюємо такі:

– професійна підготовка – це цілеспрямований процес навчання реальних і потенційних працівників професійних знань та вмінь з метою набуття навичок, необхідних для виконання

певних видів робіт. Цьому слугують різні форми здобуття професійної освіти – навчання у вищих і спеціалізованих навчальних закладах освіти, стажування на курсах підвищення кваліфікації, вдосконалення професійної майстерності на виробництві [74, с. 58];

– професійна підготовка – процес і результат діяльності, спрямованої на оволодіння певним запасом професійних знань, умінь і навичок, а також якостей особистості, необхідних для успішного виконання професійної діяльності, тобто професійна компетентність фахівця [1, с. 35];

– система підготовки організаторів дитячого руху – це інтеграція громадських і державних освітніх інститутів, що забезпечують підготовку й підвищення кваліфікації педагога як організатора дитячого суспільного об'єднання, що дає можливість задовольнити індивідуальні освітні запити та ініціативи в сфері дитячого руху [294, с. 18].

Враховуючи зазначене вище, під *підготовкою організаторів дитячого руху* розуміємо цілеспрямований процес оволодіння професійними знаннями та вміннями з метою набуття навичок, необхідних для виконання певних видів робіт, задоволення індивідуальних освітніх запитів та ініціатив у сфері дитячого руху через різні форми здобуття професійної освіти (вищі і спеціалізовані навчальні заклади освіти, стажування на курсах підвищення кваліфікації і т.д.) у контексті інтеграції громадських і державних освітніх інститутів, що забезпечують підготовку й підвищення кваліфікації організаторів дитячих організацій та об'єднань.

Метою нашого дослідження є визначення *соціально-педагогічних засад підготовки організаторів дитячого руху в Україні у 20 – 30-ті роки ХХ століття*.

Так, під соціально-педагогічними засадами розвитку дитячого руху Н. Коляда вважає цілісну сукупність вихідних положень, ідей, принципів, правил, вимог, які вирізняли дитячий рух на кожному з етапів його розвитку кількісними і якісними змінами на рівні всіх структурних складників: *організаційно-управлінського* – побудова організаційної структури дитячого руху (від принципу створення та діяльності низових дитячих організацій до керівництва дитячим рухом); *змістового* –

варіювання змісту, напрямів, форм і методів діяльності дитячої організації; *науково-методичного* – особливості методичного забезпечення дитячого руху (науково-дослідна інфраструктура; добір, підготовка та підвищення кваліфікації організаторів дитячого руху різних рівнів; мережа періодичних та методичних видань із проблем дитячого руху тощо) [155, с. 123–124].

Враховуючи уточнені трактування ключових понять дослідження під *соціально-педагогічними засадами підготовки організаторів дитячого руху* розуміємо цілісну сукупність вихідних положень, ідей, принципів, правил, вимог на рівні організаційного (нормативне забезпечення), змістового (зміст, напрями, форми і методи), науково-методичного (науково-методичний супровід та інформаційно-комунікаційне забезпечення) структурних складників цілеспрямованого процесу оволодіння професійними знаннями та вміннями з метою набуття навичок, необхідних для виконання певних видів робіт, задоволення індивідуальних освітніх запитів та ініціатив у сфері дитячого руху через різні форми здобуття професійної освіти.

Проведений теоретичний аналіз понять «дитячий рух», «дитяче громадське об'єднання», «педагог-організатор дитячого громадського об'єднання», «підготовка організаторів дитячого руху», «соціально-педагогічні засади підготовки організаторів дитячого руху» дозволив виділити важливий напрямок формування нового типу організатора дитячого руху – педагога-вихователя, професіонала, який уміє компетентно розвивати дитячу самодіяльність, навички самоврядування, що допомагають тим самим молодому поколінню набувати навичок життя в демократичному суспільстві.

Одним із важливих завдань підготовки фахівців у галузі соціальної педагогіки є обґрунтування і введення в науковий обіг поняття «педагог-організатор дитячого громадського об'єднання», яке відображає реальний статус у професійному співтоваристві педагога-вихователя, виокремлений не посадою, а усвідомлений особисто як місія дорослого відносно дитячої спільноти, сфери діяльності педагога-вихователя. Діяльність організатора дитячого громадського об'єднання являє собою соціально-педагогічну діяльність із властивою їй специфікою, яка розкривається через усвідомлення позиції дорослого відносно

дитячого об'єднання і видів діяльності, які здійснює педагог-організатор дитячого руху. Вітчизняні дослідники успішно довели взаємозалежність життєздатності дитячого об'єднання від участі в ньому дорослого, який є педагогом-вихователем, професіоналом у галузі дитячого руху; учасником і організатором діяльності дитячого колективу.

Визначення соціально-педагогічних засад підготовки організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-ті роки ХХ століття потребує ретроспективного аналізу досліджуваного процесу.

1.3. Ретроспективний аналіз підготовки організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-ті роки ХХ століття

Соціально-педагогічна підготовка організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-ті роки ХХ століття розвивалася і поступово перетворилася на певну систему, яку можна проаналізувати в контексті розвитку дитячого руху.

Аналіз історико-педагогічних джерел дозволив вважати 10-ті – 20-ті роки ХХ століття початком становлення інноваційної системи підготовки нового типу педагога-організатора дитячого громадського об'єднання, яка впродовж всього ХХ століття розвивалася, змінювалася, вдосконалювалася, долала стан криз, труднощів, при цьому набувала життєвої стійкості.

Вивчення значної кількості різних джерел спонукає до періодизації досліджуваного процесу. Критеріями періодизації є: масштаби і ступінь взаємовпливу громадських і державних структур, з ініціативи яких відбувалася підготовка кадрів; уявлення педагогів, учених, державних і громадських діячів про цілі, цінності, зміст цього процесу; поєднання проблем підготовки зі спрямованістю й видами діяльності дитячої організації; зміни в контингенті учнів; організаційні форми підготовки.

Це дозволяє, з метою характеристики типових властивостей системи, визначити стійкі її елементи, специфічний функціонал її суб'єктів (суспільних і державних), причини кризи і засоби їх подолання, виявити інновації, виділити і охарактеризувати етапи становлення та розвитку громадсько-державної системи

підготовки педагога-організатора дитячого загального об'єднання.

Становлення системи підготовки організаторів дитячого руху можна інтерпретувати одночасно і як певний етап її розвитку. У сучасній науковій літературі поняття «становлення» розглядається у двох аспектах. У широкому сенсі воно вживається як синонім поняття «розвиток» – вічний загальний процес перетворення структури певної дійсності – природи, суспільства і мислення, що реалізує зв'язок та взаємоперехід окремих явищ. У вузькому – використовується для позначення філософської категорії, що має певне місце і зміст. Становлення – це процес, у ході якого новий предмет, нове явище починає з реальної можливості перетворюватися в реальну дійсність. Таке розуміння цього поняття використовуємо у своєму дослідженні, маючи на увазі, що з окремих фактів, явищ, форм загального система підготовки перетворюється в стійку реальність, тобто здійснює «перехід можливості в дійсність» (І. Колесникова) [153, с. 9–21; 293].

І. Руденко виділяє такі етапи становлення громадсько-державної системи підготовки організаторів дитячого руху:

«латентний» – 10-ті роки ХХ століття, на якому формувалися передумови виникнення системи. Розглядаючи їх як первинні і необхідні умови, що забезпечують існування й розвиток будь-якого процесу або явища, встановлено, що передумовою створення системи підготовки організаторів дитячого руху став досвід скаутської організації;

«номінальний» – 20-ті роки – середина 30-х років ХХ століття – етап становлення системи, коли з'являється термін «керівник дитячої організації» («педагог нового типу»), формується уявлення про зміст його діяльності; створюються структури, відомства, установи, що займаються його підготовкою; в науковому пізнанні виявляється проблематика, пов'язана з осмисленням цілей, завдань, форм і методів роботи педагога «нового типу»; відбувається «оформлення» системи як нової соціально-педагогічної реальності;

«реорганізації» – друга половина 30-х – початок 50-х років ХХ століття – етап, коли масовою стає піонерська організація, основна її база – школа; посилюється увага до педагогічних

аспектів діяльності вожатого, посада старшого вожатого вводиться в штатний розпис школи; ставиться питання про державну підготовку піонерських працівників і вчителів до роботи з піонерами, йде пошук громадських форм цієї підготовки в умовах мінливих конкретно-історичних обставин;

«інституційний» – 50-ті роки – кінець 80-х років ХХ століття – етап, коли система поступово стає державно-громадською; в освітніх установах починається професійна підготовка піонерських працівників; створюється науково-методична база професійної підготовки піонерських кадрів на основі вивчення новаторського досвіду виховання в піонерській організації; розширюється проблематика досліджень з питань діяльності вожатого;

етап «кризи і трансформації системи, пошуку шляхів розвитку в нових історичних умовах» – 90-ті роки ХХ століття – початок ХХІ століття – пошук шляхів розвитку в нових історичних умовах [293].

Виокремлення етапів становлення та розвитку цього процесу є необхідним для характеристики властивостей саморозвитку системи, породження нових прогресивних (або навпаки) елементів замість старих. На кожному із зазначених етапів певну роль у процесі підготовки кадрів відіграють громадські організації, держава. При цьому громадсько-державна система підготовки кадрів передбачає інтеграцію громадських та державних освітніх структур, що забезпечують підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації педагога як організатора дитячого суспільного об'єднання, що дає можливість задовольнити індивідуальні професійні запити та ініціативи у сфері дитячого руху.

Дослідниця К. Зикова періодизацію розвитку підготовки кадрів вожатих і керівників піонерської організації у 1924–1927 рр. представила відповідно до 6 рівнів:

I рівень – центральні курси з підготовки губернських і обласних працівників дитячого руху (1924), Всесоюзні наради з питань дитячого руху, Всесоюзні екскурсії піонерських працівників (1925), Міжнародні конференції дитячих комуністичних груп;

II рівень – губернські курси для керівників дитячого руху (1924), в яких брали участь керівники міських, селищних загонів, керівники областей (терміном 2 місяці 2 рази на рік);

III рівень – окружні повітові курси-з'їзди для керівників загонів у селищах (терміном 1,5 місяці 4 рази на рік);

IV рівень – міські, районні курси денної та вечірньої форми (терміном 1,5 місяці), семінари загальні та з питань роботи із жовтенятами (1 раз на тиждень), триденні районні наради, семінари в партшколах, консультації у ВНЗ, секції та гуртки для вожатих форпостів;

V рівень – волосні курси, наради;

VI рівень – гуртки із самоосвіти, самопідготовки та самоосвіти організаторів дитячого руху [125, с.16].

У нашому дослідженні, враховуючи напрацювання попередників, будемо дотримуватись такої періодизації підготовки організаторів дитячого руху в Україні у хронологічних межах дослідження (20–30-ті роки ХХ століття: *1-й етап* (1920–1923 рр.) – становлення; *2-й етап* (1923–1927 рр.) – розвитку; *3-й етап* (1927 р. – кінець 30-тих років ХХ століття) – реорганізації.

1-й етап (1920–1923 рр.) – становлення системи підготовки організаторів дитячого руху в Україні. Як свідчить аналіз джерел, у справі підготовки організаторів дитячого руху великого значення надавали підбору вожатих серед «політично підготовлених» і «витривалих» комсомольців. Свою роботу в загонах вожаті поєднували з роботою на виробництві, тому що загони спочатку створювалися при фабриках, дитячих будинках та школах. Збільшення керівних кадрів піонерського руху передбачалося шляхом суспільного залучення найкращих комуністів, комсомольців, педагогів до роботи з дітьми. Підготовка керівного складу відбувалася через регулярні наради; семінари, на яких вивчали теорію і практику дитячого комуністичного руху; організацію кабінетів дитячого руху; створення більш тривалих губернських курсів для перепідготовки і підготовки піонерських працівників; організацію роботи семінарів із дитячого руху в педагогічних інститутах і технікумах.

ЦК комсомолу приділяв велике значення піонерським кадрам, ще в 1922 р. поставивши завдання систематичної підготовки комуністів і кращих комсомольців для роботи з піонерами. Всесоюзна нарада дитячих працівників (1923 р.) розглядала питання про форми підготовки керівного ядра піонерської організації – піонерських вожатих, рекомендувала уважно вивчити досвід підготовки педагогічних кадрів з метою використання позитивного досвіду [125, с. 67].

На початку 20-х років ХХ століття підвищення кваліфікації вчителя проходило, насамперед, на літніх учительських курсах. Головне місце в програмах, розроблених Наркомосом, відводилось політичним і педагогічним циклам, оскільки необхідно було познайомити вчителів із основами марксистсько-ленінської теорії, з ідеями і принципами єдиної трудової школи. Протягом літа 1923 р. проведено 180 губернських і 144 повітових курсів, якими було охоплено більше 55 тис. працівників соціального виховання; 80 % із них – учителі початкових, головним чином, сільських шкіл [125, с. 68].

У більшості губерній для сільських педагогів було проведено курси при радпартшколах, де лекторами були кращі викладачі. Кожна губернія шукала свої форми підготовки і перепідготовки учительських кадрів, складала свої програми, плани, обліковувала власні умови та досвід [125, с. 69].

На місцях уся робота проводилася під керівництвом місцевих партійних органів, які затверджували навчальні плани і програми, призначали керівників, підбирали лекторів, вникали в усі деталі цієї роботи.

У 20-ті роки ХХ століття Наркомосвіти приділяв велику увагу, крім курсової підготовки, самоосвіті як одній із форм підвищення кваліфікації. У зимовий період 1922–1923 навчального року самоосвітою було охоплено 18–20 % від загальної кількості вчителів. Улітку 1923 р. у громадсько-політичних та педагогічних гуртках самоосвітою було охоплено 30 000 педагогів.

2-й етап (1923–1927 рр.) – розвиток системи підготовки організаторів дитячого руху в Україні. Важливим для історії підготовки організаторів дитячого руху був лист ЦК ЛКСМУ «Про дитячі групи» від 2 січня 1923 р., в якому зазначено, що

основним завданням комсомолу було не тільки розширення піонерської організації, а й створення «керівного ядра» вожатих загонів та організація його навчання [125, с. 17].

Відповідно до Постанови оргбюро ЦК КП(б) від 4 серпня 1924 р. партія поставила перед комсомолом ряд практичних завдань: збільшити кількість керівників піонерської організації, забезпечити їх серйозну підготовку, розробити питання для короткочасних курсів для підготовки керівників дитячого руху на місці. Загальна кількість вожатих у СРСР станом на 1 жовтня 1924 р. була 11200 осіб, з них 58,3 % чоловіки і 41,7% жінки. В ці роки в комсомольську організацію для роботи з дітьми залучали більше чоловіків, ніж жінок [125, с. 20].

Питання про вожатські кадри в 1924 – 1925 роках стояло дуже гостро. У 200 000 створених загонів комсомол направив тільки 18 000 вожатих, 54 % із яких були непідготовленими [293, с. 92].

У 1924 р. відповідно до рішення комсомолу за участю Головоцвуху було організовано роботу Центральних курсів працівників дитячого руху [293, с. 92].

Піонерська організація СРСР у 1924 р. розвивалася дуже стрімко: станом на 1 січня 1924 р. було 3000 загонів, піонерів – 161349 осіб; на 1 липня 1924 р. – 3704 загони, піонерів – 200000 осіб; на 1 жовтня 1924 р. було 12100 загонів, піонерів – 760000 та 10000 жовтенят [125, с. 19].

Зазначимо, що на 12100 загонів було 11200 вожатих – тобто 900 загонів у країні не мали вожатих! В УСРР розвиток організації набирав більш швидких обертів, ніж в інших регіонах СРСР. Дослідники пояснюють це ближчим розташуванням до центру та наявністю «...сильного керівного ядра – бойових комсомольських груп, які змогли організувати і залучити в загони дітей піонерського віку, а найкращих комсомольців направити на піонерську роботу» [125, с. 20].

У резолюції XIV з'їзду ВКП(б) від 18–31 грудня 1925 р. ЦК компартії ставить питання про залучення комсомольців до піонерської роботи і про підготовку кваліфікованих вожатських кадрів, які обізнані та добре розбираються в політиці, елементарно грамотні в медицині та в педагогіці [125, с. 24].

Основними формами підвищення кваліфікації вожатих у літній період були для селищ – районні наради вожатих (не рідше 3 разів протягом літа), для міст – семінари керівників (2 рази на місяць).

На всіх нарадах у 1925 р. наголошували про зміцнення районів піонерськими кадрами. Багато працівників районних бюро працювали на громадських засадах та поєднували основну роботу на виробництві з роботою в бюро. Досить часто це призводило до слабкого керівництва, недостатньої роботи з підбору і навчання вожатих [125, с. 25].

Відповідно до рішення IV Всесоюзної конференції комсомолу (1925) було встановлено такі форми підготовки піонерських працівників: курси (губернські, районні, міські, повітові та окружні), семінари для підвищення кваліфікації працівників із міста, волосні наради для працівників із села, педагогічні вузи, технікуми, радпартшколи для підготовки піонерських кадрів (вивчалися спеціальні курси з дитячого комуністичного руху) [125, с. 79].

Отже, вже в 1925 році комсомол розробив ряд форм організації підготовки та перепідготовки піонерських кадрів. Він виконував роль організатора, ініціатора, однак не завжди міг вирішити ряд педагогічних і методичних питань, оскільки бракувало знань і досвіду. ЦК партії, Наркомос доручив Н. Крупській надавати постійну допомогу комсомолу в керівництві дитячим рухом, у підготовці піонерських кадрів. Активно співпрацювали з нею відомі педагоги М. Крупеніна, С. Свердлова, Л. Сталь, В. Всесвятський, Б. Єсіпов, А. Пчелко та інші.

Як свідчить аналіз джерел, на кадровий склад вожатих впливала відсутність кваліфікованих керівників у місцевих комсомольських організаціях, підбір і робота вожатих, перевантаженість вожатих роботою на виробництві, не вирішення питань побуту й оплати праці, слабе залучення вчителів до роботи з піонерами [125, с. 25].

Для аналізу кадрового забезпечення дитячого руху в 1926 р. було проведено анкетування серед 413 вожатих губерній та областей СРСР. Аналіз освітнього рівня показав, що 41,5 % вожатих мали загальну освіту, 34,9 % – нижче середньої освіти і

тільки 3 % мали вищу освіту. Отже, чотири із п'ятьох вожатих не мали середньої освіти. Педагогічну освіту мали 1,9 %. Вожаті добре розуміли значення освіти і не випадково 88,3 % всіх вожатих заявили про своє бажання отримати загальну й педагогічну освіту [125, с. 26].

У 1925 – 1926 рр. Наркомос і ЦК комсомолу виконували велику роботу по закріпленню вожатих у загонах. Було затверджено зміну на утримання форпостів¹, вожатим надавали пільги (зокрема, для сільських учителів). Це спонукало до появи нової педагогічної професії – професії вожатого [125, с. 27].

Велика увага Наркомосу і ЦК комсомолу зосереджувалася на роботі педагогічних технікумів. У 1925 році вони могли забезпечувати та задовольняти потребу в педагогічних кадрах тільки на 50 % [125, с. 26].

Набагато краще склалася ситуація зі спеціальною підготовкою. Курси з піонерської роботи пройшли 33,7 % вожатих. Ті, хто не пройшов підготовку на курсах (97,5 %), брали участь у роботі семінарів [125, с. 26].

Для вожатих, які прийшли на піонерську роботу раніше, характерним було бажання працювати з дітьми, підвищувати свої знання. При цьому більшість вожатих були «активними комсомольцями, хорошими виробничниками» [125, с. 26].

Журнал «Вожатый» у ці роки постійно висвітлював питання про побут вожатих, покращення їх матеріального та правового становища. У низці публікацій відзначалося, що найбільшими проблемами вожатих були погані соціально-побутові умови, недостатня матеріальна база та відсутність «твердої цільової установки і перспективи в роботі» [125, с. 26–27; 48; 49].

Часті зміни вожатих в організації були спричинені малозабезпеченістю, матеріальною малозацікавленістю, швидкою втомою, оскільки більшість із них працювали ще й на виробництві. В той час великого значення надавали ролі вожатого в житті загону, тому ЦК партії постійно спрямовував діяльність Наркомосу і ЦК комсомолу на покращення матеріального та правового становища організатора дитячого руху [125, с. 27].

¹ Форпост – форма організації дитячого руху, що передбачала організацію дитячих комуністичних груп при заводських комсомольських осередках.

Потреба в піонерських кадрах актуалізувалася зі стрімким розвитком самого дитячого руху в країні. Так, до 1927 р. 24,3 % учнів міських шкіл були піонерами, 72,4% шкіл мали форпости. З 38,2% форпостів мали до 5 загонів, 32,4% – від 6 до 10 загонів, 14,7% – від 11 до 15 і 8,8% форпостів – від 16 до 20 загонів [125, с. 22].

Зі створенням форпостів ускладнювалася робота вожатого. Він ставав членом шкільного педагогічного колективу, брав активну участь у його роботі, спрямовував діяльність піонерів у школі, залучав до піонерської роботи вчителів. Тому вожатому, крім політичної підготовки, було потрібно мати більш високий рівень загальноосвітньої підготовки (в об'ємі семирічної школи), певний мінімум педагогічних знань, що важливо для роботи з дітьми різних вікових особливостей та інтересів, успішного формування колективу [125, с. 23]

Швидке зростання піонерських загонів створило гостру ситуацію з кількістю піонерських вожатих. Облік кадрів у 41 губернії СРСР виявив, що на 20000 загонів було тільки 18666 вожатих, а 1334 загони не мали вожатих [125, с. 23].

З метою залучення комсомольців до роботи з піонерами оргбюро ЦК КП(б), ЦК комсомолу і II Міжнародна конференція комуністичних дитячих груп прийняли рішення, що підбір і підготовка працівників дитячого руху як у центрі, так і на місцях повинні зайняти основну увагу комсомолу і партії на найближчий період у справі впорядкування піонерського керівництва. В постановах також вказувалося на недостатню кількість педагогічних кадрів для методичної та керівної роботи дитячого руху. У зв'язку з цим звертали увагу на покращення соціального складу піонерських працівників, їх культурного та політичного рівня. Обрані комсомольці повинні були завчасно ознайомитись із піонерською роботою, виконуючи функції помічника вожатого під час роботи в загонах. Всім партійним організаціям рекомендували направити для систематичної роботи в обласні, губернські і повітові бюро на допомогу комсомолу «партійців-пропагандистів із агітпропу» [125, с. 23–24].

ЦК комсомолу поставив перед комсомольськими ланками ряд заходів, у проведенні яких вожатий потребував допомоги. Рекомендували, по-перше, на бюро ланок обговорити умови

праці вожатого; по-друге, забезпечити загін приміщенням, відвести спеціальні дні й години для піонерської роботи в робочому клубі, читальній кімнаті; по-третє, перевірити матеріальні умови життя вожатого, знайти засоби для оплати праці; по-четверте, залучати до роботи не тільки педагогів, лікарів і агрономів, а також батьків, людей різних спеціальностей для керівництва гуртками та іншої роботи [125, с. 28].

ЦК комсомолу вимагало від комсомольських організацій розвантажити вожатого від громадських доручень. Одночасно «розвантаженого» вожатого «прикріплювали» до одного форпосту й одного загону поза школою, а «не розвантаженого» – до одного загону. Для вожатого були обов'язковими два вихідні дні, один із яких був для відпочинку, а другий – для самоосвіти [125, с. 28].

Всі ці заходи сприяли тому, що ЦК комсомолу в листі «О работе пионервожатого» (1927) і резолюції бюро ЦК (липень 1927 р.) констатував деякі покращення в підборі й роботі вожатих. 71,2 % вожатих були членами бюро комсомольських ланок або стали кращими, найбільш активними комсомольцями. Спостерігалось безперервне зростання кількості вожатих, які закінчили курси, що засвідчують статистичні дані: в 1927 р. Центральні курси закінчили 300 піонерських працівників, а за місцем проживання пройшли курсову підготовку 64,9 % вожатих [125, с. 29].

Разом з тим, у роботі з піонерськими кадрами були певні недоліки: курси працювали без обліку контингенту вожатих, все ще незначним був відсоток вожатих із робочих, мало партійних представників: «...робочих було 28,5 %, наймитів – 0,8 %, селян – 42,8 %; низький культурний, політичний і педагогічний рівень вожатих часто призводить до самодіяльності дітей та до сухого шаблону організації дітей на виконання чергових господарських і політичних завдань» [125, с. 29].

Комсомольське керівництво постійно підкреслювало, що потрібно сміливіше пропонували на роботу вожатих-комсомольців, які добре засвоїли життя піонерського загону, його традиції і закони; підкріпити керівництво повітових і районних бюро ЮП, призначивши головами бюро членів партії. Такий підхід повинен був залучити до керівництва організацією тих

людей, які мали великий життєвий досвід, організаторські навички, політично зрілих, які вміли організовувати роботу з дітьми [125, с. 29].

3-й етап (1927 р. – кінець 30-тих років ХХ століття) – реорганізації системи підготовки організаторів дитячого руху в Україні.

З розвитком дитячого руху як фактора соціального виховання, соціально-педагогічного явища актуалізується потреба у підсиленні педагогічної складової підготовки піонерських кадрів.

Зокрема, основою підвищення кваліфікації учительських кадрів стали заочні курси, які поширились у кінці 20-х років ХХ століття. Кількість слухачів заочних курсів швидко зростала, з жовтня 1927 р. по жовтень 1929 р. їх було від 1270 до 35538 осіб. Заочні курси допомагали вчителю, насамперед сільському, підвищити рівень політичної та педагогічної підготовки. Робота з підвищення кваліфікації у 1926–1927 рр. охопила майже 100 % учителів. Літні курси, які були проведені в 1924–1926 рр., ознайомили основну масу вчителів із ідеями і змістом програм, «озброїли» громадсько-політичними знаннями [125, с. 30].

Навчальні плани і програми курсів тих років були диференційованими, враховували попередню підготовку та досвід роботи слухачів. У них вже можна побачити спробу поступового переходу від багатопредметних курсів до тематичних та проблемних [125, с. 30]. Сучасники зазначали, що «...горизонт учителя значно розширився, його цікавили не тільки загальні питання, а й питання, пов'язані з практичним життям» [125, с. 31].

Враховуючи це, ЦК комсомолу поставив завдання підвищувати ідейно-політичний рівень, громадську освіту й педагогічну майстерність учителів. Питання про введення педагогічної освіти стало одним із основних у країні.

Зокрема, у квітні 1927 р. особливу увагу було звернено на матеріальне становище педагогічних технікумів та інститутів. У грудні 1927 р. було розроблено новий типовий статут педтехнікумів, у якому було підкреслено велику необхідність теоретичної і практичної підготовки. Відтоді зростає кількість педагогічних технікумів. Статистика свідчить, що в 1927 р. було

195 педагогічних технікумів, у яких навчалось 32290 осіб, у 1929 р. – 219 педтехнікумів (41329 осіб), 1930 р. – 363 педтехнікумів (72191 осіб), у 1936 р. – 433 (115801), у 1939 р. – 406 (144852), 1940 р. – 380 (102703). Наведені статистичні дані свідчать про те, що кількість педагогічних технікумів та їх студентів у 1927–1930 рр. зростає удвічі. Вже у 1931 р. було прийнято положення про педагогічні технікуми як основну установу з підготовки кадрів освітян середньої кваліфікації. Крім учителів, технікуми готували працівників дитячого комуністичного руху [125, с. 72–73].

Для організації систематичного навчання піонерських кадрів необхідно було вирішити, насамперед, фінансові питання. Самостійно вирішити це питання ЦК комсомолу не міг, тому підготував пропозиції оргбюро ЦК КП(б) з питань піонерського руху із проханням виділити з бюджету кошти на проведення курсів, семінарів, збільшення штатів піонерських працівників. Секретаріат ЦК ВКП(б) розглянув пропозиції комсомолу й установив фінансування піонерського руху за рахунок держбюджету, місцевих бюджетів та профспілок. ЦК комсомолу на цю роботу виділив 30000 карбованців. Рішення секретаріату ЦК ВКП(б) про фінансування піонерської організації сприяло плановій підготовці кадрів піонерських працівників. Так, уже в 1925 р. ЦК комсомолу разом з Наркомосом складала плани підготовки піонерських працівників на 1925 – 1928 рр. [125, с. 79–80].

Аналіз джерел підтверджує, що централізованим шляхом не можна було підготувати необхідну кількість піонерських кадрів, тому що загальний відсоток підготовлених працівників від кількості працюючих складав у 1925 – 1926 рр. – 3,7 %, у 1926 – 1927 рр. – 4,5 %, а у 1927 – 1928 рр. – 5,8 % [125, с. 80].

Гостро відчувалася потреба в організації курсів, шкіл, семінарів, звернути увагу на самоосвіту вожатого на місцях. У зв'язку з незадовільною підготовкою кадрів, відсутністю матеріальної бази і постійного керівництва в ухвалі Всеукраїнської наради представників ОКД з питання «Система підготовки кадрів комдитруху» (1928) виокремлено заходи для підготовки кадрів комдитруху:

«... – створити постійну матеріальну базу через відповідні бюджетні асигнування по лінії НКО;

– виділити в центрі і на місцях (ОБ КДР) постійних працівників, що відповідають за підготовкою та перепідготовкою кадрів КДР;

– забезпечувати піонерпрацівників літературою з актуальних питань комдитруху;

– розробити методичку окремих форм підготовки;

– розробити повну систему підготовки і перепідготовки робітників, яка відповідає б сучасним завданням» [376, арк. 24–25].

В ухвалі також було визначено основні форми підготовки сільських піонерпрацівників:

«...1) окружні курси ватажків, термін навчання 1 – 1,5 місяці. Програма складається із загально-політичних питань. Курси готують до практичної роботи і дають настанови для самостійної роботи над підвищенням кваліфікації;

2) курси-з'їзди (районні, міжрайонні) охоплюють усіх піонерпрацівників і вчителів, що беруть участь у роботі КДР; відбуваються двічі на рік: з питань весняно-літньої роботи у березні, осінньо-зимової роботи у серпні – на початку вересня. Завдання курсів-з'їздів – підсумувати роботу за попереднє півріччя, проінформувати ватажка про основні питання подальшої роботи. Курси-з'їзди повинні тривати не менше тижня. Практика проведення вимагає змін методів роботи; їх треба більш активізувати (екскурсії, практичні роботи, опрацювання завдань тощо). ЦБ КДР повинно своєчасно підбати про видання книжок;

3) районний гурток створюється для постійного обміну досвідом роботи, підготовки ватажків до поточної роботи і систематичного підвищення кваліфікації. Гурток збирають не більше як 2 рази на місяць. ЦБ і ОБ КДР пропонують на певний час основні питання для опрацювання на гуртках і повинні забезпечити їх літературою з цих питань;

4) окружні курси-з'їзди – проводять для голів РБ КДР, ватажків найбільших організацій ЮП, мають на меті перепідготовку робітників. До програм курсів-з'їздів входить: ознайомлення з основними питаннями партійно-комсомольської роботи, теоретичними питаннями КДР і школи, а також черговими завданнями роботи ЮП...

... Підготовку керівних кадрів комдитруху потрібно здійснювати на стаціонарних Всеукраїнських курсах з 6-місячним терміном навчання. Стаціонарні курси необхідно організувати з 1930/1931 бюджетного року при Інституті соціального виховання. Розвиток комуністичного дитячого руху вимагав наукового вивчення і обґрунтування форм і методів роботи піонерорганізації. Окремі науковці працюють над питаннями дитячого руху, але їх робота розпорошена. Науково-дослідний інститут педагогіки повинен скупчити навколо себе наукову роботу в справі КДР, зв'язавши її з сучасністю, а також підготувати наукових працівників і викладачів Педвишів у галузі КДР («Кадри для кадрів»). Для укомплектування Інституту педагогіки аспірантурою з партійців, комсомольців, провести мобілізацію 15 осіб на наукову педагогічну роботу» [376, арк. 24–25].

Також у рішенні Всеукраїнської наради представників ОКД з питання «Система підготовки кадрів комдитруху» (1928) зазначалося, що комдитрух потребує глибокого наукового опрацювання, обґрунтування своїх методів і т.д. Проте тільки у 1929 – 1930 році ЦК ЛКСМУ домоглися створення реальної бази для роботи секції комдитруху Українського науково-дослідного інституту педагогіки (УНДІП), в якій було об'єднано кілька наукових робітників, дібрано міцну групу аспірантів, відведено матеріальну базу. З допомогою ЦК ЛКСМУ було розпочато роботу над створенням секції КДР і при Київській філії УНДІП. Крім того, створено спеціальні кабінети юних піонерів. Щоб об'єднати та скерувати в єдиний план дослідну роботу, яку проводили в галузі КДР, всі науково-дослідні та науково-практичні педагогічні установи, що існували в Україні, ЦК ЛКСМУ спільно з Укрнаукою провів у травні 1929 р. спеціальну конференцію наукових установ. Актуальним питанням на той час було створення Центрального будинку комуністичного дитячого руху – методичного центру з проблем комдитруху [376, арк. 42–47].

Підсилення педагогічної складової у змісті підготовки організаторів дитячого руху актуалізується також у зв'язку з уведенням всезагального початкового навчання. Виникає необхідність у визначенні чітких організованих форм зв'язку

піонерських загонів зі школою, серед яких – шкільний піонерський форпост, що виконував такі завдання: об'єднати навколо себе найбільш відповідальних і свідомих молодших учасників; залучати школярів до зборів та трудових справ; допомагати школам організовувати народно-революційні свята, проводити клубні дні і т.п.; налагодити самоуправління дітей; разом з учителями «єдиним фронтом створити нову школу, боротися проти схоластичної системи навчання». На думку дослідників, ця робота дітей у школі мала колосальну педагогічну цінність, навчала дітей самостійності, сприяла більш тісному зв'язку їх зі школою [125, с. 21].

Постанова ЦК ВКП(б) «Про початкову та середню школу» від 5 вересня 1931 р. і Постанова ЦК ВКП(б) «Про роботу піонерської організації» (до 10-річчя піонерської організації) від 21 квітня 1932 р. ознаменували «переведення» піонерських колективів на базу школи, підкреслили необхідність збереження політичної сутності піонерської організації і специфіки у формах і методах її виховного впливу на учнів. У зв'язку з цим постало важливе питання про підбір і підготовку старшого і загонового вожатого [125, с. 80–81].

Відповідно до рішення ЦК ВКП(б) (1930) було проведено мобілізацію 50 000 найбільш активних і політично-грамотних комсомольців для вожатської роботи та залучено їх усіх до навчання на короткочасних і заочних курсах. Бюро ЦК прийняло рішення про залучення всіх місцевих комітетів комсомолу до виконання рішення ЦК ВКП(б) «Про мобілізацію 50000 найкращих комсомольців для роботи вожатими». До 1 січня 1930 р. всім комітетам необхідно було мобілізувати комсомольців, які пройшли школу активної комсомольської роботи, були політично обізнаними, ідеологічно витривалими, з комсомольським стажем не менше два роки. Із фабрично-заводських організацій мобілізували членів або кандидатів у члени партії; з усіх мобілізованих 60 % повинні були працювати у новостворених загонах, а інші – підшефних [125, с.82].

В комсомольських та партійних документах вожатих називали «резервом педагогічних кадрів», зверталася увага органів народної освіти на організацію їх педагогічної підготовки. У зв'язку з цим колегія Наркомосвіти прийняла

Постанову від 10 травня 1932 р. «Про практичні заходи для виконання Постанови ЦК ВКП(б) „Про роботу піонерської організації”». У постанові приділено увагу переважно організації методичної допомоги вожатому та піонерському загону: навчально-методичному сектору Наркомосу й Інституту дитячого руху видрукувати методичний посібник для вожатих із основних питань роботи школи. Всі крайові, обласні і районні відділи народної освіти повинні були включити до планів роботи методичних нарад питання піонерської, позашкільної роботи і методичної допомоги вчителю та піонервожатому. Завідувачам шкіл при встановленні диференційованої оплати рекомендувалось підвищити ставки вчителям, які поєднували свою роботу з роботою в піонерських організаціях та органах піонерського самоврядування [125, с. 82].

Ця робота стала розглядатися як необхідна змістова частина педагогічної роботи. Таке рішення Наркомосу повинно було залучити вчителів до активної роботи в загонах, тому що матеріальне заохочення, особливо на початковому етапі роботи, відіграє велику роль. У планах педагогічних рад, районних конференцій обов'язковим стало питання про роботу вчителя з піонерами. Велику увагу приділяли ролі й місцю педагогічних кадрів у роботі з піонерами навчально-методичний сектор Наркомосу та редакції педагогічних журналів.

У доповідній записці ЦБ КДР від 27 листопада 1931 р. «Про стан комкерівництва піонерорганізації та кадрів комдитруху на Україні (20.11.1931 р.)» констатовано незадовільний стан підбору та підготовки кадрів. Матеріали, звіти, факти обстеження та останньої наради, що відбулася при оргвідділі ЦК ЛКСМУ з питання стану КСМ керівництва та кадрів комдитруху у містах Харкові, Києві, Житомирі, Кадіївці, Запоріжжі, та В.-Бурлацькому, Троїцькому, Городнянському, Артемівську, Куп'янському, Лубенському, Червонограському, Ворошилівському, Кам'янецькому й інших районах, доводять, що «... за час з IX-го з'їзду ВЛКСМ помітного покращання комсомольського керівництва піонеррботою не було, в той час, коли активність піонерорганізації та дітей, що є наслідком загального підйому активності трудящих в умовах все більш

загостреної класової боротьби, ставить високі вимоги до керівництва піонеррухом» (Додаток Б) [380, арк. 44–50].

ЦК комсомолу проводив велику роботу з мобілізації молоді в педагогічні навчальні заклади, на підготовчі курси. З 1932 р. підготовка піонерських кадрів входить до загального плану підготовки кадрів народної освіти. Спільне планування підготовки педагогічних і вожатських кадрів комсомолом і органами народної освіти мало велике значення, оскільки комсомол й органи освіти об'єдналися для виконання одного з головних завдань – підготовки піонерських кадрів. Це піднімало підготовку на наукову педагогічну основу.

Для розробки системи підготовки й підвищення кваліфікації піонерських вожатих ЦК комсомолу, уважно вивчивши систему підготовки педагогічних кадрів, став як ініціатором та організатором цієї справи. Комсомол розробив форми організації підготовки і перепідготовки піонерських кадрів (курси, школи вожатих, інститут кадрів дитячого комуністичного руху та ін.), але комсомол не завжди міг вирішувати педагогічні та методичні питання, через брак знань і досвіду. Тому, такі питання комсомол вирішував разом із Наркомосом, про що, зокрема, свідчить зміст постанови ЦК ЛКСМУ «Про кадри вожатих колгоспних, радгоспних загонів» від 19 жовтня 1933 р. [381, арк. 1–2] (Додаток В).

На думку сучасників, теоретиків та практиків дитячого руху, вирішити проблему підготовки та перепідготовки піонерських кадрів можна було тільки за умови підготовки наукових кадрів, висококваліфікованих викладачів для педагогічних інститутів і технікумів, шкіл піонерських вожатих, працівників різних методичних комісій і позашкільних закладів. З цією метою ЦК ВКП(б) організовував такі заходи: у 1928 р. при Академії комуністичного виховання імені Н. Крупської було створено відділення дитячого комуністичного руху і науково-методичний кабінет. Заняття на відділенні проводили Н. Крупська, М. Крупеніна, П. Блонський, Л. Виготський та ін. У 1934 р. Академія комуністичного виховання була переведена до Ленінграду і в 1935 р. реорганізована в Комуністичний педагогічний інститут ім. Н. Крупської, який у 1941 р. об'єднався з Ленінградським педагогічним інститутом ім. О.І. Герцена.

Академія підготувала близько 4 000 працівників освіти, дитячого комуністичного руху. Відкрились постійно діючі центральні школи дитячого комуністичного руху при ЦК ВЛКСМ і обласні школи вожатих на місцях, відділення дитячого комуністичного руху при педагогічних технікумах і деяких педагогічних інститутах [125, с. 82–83].

Однак усі ці заходи з організації підготовки і перепідготовки кадрів не могли одразу вирішити проблему, потрібно було постійно активізувати увагу комсомолу, ширше висвітлювати в періодиці досвід роботи обласних і крайових відділень. З цією метою ЦБ ДКР і ЦК ВЛКСМ у 1933 р. провели пленум «Про заходи з підготовки і перепідготовки піонерських кадрів», де знову звернули увагу на те, що вожатий повинен навчатись, а райкоми зобов'язані організовувати роботу з підвищення його кваліфікації [125, с. 89].

У доповідній записці Секретаріату ЦК ЛКСМУ від 13 серпня 1932 р. «Про стан добору та підготовки кадрів комдитруху та позашкільного виховання» зазначено: «Грудневий пленум ЦБ ДКО ЦК ВЛКМ 1932 р., виходячи з рішень партії, визначив систему підготовки та добору кадрів комдитруху і позашкільного виховання та практичні завдання до цього, що їх мали реалізувати ближчим часом комсомольська організація та органи Наросвіти. Як кількісно, так і якісно справа з підготовки вперед не пішла, про що свідчать такі факти: замість шести тисяч платних вожатих, що мали бути по всіх школах, було лише три тисячі двісті осіб, але й ці кадри були мало підготовлені до цієї роботи. Ще гірше становище з відділеннями та підготовкою вожатих для загонів юних піонерів. Так, в Охтирському районі замість 89 осіб, працювало 23 особи, і це явище мало масовий характер у останніх районах та містах» [383, арк. 80–83].

У згаданій записці неодноразово ставилося питання про підготовку кадрів комдитруху і наводилися такі факти: «... працювала тільки республіканська школа в Куп'янському. Основні школи КДР, що мали бути з 1 січня 1933 р. у всіх областях, є лише в п'яти. Але ці школи організаційно і матеріально знаходяться в незадовільному стані. Підготовка вожатих загонів по весні і зразу перед початком навчального року зривається за відсутністю бюджетних асигнувань на цю справу. Є

ще заочні курси піонервожатих, що цього року навчали 3500 осіб. Минулого навчального року мали 24 відділи КДР при педтехнікумах та два факультети при інститутах. Цього року відділи при педтехнікумах скоротили до 16-ти. З позашкільних стаціонарів ми не маємо жодного закладу, курсів, що готували б ці кадри. Більше того, деякі стаціонарні курси, які діяли рік тому, наприклад фізкультпрацівників зараз не діють» [383, арк. 80].

Як свідчать джерела, серед причин такого становища – в багатьох населених пунктах питаннями добору підготовки й перепідготовки кадрів комдитруху та позашкільного виховання комсомол та органи освіти займалися незадовільно: «Наркомос і його органи на місцях підготовці згаданих кадрів не приділяли будь-якої уваги. Досить сказати, що сектор кадрів НКО не мав точних відомостей про кількість відділів КДР при педтехнікумах та кількість підготовлених студентів, ніяких відомостей не мав про стан навчання у цих технікумах, бо велика частина з них (технікумів – відділи КДР) знаходяться в стані повного розвалу (Охтирка, Запоріжжя, Мар'янське, Мелітопіль, Лебедин та ін.). ...Причина, очевидно, в тому, що сектор кадрів НКО не вважав це своєю справою і переклав всю роботу на комсомол» [383, арк. 81–82].

Отже, як свідчить зміст записки, органи наросвіти гальмували справу підготовки кадрів: «Замість того, щоб укріпити існуючі відділи КДР при педтехнікумах, повністю розвалюють. Набір цього року замість 24-х дозволено 16-тьом відділам. Навчальну програму НКО для цих відділів не склав, мотивуючи тим, що ці відділи будуть навчатися за програмами позашкільних закладів. Підготовкою підручників, забезпеченням кадрами викладачів для відділів НКО не займається. Таке ж становище з цих питань маємо щодо позашкільних відділів. Ні НКО (сектор кадрів), ні обласні відділи Наросвіти курсовою підготовкою вище названих кадрів не займалися і зараз не займаються» [383, арк. 80–83].

Як свідчить аналіз джерел, підвищення кваліфікації районних працівників і вожатих повинні були здійснюватись через: включення в загальну систему марксистсько-ленінської підготовки партійно-комсомольського активу; обов'язкову участь у семінарах і методичних учительських конференціях; спеціальні

короткотривалі семінари при обласних, крайових і республіканських будинках дитячого комуністичного руху. Інституту дитячого комуністичного руху було запропоновано до лютого 1933 р. розробити програми і навчальні плани цих семінарів. Підготовку працівників обласного, республіканського і крайового масштабу необхідно було зосередити в Центральній вищій школі піонерських працівників. Органи народної освіти і комсомолу в 1933 р. повинні були повсюдно створити в районах методичні кабінети, кімнати вожатих, будинки піонерів, а Центральний науково-дослідний інститут дитячого комуністичного руху – розробити рекомендації зі змісту і форм їх роботи [125, с. 89 – 90].

X з'їзд ЦК ВЛКСМ «Про роботу комсомолу в початковій, неповній середній і середній школі» (квітень 1936 р.) з метою підкріплення і покращення роботи комсомольських і піонерських організацій у школі вирішив створити міцні працездатні комсомольські організації. А для кращої організації роботи з кожним піонером у піонерський загін об'єднували не більше 40 осіб. Постанова з'їзду продемонструвала, що старшими піонерськими вожатими у школах, як правило, повинні були працювати особи, які мають педагогічну підготовку, переважно вчителі. З'їзд гостро поставив питання не тільки про підготовку піонерських кадрів, а й про розробку системи підготовки вожатих, про відкриття постійно діючих обласних, крайових, республіканських шкіл вожатих. Отже, підготовка вожатих повинна мати не тимчасовий курсовий, а перспективний характер, тобто перейти в подальшу систему спеціальних державних навчальних закладів, які працювали б на розширення навчальних планів і програм [125, с. 90].

На основі рішень IX і X пленумів ЦК ВЛКСМ (1931 р.) школи піонервожатих розширювали, особливе значення приділяли політичній і педагогічній підготовці вожатих. У зв'язку з тим, що не вистачало кваліфікованих кадрів, ЦК ВЛКСМ прийняв постанову «Про самостійну підготовку старших піонерпрацівників» (1931 р.). Вожаті, які самостійно оволоділи затвердженою програмою, могли скласти залік і отримати звання «Старший вожатий юних піонерів». Значну допомогу надавали органи народної освіти у створенні й роботі методичних

кабінетів, кабінетів диткомруху, районних кімнат вожатого, педагогічних кабінетів, клубів вожатих [125, с. 91].

Розглянувши взаємодію органів народної освіти й комсомолу в розробці системи підготовки піонерських працівників, доходимо висновку, що вся робота проходила під керівництвом ЦК партії, який постійно координував діяльність Наркомосвіти і ЦК комсомолу у розробці навчальних планів, програм для підготовки піонерських кадрів, приділяючи велику увагу їх ідейно-політичній, науковій, педагогічній спрямованості. У постановах партії перед органами народної освіти було визначено завдання – дати вожатому спеціальну педагогічну освіту. Вирішувати ці завдання Наркомос разом із ЦК комсомолу почали з розширення мережі педагогічних технікумів й інститутів, відкриття заочних відділень при цих навчальних закладах. З ініціативи ЦК ВЛКСМ, ЦБ ЮП і за активної підтримки НКО було відкрито Інститут кадрів дитячого комуністичного руху на базі відділення диткомруху Академії комуністичного виховання. Відкриття спеціального інституту сприяло об'єднанню основних педагогічних і методичних сил, створенню науково-методичного центру.

Отже, на кінець 30-х років ХХ століття склалася розгалужена система підготовки і підвищення кваліфікації основних категорій піонерських працівників: керівного складу (працівників республіканських, обласних, крайових, окружних і районних бюро юних піонерів, керівники кабінетів і т.д.); працівників (піонеркабінетів, станцій, піонерських клубів, будинків); вожатих (загонів, груп жовтенят, форпостів); наукових працівників у галузі піонерруху (аспірантів, працівників відділень); викладацького складу (лекторів, викладачів шкіл, курсів). Система підготовки і перепідготовки піонерських вожатих включала в себе педагогічні навчальні заклади (педагогічні технікуми й інститути), школи піонерських вожатих, курси, семінари, табірні збори, роботу з самоосвіти вожатих. Особливе місце в цій системі займали піонерські кабінети, конференції й наради з питань дитячого комуністичного руху.

У розділі здійснено аналіз історіографії проблеми та джерельної бази дослідження; уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження; здійснено ретроспективний

аналіз підготовки організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки ХХ століття.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що проблемі підготовки організаторів дитячого руху в різні роки присвячено наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників у різних наукових галузях – історії, соціології, психології, педагогіці.

Історіографічний аналіз проблеми засвідчує, що процес накопичення знань про підготовку організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки ХХ століття відбувався в декілька етапів, які зумовлені суспільно-політичними умовами в країні і відображають найважливіші педагогічні явища, пов'язані з підготовкою організаторів дитячого руху різного рівня:

1-й етап (10-ті – перша половина 20-х років ХХ століття) – зародження педагогіки дитячого руху, один із напрямів якої – вивчення процесу підготовки організаторів дитячих самодіяльних об'єднань; поява перших праць про досліджуваний процес. Нижня межа першого етапу історіографії проблеми хронологічно передуює межах нашого дослідження, але праці 10-х років ХХ століття з проблеми підготовки організаторів дитячих самодіяльних об'єднань містять цінний фактологічний матеріал для дослідження передумов появи перших організаторів дитячого руху;

2-й етап (друга половина 20-х – середина 30-х років ХХ століття) – розвиток досліджень з проблеми підготовки організаторів дитячого руху – новий етап наукового педагогічного осмислення дитячого руху, пов'язаний із виявленням специфічних можливостей цієї особливої галузі, що історично одержала назву «піонерський рух»;

3-й етап (друга половина 30-х – середина 50-х років ХХ століття) – етап «спаду» багатопланового вивчення педагогічною наукою піонерського руху та проблеми підготовки його організаторів;

4-й етап (друга половина 50-х – 90-ті роки ХХ століття) – етап активізації, відродження педагогічних досліджень, відновлення систематичного, поглибленого вивчення проблеми підготовки організаторів дитячого руху;

5-й етап (з 90-х років ХХ століття до сьогодні) – сучасний етап розвитку історіографічних праць із проблеми підготовки

організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки ХХ століття.

Незважаючи на значну кількість історико-педагогічних праць, історіографічний аналіз свідчить про недостатній рівень дослідженості проблеми підготовки організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки ХХ століття.

Аналіз джерельної бази дослідження засвідчив, що з-поміж інших груп на особливу увагу заслуговують письмові джерела, а саме: *документи партійних, молодіжних і дитячих організацій; опубліковані звернення, листи, відозви радянських органів до піонерів та школярів, учителів, комсомольців; статті, листи, висловлювання про піонерів партійних, державних і громадських діячів; статистичні джерела – збірки, що видавалися статистичним підвідділом ЦК ЛКСМ і його архівом, з інформацією про склад піонерської організації, зростання її рядів; матеріали періодичної преси – значна кількість періодичних видань як українських, так і всесоюзних, загальнопедагогічних журналів та спеціальних періодичних видань, що містять матеріали, присвячені дитячому руху, підготовці його організаторів, зокрема журнали «Дитячий рух» («Піонервожатий»), «Вожатый» та ін.; документи освітніх, наукових установ, навчальних закладів та органів народної освіти – нормативно-правові документи з питань розвитку освіти, соціального виховання, підготовки організаторів дитячого руху періоду 20–30-х років ХХ століття (накази, інструкції, доповіді, методичні листи тощо), що видавалися Наркомосом, Головоцвухом та іншими керівними органами. Джерела дослідження містять цінний дослідницький матеріал, ґрунтовний аналіз якого сприяв досягненню мети дослідження – виявити і розкрити соціально-педагогічні засади підготовки організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки ХХ століття.*

Встановлено, що в понятійному апараті проблеми підготовки організаторів дитячого руху існують певні розбіжності, що потребує його удосконалення та впорядкування. З цією метою було уточнено сутність таких основних понять дослідження: «дитячий рух», «організатор дитячого руху», «підготовка організаторів дитячого руху», «соціально-педагогічні засади підготовки організаторів дитячого руху».

З'ясовано, що, на думку одних учених, дитячий рух – це загальносоціальне явище, яке має свою специфіку, структуру, охоплює велику групу дітей та підлітків на засадах спільної діяльності, сприяє самовираженню, самовизначенню та соціалізації особистості. Інші вважають, що дитячий рух – це одна з форм соціально значущої активності дітей за участю дорослих, які в процесі вихованої взаємодії допомагають дітям організувати їхню діяльність.

Аналіз різних підходів до визначення поняття «*дитячий рух*» дає можливість охарактеризувати його як соціально-педагогічну систему, що виражає роль дитинства у суспільстві, має освітньо-культурологічний потенціал та є сферою професійної та суспільної діяльності педагогів-вихователів, педагогів-організаторів.

З'ясовано, що *організатор дитячого руху (дитячого об'єднання, дитячої організації)* – це педагог-вихователь, професіонал у галузі дитячого руху, учасник і організатор життєдіяльності дитячого колективу. У дисертації, враховуючи термінологічну специфіку досліджуваного періоду, одночасно використовуємо поняття, синонімічні до поняття «організатор дитячого руху»: «вожатий», «піонервожатий», «піонерпрацівник», «піонерорганізатор» та ін.

Підготовкою організаторів дитячого руху вважаємо цілеспрямований процес оволодіння професійними знаннями та вміннями з метою набуття навичок, необхідних для виконання певних видів робіт, задоволення індивідуальних освітніх запитів та ініціатив у галузі дитячого руху через різні форми професійної освіти (вищі і спеціалізовані навчальні заклади, стажування на курсах підвищення кваліфікації і т.д.) у контексті інтеграції громадських і державних освітніх інститутів, що забезпечують підготовку й підвищення кваліфікації організаторів дитячих організацій та об'єднань.

Відповідно *соціально-педагогічні засади підготовки організаторів дитячого руху* розглядаємо як цілісну сукупність вихідних положень, ідей, принципів, правил, вимог на рівні організаційного (нормативне забезпечення), змістового (зміст, напрями, форми і методи), науково-методичного (науково-методичний супровід та інформаційно-комунікаційне

забезпечення) структурних складників цілеспрямованого процесу оволодіння знаннями та вміннями з метою набуття навичок, необхідних для виконання певних видів робіт, задоволення індивідуальних освітніх запитів та ініціатив у сфері дитячого руху через різні форми здобуття професійної освіти.

Встановлено, що мету, завдання, форми і методи підготовки організаторів дитячого руху на різних етапах розвитку дитячого руху визначали суспільно-політичні, соціально-економічні та соціально-культурні умови розвитку суспільства, особливості освітньої політики. Це і було обрано основним критерієм запропонованої періодизації досліджуваного явища в хронологічних межах 20–30-х років ХХ століття: *1-й етап* (1920–1923 рр.) – становлення підготовки організаторів дитячого руху в Україні;

2-й етап (1923–1927 рр.) – розвиток підготовки організаторів дитячого руху в Україні; *3-й етап* (1927 р. – кінець 30-тих років ХХ століття) – реорганізація підготовки організаторів дитячого руху в Україні.

З'ясовано, що з розвитком дитячого руху як фактора соціального виховання, соціально-педагогічного явища актуалізується потреба в підсиленні педагогічної складової підготовки піонерських кадрів. При цьому вся робота проходила під керівництвом ЦК партії, який постійно координував діяльність Наркомосвіти і ЦК ЛКСМ у розробці навчальних планів, програм підготовки піонерських кадрів, приділяючи велику увагу їх ідейно-політичній та науково-педагогічній спрямованості.

На кінець 30-х років ХХ століття склалася розгалужена система підготовки і підвищення кваліфікації основних категорій піонерських працівників: *керівного складу* (працівники республіканських, обласних, окружних і районних бюро юних піонерів, керівники піонерських кабінетів, клубів, будинків та ін.); *«низового» складу* (працівники піонерських кабінетів, станцій, клубів, будинків; вожаті піонерських загонів, груп жовтенят, форпостів та ін.); *наукові працівники* в галузі дитячого руху (аспіранти, працівники наукових, науково-методичних установ, відділів).

Результати дослідження за першим розділом дисертації висвітлено у працях автора [250; 252].

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ПІДГОТОВКИ ОРГАНІЗАТОРІВ ДИТЯЧОГО РУХУ В УКРАЇНІ (20–30-ті роки ХХ століття)

2.1. Курси як провідна форма підготовки організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-ті роки ХХ століття

Відповідно до розробленої нами класифікації для підготовки організаторів дитячого руху в 20–30-ті роки ХХ століття діяли такі форми: курси (губернські, районні, міські, повітові, окружні та заочні); семінари; наради, конференції, піонерські кабінети, кімнати вожатих; самоосвіта; педагогічні вузи, технікуми, школи.

Курси – форма швидкої підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації робітників різних спеціальностей. У досліджуваній нами період, особливо в 20-ті роки ХХ століття, курси були основною масовою формою підготовки піонерських кадрів.

Центральний комітет комсомолу, Центральне бюро дитячих груп неодноразово обговорювали питання про відкриття Центральних курсів для підготовки обласних і губернських працівників комуністичного дитячого руху. Курси повинні були об'єднати зусилля комсомолу і Наркомосвіти в розробці навчальних планів і програм, підборі викладачів і в об'єднанні матеріальних заходів. 18 жовтня 1924 р. секретаріатом ЦК комсомолу було затверджено президію Центральних курсів у такому складі: В. Зорін, О. Теремякіна, М. Зак, М. Крупеніна, Я. Смоляров та ін. [122; 351].

Організатори курсів намагалися залучити піонерських працівників із багатьох районів країни (у тому числі 8 осіб з УСРР) з метою обговорення першого досвіду роботи загонів і підготовки кадрів, які надавали б допомогу комсомольським організаціям у проведенні місцевих курсів.

Перші Центральні курси піонерських працівників відкрилися 11 грудня 1924 р. у Москві. Абсолютна більшість осіб, які приїхали на навчання, ніколи не займалися піонерською роботою. Із 143 курсантів 108 були віком до 20 років, 103 особи

мали початкову освіту, 17 – нижчу середньої і 23 – середню освіту [125, с. 27–28].

На ці курси з'їхалися представники Москви, Ленінграда, Брянська, Володимира, Костроми, Нижнього Новгорода, Пермі, Твері, Тули, Ярославля, Донбасу та інших міст – всього 143 особи. За соціальним станом 58% (80 осіб) були робочі, 10% – селяни, 0,8% – учителі, решта – службовці. Молодь віком від 16 до 26 років двадцяти восьми національностей, яка працювала в основному на виробництві, була направлена на навчання губернськими комітетами комсомолу. Кандидати з комсомольських органів мали відповідати таким вимогам: бути членом КСМ; членом або кандидатом у члени обкому; мати двохрічний стаж роботи; бути достатньо розвиненим, здоровим; по закінченню курсів повинні відпрацювати не менше 1 року [293, с. 92].

Особливу увагу заслуговує програма перших Центральних курсів, яка складалася із 5 циклів (піонерський, суспільно-політичний, педагогічний, загальноосвітній, фізкультури і гігієни) і була розрахована на 525 годин. Вожаті отримували загальні знання про дитячий рух, чергові завдання партії, всесвітній комуністичний рух, нові досягнення науки і техніки, знайомилися з положенням про народну освіту, навчальними програмами. Крім того, програмою було відведено більше 100 годин для практичних занять (фізкультура, ігри, пісні) і для роботи в піонерських загонах. Навчальні заняття відбувалися протягом 7 годин: 4 години – лекції і практичні заняття, 3 години – семінарські. Президія курсів організувала стенографування занять і в кінці слухачі отримували частину матеріалів, методичні рекомендації, сценарії зборів, ранків. На той час це був неоціненний матеріал, оскільки освітній рівень вожатих був низький; спеціальної піонерської, методичної літератури було мало, не було досвіду керівництва і роботи в піонерських загонах [182, с. 38].

Перші тижні навчання знайомили курсантів із загальними питаннями дитячого руху, психології, практики. Слухачі отримували одну – дві лекційні теми для опрацювання та подальшого використання у практичній роботі (лекції провідних

лекторів М. Крупеніної, О. Бема, Н. Крупської, Е. Теремякіної, В. Зоріна та ін.).

Курси тривали 3 місяці – до 7 березня 1925 р. Вже 1 березня 1925 р. комісія розподілила перших випускників для організації роботи в повітах. На думку організаторів, практичні навички нових керівників дитячого руху мали допомогти залучити дітей у загони, а досвід Всесоюзних курсів дав багатий методичний матеріал для організації піонерської роботи (В. Зорін) [182, с. 38]. До того ж курси створювали загальне враження про дитячий рух, навчали курсантів самостійно працювати з книгою.

Випускники добре відгукувались про роботу курсів. Один із них у журналі «Вожатый» писав: «Незважаючи на масу недоліків, які повністю зрозумілі, все-таки вони дали нам можливість тверезо дивитися на минуле та теперішнє диткомруху, бачити його перспективи. Навчили працювати над собою, працювати з книгою. Центральні курси зроблять великий внесок у підготовку кадрів працівників диткомруху, вілнуть у їхні лави нові сили» [182, с. 38].

ЦК КП(б), вивчивши досвід роботи Центральних курсів, у резолюції від 24 липня 1925 р. з питань піонерського руху виніс рішення про необхідність організації постійнодіючих Центральних курсів працівників дитячого руху при ЦК ЛКСМ. На основі цього рішення ЦК ЛКСМ було розроблено подальший план роботи Центральних курсів з урахуванням скликання впродовж року трьох складових – сільських, міських і національних курсів. Кожні курси повинні були працювати 3 місяці, слухачами були 90 керівників районного, повітового і губерньського рівня.

У 1925 р. секретаріатом ЦК комсомолу було розглянуто підготовлений В. Зоріним лист про підготовку курсантів для Центральних курсів з дитячого руху. У ньому зазначалося, що для підготовки керівників та організаторів дитячого комуністичного руху ЦК ЛКСМ і Головне управління соціального виховання (Головуправсоцвих) Наркомосу відкрили *постійні Центральні курси* при ЦК ЛКСМ. Перше скликання цих курсів було розраховано на підготовку 90 працівників губерньських і повітово-окружних масштабів терміном на 3 місяці. ЦК і Головуправсоцвих пропонували негайно відібрати

курсантів, враховуючи такі вимоги: курсанти повинні бути членами КП(б), членами або кандидатами губерньського, окружного комсомолу, мати дворічний стаж активної комсомольської роботи, бути достатньо розвинутими, щоб закінчивши курси, самостійно керувати підготовкою працівників, мати бажання працювати з піонерами не менше року; бути вихідцями з робочих або селян, звільнених від військової служби за віком або з інших причин. Курсантів забезпечували гуртожитком, харчуванням, навчальними посібниками.

Відповідно було затверджено навчальний план курсів, який передбачав такі види навчальної роботи: практичні заняття з фізкультури – 44 години; вивчення ігор і пісень – по 22 години; проведення екскурсій – 35 годин.

Отже, на всю навчальну роботу, не враховуючи вечірні заняття в гуртках і практичну роботу в загоні (50–60 годин на кожного курсанта), було відведено 476 годин.

У вересні 1927 р. було відкрито *Центральні курси підвищення кваліфікації працівників соціального виховання*. Курси були стаціонарними закладами, які підпорядковувалися безпосередньо Головуправсоцвиху Наркомосу. Мета цих курсів – підвищити педагогічну кваліфікацію працівників сфери соціального виховання, підняти їх суспільно-політичну освіту і педагогічний рівень, сприяти навчанню нових педагогічних кадрів. В обов'язки Центральних курсів підвищення кваліфікації працівників соціального виховання входило: вивчення особливостей роботи дитячих закладів; розробка основ змісту й методики проведення різних короткочасних курсів; розробка навчальних планів, програм, посібників, матеріалів для центральних, місцевих, заочних курсів та самоосвіти.

На курсах разом із працівниками дошкільних закладів, завідуючими шкіл, викладачами-предметниками навчалися піонерські працівники, методисти-організатори позашкільної роботи.

У січні 1928 р. Рада народних комісаріатів постановила включити Центральні курси до переліку державних установ Наркомосу та Головуправсоцвиху, перейменувавши їх в Інститут підвищення кваліфікації педагогів. У зв'язку з цим Центральне бюро юних піонерів підняло питання про включення до

п'ятирічного плану підготовки педагогів семи щорічних заходів для підготовки піонерських працівників керівного апарату (всього впродовж п'яти років – 2500 осіб). Підготовка ж вожатих загонів (47624 особи) і волосних, районних бюро юних піонерів (5964 особи) передбачалася на місцевих, губернських, окружних і повітових курсах [183, с. 24; 378, арк. 71–73].

Перспективне планування загальної системи підготовки педагогічних кадрів передбачало підготовку піонерських працівників. До цієї роботи Наркомосом заохочувалися Інститут підвищення кваліфікації, педагогічні училища й інститути. Це потребувало від ЦК комсомолу і Наркомосу серйозного перегляду підготовки і перепідготовки викладачів педагогічних технікумів й інститутів, методистів, які на місцях були задіяні в навчанні піонерських працівників.

Заслуговують на увагу курси, що організовувалися для різних цільових категорій піонерпрацівників. Зі звіту про роботу *Всесоюзних курсів піонерпрацівників нацменшин* дізнаємося: «... курси почали свою роботу 5 серпня 1928 р. Всього на курсах було 54 особи, з них 2 особи із закордону (м. Берлін і м. Гамбургер); до складу курсантів входили: за статтю – чоловіки – 37 осіб, жінки – 17 осіб; за національністю – євреї – 26 осіб, німці – 16 осіб, поляки – 12 осіб; за освітою – низька – 47 осіб, середня – 5 осіб; за знанням мови – російська – 50 осіб, українська – 21 особа, єврейська – 26 осіб, польська – 12 осіб, німецька – 16 осіб. На курсах була така програма: загальнополітичний цикл – 8 годин, цикл дитячого руху – 10 годин, педагогічний цикл – 12 годин, практична робота – 72 години. Основними методами роботи на курсах були лекції російською мовою та практичні заняття національною мовою за секціями, проведення окремими курсантами бесід із піонерськими загонами та обговорення їх на заняттях. Для самоорганізації курсантів були обрані курсовий комітет з 6 осіб, в обов'язки яких входили: облік роботи курсів, секцій, відвідування і позакурсорова робота» [378, арк. 42–48].

Голова ЦБ КДР Ф. Радомисльська зробила такі висновки та пропозиції щодо роботи курсів: «1. В загальному курси як перший досвід підготовки працівників нацменшин для Союзу, звичайно, дали великі результати, для ознайомлення з

теоретичними питаннями КДР та поширення досвіду роботи організацій юних піонерів нацменшин. 2. Основні недоліки: різний склад курсантів, відсутність відповідної літератури, недостатній підбір лекцій по відповідних секціях. 3. Основне завдання – домогтися від організацій ВЛКСМ закріплення курсантів на роботі серед дітей національних меншин. 4. На основі матеріалів курсів надати книжки з піонерроботи для нацменшин» [378, арк. 42–48].

Цікавою формою підготовки піонерпрацівників були *транспортні курси вожатих юних піонерів*. У доповіді голови ЦБ КДР Ф. Радомисльської «Про роботу транспортних курсів вожатих юних піонерів» було зазначено: «Курси почали свою роботу 30 липня 1929 р. Ними були охоплені всі платні працівники шкіл (Харківщини та Донецької області). До складу курсантів входили: українці – 52 особи, росіяни – 21 особа, євреї – 11 осіб... Не зважаючи на те, що метою курсів була перепідготовка дитпрацівників, однак більшість із них були без теоретичної та практичної підготовки, це спонукало до необхідності будувати програму і роботу курсів на основі поєднання елементів підготовки та перепідготовки працівників» [378, арк. 35].

По закінченню так званих транспортних курсів вожатих юних піонерів були зроблені такі висновки та пропозиції: «...курси повинні скликатись по закінченню навчального року, тому що цей період є найбільш сприятливим; мета курсів повинна бути наперед чітко визначеною; повинна бути раніше досконало розроблена програма, теми та детальний зміст кожної з них; навчальний день на курсах не повинен перевищувати 6-ти годин, включаючи практичну роботу; повинні бути створені можливості для самостійної роботи курсантів; до керівництва курсами повинен залучатись Центральний Кабінет з дитячого руху» [378, арк. 34–41].

За програмою *двотижневих курсів для вожатих піонерзагонів* (м. Харків, 1930 р.) необхідно було опрацювати 22 теми: п'ятирічний план соціалістичного будівництва, чергові завдання роботи партії та комсомолу, чергові завдання комдитруху, комдитрух як частина революційно-пролетарського руху, система піонерорганізації; організаційна структура

піонерорганізації, вступ – значення громадсько-політичної роботи та її місце в системі роботи загонів юних піонерів, форми громадсько-корисної роботи, участь юних піонерів у соціалістичному будівництві, політінформація та пропаганда п'ятирічки серед дітей, антирелігійне виховання, інтернаціональне виховання, оборона країни, охорона прав дітей, ліквідація – неписьменності й завдання юних піонерів, зростання та робота з «новачками», участь дітей у соціалістичній перебудові сільського господарства, піонери та школа, методи роботи в загоні, оздоровча робота, робота з жовтенятами, основи радянської педагогіки, елементи педагогіки (Додаток Ж) [218, с. 3–6].

У 1932 р. Центральним інститутом підвищення кваліфікації кадрів народної освіти (ЦПККНО) було організовано *курси перепідготовки методистів, викладачів педагогічних технікумів і інститутів*. У 1933 р. через ці курси пройшли підготовку 508 викладачів педінститутів та педтехнікумів. У роботі курсів було багато труднощів, пов'язаних зі слабкою матеріальною базою, відсутністю літератури, належних викладацьких кадрів.

На базі Центральних курсів й інститутів підвищення кваліфікації працювали *курси підготовки працівників із жовтенятами* (вересень 1931 р.), *із піонерськими загонами* (липень 1932 р.), *працівників позашкільних установ* [125, с. 110].

Проаналізувавши досвід роботи Центральних курсів, зазначимо, що вони відігравали велику роль у підготовці керівників і членів бюро юних піонерів, які повинні були на місцях організовувати навчання вожатих.

Це сприяло прийняттю рішення ЦБ ЮП зобов'язати губернські комісаріати комсомолу відкривати курси для піонерських працівників у кожному повіті, районі, окрузі. Рекомендувалося включати до складу курсантів насамперед вожатих, які вже мали досвід роботи, для того, щоб утримати, «...навіть слабого вожатого на роботі, дати йому відповідні знання, уміння і навички для роботи з дітьми, розвинути інтерес до піонерської роботи» [125, с. 111].

В. Яковлев зазначав, що робота з вожатими в 20-ті роки ХХ століття (їх часто називали інструкторами) проходила за двома

напрямами. По-перше, інструкторські ланки кількох виробництв займалися на курсах або семінарах разом. Структура курсів була аналогічна структурі загонів. Заняття найчастіше проводилися щонеділі у формі зборів. По-друге, підготовка проходила у формі «патрульних зборів» на підприємствах у комсомольській кімнаті або робочому клубі. На цих зібраннях закріплювали знання і навички, отримані на районних зборах. Крім того, велику увагу приділяли виробленню навиків табірної життя, іграм. Часто влаштовували «інструктивні прогулянки», екскурсії за місто [125, с. 111–112].

Заняття проходили по 7 – 8 годин. Курсанти отримували завдання, працювали над підготовкою рефератів, знайомилися з роботою загону. Великий інтерес у слухачів викликали дисципліни загальноосвітнього циклу, особливо вивчення питань, пов'язаних із розвитком електротехніки, радіо, авіації [125, с. 111–112].

Перший досвід показав, що при існуючому рівні розвитку курсантів курси не треба перевантажувати лекціями. Весь теоретичний цикл, вивчення якого неможливо було зробити наочним, проводився на основі спостережень за роботою спеціально підібраних загонів і шкіл. Було збільшено кількість годин на індивідуально-лабораторну роботу, самостійну роботу, яка сприяла кращому засвоєнню матеріалу. Практична робота з формування трудових і технічних навичок проводилась у спеціально організованих робочих кімнатах. Значне місце в програмі курсів відводилось військовій роботі (12 годин теорії і 30 годин практики) [125, с. 113].

Журнали «Дитячий рух» і «Вожатый» постійно висвітлювали досвід роботи курсів у країні: М. Ліхтеров «Випуск керівників КДР серед нацменшин», «Про систему підготовки керівників КДР»; А. Гендрихівська «Перші курси»; В. Чашко «До весняних курсів – з'їздів»; П. Белінський «Курси-санаторій піонерробітників у Ялті»; О. Кайданов «Про заочні курси піонервожатих»; «О районных советах вожатых звеньев»; «Курсы по переподготовке учителей»; «Подготовка и самоподготовка руководителей отрядов»; В. Зорин «О подготовке и самоподготовке работников деткомдвижения», «Центральные курсы по подготовке областных и губернских работников

комдвижения СССР», «К итогам центральных курсов»; Козлов «Курсы по детдвижению на Южном Урале»; «Программа губернских деревенских пионеркурсов по подготовке вожатых деревенских отрядов»; «Вопросник для проработки к программе месячных курсов по подготовке пионерработников для деревни» і т.д. [200, с. 40; 201, с. 4–6; 59, с. 7–9; 354, с. 39; 20, с. 31–32; 114, с. 47; 138, с. 20; 183, с. 24; 268, с. 20; 123, с. 24.; 121, с. 27; 152, с. 27.; 276, с. 17.; 51, с. 19; 122, с. 8].

Організація губернських курсів була пов'язана з великими матеріальними витратами на утримання адміністративного персоналу курсів, оплату праці лекторів й інструкторів, закупівлю літератури, паперу, забезпечення курсантів безкоштовним харчуванням, їхнє проживання і проїзд. Кошти на курси виділяли органи народної освіти, комсомол і профспілкові організації [125, с. 114].

Для підготовки вожатих сільських піонерських загонів паралельно з губернськими створювалися *повітові курси*. Вони були розраховані на 15–20 осіб. Повітові комітети комсомолу давали завдання найбільш сильним ланкам комсомолу, поблизу яких були школи, дитячі будинки, гуртки. На курси вожатих рекомендували 1–2-х комсомольців (залежно від кількості дітей на селі) – найбільш розвинутих, витривалих, грамотних, з комсомольським стажем не менше одного року, віком 18 – 22 роки. Заняття проходили впродовж 7 днів по 7 годин на день. Роботою курсів керував безпосередньо голова Повітового бюро піонерів при Повіткомі ЛКСМ. Крім того, для розробки програми і допомоги курсантам створювалися спеціальні трійки з голови Повітбюро піонерів, голови Повіткому КП(б) і голови Соцвиху [125, с. 114].

Міські вожаті навчалися на міських і районних короткочасних курсах, роботою яких керували районні і міські бюро юних піонерів. Вожаті, які закінчили такі курси, потім проводили постійно діючі семінари з методики роботи в загоні.

З 1925 р. стали проводитись *окружні курси* вожатих, завданням яких була підготовка міських і сільських вожатих.

Двотижневі окружні і районні курси сільських вожатих (Додаток К) були розраховані на 14 днів по 8 годин – всього 104 години, які за навчальним планом розподілялись так: лекції і

бесіди (19 годин), конференції (15 годин), самостійна робота (45 годин), практика (25 годин). Курсанти вивчали такі теми: «Вступна бесіда-конференція про програму та план роботи курсів та як повинні працювати курсанти», «П'ятирічний план і шлях підйому сільського господарства у зв'язку із загальним п'ятирічним планом», «Мета, завдання й організаційна структура піонерорганізації», «Становлення дітей району та потреби», «Стан і головні завдання піонерорганізації у зв'язку зі зльотом», «Суспільні завдання і змагання як основний метод піонерської роботи», «Класове виховання в піонерорганізації», «Участь піонерів у зборі урожаю і колективізація сільського господарства», «Школа і робота в ній», «Зовнішня робота з дітьми», «Як планувати і враховувати роботу загону», «Як будувати роботу загону (збори загону та ланок, роль вожатого ланки і голови ради загону)», «Роль вожатого загону» [45, с. 9–10].

Курси проходили в зимовий період протягом 14 днів. До початку організації курсів проводилася підготовча робота по забезпеченню курсантів приміщенням для занять, гуртожитком для проживання (як правило, це були школи, технікуми, будинок селянина), харчуванням. У 20–30-ті роки ХХ століття організатори курсів сільських вожатих заключали договір з ідальною кооперативу та використовували інвентар піонерського табору. Для проведення курсів закупляли навчальні посібники, папір, олівці, чорнила, фарби для стінгазет, літературу, передбачену навчальним планом курсів [45, с. 12].

Завчасно скликали лекторів, працівників курсів, які проводили заняття. Їх знайомили з навчальним планом, відпрацьовували з ними програму занять, методи роботи, детально обговорювали функції кожного з них. Складався розклад занять курсів, який погоджувався з лекторами та іншими працівниками. Відповідно до програми був укладений режим дня роботи курсів: 7⁰⁰ – пробудження; 7¹⁰ – підйом; 7¹⁵ – 8⁰⁰ – зарядка; 8⁰⁰ – 8³⁰ – застеляння ліжка, вмивання; 8³⁰ – 9⁰⁰ – сніданок; 9⁰⁰ – 13⁰⁰ – заняття (з перервою по 10 хв.); 13⁰⁰– 15⁰⁰ – обід і відпочинок; 15⁰⁰– 17⁰⁰ – заняття; 17⁰⁰– 19⁰⁰ – відпочинок і вечерея; 19⁰⁰– 21⁰⁰ – заняття; 21⁰⁰– 22³⁰ – вільний час; 22³⁰– 23⁰⁰ – підготовка до сну; 23⁰⁰ – сон [45, с. 12].

Для проведення занять курсанти ділилися на групи по 25–30 осіб, а групи на ланки по 5–7 осіб для кращого відпрацювання завдань. У кожній групі обирали старосту, в обов'язки якого входило вести облік відвідування занять, організовувати та розподіляти літературу між курсантами, керувати навчальною дисципліною курсантів [45, с. 13].

Для кращого засвоєння теоретичного матеріалу занять на курсах організовували вечірню кімнату, в якій курсанти самостійно займалися, читали газети (ефективним було читання газет у голос, що сприяло одночасному засвоєнню викладеного матеріалу значною кількістю курсантів), проводили ігри, вечори самодіяльності, відвідували кіно тощо.

Облік роботи курсів мав таку форму, як зошит обліку занять з графами для записів: числа, часу, назви предмету, прізвища лектора, методу відпрацювання (лекція, практикум і т.д.), підпису лектора, позначки про запізнення викладача. Велися протоколи засідань та нарад, збиралися різні записи лекторів та інші матеріали, на основі яких по закінченню курсів підсумовувалась робота та якість проведення навчальних занять [45, с. 13–14].

В основному переліку рекомендованої літератури для опрацювання на курсах сільських вожатих були такі: збірник «Партия, комсомол и пионердвижение» (1926); Н. Крупська «Дети революции» (1929); збірник «Пионеры в боях за урожай»; Ф. Корольов Ф., Л. Раскін «Воспитательное задачи школы» (1929); Ф. Корольов «Что должен знать вожатый» (1929); О. Коровенко «Самообразование и самоорганизация деревенского вожатого» (1928); О. Волков «Спутник Вожатого» (1929); журнали «Вожатый», «Затейник», «Дружные ребята»; газета «Пионерская правда» та ін. [45, с. 14].

Основними завданнями обласних і окружних курсів піонерських працівників були: підготовка організаторів до практичної роботи з питань теорії і практики дитячого руху; ознайомлення з педолого-педагогічними та суспільно-політичними поняттями того часу; налаштування курсантів на самостійну роботу з метою підвищення кваліфікації (самостійна та колективна робота над книгою, записування опрацьованого матеріалу (тезування, конспектування) і т.п.). Мета курсів –

надати організаторам ази, основні поняття, навички для роботи в галузі дитячого руху.

Аналіз опрацьованих нами програм курсів, матеріалів періодичної преси 20–30-тих років ХХ століття дають можливість зробити висновок, що програми курсів складались з урахуванням специфіки роботи вожатих у містах чи селах. Програми були розроблені на 5 циклів: піонерський, суспільно-політичний, педагогічний, загальноосвітній, фізкультурний і гігієнічний. При вивченні суспільно-політичного циклу курсанти знайомились із політичним становищем у країні, вивчали особливості роботи з дітьми з урахуванням загальних завдань партії й держави. Загальноосвітній цикл включав теми, знання яких необхідні вожатому в повсякденній роботі з піонерами. Піонерський – давав уявлення про загальні основи дитячого комуністичного руху, його історію, наступні завдання, зміст і систему роботи загону. Педагогічний цикл вимагав вивчення особливостей дитячого віку, які необхідно враховувати у роботі з піонерами. Цикл знайомив курсантів зі змістом шкільних програм. Велику увагу приділяли проведенню екскурсій та практичних занять із вивчення ігор, пісень, фізкультурних вправ. На піонерський цикл планувалось більше часу, однак у планах недостатньо приділялась увага вивченню форм і методів роботи з піонерами. На нашу думку, на цей аспект зверталось більше уваги під час практичної роботи в загоні [125, с. 115–116].

Укладання програми за циклами давало можливість краще підготувати вожатих у загальноосвітньому, політичному і спеціально-педагогічному аспектах. Практичні заняття були спрямовані на підготовку вожатих безпосередньо до роботи з дітьми, формували в них організаційні і практичні навички й уміння.

Роботою курсів керувало Бюро юних піонерів, зі складу курсантів обирали раду курсів, у якій працювали санітарна, культмасова, бібліотечна комісії та редколегія курсової газети. Курсанти поділялися на ланки. До керівництва кожною ланкою залучали одного із кращих міських вожатих, який допомагав проводити практичні заняття, передавав свій досвід. Така практична допомога сприяла тісним зв'язкам між міськими та

сільськими вожатими і загонами, полегшувала керівництво курсами [125, с. 116].

Цікавою і своєрідною, такою, що враховувала загальноосвітню, політичну й спеціальну підготовку майбутніх вожатих, була методика проведення занять на курсах. Викладач ставив запитання і спрямовував слухачів на самостійне опрацювання теми. Лекційне заняття проходило так: викладач читав лекцію, потім разом із курсантами обговорював певну думку, положення і тільки після того під диктовку лектора курсанти записували матеріал. Кожний курсант на завершення курсів повинен був показати своїм керівникам зошит із записами для перевірки. Всі практичні заняття проходили в піонерських загонах (ланках). За окремими темами проводили семінарські заняття, на яких колективно обговорювали питання, готували доповіді й реферати, виконували письмові роботи. До проведення лекцій залучали найкращих учителів, досвідчених партійних і комсомольських працівників [125, с. 117]. Для тих, хто закінчив курси, організовували постійнодіючі семінари з методики роботи в загоні [125, с. 117].

Паралельно з курсами підготовки вожатих для роботи в загонах вже в 1925–1926 рр. відкривають *курси підготовки керівників жовтеньських груп*. У своїй роботі такі курси опиралися на досвід роботи попередніх курсів, використовуючи організаційну побудову навчальної роботи. Аналіз програм курсів працівників із жовтеньцями за 1926 р., 1930 р., 1933 р. засвідчує, що в них велику увагу було приділено вивченню психологічних особливостей дітей різного віку, що було визначальним у виборі змісту, методів і форм роботи [125, с. 117–118].

Разом із навчанням вожатих поставала проблема *підготовки та перепідготовки на місцях голів районних Бюро юних піонерів*. Такі необхідні для тогочасної соціально-виховної практики курси почали створюватись не тільки в центральному районі, а й у інших містах і губерніях. Наприклад, у результаті діяльності курсів, відкритих 15 лютого 1924 р., стала підготовка 120 осіб, більшість із яких поїхала працювати в райони. Це був перший в означеному напрямі важливий крок – створення губернських курсів дитячих працівників [125, с. 118–119].

Досвід комсомолу й органів народної освіти з організації роботи курсів піонерських працівників у 20–30-ті роки ХХ століття заслуговує на увагу. На думку дослідників, позитивним в організації курсових занять є:

1. Стрімке охоплення навчанням абсолютної більшості піонерських працівників.

2. Курси носили диференційований характер (для сільських і міських вожатих, членів бюро юних піонерів, вожатих груп жовтенят).

3. Програма включала найбільш важливі питання з усіх 5 циклів (піонерський, суспільно-політичний, педагогічний, загальноосвітній, фізкультурний і гігієнічний). Вона укладалася з урахуванням принципів ідейності, науковості, доступності.

4. Вивчення досвіду проведення практичних занять у загоні. Наприклад, окрім колективного обговорення методичних питань на тему: «Бесіди в загоні», кожному курсанту пропонувалося самостійно розробити бесіду і провести її в загоні. Такий метод вивчення матеріалу, крім засвоєння теоретичних знань, дає і деякі практичні вміння і навички, необхідні для роботи з дітьми. Закріплення досвідчених вожатих за ланками (загонами) курсантів допомагало організаторам курсів у проведенні практичних занять, організації дозвілля, сприяло контакту між міськими і сільськими вожатими [125, с. 119–120].

Програма *обласних курсів підготовки старших піонервожатих* була розрахована на термін навчання – 5 місяців або 125 навчальних днів по 7 годин в день (всього 875 годин). Програма складалася з навчального плану, пояснювальної записки, програм з літератури, географії та педагогіки, плану роботи загону піонерів [279].

Навчальний план обласних курсів складався з трьох розділів. У першому розділі розглядалися такі теми: «Історія ВКП(б)», «Союзне будівництво», «Підсумки XI Пленуму ЦК ВЛКСМ», «Література», «Географія», на які відводилося 210 годин. Другий розділ «Педагогіка з елементами педології та психології», на який відводилося 83 години, складався з таких тем: «Основні задачі радянської політехнічної школи», «Навчальні плани і програми початкової і середньої школи», «Методи викладання в школі і організація шкільної роботи»,

«Роль учителя в радянській школі», «Учитель, класний керівник, комсорг і вожатий», «Шкільні, учнівські організації і їх робота», «Вікові особливості дітей», «Як виявити і виховати інтереси дітей», «Педагогічний підхід вожатого до дітей». Найбільший розділ – третій «Робота загону юних піонерів», на який виділялися 582 години, включав 20 тем: «Дитячий комуністичний рух і його завдання», «Статут юних піонерів», «Боротьба піонерів за якість навчання і свідому поведінку», «Роль піонерського загону в школі», «Зміст, форми і методи політико-виховної та суспільної роботи загону», «Фізкультурно-спортивна робота», «Оздоровча робота піонерів», «Культурно-масова робота загону й організація дозвілля піонерів», «Оборонна робота піонерів», «Гуртки й аматорство в загоні (юні техніки, натуралісти, юні дослідники сільського господарства)», «Як організувати піонерське вогнище», «Стінгазета і дитячий журнал», «Робота ланки і ланковий збір», «Рада загону і робота з активом», «Збір загону і його організація», «План і облік роботи ланки і загону», «Робота з жовтенятами», «Робота з вожатими загонів», «Позашкільні заклади і робота в них», «Політичне та економічне становище пролетарських дітей у зарубіжних країнах і боротьба буржуазії за вплив на підростаюче покоління», «Боротьба робочого класу за підростаюче покоління» [279].

У пояснювальній записці програми обласних курсів підготовки старших піонервожатих розписано кожний розділ та перелік необхідних матеріалів. Також зазначено, що весь обсяг матеріалів програми є обов'язковим для цих курсів. Основною формою навчальної роботи курсів повинен бути урок тривалістю 45 хвилин. Типи уроків можуть бути різними: урок-лекція або бесіда викладача, урок, присвячений практичному застосуванню ігор, пісень, фізкультзарядки та ін., супроводжуваний короткими методичними вказівками викладача, урок праці (коли курсанти самі з допомогою викладача виготовляли моделі), урок-екскурсія [279, с. 3–4].

Основні вимоги до уроку були такі: чітко визначені мета уроку та об'єм знань і практичних навичок, які повинен отримати курсант; зв'язок з попередньо опрацьованим матеріалом; систематичне і повне викладення матеріалів уроку; закріплення

матеріалу шляхом повторення; забезпечення керівної ролі викладача [279, с. 4].

Чільне місце в підготовці курсантів відводилось практичній роботі, метою якої було не просто спостереження за загonom, а застосування всіх умінь, навичок, які отримали курсанти на теоретичних заняттях, у практичній роботі з дітьми [279, 4–5]. Отже, на обласних курсах підготовки старших піонервожатих курсанти повинні були отримати теоретичні та практичні знання та навички, вивчити роботу реального загону дітей [279, с. 4–5].

У програмі обласних курсів підготовки старших піонервожатих зазначалося: «Ось чому в обов'язки курсанта входило: практична робота в загоні та проведення ряду заходів (зборів загону, вогнища, ігор, вечора і т.д.) за дорученням викладача. Для цього викладач розробляв особливий план практики курсантів у загоні» [279, с. 4–5].

У програмі зазначалося, що для практики курсантів «...потрібно вибрати 2–3 найкращі загони і підготувати їх, щоб курсант дійсно одержав якісну практичну підготовку» [279, с. 5].

Важливе значення для роботи курсів мав облік знань курсантів. Формою обліку роботи був щоденник викладача (типу шкільного журналу), де він ставив позначки про відвідування занять курсантами, оцінку за кожну відповідь, підсумкову оцінку роботи курсанта. Після проведеного заняття детально записував, що на цьому уроці виконали. Шкала оцінювання мала такі оцінки: відмінно, добре, середньо, погано, дуже погано [279, с. 5].

Для курсів складався розклад, напередодні з викладачами узгоджувався день та час проведення заняття, відводився час для проведення екскурсій, практики та ін. Теоретичні та практичні заняття чергувалися. Домашнє завдання було обов'язковим [279, с. 5].

Відповідно до програми термін роботи обласних курсів становив 1,5 місяці (38 навчальних днів та 7 днів відпочинку). Кожний навчальний день тривав 7 навчальних годин. Всього програма була розрахована на 266 годин, в які не входила щоденна ранкова фізична зарядка. Однак термін роботи курсів був несталим, години в навчальному плані врегульовувалися за рахунок часу для опрацювання вибіркового тем, кількість питань для опрацювання залишалася незмінною (Додаток 3) [278, с. 4].

Організаційна структура курсів (керівництво, самоорганізація і т.п.) залежала від складу курсантів, які були поділені на дві групи (міські та сільські), що в свою чергу ділилися на ланки по 6–7 осіб, серед яких обиралися вожаті та секретарі.

Основним керівним органом курсів була рада, яка організовувала всю навчальну та господарську роботу. До складу ради входили завідувач курсів, керівники груп, вожаті та секретарі ланок.

Навчальний план обласних курсів складався з таких циклів та частин:

1. Організаційна нарада (ознайомлення з навчальним планом і програмою, поділ на ланки) – 2 год.
2. Вступний курс (методика розумової праці) – 4 год.
3. Суспільно-політичний цикл – 23 год.
4. Педолого-педагогічний цикл – 24 год.
5. Теорія і практика дитячого руху – 212 год.

Велику кількість годин відводили теорії і практиці дитячого руху, курсанти вивчали основні етапи розвитку міжнародного дитячого руху, історію дитячого руху в Україні, зміст і методику роботи загону та ін. Більшу частину годин виділяли на практику курсантів з питань дитячого руху (76 годин), керівництва дитячими організаціями (56 годин); для звіту та підсумкової конференції відводилося 4 години.

Навчальний план окружних курсів був розрахований на 30 днів, із них 25 – навчальних, по 8 годин щоденно (всього 200 годин). План включав такі розділи: організаційні зібрання, ознайомлення з навчальним планом, методи роботи курсів – 2 години; суспільно-політичний цикл – 15 годин; педолого-педагогічний цикл – 15 годин; система, зміст, методика роботи загону – 70 годин; запитання керівництва – 10 годин; практикум із фізичної культури – 25 годин, з трудового навчання і техніки, із сільського господарства – 30 годин, з творчості – 30 годин; підсумкова конференція – 3 години [278, с. 57].

Отже, аналіз та порівняння навчальних планів обласних та окружних курсів дає підстави стверджувати, що практична підготовка організаторів дитячого руху, від якої залежала якість роботи педагога з дітьми, була основною ланкою у змісті курсів.

Засвідчує цей факт кількість годин, відведених на практичне навчання.

Практична підготовка полягала в тому, що курсанти не тільки вивчали методи роботи з дітьми, але й набували вміння використовувати їх у галузі дитячого руху. Зокрема, курсантів прикріплювали на довгий час до загону для проходження практики, однак такий метод себе не виправдав, тому що слухачі за короткий термін навчання не встигали пройти всіх видів практики. У зв'язку з цим навчання періодично поєднувалося з практикою, під час якої курсанти досліджували загани тільки з окремих питань – тих, які виникали під час навчання. Для слухачів проводили практикум за відповідними напрямками (технічний, сільськогосподарський і т.п.) відповідно до видів курсів (промислових, сільських та ін.).

Здійснивши аналіз програми обласних курсів підготовки організаторів дитячого руху, ми виокремили їх основні етапи та змістове наповнення:

– *перший етап* – вступний курс або «методика розумової праці» (4 години) – складався з однієї теми, «методу відпрацювання» і списку літературних джерел. Зміст теми вступного курсу «Гігієна розумової праці» включав такі питання: норми робочого часу, режим дня, чергування роботи і відпочинку, облаштування та умови праці. Методика розумової праці мала на меті навчити курсантів мистецтву слухати, готуватися та проводити звіти і лекції; читати книги й газети, записувати, конспектувати і тезувати їхній зміст. «Метод відпрацювання» використовували на двох заняттях по 2 години: одне проводилося у вигляді бесіди, інше – у формі практичної роботи. Курсанти спочатку складали план звіту за темою, поставленою викладачами, звітувалися, а згодом застосовували свої знання та здібності в практичній роботі. Для якісної підготовки курсантів була рекомендована така література: «Гигиена общественного работника»; М. Лядов «Как работать с книгой»; О. Коровенко «Первые шаги по самообразованию вожатого»; І. Ребельський «Азбука умственного труда»; П. Керженцев «Организуй самого себя»; Н. Крупська «Чему и как учиться» та ін. [279, с. 15].

– *другий етап* – суспільно-політичний цикл (20 годин) передбачав ознайомлення курсантів зі звітами представників обласних бюро ВКП(б), ВЛКСМ, опрацювання матеріалів, літературних джерел, підготовку до відповідей на запитання та участь у підсумковій конференції [279, с. 15–16].

– *третьої етап* – педолого-педагогічний цикл (24 години) складався з 5 тем (по 6 годин кожна), «методу відпрацювання» кожної теми та списку літератури. Перша тема передбачала вивчення питань виховання, «класової боротьби та її відображення у виховній роботі»; предмет та завдання педагогіки; педагогічного виховання за К. Марксом, Ф. Енгельсом, В. Леніним. «Метод відпрацювання» до цієї теми (1,5 години) включав лекції, самостійну роботу курсантів, яка полягала в читанні літератури та підготовці відповідей на такі запитання: Що таке педагогіка? Основні завдання марксистської педагогіки? Що таке політехнічне виховання? Роль і значення соціального середовища та виховання дитини?

Друга тема присвячувалася системі соціалістичного виховання, дитячому руху та його ролі в системі соціалістичного виховання; школі та піонерському руху, їх спільному та відмінному в досягненні поставленої мети; перспективам розвитку школи та дитячого руху. «Метод відпрацювання» до цієї теми включав 1,5 години лекцій та самостійну роботу курсантів, під час якої вони готували відповіді на запитання.

Третя тема передбачала вивчення таких понять: педологія як наука, предмет педології та її завдання, зв'язок педології з педагогікою, середовище і організм, середовище і поведінка, роль і значення соціального середовища і виховання. «Метод відпрацювання» до третьої теми включав одну годину лекцій та передбачав підготовку відповідей на такі запитання: Навіщо вожатому потрібно вивчати педологію? Чим займається педологія? Який зв'язок між педологією і педагогікою? У чому виявляється вплив середовища на виховання дітей?

Четверта та п'ята теми були присвячені соціально-біологічним, віковим та статевим особливостям дитини, особливостям розвитку і поведінки хлопчиків та дівчаток, педологічним основам суспільної роботи, праці та іграм дітей, соціально-політичним поглядам дітей, інтересу дітей до різних

видів діяльності. «Метод відпрацювання» до цих тем включав 3,5 години лекцій та підготовку відповідей на запитання за темою. Після вивчення теми проводилася звітна конференція.

Рекомендовану літературу, що подавалася до кожної теми, слухачі опрацьовували самостійно, зокрема праці: В. Шульгін, М. Крупеніна «В борьбе за марксистскую педагогику»; В. Шульгін «Маркс и Энгельс в их педагогических высказываниях», «Педагогические высказывания Ленина»; Н. Крупська «Трудовая политическая школа и производственная пропаганда»; Ф. Корольов «Воспитательные задачи школы», «Школа и деткомдвижение»; А. Залкінд «Половое воспитание юных пионеров»; Ф. Корольов, І. Фільцер «Что должен знать вожатый пионеротряда»; «Педологическое обследование ребенка и детколлектива» та ін. [279, с. 17–20].

– *четвертый этап* – теорія та практика дитячого руху (212 годин) складався зі вступної частини (20 годин), до якої входило 4 теми; змісту роботи загону (42 години) – 9 тем; методики роботи загону (18 годин) – 3 теми та 3 завдання; практики курсантів з дитячого руху (76 годин). До кожної теми була запропонована література та «метод відпрацювання». У вступній частині цього етапу слухачів ознайомлювали з історією дитячого руху до революції в Росії та зарубіжних країнах, причинами виникнення дитячого руху, його сучасним станом у різних країнах, завданнями на майбутнє та ін. (принципи побудови піонерської організації, закони піонерів, об'єднання піонерів у школах, принципи системи роботи дитячого руху і т.п.). «Метод відпрацювання» до цих тем включав лекції, самостійну роботу курсантів, яка передбачала підготовку відповідей на запитання: У чому полягають причини виникнення дитячого руху? На які основні етапи поділяється дитячий рух за кордоном? Які завдання поставлені перед дитячим рухом у країнах капіталізму? Чому піонерська організація не повинна будуватися за типом організації дорослих? та ін. Рекомендованою літературою для самостійної роботи були такі джерела: матеріали першої Міжнародної конференції із серії книг «В дни слета», «Мировая пионерия», «Наказ слета», «Законы пионеров», «Станем хозяевами своей организации»; Новые условия, новые задачи пионерорганизации и развитие новой системы («Вожатый», 1929,

№ 19); Ф. Корольов, І. Фільцер «Что должен знать вожатый пионеротряда», «Партия, комсомол и детское движение» [279, с. 20–24].

Розділи етапу «Зміст роботи та методика роботи загону» включали всього 12 тем, 3 завдання, «метод відпрацювання» та рекомендовану літературу. Заслуговують на увагу три завдання до розділу «Методика роботи загону», на виконання яких відводилось по 2 години. Наприклад, перше завдання стосувалося планування роботи загону, під час якого курсанти розподілялися на групи по 2–3 особи, кожна з яких отримувала своє завдання: перша – колективно складала місячний план роботи загону; друга – план роботи ланки; третя – план для одного змішаного та одного цілісного зібрання загону, перед яким постало завдання провести в полі боротьбу з гризунами.

Друге завдання було індивідуальним та передбачало укладання програми школи вожатих ланок у загоні на один місяць для новоствореного загону та плану одного заняття школи вожатих ланок.

Третє завдання, як і перше, було розраховане на роботу у трьох групах: перша – повинна була описати всі форми обліку в загоні; друга – описувала процес організації та проведення річного огляду загону; третя – описувала, як організувати і провести конкурс та виставку в загоні.

По завершенню етапу проводилися дві обов'язкові звітні конференції на теми: «Методи і система піонерського загону», «Облік і планування роботи загону» [279, с. 24–36].

Практика курсантів була розрахована на 76 годин і включала дослідження загонів (12 годин) за розділами «Зміст роботи загону» та «Методика роботи загону». До структури практики входили:

- практикум із трудового навчання і техніки (радіо-, електоросправа, домогосподарство) – 24 години;
- практикум із сільського господарства (птахогосподарство, піонер-город, спостереження за погодою) – 24 години;
- практикум творчого спрямування (ляльковий театр, оркестр, танці та ін.) – 24 години;

– практикум із фізичного виховання – 16 годин [279, с. 36–47].

Мета практики полягала в навчанні курсантів збирати фактичні матеріали та аналізувати їх. Для опрацювання підбирали запитання з програми курсів, змісту і методики роботи. З розділу «Зміст роботи загону» потрібно було зібрати факти участі дітей в індустріалізації; вивчити, як працюють загони серед «неорганізованих» дітей і т.д. З розділу «Методика роботи загону» – вивчити, як планується і виконується робота загону, описати, як проводиться збір загону і збір ланок, вивчити роль і роботу організатора в загоні. Для проведення дослідження всі курсанти по 2–3 особи прикріплювалися до загонів. Отримавши чіткі завдання з відповідної теми, курсанти в позанавчальний час проводили свою роботу в загонах, а заплановані 12 годин практики використовувалися для узагальнення зібраного матеріалу. При проведенні практики важливу роль приділяли тому, щоб курсанти не тільки робили висновки з дослідження, а й спостерігали та збирали факти із досвіду роботи організації. Курсанти також проходили практикум із трудового навчання і техніки, із сільського господарства, з фізичної культури та проведення заходів творчого спрямування.

Під час навчання та проходження практики курсанти вели щоденники, в яких записували та аналізували свої помилки. Цікавими та ефективними, на наш погляд, формами контролю були стінгазети, звітні конференції, анкетування серед слухачів та педагогів. Дієвим методом підвищення якості роботи курсів виявився метод змагання. Його використовували з перших днів для проведення серед слухачів змагань на найкращу успішність, активність, організацію роботи, відвідування занять.

Використання різних методів роботи на курсах сприяли активності та самодіяльності курсантів. Тому навчальною програмою передбачалося виконання таких завдань, які забезпечували б можливість орієнтуватися в багатьох проблемних питаннях. Ось чому на курсах було менше лекцій, а більше практичної роботи, бесід, конференцій, самостійної роботи. Крім того, широко використовувалися на практиці такі методи, як організація дебатів, нарад з організаторами дитячого руху, їх активом.

По закінченню курсів слухачі готували звіт, в якому відображали всі свої знання, отримані під час теоретичної та практичної підготовки.

Отже, як показав аналіз програмного забезпечення, у підготовці організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-ті роки ХХ століття важлива роль відводилася практичному навчанню. Курсанти вчилися спостерігати, аналізувати, досліджувати роботу організацій, загонів у загальному та в деталях, викладаючи це у своїх щоденниках та звітах. Однак, на нашу думку, курси за місяць своєї роботи не могли дати необхідних систематичних знань та навичок майбутньому організатору з теорії та практики дитячого руху.

У програмі обласних і окружних курсів особлива увага була зосереджена на питаннях педагогіки як найбільш важливого компонента роботи організаторів дитячого руху. Розглядалися проблеми виховної роботи, статевого виховання, впливу середовища на особистість, розвитку дитячого руху та інші.

Отже, на курсах підготовки організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-х роках ХХ століття слухачі вивчали історію розвитку й становлення дитячих організацій, методичні засади системи роботи з колективами і т.п. Велика роль відводилася самостійній роботі, де курсанти проявляли свої здібності, розвивали власну думку, мислення та збагачували свій світогляд.

Навчальний план так званих *кущових курсів новачків-вожатих селищних і колгоспних загонів* розрахований на 14 днів або 95 навчальних годин роботи. Під час роботи курсів розглядали та вивчали такі теми і питання: «СРСР у період вступу до соціалізму та завдання ВЛКСМ у 3-й вирішальний рік п'ятирічки: матеріали ІХ з'їзду комсомолу і VI з'їзду рад» (доповідь – 2 години, самостійна робота – 4 години, конференція – 2 години); «Підсумки весняної посівної кампанії і завдання піонерорганізаторів для участі в охороні та збирання врожаю. Загальні підсумки участі дітей у весняній посівній з місцевих матеріалів. Відмінність збирання врожаю кампанії цього року з попередніми роками, умови її проведення і завдання» (доповідь і бесіда – 3 години); «Суть дитячого комуністичного руху і його завдання в період розгорнутого соцнаступу по всьому фронті. Причини виникнення дитячого комуністичного руху. Мета і

завдання піонерорганізації. Відмінність дитячого комуністичного руху від буржуазного дитячого руху. Характеристика стану піонерорганізації, дана ІХ з'їздом ВЛКСМ, і завдання організації в боротьбі за якість комуністичного виховання» (доповідь – 2 години, самостійна робота – 6 годин, конференція – 2 години); «Оргструктура дитячої комуністичної організації (ДКО) СРСР і система роботи піонерорганізації. У чому виражена класова суть дитячого комуністичного руху СРСР. Наскільки принципи піонерорганізації відповідають завданням комуністичного виховання. Як будується загін (ланка, рада загону, загальний збір). Його робота: планування, вибір роботи, мета ради загону, порядок проведення зборів і т.д. Що нового в організаційному проведенні селищних організацій у зв'язку з колективізацією й ростом ДКО, колгоспна база, її робота» (доповідь – 2 години; відвідування загону – 3 години); «За багатомільйонну піонерію. Політичне значення завдання перевтілення ДКО в багатомільйонну організацію. За рахунок кого і як розвиватися. Закріплення розвитку в загоні, робота з новачками» (доповідь – 2 години); «Політехнізація школи. Суть політехнізації. Практичні шляхи політехнізації сільської школи (зв'язок з колгоспом, сільгоспом, включення школярів у виробничу працю, перебудова програм). Завдання піонерзагону – очолити похід дітей за політехнічну школу» (доповідь – 2 години, бесіда і відвідування літньої школи – 3 години); «Колгоспне будівництво і завдання піонерів» (доповідь – 2 години; самостійна робота – опрацювання договору ЦБ ЮП з НКЗ, резолюції ІХ з'їзду – 6 годин, конференція – 2 години); «Практична робота з питань участі піонерів у реконструкції господарства, з урахуванням його специфічних особливостей у конкретному районі: боротьба за льон, тваринництво, овочі, рибу, ліс» (доповідь і бесіда спеціаліста – 2 години, самостійна робота – 8 годин, конференція – 2 години); «Організація дитячої праці в сільському господарстві. Радянське законодавство про охорону праці дітей. Дитяча праця у поєднанні з навчанням. Норма, охорона здоров'я. Дитяча праця в колгоспі, робота в бригадах. Дитяча праця в одноосібному господарстві» (доповідь – 2 години, ознайомлення з організацією дитячої праці в колгоспі і конференція – 4 години); «Культмасова робота і політосвіта у піонерзагоні. Зміст масової

роботи. Значення політосвіти і розподіл її плану в загоні. Планування і організація культмасової роботи» (доповідь – 2 години, практичне заняття – 2 години, конференція – 1 година); «Антирелігійна робота в піонерзагоні. Класова суть релігії. Відображення класової боротьби в дитячій сфері, релігія. За класове комуністичне виховання активного безбожника із піонера. Форми і методи роботи в загоні. Зв'язок із СВБ і робота серед населення і в сім'ї» (доповідь і бесіди – 4 години); «Військова робота в піонерзагоні. Воєнна небезпека. Рішення ІХ З'їзду ВЛКСМ про військову роботу комсомолу серед дітей. Зміст воєнної роботи в загоні, її організація. Форми роботи» (доповідь – 2 години, практичне заняття – 4 години, конференція – 2 години); «Похід піонерів селища за техніку. Значення техніки в реконструктивний період. Завдання оволодіння технікою в дитячому віці. Форми і методи розгортання походу дітей за техніку» (доповідь – 1 година, відпрацювання звернення ЦБ і план походу – 3 години, конференція – 1 година); «Робота з жовтенятами. Особливості віку жовтенят. Побудова організації жовтенят. Зміст роботи групи: як будується суспільно-політичне комуністичне виховання жовтенят. Форми і методи роботи по залученню жовтенят до соцбудівництва. Художня робота та ігри. Керівництво групою з боку загону» (доповідь – 2 години, самостійне відпрацювання і відвідування групи – 4 години, конференція – 2 години); «Планування і облік роботи загону. Значення плану. Порядок вибору роботи. Складання плану ланки, загону, бази. План і договір на соцзмагання. Реальність плану, розстановка сил. Облік у загоні: його форми, колективний самооблік» (доповідь – 1 година, складання плану роботи загону – 5 годин, конференція – 2 години). Позанавчальний час для організації культурно-масової роботи – 8 годин, з воєнної роботи – 10 годин [33, с. 5–7].

Програма курсів, розрахованих на короткий термін (всього 14 днів), передбачала практичні питання, пов'язані зі специфічними особливостями сільського господарства відповідних районів. Вивчення цих питань проходило під керівництвом спеціалістів та за участю районних працівників (агронома, зоотехніка, представника Районного відділу народної освіти, педагога, представника колгоспсоюзу, молочно-

тваринницької спілки, військового спеціаліста, інструктора з фізичної культури, лісовода). Перед проведенням занять зі спеціалістами та представниками різних структур проводили нараду, де знайомили з програмою та порядком проведення курсів [33, с. 8–9].

Курсантів ділили на ланки по 6–7 осіб, між яких обиралися ланкові, які відповідали за керівництво відпрацювання завдань ланки. Із загальної кількості ланкових обирали раду курсів. На початку проведення курсів організовували доповідь-бесіду для всіх курсантів: знайомили з програмою курсів, завданнями, матеріалом для опрацювання. Самостійне відпрацювання матеріалів обов'язково проводилось під керівництвом педагог-предметника. Підсумкова конференція проводилась шляхом обговорення доповідей з відпрацьованого матеріалу або загальною бесідою з обговорення доповідей на контрольні запитання [33, с. 10–11].

Відпрацювання в групах-ланках відбувалася шляхом колективного читання та обговорення доповідей на контрольні запитання. Все нотувалося в зошитах ланки або курсантів. У період практичних занять членів ланки розподіляли в окремі загони. Першим етапом такої роботи був організований вечір курсантів із дитячим активом, на якому дітей знайомили з вожатими. Це забезпечувало чітке проведення зборів за їх участю. У кінці курсів підводилися підсумки у формі загальної колективної бесіди, під час якої оцінювали роботу кожного з курсантів [33, с. 11].

Одним із недоліків курсів була відсутність чітких рекомендацій для укладання програм. У багатьох випадках навчальні плани і програми обласних, крайових, губернських, окружних, районних курсів були абсолютно однаковими. Різниця полягала лише в кількості відведених годин на той чи інший розділ [125, с. 120].

Відкриття різних курсів на місцях сприяло охопленню великої кількості вожатих, економило кошти на утримання курсантів, однак на місцях організатори не завжди могли забезпечити курси кваліфікованими педагогічними кадрами, показати роботу загонів, а це негативно впливало на результати навчального процесу. Тому керівництво піонерського руху дуже

оперативно взялося за розробку програм курсів та їх відкриття. У роботі з організації курсів комсомол установив тісний зв'язок із партійними і профспілковими організаціями, з органами народної освіти.

Отже, курси як провідна форма підготовки організаторів дитячого руху відігравали важливу роль у справі навчання і підвищення кваліфікації кадрів для роботи з піонерами.

2.2. Семінари та школи з підготовки піонерських кадрів

Як свідчить аналіз джерел дослідження, поряд із курсами важливою формою підготовки організаторів дитячого руху у 20–30-ті роки ХХ століття були також семінари та школи з підготовки піонерських кадрів різного рівня.

Семінари (семінарії²) як один із основних видів навчально-практичних занять, що передбачали обговорення слухачами повідомлень, доповідей, рефератів із найбільш актуальних питань дитячого руху, педагогічної теорії та практики. Семінаром, як правило, керував викладач (керівник), який мав теоретичні і практичні знання. Семінари були необхідні для глибокого вивчення певної теми.

На відміну від курсів, семінари були постійно діючою формою підвищення кваліфікації піонерських працівників. Їх проведення не потребувало матеріальних затрат, вони частіше проходили без відриву від виробництва або в спеціально відведені дні навчання [125, с. 122].

У 20–30-ті роки ХХ століття семінари широко використовували комсомольські організації й органи народної освіти для підготовки і підвищення кваліфікації піонерських кадрів.

Семінар відвідували всі практичні працівники певного району, міста або повіту. Керівництво семінарами здійснювало Бюро юних піонерів через одного спеціально підготовленого члена бюро. Рекомендувалося проводити заняття 1 раз на тиждень. Особи, які займалися на семінарах, об'єднувались у постійні групи з 5–10 осіб. Вся програма роботи семінарів, як

²У 20-ті роки ХХ століття так називали семінари.

зазначалось у листі ЦБ ЮП за 1924 р., повинна була «...допомогти вожатим глибше вивчити питання політики й економіки СРСР, методику роботи в піонерському загоні» [125, с. 123].

Семінари проводили районні Бюро юних піонерів з метою формування практичних умінь у керівників дитячих об'єднань. Заступник голови ЦБ ЮП О. Волков рекомендував проводити їх так: «Вожаті розробляють за дорученням РБ ЮП певні питання, актуальні для дитячої організації, готують за ними матеріали, організовують його обговорення доповідей» [48, 49]. Як правило, семінари проходили 1 раз на тиждень. Вони були різними: загальними, для шкільних працівників, для тих, хто працює з жовтенятами. Зазвичай семінари тривали 2–3 дні. Вивчення теоретичних питань чергувалося з розучуванням пісень, ігор, фізкультурними вправами.

Програма семінарів складалася з урахуванням рекомендацій методичних комісій. Для прикладу проаналізуємо одну з перших програм семінару, рекомендовану ЦБ ЮП при ЦК ЛКСМ у 1924 р. Програма складалася з двох частин – загальноосвітньої та практичної. Перша передбачала 14 занять, друга – 21 [125, с. 123].

Семінар проходив так: по-перше, обов'язково включалось практичне питання, пов'язане з поточною роботою в загоні; по-друге, проводились бесіди на політичну та наукову теми; по-третє, були організовані заняття з фізкультури і заняття, на яких розучували ігри, пісні. Основним методом семінару була бесіда. Кожну тему давали для підготовки не пізніше, ніж за тиждень, 3–5 учасникам семінару. Керівник зобов'язаний був допомогти вожатим у роботі над темою. Під час семінарів рекомендувалось активно застосовувати дослідницький метод роботи, залучати вожатих до планування занять. Доповідь обговорювали під час проведення семінару обов'язково всі присутні [125, с. 124].

У 20–30-ті роки ХХ століття на сторінках журналу «Вожатый» постійно висвітлювали досвід проведення семінарів у країні, давали інструктивні поради з організації їх роботи. Заслуговує на увагу досвід проведення семінарів в окремих районах, де семінари були безпосереднім продовженням роботи районних курсів і ставили перед собою такі завдання:

систематично доповнювати і поглиблювати знання вожатих у галузі піонерської роботи; давати практичні вказівки у проведенні поточної роботи (С. Ельберт «О работе горсеминария вожатых» [363], «Что волнует вожатых» [358], «Краткосрочный семинарий» [166], Г. Маркевич «О работе наших семинарий» [208] та ін.).

На сторінках журналу «Дитячий рух» постійно обговорювали найважливіші питання розвитку дитячого руху, керівництва дитячим рухом, досвіду роботи піонерської організації та ін. Основними статтями, в яких висвітлювались особливості однієї із форм підготовки організаторів дитячого руху – семінарів, були статті Г. Кіріченко «Райнаради сільватажків чи райсемінари?»; М. Пілецького «Наші райсемінари»; В. Фреброва «Підкуємо вожатих»; «Через семінари поліпшимо кваліфікацію вожатих» [145, с. 41–42; 263, с. 43; 242, с. 79; 355 с. 5].

На думку теоретиків та практиків дитячого руху, семінари повинні були допомагати вожатому у вирішенні практичних завдань, підвищувати його рівень знань. Контингент слухачів семінарів ділили на групи за стажем і рівнем знань. Такий поділ давав можливість адаптувати програму семінару до кожної групи, відпрацьовувати питання більш глибоко, залучаючи до роботи всіх слухачів. Однак семінар не міг дати відповіді на всі питання, які виникали. Вожатий повинен був самостійно вдосконалюватись, слідкувати за всіма новими проблемами у виховній роботі. Потрібно було навчити його користуватися книгою та конспектувати.

У Постанові Секретаріату ЦК ЛКСМУ від 16 вересня 1932 р. «Про проведення осінньо-зимових семінарів вожатих ЮП» зазначено, що ЦК ДКО потрібно провести семінари з 1 по 5 жовтня з таким порядком денним:

«1. Ухвали ІІ Всеукраїнської конференції КП(б)У та ІІ конференції ЛКСМУ.

2. Постанова ЦК ВКП (б) від 25.08.1932 р. про школу та навчальні програми, плани школи на 1932/1933 р.

3. Завдання піонерорганізації та школи на 1932/1933 навчальний рік.

4. Дитсамоврядування в школі та завдання юних піонерів.

5. Політвиховання піонерорганізації.
6. Громадсько-політична робота юних піонерів.
7. Масово-оздоровча військово-фізкультурна робота дитинства взимку.
8. Соцзмагання та ударництво.
9. Самоосвітня робота вожатого.

ЦБ ДКО повинно забезпечити семінари методматеріалами та літературою» [381, арк. 34].

Відповідно до Постанови Секретаріату ЦК ЛКСМУ від 23 липня 1933 р. «Про п'ятиденні семінари вожатих юних піонерів» з метою забезпечення масової підготовки вожатого піонерзагону в усіх містах і районах було проведено п'ятиденний семінар вожатих. Зміст роботи семінарів було спрямовано на ознайомлення вожатих із черговими завданнями партії і комсомолу, на досконалу «проробку» ними основних завдань шкіл у наступному році, питань організації шкільної роботи, на «озброєння» вожатих знаннями напрямів і методики роботи юних піонерів у школі та практичними навичками роботи з піонерами (пісні, ігри, розмови). Було організовано підготовку лекцій для семінарів, а саме було доручено заочним курсам піонерпрацівників до 25 липня 1933 р. закінчити підготовку таких лекцій: «Вожатому про педагогіку», «Робота піонерів у школі», «Ігри, пісні та розваги в піонерзагоні», а видавництву «Молодий Більшовик» до 10 серпня 1933 р. видати їх з додатковим тиражем 15 000 примірників. Контроль за підготовку та перебіг семінарів було покладено на перших секретарів обкомів ЛКСМУ [382, арк. 52–53].

На одній із конференцій прийняли рішення, в якому зобов'язали шкільні відділи перебудувати роботу семінарів вожатих загонів і старших вожатих. Рекомендувалось у програму семінарів включати лекції і доповіді на суспільно-політичні, наукові теми, організувати екскурсії в школи, позашкільні заклади, колективно відвідувати театр, кіно, влаштовувати зустрічі з цікавими людьми, проводити на базі міськкому комсомолу, Будинку піонерів, педагогічного інституту і педагогічного училища з загальноміських семінарів старших піонервожатих. Такий загальноміський семінар почав працювати вже в кінці 1937 р. На початку 1938–1939 навчального року було

проведено двотижневий семінар для старших вожатих і триденний для вожатих загонів. Крім того, для старших вожатих семінари проходили 3 рази на місяць у міськкомі комсомолу, а для вожатих загонів – 2 рази на місяць при райкомах комсомолу. Питання про проведення семінарів, навчання вожатих, піонерського активу неодноразово розглядалося на міських комсомольських конференціях, пленумах, засіданнях бюро. Таке постійне обговорення цього питання сприяло тому, що в 1939 р. до роботи семінарів були залучені найкращі педагоги міста, викладачі вузів, працівники Будинку партійної освіти [125, с. 125–126].

Особливе місце в підготовці піонерських працівників належало *семінарам для працівників піонерських таборів*. Перші їх організатори зустрілися з багатьма труднощами: не було досвіду роботи піонерських таборів, самі керівники не зовсім чітко уявляли роботу з дітьми в піонерському таборі. У планах цих семінарів велику увагу приділяли туристично-краєзнавчій, натуралістичній роботі. Однак не було включено дуже важливі питання, пов'язані з піонерським самоуправлінням, формами і методами роботи. Хоча така форма навчання допомогла підготувати хороші піонерські кадри для таборів. Результати дослідження роботи піонерських таборів показали, що інструктивний табір приніс велику користь. Вожаті закріплювались за загонами на все літо [125, с.128–129].

У 1934 р. Центральне бюро Дитячих комуністичних організацій (ДКО) при ЦК ВЛКСМ у пояснювальній записці до програми курсів зазначало, що кращою формою підготовки вожатих для таборів був інструктивний табір, де вожатий практично знайомився з організацією роботи піонерського табору. І тому там, де це можливо, потрібно практикувати відкриття таких таборів.

Центральне бюро ДКО розробило спеціальну програму табірних курсів і семінарів, до якої було введено «основні питання табірної життя», особливості змісту форм і методів роботи в таборі, рекомендації до проведення занять і т.п. Проте, на думку К. Зикової, недоліком плану 1934 р. була відсутність теми, пов'язаної з організацією змагань, проведенням

туристичної та натуралістичної роботи в умовах табору [125, с. 129].

У більш пізніх програмах і планах велика увага приділялась проблемі форм і методів роботи. Порівнюючи програму 1934 р. з програмами і планами навчання загонових і старших піонерських вожатих та начальників таборів у 1938 – 1944 рр., можна побачити, що вони практично не відрізнялись [125, с. 129–130].

За програмою *районних і повітових семінарів вожатих загонів юних піонерів і груп жовтенят* (Додаток II) семінари проходили протягом 30 днів і мали на меті виконання 12 завдань на заняттях, які мали свою тематику, мету, завдання, основні питання тем, питання для відпрацювання та літературу.

У програмі семінарів виокремлено завдання для роботи з піонерами та жовтенятами. Для підготовки організаторів дитячого руху було поставлено 5 завдань, яким було присвячено 9 занять з таких тем: «Розвиток змісту і методів піонерської роботи у 1922 – 1928 роках», «Причини переходу до нової системи змісту роботи», «Суть нової системи змісту роботи», «Як працювати по «кругу»», «Зміст і основні завдання роботи з жовтенятами у світлі рішень пленуму ЦБ ЮП». Кожне заняття складалося з основних питань теми, питань для відпрацювання та літератури [280].

На організаційному зібранні семінару учасників знайомили з програмою, ставили перед ними мету занять і обговорювали детально перше завдання. Керівник семінару оголошував мету завдання та зазначав літературу, яку потрібно було самостійно опрацювати – приблизно 5–6 сторінок за одну годину відпрацювання. Були організовані консультації для слухачів. У методичному листі програми зазначено приблизний розподіл занять семінару по 15–20 хвилин на оголошення матеріалу одним із учасників, 1 година 30 хвилин – 1 година 45 хвилин дискусія за оголошеним матеріалом, 20–30 хвилин – заключне слово керівника, 30 хвилин – оголошення наступного завдання. Проведення семінару завершувалось виконанням кожним учасником семінару відповідних контрольних робіт теоретичного та практичного змісту. Для обговорення частин контрольних робіт відводилась 10 самостійних завдань.

Для вдалого проведення семінару доцільною була кількість учасників до 25 осіб, а оптимальною – до 12–15 осіб. Але не завжди так було, тому що велика кількість вожатих у районах і повітах змушувала керівництво організовувати семінари по базах та інших структурах. У випадку, коли літератури не вистачало для кожного учасника, їх ділили на ланки від 3 до 5 осіб для попередньої самостійної роботи. Завдання семінару розмножували для кожного учасника. Обов'язковим у роботі семінару було проведення упродовж 50–60 хвилин строевої підготовки, ігор, співу та ін. [280].

Основними питаннями теми першого заняття були: перший етап у піонерській роботі (1921 – 1923 – 1924 рр.), другий етап (1924 – 1926 рр.), третій етап – період труднощів у піонерській роботі (1926 – 1927 рр.). Питання, які виносилися для опрацювання на першому занятті: «...скаутський ухил у роботі: робота за розрядами, спеціальностями і т.д.; відмова від скаутської спадковості. Перехід до поетапної роботи (рішення III конференції КСМ); перехід від роботи за «етапами» до суспільної роботи (рішення VI з'їзду КСМ); зайва «політизація» у роботі; криза росту, криза системи і методів роботи; виокремлення змісту роботи; непристосованість до роботи за віковими особливостями та інтересами дітей; рішення VII з'їзду про необхідність відновлення роботи через трудову техніку, фізкультуру» [280, с. 5–6].

На другому занятті розглядали 4 основні питання другої теми та 9 питань для відпрацювання, серед яких: загострення труднощів у піонерській роботі; перші спроби виходу із труднощів; метод завдань і його роль у відновленні роботи; рішення VIII пленуму ЦБ юних піонерів – перший серйозний хід у побудові системи і методів роботи. Для відпрацювання виносилися такі питання: зниження інтересів дітей до піонерського руху (вихід із загону, зменшення приходу дітей у загони, безпорадність керівників перед труднощами); відновлення роботи; введення яскравих і кольорових форм роботи (воєннізація, похід, праця, спорт і т.д.); досвід позитивної роботи різних організацій за новизною: трудової роботи, організація дозвілля, спроба систематизувати роботу; зосередження роботи навколо відповідних завдань суспільно-

корисного характеру; позитивна сторона суспільно-корисних справ; негативна сторона роботи від випадку до випадку, безперспективність роботи; рішення пленуму ЦБ ЮП про систему роботи; як оцінює пленум ЦБ ЮП роботу попереднього періоду [280, с. 6–7].

На третьому занятті розглядалися такі основні питання: основні принципи, які лежать в основі нової системи змісту роботи, дискусія про систему змісту роботи, її характер і форму. На відпрацювання виносили 9 питань: громадські справи і мета – центральний стержень всієї роботи; максимальний розвиток самостійності дітей; дискусія до з'їзду ВЛКСМ; рішення з'їзду; лінія Центрального бюро юних піонерів щодо підпорядкування отриманих навиків суспільно-корисних справам; об'єднання на пленумі ЦБ ЮП; як побудований матеріал «До роботи по-новому» [280, с. 7–8].

Основними питаннями теми четвертого заняття семінарів були: аналіз змісту матеріалів за розділами: а) громадсько-корисна робота; б) трудо-технічна робота; в) культурно-масова робота й організація дитячого дозвілля; г) натуралістична, краєзнавча та екскурсійна робота; д) воєннізація і фізкультура; е) участь у побудові сільського господарства у своїх районах; перелік громадських практичних справ; приблизна програма навиків і знань [280, с. 8–9]. Для відпрацювання було запропоновано сім запитань такого змісту: оцінка відповідності матеріалу віковим особливостям, інтересам і потребам дітей; оцінка «суспільного значення матеріалу»; зміни та доповнення до кола громадських робіт, навичок і знань; з якою метою справи розміщені в матеріалах; чи може сам загін, ланка додавати свої справи, громадські та інші починання; чи виявляється зазначена обов'язковою шкільною програмою. Як і в результаті якої роботи формуються навикки і знання, названі програмою; чи допустимо додавати чи скорочувати приблизну програму навичок і знань [280, с. 8–9].

На п'ятому занятті розглядали три основні питання та 8 запитань для відпрацювання: як пов'язати отримані навикки із суспільно-корисними справами загону; участь піонерів у революційних святах і політичних кампаніях; робота, пов'язана з обслуговуванням свого загону, бази (ремонт, підготовка до

табору і т.п.); чи можна, виконуючи якусь громадську справу, отримати навички; як і на якій роботі застосовувати раніше отримані навички; до яких справ потрібно глибоко готуватися; у чому полягає підготовка; хто дає завдання для участі в політичних кампаніях; методичний лист центральному бюро для участі піонерів у перевиборах рад; як і ким планується робота з обслуговування потреб самого загону, як вона розподіляється [280, с. 9–10].

Шосте та сьоме заняття завдання складалося з восьми основних питань теми та двадцяти шести запитань для відпрацювання. Основними питаннями теми були: як працювати ланці; як працювати загону; живі форми роботи в загоні; майстерність; значення роботи з жовтенятами по комуністичному вихованню; стан роботи з жовтенятами; основні шляхи роботи з жовтенятами; важливіші завдання місцевої організації [280, с. 10–11]. Для відпрацювання були поставлені такі питання: складання плану; вибір роботи; роль вожатого ланки; чи вся робота проходить у ланці і ланкових зібраннях; як складати план роботи загону; як проводити загальні збори; призначення ради загону; роль вожатого загону та його помічника; облік і його форми у загоні; річні огляди; як застосовувати «живі форми» у роботі загону за нової системи змісту роботи; як оволодіти піонерів майстерністю; «інтереси комуністичного виховання» з раннього віку; педагогічне обґрунтування жовтневого руху; відсутність уваги до роботи з жовтенятами, труднощі в роботі; уповільнення зростання чисельності груп; організація дозвілля – розумно, яскраво; організація трудової діяльності; посилення участі в роботі піонерського загону; важливі завдання місцевої організації; важливі завдання місцевої організації, пов'язані з підбором і підготовкою керівників; звернення уваги радянської громадськості, педагогів і батьків до роботи з групами жовтенят [280, с. 10–11].

Дев'яте заняття передбачало опрацювання двох основних питань теми та одного запитання для відпрацювання, зокрема, завдання зльоту; як готуватися до зльоту; план місцевих заходів до проведення зльоту [280, с. 12].

Відповідно до програми семінару після проведення семінарів та опрацювання завдань учасникам пропонувалося чотири контрольні запитання:

«...1. Навіщо потрібна приблизна програма навиків і знань? Її призначення.

2. Як ланка обирає собі роботу і складає план? Роль вожатого загону і вожатого ланки при цьому.

3. Завдання вожатого (вказати детально, як він і з чого складає план роботи загону в цілому)?

4. Навіщо потрібні річні зміни, як їх організовувати? Які б ти порадив форми обліку підчас таких річних змін?» [280, с. 12].

У проведенні семінарів, як і курсів, важливу роль відігравала практична робота, що передбачала виконання учасниками таких основних завдань: скласти план роботи ланки, скласти план роботи загону, розробити програму загальних зборів на місяць [280, с. 12].

До програми районних і повітових семінарів вожатих було введено сім завдань для перепідготовки вожатих до роботи з групами жовтенят: зміст і основні завдання роботи із жовтенятами, організаційна побудова групи, робота з групою жовтенят, художнє виховання жовтенят, дозвілля в групі та робота з неорганізованими дітьми, робота жовтенят у школі, планування й облік роботи [280, с. 16–20].

Основними питаннями теми першого завдання були: чому потрібно проводити роботу з жовтенятами; три основні лінії роботи жовтенят; важливі завдання місцевої організації. Для відпрацювання першого завдання були поставлені такі запитання: чи самостійний рух жовтенят; чим відрізняється діяльність групи жовтенят від шкільних груп і дошкільних закладів; у чому полягає робота жовтенят з організації дозвілля, безпосередньо трудової діяльності, допомоги та участі в роботі піонерського загону; недоліки в роботі місцевих груп жовтенят [280, с. 16].

Для теми другого завдання основними питаннями були: група і загін (керівництво); ланка (зірка) жовтенят; рада групи і її діяльність; загальний збір груп. Запитання для відпрацювання теми другого завдання: де може бути організована група; чим і як піонери допомагають групі; принципи комплектування ланок жовтенят (вік, розвиток, дружба); чим займається зібрання ланки;

які практичні завдання виконує рада групи; планування окремих елементів загальних зборів; який об'єм окремих робіт повинен проводитись у групі [280, с. 17].

Третє завдання включало три основних питання: праця як основна соціального виховання; форми трудового виховання жовтенят; самостійна безпосередня трудова робота групи жовтенят.

На опрацювання виносились такі запитання: особливості організму дитини, як з ними поєднувати трудове виховання жовтенят; класифікація трудових навиків, якими з них повинні оволодіти жовтенята; зміст основних форм праці піонерів: а) самообслуговування, б) робота в майстернях і робочих куточках, в) творча робота з ручної праці; самостійна праця групи як колективу: а) на городі, на клумбах, у сільському господарстві, б) посилення громадсько-трудової роботи [280, с. 17–18].

Наприклад, тема «Художнє виховання жовтенят» передбачала вивчення таких основних питань: основні напрямки художнього виховання; найбільш доступні форми художнього виховання в групі; результати виховної роботи. Головними запитаннями для відпрацювання зазначеного вище завдання були: громадське значення художнього виховання; характеристика окремих форм роботи (ліплення і малювання, вирізання, склеювання, драматизація, музичні заняття, спів, художні розповіді); недоліки в художньому вихованні жовтенят і як їх уникнути [280, с. 18].

П'яте завдання включало такі основні питання теми: місце організаційного та розумового дозвілля в діяльності групи; форми організації розумового дозвілля групи; як залучати неорганізованих дітей до груп.

Запитання для відпрацювання п'ятого завдання були такими: що ви розумієте під організацією розумового дозвілля в групі; зміст важливих форм організації дозвілля (свята, ранки, масові ігри, декламація, спів, інсценування, ритмічний рух); як облікувати неорганізованих дітей і дізнатися про їх потреби (вік жовтенят); у чому полягає зимова масова робота з жовтенятами [280, с. 19].

Основними питаннями шостого завдання були: мета і значення роботи жовтенят у школі; зміст роботи жовтенят у

школі; організаційна побудова шкільної роботи жовтенят та керівництво нею.

Питання, поставленні для відпрацювання перед слухачами семінарів, мали за мету з'ясувати мету, форми і зміст роботи груп жовтенят: яким чином жовтенята сприяють формуванню громадськості у школярів молодших груп; як організовувати жовтенят у школі (дитячі ранки, ігри на перервах, зимові і літні майданчики, масові ігри школярів, громадська робота школярів); кому підпорядковуються жовтенята в школі, за яким планом вони працюють і в чому їм допомагає форпост [280, с. 18–19].

Тема сьомого завдання передбачала визначення необхідності планування і обліку роботи та знайомство з їх основними формами. Основними питаннями теми були: як складається план роботи групи і ланки; форми обліку роботи жовтенят; значення планування і обліку для діяльності групи. На відпрацювання виносилися такі запитання: де попередньо призначається план роботи групи і на який час; де погоджується і затверджується план роботи групи, із яких основних розділів складається план; де ланки отримують завдання, і як вони їх проводять; облік у групі і як його найбільш цілеспрямовано проводити (щоденники групи і ланок, виставки робіт групи, підсумкові свята з демонстрацією досягнень, куточки ланок і груп, альбом групи, колекційні зібрання жовтенят)» [280, с. 20].

Програма районних і повітових семінарів для вожатих загонів юних піонерів і груп жовтенят складалася із двох розділів: матеріал для підготовки до роботи з піонерами та для підготовки з жовтенятами. Проаналізувавши матеріал програми, зазначаємо, що семінари були ефективною формою підготовки та перепідготовки вожатих до роботи з різними віковими категоріями дітей. Про що, насамперед, свідчать факти, віднайдені в архівних матеріалах.

Із тексту довідки про навчання вожатих Дніпропетровської області дізнаємося, що із загальної кількості затверджених вожатих (1001 особа) пройшли перепідготовку на районних десятиденних семінарах за програмою ЦК ЛКСМУ 932 особи. На проведення цих семінарів обкомом ЛКСМУ було витрачено 62 000 карбованців. У 15 районів Дніпропетровської області були відряджені представники обкому ЛКСМУ для практичної

допомоги в проведенні 10-тиденних семінарів піонервожатих. Однак у багатьох районах області почали роботу постійно діючі семінари вожатих як на платній, так і безоплатній основі. Наприклад, у Синельниковському районі кожного 15 числа проводились одноденні платні семінари, в яких брали участь від 40 до 60 осіб. У Покровському районі також почав працювати постійно діючий семінар. На платній основі – для вожатих 2 рази на місяць, а на безоплатній – один раз на місяць. У Молочанському районі проведено безкоштовний дводенний інструктивний семінар для піонервожатих, на якому були присутні 62 особи. У Кривому Розі було організовано 9 постійно діючих семінарів при завкомах ЛКСМУ. У Запоріжжі почав працювати Комуністичний вуз для платних піонервожатих на 50 осіб, заняття проводились 5 разів на місяць по 6 – 7 годин з відривом від виробництва. Також такі вузи мали бути організовані в містах Кривому Розі та Каменському [385, арк. 37–40].

Постановою Бюро ЦК ЛКСМУ від 16 серпня 1934 р. «Про організацію районних та міських п'ятиденних семінарів вожатих піонерзагонів» передбачалося: «...з 15 вересня по 20 вересня 1934 р. по всіх районах провести п'ятиденні семінари піонервожатих. До 25 серпня 1934 р. надіслати у райони навчальні плани та програми семінарів (Коваленко), забезпечити семінари літературою (Фурман). Відповідальність за зібрання та проведення семінарів несли секретарі ЦК і РКЛКСМ, а інструктори ЦК по піонерроботі забезпечували організацію семінарів в кожній області» [384, стр. 85].

На початку 1935 – 1936 навчального року проведено 10-тиденні семінари піонервожатих, якими було охоплено 3758 осіб. За жовтень-листопад цього ж року по районах Вінницької області працювали постійно діючі семінари вожатих, зокрема: в 5 районах було проведено по 4 семінари (Лятичевський, Волочинський, Сатанівський, Городоцький, Славутський райони), в 7 районах по 2 семінари (Літинський, Гайсинський, Могилівський, Меджибовський райони та ін.) і в більшості районів – по одному семінару [385, арк. 41–43].

Отже, семінари були однією із найпоширеніших форм навчання піонерських працівників. На відміну від курсів, вони

постійно діяли і давали можливість ширше знайомити вожатих із найкращим досвідом роботи, враховуючи місцеві умови. Завдання семінарів – спонукати вожатих до самоосвіти, самопідготовки, прищепити інтерес до читання педагогічної та методичної літератури. Семінари-збори поєднували навчання вожатих із життям і побутом табору, активізували процес засвоєння знань, сприяли створенню дружного, згуртованого колективу вожатих.

У 20–30-ті роки ХХ століття одні тільки курси і семінари не могли вирішити проблему підготовки піонерських кадрів. Тому наступною постійно діючою формою підготовки організаторів дитячого руху в досліджуваній період стали **школи з підготовки піонерських кадрів**.

Вже у 1922 р. ЦК комсомолу приймає рішення про відкриття

шкіл інструкторів дитячого руху. На відміну від курсів і семінарів, школи – навчально-виховний заклад, призначений для організації навчання і виховання на довший проміжок часу. Завданням школи була підготовка кращих комсомольців як керівників піонерських загонів. Комсомольські ланки повинні були виділяти по 3–5 осіб (комсомольців) віком від 16 до 20 років для навчання в школі. Кандидат на навчання повинен був відповідати таким вимогам: цікавитись роботою з дітьми, мати колективну рекомендацію, пройти особисту співбесіду в губкомі комсомолу [125, с. 133].

Програма школи з підготовки інструкторів дитячого руху була розрахована на 70 годин занять протягом 4-х місяців по 2 рази на тиждень і складалась із двох частин: загальнотеоретичної і практичної. На загальнотеоретичну частину відводилось 17 годин, а практичну – 53 години. В другу частину входило розучування ігор, пісень, танців, проведення походів, екскурсій. У програмі більша увага приділялась практичному ухилу, який носив певний скаутський характер діяльності піонерської організації тих років [125, с. 133].

Програма знайомила майбутніх піонерських працівників із загальними питаннями виховання, цілями і завданнями піонерської організації, зі складовими частинами комуністичного

виховання. Іспити в кінці занять активізували роботу слухачів [125, с. 134].

Перші школи з підготовки інструкторів дитячого руху були відкриті у грудні 1923 р. До розробленої раніше програми внесли новий розділ – історія юнацького руху. Доповнена програма була розрахована на 6–8 тижнів навчання з відривом курсантів від виробництва. Велика увага зверталась на самостійне читання. Як зазначає К. Зикова, школи зазнали великих труднощів, тому що не було вирішене питання з приміщенням для проведення занять, була слабка матеріальна база, не вистачало досвідчених викладачів; учасники поєднували навчання з роботою на виробництві та в загоні. Це ускладнювало організацію навчального процесу [125, с. 134].

У 1933 р. були прийняті правила прийому до вищої школи підготовки кадрів дитячого комуністичного руху. Перший набір в кількості 100 осіб (для голів сільських бюро ДКО) був розрахований на 3 місяці. Завданням цього відділення було надати політичну, педагогічну і спеціальну підготовку для практичної роботи в районі. До вступників ставили такі вимоги: до школи приймаються практичні працівники Бюро юних піонерів, а також особи відібрані з метою працевлаштування їх по закінченню школи в сільських районах головами Бюро дитячих комуністичних організацій; вступники обов'язково повинні були бути членами або кандидатами ВКП(б); вік абітурієнтів – не молодше 18 років; до школи приймалися особи, які мали знання не менше 4-х класів. Школа забезпечувала слухачів стипендією, гуртожитком [383, арк. 2–3].

Відповідно до плану підготовки та підвищення кваліфікації кадрів комдитруху у 1933 р. було проведено ряд заходів: Всеукраїнська школа КДР з відділом позашкільного виховання (термін навчання – 4 місяці, за рік було охоплено 720 осіб, місце проведення – м. Охтирка Харківської обл.); Всеукраїнська школа КДР нацменкадрів (термін навчання – 3 місяці, за рік було охоплено 400 осіб, місце проведення – м. Одеса, м. Харків, м. Київ, м. Чернігів); Обласні курси КДР з позашкільного виховання (термін навчання – 2 місяці, на рік було охоплено 2300 осіб, місце проведення – м. Одеса, м. Сталіно, м. Дніпропетровськ, м. Вінниця); Курси методистів для клубів-будинків КДР (термін

навчання – 4 місяці, за рік було охоплено 40 осіб, місце проведення – м. Харків); Заочні курси вожатих (термін проведення – 6 місяців, було охоплено за рік 6000 осіб, місце проведення – м. Харків, м. Київ, м. Одеса, м. Вінниця, м. Сталіно, м. Дніпропетровськ, м. Чернігів); Всесоюзна школа КДР (термін проведення – 3 місяці, було охоплено 30 осіб, місце проведення – м. Москва) [383, арк. 5–6].

Так, ЦК комсомолу, вивчивши досвід роботи шкіл ряду областей, 15 липня 1937 р. прийняв постанову, в якій називав серйозні порушення в школі. Наприклад, у деяких областях обкоми комсомолу приймали на навчання вожатих з освітою 4 – 6 класів, а в деяких взагалі було оголошено вільний набір у школу. У результаті неправильного відбору на навчання в багатьох школах готували малограмотних вожатих, нездатних керувати піонерською роботою [125, с. 136].

Для реалізації рішення X з'їзду комсомолу ЦК ВЛКСМ у лютому 1937 р. прийняв постанову про розширення мережі обласних, крайових, республіканських шкіл піонервожатих. Такі школи відповідно до рішення X з'їзду комсомолу і II Пленуму ЦК ВЛКСМ повинні були відкриватись обкомами, крайкомами і ЦК комсомолу національних республік у кожній області, союзній і автономній республіці. Такі школи діяли у більшості комсомольських організацій СРСР. Вони створювались у великих містах і ставили перед собою мету підвищення загальноосвітнього і політичного рівня піонервожатих без відриву від роботи в загоні [125, с. 135].

До тих, хто вступав до школи, ставили такі вимоги: освіта – не менше 7-ми класів, перебування в комсомолі – не менше 2-х років, вік – не молодше 20 років, бути фізично здоровим, мати досвід піонерської роботи. Вступники проходили випробування з рідної мови, політичної грамотності, математики, географії. Термін навчання – 9 місяців [125, с. 135].

До шкіл була прикута увага органів народної освіти, комсомолу, вищих і середніх педагогічних навчальних закладів. Практичні заняття проводились у хороших базових середніх школах. Курсанти в базових школах працювали вожатими загонів, керівниками гуртків і секцій. Новий навчальний план

школи був розрахований на 1575 годин: 225 навчальних днів при семигодинному навантаженні в день [125, с. 136].

Програма шкіл піонервожатих була дуже широкою. Велике місце займали предмети загальноосвітнього й суспільного циклу. Вони повинні були збагачувати знання курсантів про країну, життя за рубежем, сучасною і класичною російською дитячою літературою, підвищити їх загальний культурний рівень. Зменшення годин на предмети, пов'язані з теоретичною і методичною піонерською роботою, відбувалося завдяки досвіду роботи слухачів із піонерами [125, с. 136].

На основі рішення про роботу обласних, крайових і республіканських шкіл піонервожатих ЦК ВЛКСМ від 20 січня 1939 р. доручив відділу піонерів організувати при Республіканській школі диткомруху трьохмісячні курси викладачів практики піонерської роботи для шкіл піонервожатих. Навчальний план курсів передбачав такі лекції: 160 годин лекцій із практики піонерроботи, з історії ВКП(б) – 30 годин, літератури – 10 годин, педагогіки – 12 годин, лекцій із міжнародного становища – 6 годин [125, с. 136–137].

Як свідчить аналіз джерел, у 20–30-ті роки ХХ століття назріла необхідність у підготовці і перепідготовці голів районних бюро дитячого комуністичного об'єднання, інструкторів бюро і викладачів шкіл. Для навчання цього контингенту піонерських працівників у вересні 1932 року ЦК ВЛКСМ приймає рішення про організацію *Всесоюзної вищої школи підготовки піонерських працівників*. Школа готувала піонерських працівників через такі курси:

1. Трьохмісячні курси підготовки і перепідготовки голів районних бюро ДКО.

2. Чотирьохмісячні курси підготовки інструкторів обласних, крайових і республіканських бюро ДКО.

3. Трьохмісячні курси перепідготовки вожатих великих виробничих баз і новобудов.

Комплектування шкіл проходило за таким принципом: піонерпрацівники для сільських загонів, для промислових і національних районів. На курси голів районних бюро юних піонерів приймали 200 осіб, на курси інструкторів обласних, крайових, республіканських бюро – 100 осіб [125, с. 139].

У травні 1933 р. Секретаріат ЦК ВЛКСМ прийняв рішення про реорганізацію курсів піонерпрацівників національних меншин у Всесоюзну школу підготовки і перепідготовки голів бюро ДКО сільських районів, з контингентом до 300 осіб. Вища школа повинна була стати центром підготовки і перепідготовки керівників районних і міських піонерських організацій. До школи зараховували юнаків і дівчат не молодше 18 років, які мали 3-х річний комсомольський стаж, з освітою не менше 5 класів і політичну підготовку. У навчальному плані школи велика увага приділялась формуванню комуністичного світогляду піонерських працівників, підвищенню їх політичної і педагогічної підготовки. Відповідно до плану, із 750 330 годин відводились на теорію, методику і практику піонерської роботи. Порівняно з іншими планами (шкіл, курсів, семінарів) цей план був більш досконалий, спрямований на підготовку політично і педагогічно грамотних піонерських працівників [125, с. 140–141].

У 1935 р. Вища школа дитячого комуністичного руху була реорганізована в Центральні курси підготовки і перепідготовки керівників районних і міських піонерських організацій, з терміном навчання 10 місяців. Були затверджені правила прийому до Центральних курсів: абітурієнти повинні були мати комсомольський стаж роботи – 3 роки, із них 2 роки – активної роботи в комсомольській або піонерській організації; загальну освіту 7 класів і тільки як виняток 6-річну освіту, – не молодше 20 років.

Отже, вже в 1935 р. значно підвищились вимоги до комсомольських та піонерських працівників. Для вступу на навчання до Центральних курсів дитячого комуністичного об'єднання, порівняно з Вищою школою ДКО збільшилися вимоги до віку і загальної освіти комсомольців. На нашу думку, це пов'язано зі зростанням ролі вожатого, з реалізацією постанов ЦК ВКП(б) про школу і піонерську організацію.

Велика вітчизняна війна завадила подальшому розвитку й удосконаленню роботи школи. 23 липня 1941 р. ЦК ВЛКСМ приймає рішення про покращення занять у школах, а до 1 серпня 1941 р. їх тимчасово закрили. Однак уже в травні 1944 р. Рада Народних Комісарів Союзу РСР дозволила ЦК ВЛКСМ і Наркомосвіти союзних республік відновити школи підготовки і

перепідготовки піонерських вожатих. Відповідно до цього ЦК ВЛКСМ постановив відновити з 1-го червня 1944 р. роботу 33 шкіл підготовки і перепідготовки піонерських вожатих. У грудні 1944 р. відповідно до постанови XII Пленуму ЦК ВЛКСМ «О мерах по улучшению работы комсомола в школе» ЦК ВЛКСМ постановив організувати з 1 січня 1945 р. у всіх містах країни десятимісячні школи старших вожатих без відриву від виробництва, у вересні – жовтні було рекомендовано провести обласні, крайові і республіканські збори старших вожатих [125, с.141–142].

Отже, школи мали велике значення у підготовці і перепідготовці піонерських працівників. На відміну від різних курсів, семінарів школа давала систематичні загальноосвітні й суспільно-політичні знання, теоретичні і практичні знання з педагогіки і теорії піонерського руху.

2.3. Заочне навчання та самоосвіта організаторів дитячого руху в 20–30-ті роки ХХ століття

Теоретики і практики дитячого руху 20–30-тих років ХХ століття, Центральна методична комісія і ЦК ВЛКСМ неодноразово визнавали, що одним із кращих заходів підвищення кваліфікації організаторів дитячого руху була *заочна форма навчання*, зокрема *заочні курси піонерських працівників*.

15 лютого 1928 р. ЦБ ЮП разом з Головуправсоцвихом Наркомосу відкрили заочні курси і заочну консультацію для вожатих загонів. Для планової підготовки піонерських вожатих, ЦК ВЛКСМ склав мережу заочних курсів за округами.

Потреба у створенні заочних курсів і консультацій була викликана необхідністю постійної допомоги вожатим і підвищення їх кваліфікації; допомоги комсомольському активу у роботі з піонерами з питань теорії і практики дитячого комуністичного руху і марксистської педагогіки.

Заочні курси працювали за відповідною програмою, яка включала питання теорії і практики дитячого комуністичного руху. Вона складалась із таких основних розділів:

1. Сутність і історія диткомруху.
2. Зміст піонерської роботи.

3. Методи роботи.

4. Організація і керівництво піонерською роботою.

У зв'язку з низьким загальноосвітнім рівнем піонерських працівників на курсах розглядали і загальноосвітні питання [125, с. 149].

Заочні курси проводили для міських і сільських вожатих. Термін навчання становив 6 місяців. Протягом цього часу курсант мав 18 уроків (3 уроки на місяць). Конспект уроку включав у себе: план уроку; методичні показники до теми; робочий матеріал; список літератури; ряд питань, на які курсант повинен був відповісти письмово і надіслати їх до бюро заочних курсів. За цими відповідями викладачі визначали рівень засвоєння матеріалу, недоліки при вивченні певної теми. По закінченні курсів відповідно до рішення президії ЦБ юних піонерів курсанти отримували свідоцтва про їх закінчення. Навчання на курсах було безкоштовним. Всі витрати, пов'язані з пересилкою матеріалів і проведенням консультацій, брало на себе Бюро із заочного навчання. Місцеве бюро юних піонерів і ланки комсомолу відповідали за якісний склад курсантів [107, с. 149–150].

З метою реалізації постанови ЦК ВКП(б) «Про початкову та середню школу» (1931) в частині питання про добір піонерських кадрів були організовані 6-ти місячні заочні піонеркурси при ЦБ ДКО ЦК ЛКСМУ та НКО (1933). Завдання курсів полягало в тому, щоб «...не відривати піонерватажка від практичної роботи, допомогти йому як теоретично, так і практично в його щоденній роботі серед юних піонерів. Слухачем заочних курсів міг бути кожен піонерпрацівник, комсомолець, що працював на піонерроботі і якого рекомендував комсомольський осередок. Кожен курсант по закінченні курсів обов'язково не менше 2 років мав відпрацювати на піонерроботі.

Навчальний план заочних курсів мав два цикли, а саме: 1) «соцеківський» (основні питання історії більшовицизму, історії комсомолу та основні питання завдань партії та Радянської влади); 2) спеціальний (історія КДР, теорія та практика піонерруху, основи педагогіки та психології) [382, арк. 2–4].

Наприклад, *заочні курси піонервожатих* (розробник програми І. Адлер, Центральний комітет ЛКСКМУ, Народний

комісаріат освіти УСРР, м. Київ, видавництво ЦК КП(б)У «Комуніст», 1935 р.) були присвячені роботі з жовтенятами. Програма курсів забезпечувала набуття знань з методики роботи піонервожатого та складалася з таких розділів: «...група жовтенят, символіка жовтенят, прийняття в жовтенята, робота піонерського загону з групою жовтенят, зміст роботи групи жовтенят, недоліки в роботі з жовтенятами, іграшка й ігри, про що розповідати в групі жовтенят, форми й методи бесід, гуртки, «театр» або «цирк» жовтенят, гурток оповідачів, «редакція» або «друзі книги», збори жовтенят, як підготувати і провести збір, масові заходи з жовтенятами, самостійно організовані «ранок» і «вогнище», змагання, як вожатому групи скласти план роботи, облік роботи групи, стінгазета, альбом, щоденник, робота з вожатими груп і зірочок [3] (Додаток Е).

Програма заочних курсів піонервожатих (за редакцією П. Белінського Центральний комітет ЛКСКМУ, Народний комісаріат освіти УСРР, м. Київ, видавництво ЦК КП(б)У «Комуніст», 1935 р.) передбачала методичну допомогу в оформленні стінгазети в школі та в піонерському загоні за такими розділами: «Організуй дикторів. Семінари дикторів. Як писати? Складіть чіткий план. Своєчасно зібрати матеріал. Добре обробити допис. Техніка випуску газети. За дієвість газети. Різні види газет. Робота з періодикою» [113].

Надаючи великого значення самоосвіті вожатих, Інститут підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у 1928 р. почав створювати заочні курси для вожатих. Уроки, розроблені Ф. Корольовим і І. Фільцером, були видруковані окремою книгою «Что должен знать вожатый пионеротряда» (1929) [162] і були розраховані на середнього піонерського працівника.

Тогочасна система підготовки піонерських кадрів мала на меті неперервність загальноосвітніх, політичних і педагогічних знань. Однією із форм підготовки організаторів дитячого руху була *самоосвіта* – освіта, одержана поза навчальними установами шляхом самостійної роботи. Самоосвіта організаторів дитячого руху передбачала самостійне вивчення наукової, науково-популярної, навчальної, політичної, педагогічної та іншої літератури.

Теоретичні проблеми самоосвіти розробляли провідні педагоги досліджуваного періоду, серед яких чільне місце належить Н. Крупській. Проблему самоосвіти вона розглядала як педагогічну проблему та зауважувала, що самоосвіта – «... це природний шлях продовження освіти, шлях набуття знань» [125, с. 144; 173]. На думку Н. Крупської, самоосвіта – це процес не тільки придбання знань, а й формування світогляду, який сприяє всебічному розвитку особистості. У процесі самоосвіти розвивається мислення, творча активність, ініціатива. Керівник самоосвіти – це, насамперед, особа, яка навчає молодь орієнтуватись у великому світі книг, допомагаючи вибрати найпотрібнішу. У своїх працях учена виділила три напрями самоосвіти: загальний, політичний і професійний [125, с. 144; 173].

Завданням загальної самоосвіти є набуття загальних знань, розвиток умінь критично самостійно аналізувати предмети і явища, які вивчаються, пов'язувати знання теорії з практикою; політичної – самостійно вивчати марксистсько-ленінську теорію, творчо сприймати «революційну діалектику», виробляти відповідну систему і підходи до оточуючої дійсності, зв'язок теоретичних пізнань із вивченням реального життя, беручи участь у побудові соціалізму [125, с. 144–145]. *Професійна самоосвіта* – це самостійне оволодіння певною сумою знань у будь-якій професійній діяльності. До керівництва самоосвітою Н. Крупська радила підходити диференційовано, враховуючи життєвий досвід, загальний культурний рівень учня [125, с. 145; 173].

Методиці самоосвіти педагог приділила значну увагу в статтях «Самообразование молодежи», «Советы начинающим заниматься самообразованием», «Как работать над книгой», «Экономить время и энергию», «Методика задания уроков на дом» та ін. [173].

Організаційна і систематична робота із самоосвіти почалась у 1923–1925 рр. і стосувалась в основному політичної самоосвіти. У 1923 р. при відділі агітації і пропаганди ЦК КП(б) була організована Центральна комісія з керівництва самоосвітою, при партійних організаціях формувались центри, які керували самоосвітою на місцях. У 1925 р. ЦК КП(б), узагальнивши

набутий досвід, насамперед, політичної самоосвіти, опублікував тези, в яких було відображено цілі й завдання самоосвіти, її організаційні форми, методи керівництва самоосвітньою роботою широких мас. В тезах зазначено, що з організацією, формами і методами самоосвіти повинні бути ознайомлені всі працівники партійних і комсомольських органів, культурно-просвітницьких закладів. Керуючись партійними тезами Першої Всесоюзної наради із самоосвіти (1925), було визначено шляхи, за якими розвиватиметься самоосвітня робота [125, с. 145–146].

Поширеною формою підготовки організаторів дитячого руху були гуртки самоосвіти вожатих. До складу такого гуртка входило 10–15 осіб, що давало можливість їм ретельно вивчати питання практичної організації піонерської справи.

У 1925 р. ЦК ВЛКСМ прийняв рішення про самоосвіту вожатих, оскільки існуючі курси, школи, семінари не могли охопити значну кількість вожатих та задовольнити всі їх пізнавальні потреби. Самоосвіта розглядалась не тільки як одна із форм підвищення кваліфікації, а, перш за все, як основний шлях перепідготовки педагогічних кадрів [125, с. 146].

На думку сучасників досліджуваного періоду, теоретиків та практиків, особливості роботи вожатих, про які було зазначено вище, потребують установа певної системи самоосвіти вожатих, тісно пов'язаної із системою самоосвіти комсомольських, педагогічних кадрів [125, с. 146–147].

Аналіз документів і матеріалів із самоосвіти, опублікованих на сторінках журналу «Вожатый», дають можливість зробити висновок, що ЦК комсомолу і Центральний кабінет піонерської роботи перед самоосвітою ставили такі завдання: навчити вожатого орієнтуватись у питаннях, необхідних піонерському працівнику, комсомольцю-суспільнику; розвивати особистий інтерес до вивчення різних спеціальних, технічних і загальноосвітніх питань, закріпити знання, одержані вожатим на курсах піонерських працівників [125, с. 147].

Для керівництва самоосвітою на місцях при Бюро юних піонерів створювалися комісії із самоосвіти вожатих. В окремих бюро роботу із самоосвіти доручали спеціально створеним комісіям з підготовки піонерських працівників, до складу яких входили працівники Бюро ЮП, Політради, комітету комсомолу,

парткому, керівного підприємства. Члени комісії «...допомагали в організації груп із самоосвіти, залучали лікарів, учителів, агрономів та інших працівників сфери культури для допомоги вожатим, погоджували їх самоосвітню роботу із системою партійної й комсомольської самоосвіти, організовували консультації, переписку. Комісія розробляла тематику бесід за піонерським, загальноосвітнім і педагогічним циклами» [125, с. 147–148].

Основними організаційними формами системи самоосвіти піонерських працівників були:

а) заняття в групі з 3–5 осіб. Група із самоосвіти повинна була збиратись 1–2 рази на тиждень і займатись за програмою, рекомендованою комісією із самоосвіти. Ці заняття проходили у формі читання літератури, прослуховування доповідей. Протоколи про виконання завдання відправляли до комісії із самоосвіти, яка постійно допомагала вожатим;

б) у тих містах, де не можна було організувати самоосвітні групи, вожаті займались самостійно [125, с. 148].

У місті базою із самопідготовки і самоосвіти вожатих були піонерські клуби, піонерські кабінети, кімнати вожатих, позашкільні установи [125, с. 148–149].

У рішенні Президії ЦБ юних піонерів і Головуправсоцвиху зазначалось, що в усіх опорних шкільних бібліотеках повинно бути не менше 10–15 % педагогічної і загальноосвітньої піонерської літератури для вожатих. Учителі опорних шкіл допомагали вожатим у самоосвіті [125, с. 149].

У книзі «Что должен знать вожатый пионеротряда» автори Ф. Корольов, І. Фільцер наголошують, що молоді потрібно звернути особливу увагу на самоосвіту як «найбільш доступний, простий і дешевий шлях набуття знань і навичок». Автори підкреслювали, що потяг до знань серед молоді, вожатих існує великий, однак прагнення до самоосвіти може не реалізуватись без допомоги керівництва та через брак літератури.

Основою для написання книги «Что должен знать вожатый пионеротряда» були матеріали Центральних заочних курсів піонерських працівників. Дві тисячі курсантів заочних курсів протягом року вивчали цю книгу, розраховану на 25 самостійних взаємопов'язаних занять, об'єднаних за 4 частинами: 1. Історія

дитячого руху (1 – 4 заняття). 2. Зміст і організація піонерської роботи у СРСР (5 – 21 заняття). 3. Методична робота загону (22 – 23 заняття). 4. Керівництво і керівники (24 – 25 заняття).

Книга відіграла велику роль у підготовці вожатих, оскільки була першим посібником з теорії дитячого комуністичного руху. Учасники Другої конференції заочників (1929) відзначали, що автори книги «...дали детальні історичні нариси, звернувши увагу на розвиток дитячого руху в капіталістичних країнах, дали методику роботи із загonom» [125, с. 151–152; 162].

Як свідчить аналіз джерел, настільною книгою вожатого у справі його самоосвіти став журнал «Вожатый». Відповідальний редактор журналу В. Зорін у редакційній статті до №1 за 1924 р. писав: «Треба дати ясну і чітку лінію роботи, дати правильне керівництво всім активним кадрам, керівникам дитячих груп. Цю чітку лінію роботи має, перш за все, дати наш журнал «Вожатый». В. Зорін зазначав, що журнал повинен збуджувати колективну думку, проводити обмін кожною новою крупинкою в досвіді дитячої роботи. На думку редакції, журнал мав стати органом молодого революційної педагогічної думки [123].

У журналі «Вожатый» матеріали друкували за такими розділами: «Міжнародний дитячий рух», «Життя пролетарських дітей», «Досвід і методика роботи», «Дитячий рух і соціальне виховання», «Дитячий рух у СРСР». У них розміщували рішення партії і комсомолу про піонерський рух і школу, огляди всесвітнього дитячого руху в окремих країнах, матеріали із досвіду роботи піонерських загонів, рекомендації для роботи з піонерами, короткі методичні поради до проведення зборів, бесід, свят [25, с. 154].

У 1924 р. у журналі «Вожатый» з'являється спеціальний розділ «Сторінка самоосвіти» з різними матеріалами, які знайомили вожатого з дитячим рухом, з питаннями педагогіки і психології. Часто одній темі присвячувалась серія номерів журналу. Так, наприклад, у журналах № 6, 9, 10 за 1926 р. опубліковано бесіди вожатих про те, як правильно читати, вибирати книгу, складати план, писати конспект, тези. Ці консультації повторювались кожний рік. У журналах № 2, 3 за 1924 р. подано матеріали О. Волкова на тему «Як вести роботу піонерзагону». Для вожатого подано схему роботи загону,

методику проведення зборів, програму зборів, яка «повинна бути різною, рухливою, відповідати особливостям дитячого віку». Автор статті радив на зборах поєднувати елементи гри, бесіди, фізкультури, співів, обговорення поточних справ загону [48, с. 16–19; 49, с. 15–17].

Пленум ЦБ юних піонерів 1926 р. обговорив питання самоосвітньої підготовки вожатих, рекомендував при редакції журналу «Вожатый» створити комісію із самоосвіти, тому що редакція отримувала сотні листів від вожатих, які просили допомоги в роботі. На всі схожі питання редакція давала відповіді прямо в журналі, а на окремі приватні давали відповіді члени комісії. Отже, консультація вожатих була одним із завдань комісії із самоосвіти. На сторінках журналу були надруковані такі статті, присвячені питанню самоосвіти організаторів дитячого руху: В. Сухотник «О самообразовании»; «Подготовка и самоподготовка руководителей отрядов»; І. Чечеров «О самообразовании вожатого»; С. Георгиевич «О летнем опыте по самообразовательной работе»; «Опорные школы и самообразование вожатых»; «Кружок самообразования вожатых» [324, с. 14; 268, с. 20–21; 357, с. 43–44; 60, с. 35–37; 165, с. 21; 233, с. 46].

Велику роль у справі самоосвіти й заочного навчання вожатого відіграли такі періодичні видання: «Дитячий рух», «Вожатый», «Затейник» та ін. Крім цього, з 1925 р. у всіх комсомольських газетах відповідно до рішення ЦК ВЛКСМ були відкриті спеціальні відділи по роботі з піонерами, в яких, зокрема, висвітлювалися актуальні питання самоосвіти піонерських працівників.

З метою вивчення стану забезпечення дитячого руху належними кадрами та, зокрема, стану самоосвітньої підготовки піонер працівників, періодично проводилися обстеження умов їх праці та побуту. Наприклад, у період з 1925 по 1930 роки такі обстеження проводилися регулярно. Про результати однієї з них писав журнал «Вожатый» у 1927 р. Результати були невтішними: «Загальноосвітня підготовка – низька; через перевантаження вожаті не встигали займатися саморозвитком. Серед хвороб – 60 % займали нервові захворювання; 50 % – хвороби вуха, горла,

носа. Лікарі пояснювали це перевтомою, невмінням раціонально чергувати роботу і відпочинок, володіти голосом» [233].

У зв'язку з цим на сторінках журналу «Вожатый» почали друкувати звернення комсомольських працівників до органів освіти про сприяння у створенні умов для систематичного розвитку вожатих, допомоги вчителів вожатим для набуття ними спеціальних знань.

Одним із серйозних питань до 1930 р. стало питання про плинність кадрів вожатих. Забезпеченість загонів вожатими в країні впала за рік з 85% до 65%. В Інформаційній записці ЦК ВЛКСМ зазначалося, що тільки 40% комсомольців мають бажання працювати з піонерами, інші 60% працюють, «аби швидше зняли» [125; 385, арк. 37–43]. У Чорноморському окрузі за 1926 рік помінялися вожаті мінімум по два, а де й по 6 разів [125; 385, арк. 37–43]. Були вивчені причини плинності кадрів. Інструктором ЦБ ЮП були зафіксовані ось які результати:

- 28% вожатих не хотіли працювати;
- 17% не мали ніякої підготовки, від того мали труднощі й у спілкуванні з дітьми;
- 6% не подобалася робота;
- 13% відчували матеріальні труднощі;
- 6% вважали цю роботу важкою;
- 28% не хотіли працювати з інших причин [125; 385, арк. 37–43].

Збережені в архівах записи та матеріали інструкторів, які обстежували загони в різних регіонах, відтворюють невтішну картину з кадрами піонерських працівників: вожаті слабо займалися самоосвітою, 30% взагалі нічого не читали, не володіли навичками спілкування з дітьми. Недостатня методична підготовка приводила до небажаних проблем у роботі [385, арк. 37–43].

У грудні 1933 р. було прийнято постанову бюро ЦК ВЛКСМ «Про організацію заочного навчання вожатих з 1 лютого 1934 р. при Вищій школі дитячого комуністичного руху». Головне завдання таких курсів – підвищити кваліфікацію вожатих, які працюють із загонами. На заочні курси (термін навчання – 5 місяців) приймали вожатих, які вже мали підготовку на курсах піонерських працівників. Два рази на рік на курси скликали 10 000 осіб [125, с. 159].

На думку дослідників дитячого руху, дворічний досвід роботи з підготовки вожатих і підвищення їх кваліфікації шляхом заочного навчання показав, що заочне навчання було найбільш доступною формою масової підготовки та перепідготовки кадрів піонерських працівників [125, с. 159–160].

Заочна форма навчання займала одне із основних місць у загальній системі підготовки і підвищення кваліфікації піонерських працівників. Вона давала можливість охопити навчанням велику кількість працівників без відриву виробництва.

Отже, важливе місце в системі підготовки організаторів дитячого руху у 20–30-ті роки ХХ століття займала самоосвіта та заочне навчання. Комсомол і органи народної освіти виконали велику роботу для організації самоосвіти вожатих і відкриття заочних курсів. Педагоги Н. Крупська, Ф. Корольов, Б. Єсипов та ін. брали безпосередню участь у розробці навчальних планів, складанні уроків, методичних рекомендацій для підготовки піонерських вожатих.

Отже, у 20–30-тих роках ХХ століття комсомол активно шукав і реалізовував суспільні форми просвіти вожатого. Курси, наради, консультації в педагогів, семінари на базі педвузів, педтехнікумів, гуртки і групи із самоосвіти, самопідготовка – ось перелік ініціатив комсомолу, спрямованих на вирішення проблеми з кадрами. Виконувати таку відповідальну місію могли підготовлені кадри, які володіли педагогічними знаннями, вміннями. Саме тому в підготовці вожатих комсомолу допомагали органи освіти. Наркомос прийняв рішення про створення піонерських відділень у педтехнікумах. З 1930 року такі відділення відкрилися в 4 педагогічних вузах країни, в Академії комуністичного виховання почали готувати викладачів для роботи на цих відділеннях. Становлення системи підготовки педагога-організатора дитячого руху набувало суспільно-державного характеру. Інтенсивно розвивалися і з'являлися все нові форми, така робота розгорталася в губерніях, повітах, містах, районах, волостях.

У розділі охарактеризовано роботу курсів, семінарів та шкіл підготовки піонерських кадрів різного рівня; заочне навчання та самоосвіту організаторів дитячого руху в досліджуваний період.

На основі ретроспективного аналізу здійснено узагальнену

класифікацію різноманітних *форм підготовки* організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки ХХ століття за такими критеріями:

- за видом (курси, семінари, школи, наради, конференції, кабінети);
- за тривалістю (короткотривалі або тимчасові, довготривалі або постійні);
- за способом проведення (заочні, стаціонарні, самоосвіта);
- за цільовою спрямованістю (для «низових», керівних, наукових кадрів);
- за предметною спрямованістю організаторів (наприклад, для інструкторів із фізичного виховання);
- за типом дитячих формувань відповідно до місця їх діяльності (для вожатих міських (сільських) загонів, для вожатих «транспортних загонів» та ін.);
- за віком членів дитячих організацій (для вожатих піонерських загонів, жовтенятських груп);
- за національною приналежністю організаторів або членів дитячих організацій (курси піонерпрацівників нацменшин для підготовки вожатих єврейських, польських, німецьких загонів та ін.).

З'ясовано, що *курси* стали першим кроком до систематичної планової підготовки організаторів дитячого руху. Найбільш поширеними різновидами курсів були: курси піонерських працівників, центральні курси з підготовки губернських і обласних працівників дитячого руху, центральні курси підвищення кваліфікації працівників соціального виховання, двотижневі курси для вожатих піонерзагонів, курси перепідготовки методистів, викладачів педагогічних технікумів і інститутів, курси підготовки працівників із жовтенятами, курси підготовки працівників піонерських загонів, курси підготовки працівників позашкільних установ, двотижневі окружні й районні курси сільських вожатих, обласні курси підготовки старших піонервожатих, обласні і районні курси піонерських працівників, кущові курси новачків-вожатих селищних і колгоспних загонів та ін.

Програми курсів підготовки організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-х роках ХХ століття включали найбільш важливі

питання педагогіки дитячого руху, що охоплювали п'ять циклів (піонерський, суспільно-політичний, педагогічний, загальноосвітній, фізкультури і гігієни). Слухачі вивчали історію розвитку й становлення дитячих організацій, методичні засади системи роботи з колективом і т.п. Велика роль відводилася самостійній роботі, де курсанти проявляли свої здібності, розвивали мислення та збагачували світогляд. Особливу увагу було зосереджено на питаннях педагогіки як найбільш важливого компонента роботи організаторів дитячого руху. Розглядалися проблеми виховної роботи, статевого виховання, впливу середовища на особистість, розвиток дитячого руху та інші.

Як показав аналіз програмного забезпечення, в підготовці організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки ХХ століття важлива роль відводилася практичному навчанню. Курсанти вчилися спостерігати, аналізувати, досліджувати роботу організацій, загонів у загальному та в деталях, викладаючи це у своїх щоденниках та звітах.

Однак курсова підготовка не змогла повністю задовольнити тогочасні потреби в підготовці кваліфікованих піонерпрацівників, оскільки за місяць роботи курси не могли дати майбутньому організатору необхідних систематичних знань та навичок з теорії та практики дитячого руху.

Встановлено, що найпоширенішою формою навчання піонерських вожатих були *семінари*: семінари для працівників піонерських таборів, районні й повітові семінари для вожатих загонів юних піонерів і груп жовтенят та ін. На відміну від курсів, вони були постійнодіючими і давали можливість ширше знайомити вожатих із кращим досвідом роботи. Завдання семінарів – спонукати вожатих до самоосвіти, самопідготовки, виробити інтерес до читання педагогічної, методичної літератури, активізувати процес засвоєння знань, сприяти створенню дружного, згуртованого колективу вожатих.

Проаналізувавши програми курсів і семінарів як основних форм підготовки організаторів дитячого руху в 20–30-ті роки ХХ століття, приходимо до висновку, що за способом і терміном проведення вони були різними. Мінімальний термін навчання становив два тижні, максимальний – шість місяців. Тематика семінарів була схожою і несла одну мету – навчити слухачів,

організаторів дитячого руху, працювати з дітьми різного віку, враховуючи їхні вікові особливості та потреби. Всі програми склалися з теоретичної та практичної частини. Для підготовки організаторів дитячого руху використовувалися такі форми навчання: лекції, практичні та теоретичні заняття, бесіди, конференції, дискусії, тематичні вечори та ін.

Зростання піонерських лав, формування загонів на базі школи потребувало більшої кількості добре освічених і педагогічно підготовлених вожатих. У зв'язку з цим ЦК КП(б), Наркомосвіти і ЦК ЛКСМ активізували підготовку піонерських кадрів у *школах піонервожатих* (школа інструкторів дитячого руху, Всесоюзна вища школа підготовки піонерських працівників та ін.), які відіграли важливу роль у підготовці і перепідготовці піонерських кадрів, оскільки давали системні загальноосвітні й суспільно-політичні знання, теоретичні і практичні знання в галузі педагогіки і теорії дитячого руху.

З розвитком дитячого руху поступово було створено систему підготовки піонерських кадрів, яка мала за мету неперервність загальноосвітніх, політичних і педагогічних знань. Тому однією з форм підготовки організаторів дитячого руху була *самоосвіта*, основне завдання якої – самостійне вивчення наукової, науково-популярної, навчальної, політичної, педагогічної та іншої літератури. Також у 20–30-ті роки ХХ століття широко використовувалася *заочна форма навчання* як форма перепідготовки або підвищення кваліфікації вожатих, учителів, працівників піонерзагонів. Це були курси (заочні курси піонерських працівників, заочні курси піонервожатих та ін.), консультації (допомога вожатим, комсомольському активу в піонерській роботі з питань теорії і практики дитячого руху).

Результати дослідження за другим розділом дисертації висвітлено у працях автора [104; 105; 251; 253; 255].

РОЗДІЛ 3

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ОРГАНІЗАТОРІВ ДИТЯЧОГО РУХУ В УКРАЇНІ (20–30-ті роки ХХ століття)

3.1. Підготовка керівників дитячого руху в Україні у 20–30-ті роки ХХ століття

Важливою складовою в системі підготовки організаторів дитячого руху протягом досліджуваного періоду була науково-методична складова, що охоплювала: підготовку керівних та наукових кадрів дитячого руху в Україні; науково-методичне та інформаційно-комунікаційне забезпечення підготовки організаторів дитячого руху в Україні в досліджуваний період.

Зокрема, важливе місце в досліджуваному процесі належало підготовці керівних кадрів. Як свідчить аналіз джерел, у системі керівництва комсомолу комуністичним рухом особливу роль відігравала система підготовки кадрів; озброєних «марксистсько-ленінською теорією», педагогікою та теорією комдитруху. На той час панувала думка, що маючи певний досвід у піонерроботі, вожатий піонерзагону мав все необхідне, щоб керувати піонерорганізацією.

Підготовці керівних та наукових кадрів дитячого руху приділялась велика увага, про що свідчать постанови з'їздів ВЛКСМ. Зокрема в постанові ІХ з'їзду ВЛКСМ (1926) зазначалося: «З'їзд підкреслює різке відставання теорії від практики піонерруху, недостатнє узагальнення всього досвіду піонерроботи. З'їзд вважає, що стан підготовки наукових кадрів для комдитруху в центрі й на місцях поганий» [246; 247].

Підготовка «висококваліфікованих керівних кадрів комуністичного дитячого руху» розпочалася з 1928 р. в *Академії комуністичного виховання ім. Н. Крупської* (Москва), на педолого-педагогічному факультеті (відділ комдитруху).

В УСРР гостро стояла потреба у створенні системи закладів підготовки керівних кадрів (насамперед при педагогічних вузах), у яких комсомолец-вожатий міг «опанувати теорію комдитруху». У зв'язку з цим в 1930 р. було утворено два *факультети комуністичного дитячого руху*: один у м. Харкові,

другий – у м. Києві *при інститутах соціального виховання*. Крім того, на базі середніх шкіл педагогічні технікуми створили 26 *відділів комуністичного дитячого руху*.

Як свідчить аналіз джерел, організація факультетів зіштовхнулася з багатьма господарчими труднощами й «невиразністю принципів настанов». Були думки готувати всіх фахівців, пов'язаних з піонеррухом: бібліотекаря, директора технічної й сільськогосподарської станції, журналіста, театрала, екскурсанта, завклуба, лектора, методиста, навіть керівника фізкультури. Ця різноманітність дезорганізувала студентство, серед якого пішли розмови, що «з нас готують вожатих». Безперспективність привела до повного відсіву тих, хто не витримав організаційного періоду [260].

Проте студентський колектив під керівництвом парторганізації «...зміг дати рішучий бій усім нездоровим настроям». Студенти зрозуміли, що вони не тільки виконують комсомольське навантаження, відвідуючи лекції, а й мусять опанувати марксистсько-ленінську теорію [260].

Факультет комуністичного дитячого руху Харківського інституту народної освіти готував висококваліфікованих теоретичноозброєних кадрів комдитруху – кандидатів в аспірантуру Науково-дослідного інституту Комуністичного дитячого руху, лекторів дисциплін комдитруху і педагогіки для педтехнікумів та стаціонарних курсів, методистів-організаторів обласних, районних і заводських Бюро КДР. Щоб виконати це завдання, студентство мусило добре працювати, оскільки за 3 роки комсомолец-піонерпрацівник, який мав низьку підготовку (семилітку), повинен був отримати вищу освіту [260 с. 41].

Виконуючи постанови партії в боротьбі за якість навчання, факультет комуністичного дитячого руху мав певні досягнення. Основним методом викладання був лабораторно-бригадний. Запроваджувався диференційований підхід до оцінки роботи кожного студента. Бригади було скомплектовано за однаковою підготовкою бригадників; це не давало слабшим студентам «сховатись за спиною» сильніших. У практиці навчання і виховання застосовувався так званий «соціалістичний буксир»: «ІІ курс уперше відбув фахову практику, що стала генеральним іспитом роботи факультету. З цього іспиту факультет вийшов

переможцем. Міжрайонні курси обслуговували лектори з дисциплін КДР. Допомогали в роботі піонерських баз велетнів України 20 оргбригад ЦБ КДР, укомплектованих студентами факультету КДР. Характеристикою роботи стало піднесення роботи баз, де працювали бригади...» [260, с. 41].

1 січня 1933 р. факультет комуністичного дитячого руху випустив перший загін нових фахівців ком дитруху – «борців за виховання будівників безкласового соціалістичного суспільства» [260, с. 40–41].

М. Ліхтеров у доповіді на У Всеукраїнській нараді працівників комуністичного дитячого руху зазначав, що «...керівниками комдитруху стають молоді та дорослі учасники самої організації. Хто довше й активніше брав участь у цій організації, той, власне, й становить її актив, а в окремій спеціальній підготовці керівників потреби не було.

У піонерській організації становище цілком інше: найактивніший піонер у той момент, коли він залишав за віком свою організацію, хоч би й переходячи до комсомолу, ще не є настільки політично сформований, щоб бути відповідальним керівником дитячої організації. Такими керівниками могли бути дорослі комсомольці, зі значним стажем, політично грамотні й досвідчені, по можливості, члени партії, які може ніколи й не були піонерами. Тому постала потреба організувати для них певні форми підготовки.

Були моменти, що ускладнювали справу підготовки керівників комуністичного дитячого руху. Керівників потрібно було щороку цілком по-новому готувати. Це залежало не стільки від того, яку кількість нових загонів і груп жовтенят треба організувати, скільки від того, що багато ватажків залишали роботу і їх треба було замінити новими» [201, с. 4].

Зміст роботи піонерської організації та її форми відображали громадське життя і тому безперервно швидко змінювались. А до того короткотерміновість перебування дитпрацівника на роботі з дітьми не давала змоги зробити початкову підготовку настільки ґрунтовною. Це спонукало до того, що крім підготовки керівників, треба було проводити їх перепідготовку [201, с. 5].

Основними формами підготовки організаторів-керівників дитячого руху теоретики досліджувано періоду називали *райкурсз'їзди та райгуртки* (для підготовки сільських ватажків загонів і груп жовтенят). Він вважав, що райкурсз'їзди потрібно скликати двічі на рік: на початку осінньо-зимового та на початку весняно-літнього періоду.

На *райкурсз'їзди* від двох до п'яти днів (залежно від матеріальних умов) збиралися всі «ватажки» загонів і груп жовтенят. Основна мета цих з'їздів – ознайомити піонерських керівників із головними завданнями їхньої праці в наступному півріччі, накреслити перспективи цієї праці.

Райгуртки сільських «ватажків» скликалися систематично кожних 2–3 тижні терміном на один день. Головне завдання райгуртка – робота над здійсненням завдань, поставлених попереднім райкурсз'їздом, а саме: обговорення питань, що виникають у процесі роботи, набуття потрібних знань і навичок, оцінка досвіду праці, нарешті, облік праці [201, с. 5].

Для керівників міських загонів основною формою підготовки були гуртки (які працювали щотижня), окружні наради або окружні курси-з'їзди. На думку М. Ліхтерова, окркурсз'їзд як форма підготовки керівників дитруху мав більше елементів освітнього характеру, ніж окрнарада. Крім райдіторгів, до складу окрнарад та окркурсз'їздів включали ватажків окремих вибраних загонів.

Зрозуміло, що діяльність усіх цих форм – райкурсз'їздів, райгуртків і міських гуртків та ін. – не можна було обмежити роботою навколо нагальних питань комуністичного дитячого руху. Залежно від рівня педагогічної грамотності слухачів, а також від стажу роботи з піонерами, до програми всіх форм підготовки (насамперед, до програми курсів-з'їздів) було внеено цикл питань такого спрямування: теоретичне обґрунтування комуністичного дитячого руху, історія комдитруху, соціальне виховання і дитячий рух та ін. Програму гуртків було доповнено питаннями методики праці та загальноосвітнього характеру. Основна місія гуртків – координувати самоосвітою «ватажків» шляхом надання рекомендацій та постачання літературою через бібліотеку гуртки, наради [201, с. 6].

При цьому основні форми підготовки керівників могли варіюватися, а саме: по-перше, у великих районах усіх ватажків можна було поділити на групи по 2–3 (а то й більше) або за територіальною ознакою (окремі групи збиралися в різних пунктах району), або за мовною ознакою (відокремивши групи нацменшостей), або за функціональною ознакою (ватажки загонів, ватажки жовтенят) [201, с. 6].

Названі форми підготовки, на думку теоретиків та практиків дитячого руху, мали чимало недоліків: короткотривалість, стислість програм, поверховість підготовки. А тому, звичайно, поряд з ними функціонували досконаліші форми підготовки, – *курси* (центральні, окружні). Окружні курси було розраховано на ватажків і райоргів; центральні – на райоргів, окрпрацівників, клубних працівників. Крім курсів, у той час для підготовки керівників комуністичного дитячого руху почали використовувати педвузи [201, с. 6].

Центральне бюро комуністичного дитячого руху майже щотижня затверджували і надсилали на місця різні директиви, значна частина яких містила вказівки до змісту й методики роботи в піонерорганізаціях. Від Райбюро КДР до ватажків ці директиви доходили або у формі наказів, або як складова частина програми курсз'їздів, райгуртків, міських гуртків. При цьому існувала потреба у встановленні єдиних орієнтовних термінів для скликання окрнарад (окркурсз'їздів), райкурсз'їздів і т.д.: «Тоді ЦБ і ОДБ зможуть так спланувати працю своїх методкомів, щоб накази та методичні листи видавали двічі на рік добре опрацьованими збірниками, відповідно враховуючи річний календар підготовки керівників» [201, с. 6].

Річний календар підготовки керівників і роботи методкомів розроблявся з урахуванням таких дат: півріччя осінь – зима – липень – місяць, коли ЦБ та ОДБ закінчують підготовку матеріалів на осінь – зиму; серпень – окрнаради, окркурсз'їзди; від середини серпня до середини вересня – скликання райкурсз'їздів і семінарів; весна – літо лютий; березень; від середини березня до середини квітня. Райгуртки сільських ватажків працювали увесь час між райкурсз'їздами [201, с. 6].

На сторінках журналу «Дитячий рух» публікувалася значна кількість статей, які висвітлювали проблеми підготовки керівних кадрів дитячого руху. Так, дописувач із с. Доробинівка (Полтавщина) Ф. Коба, автор статті «Шість місяців здалися роками» («Дитячий рух», 1923, № 12), 1928 року) писав: «...Лише шість місяців минуло, як мене призначено дитпрацівником ЛКСМУ Доробинівського обкому, але ці шість місяців мені здалися роками...Ламаються мої плани налагодження піонерроботи. Мене опановує безнадійність. Я почуваю, що скоро робитиму, тільки «аби робити»...» [148, с. 39]. Ф. Коба відзначав, що керівні органи, хоч і багато говорять про поліпшення становища «ватажка», але певно мало знають про справжній стан сільського керівника піонерзагону, або ж знають, та нічого не роблять. Найголовніше, на його думку, що «...ватажок втрачає в матеріальному плані. Ватажок загону мусив працювати саме тоді, коли скрізь йшла робота, – він повинен був кидати роботу в установі чи на полі і йти на якихось дві-три години працювати до загону. Коли ватажок працює не в установі, а в господарстві, то тут зовсім було важко... Отож, працюючи в таких умовах, де вже тут дбати про кваліфікацію?» [148, с. 39].

Однією із гострих проблем у період 20–30-тих років ХХ століття була плинність керівників дитячого руху. З цього приводу автор статті «Оплачувати ватажків!» зазначав, що «...він працює на дитроботі головою Райбюро майже три роки і йому довелось спостерігати за роботою ватажків юних піонерів. Найбільшим недоліком було те, коли ватажок взагалі не працював у загоні хоча б з один рік. Ватажки змінювались, як рукавичка. І причиною було не те, що вони не вміють працювати, а те, що не було відповідних умов для роботи. Ватажки не бажали працювати в загоні й не мали зацікавленості до цього. Ватажок був незабезпечений матеріально, а робота серед дітей займала багато часу (збори, рада загону, ланки, екскурсії, газета та ін.) [205, с. 39].

29 липня 1928 р. Секретаріат ЦК ЛКСМУ видав численну кількість резолюцій комсомольських і партійних з'їздів, де наголошувалося на найгострішій потребі – збільшити партійне робітниче ядро серед вожатих.

Так, у другій половині 1927 р. ватажками були: 9,2% – партійців, 29,8% – робітників, 48,3 % – селян, 13,6% – службовців. Вже на початку 1928 р. ситуація виглядала так: кількість партійців зменшилась на 0,2 %, робочих – на 5%, селян – на 2,1%, а службовців збільшилась на 5% [282, с. 3].

Найбільшу увагу в 1928 р. було звернено на підготовку й перепідготовку тих, хто вже працював у піонерорганізації. І тут виникла нова проблема, оскільки вже не один рік існували в УСРР певні форми підготовки й перепідготовки дитпрацівників: *Всеукраїнські курси, окружні довготермінові й короткотермінові, районні курси-з'їзди* й т.д. Але їх організатори «...не могли домогтися, щоб робота курсів посіла належне місце в «серці» комсомольської й партійної організацій. Ці організації курсам не допомагали» [282, с. 3].

В особливо скрутні умови потрапили *районні курси-з'їзди*. Кошти на їх організацію діставались дуже тяжко, часто були мізерними, тому курси доводилося проводити за три дні. Взимку їх проводили у холодних неопалюваних приміщеннях, харчувалися курсанти сухою їжею (часто тією, що самі принесли). Ватажки, які прийшли з далеких сіл до району, потрапивши в такі умови, безперечно, «...навряд чи що-небудь реально набудуть і понесуть до себе на місця для поліпшення роботи в загоні» [282, с. 3].

Друга серйозна проблема – безперспективність дитпрацівника. Тому виникла потреба посилити «робітниче ядро» в складі керівних кадрів та переглянути термін роботи дитпрацівника в піонерорганізації: «Робітник покидав свою кваліфікацію і йшов на піонерроботу, часто цей перехід загрожував великими труднощами, з поверненням до своєї кваліфікації на виробництві. А замість цього, дитпрацівник, працюючи рік, два, три, все-таки не знає, що буде далі. Часто, відійшовши від піонерроботи, він переходив на роботу, що абсолютно нічого спільного не мала з тим досвідом, якого він набув протягом 3–4 і більше років. І знову організація зіштовхується з проблемою, знову немає працівників, немає людей, які знали б свою справу, любили її й віддавали їй свої сили. Адже ніщо інше, як дитробота, особливо настирливо вимагає перспективності, ясності й чіткості, тому що це робота з

дітьми, до яких потрібний особливо обережний серйозний підхід» [282, с. 3].

Третя проблема – матеріальне становище дитпрацівників (особливо низових). Райпрацівник у сільському районі, ватажок із міста і села перебували в досить скрутному матеріальному становищі. Райпрацівник отримував 30 – 35 крб. на місяць за 12 годин. Вожатому платили – 15 крб., максимум 20 крб. Велике значення мало моральне середовище, в якому перебував дитпрацівник, часто незалежно від чину – окружний, районний та ін.

Дитпрацівник відчував брак підтримки, товариського ставлення з боку комсомолу й партії. Навіть серед активу, цієї найсвідомішої частини організації, спостерігалася зневага до дитпрацівника, який počував себе «пасинком», людиною «нижчого рангу», часто «проходив повз події», що відбувалися в комсомольській і партійній організаціях. Атмосфера деякої ізоляції звужувала світогляд дитпрацівника. Потроху в свідомості виникала думка, що примушувала дитпрацівника гостріше відчувати потребу «швидше скинути ярмо з шиї, тобто тікати з роботи» [282, с. 3].

Секретаріат ЦК ЛКСМУ неодноразово гостро ставив перед усіма комсомольськими організаціями питання про уважність у справі добору та підготовки керівників дитячого руху, про підсилення партійного ядра серед них, про рекомендації на піонерроботу найкращих із комсомольців.

Для поліпшення становища працівників дитячого руху ЦК ЛКСМУ вирішив домагатися від Наркомосу затвердження вожатих у штаті великих шкіл соціального виховання (від 500 учнів).

Крім цього, було порушено справу про внесення до бюджету Наркомздор'я статті на оздоровлення вожатих (у санаторіях, диспансерах) (не менш 10 000 карбованців) [282, с. 4].

Свідченням стурбованості ЦК ЛКСМУ питанням забезпечення дитячого руху якісними кадрами є документи, віднайдені в архівах (Додаток А).

Пропозиції щодо удосконалення системи підготовки керівних кадрів дитячого руху постійно публікувалися в періодичних виданнях.

У статті «Про керівничі кадри піонерського руху» (журнал «Дитячий рух», 1928 р., №10 [282]) Ц. Радоминська пропонує особливу увагу звертати на підвищення кваліфікації дитпрацівників. Систему підготовки керівників (курси, семінари), яка існувала, забезпечити матеріально та відповідною увагою з боку партійних і комсомольських органів. Потрібно було вжити заходів на місцях, щоб включити до окружного й районного бюджету кошти, необхідні для нормальної роботи курсів.

На думку автора, «...Центральний Комітет компартії повинен був дати директиву всім парткомітетам про потребу направлення партійних сил для курсів. Потрібно було широко популяризувати перед дитпрацівниками перспективу майбутнього комуністичного педагога. Наркомосвіта повинна надавати певну кількість стипендій у педвузах і на робфаках для вожатих. Під час набору до педвузів, педтехнікумів і робфаків полегшити прийом вожатих, що мають принаймі 2-річний стаж піонерроботи. Відрядження до педвузів і робфаків, насамперед, надавати вожатим. Окружками повинні до початку навчального року реалізувати постанови про введення циклу лекцій із комдитруху в педвузах і педтехнікумах. При Харківському й Київському ІНО ввести спрямування на позашкільну роботу. Організувати при педвузах і педтехнікумах семінари для вожатих. Необхідно, щоб заочні курси для вожатих, що їх організовує бюро, стали справжньою допомогою для всіх дитпрацівників» [282, с. 4].

За словами Ю. Самогоя, головна хиба в питанні керівництва – «...погано підготовлений вожатий, який працював сам, без підтримки всієї комсомольської організації (іноді навіть комсомольський осередок взагалі не знав, що робить загін ЮП), та часта зміна керівника. Бували випадки, коли вожаті змінювались кожних 2 – 3 тижні, максимум за місяць [298 с. 2–3].

Таке становище не могло сприяти розвитку організації, а тільки послаблювало її. Тому Пленум ЦК різко підняв питання уваги до дитруху з боку комсомольських та партійних організацій. Великої ваги набирало питання підготовки вожатих. Як найближчий провідник комсомольського керівництва вожатий, насамперед, повинен бути політично освічений, розбиратися в завданнях партії та комсомолу і пояснювати їх

дітям, по-друге, витриманий, щоб своїм особистим прикладом сприяв подоланню недоліків, що були в організації. Для цього треба було призначити керівників, перевірених комсомольською роботою. Вожатого не можна було міняти через 2 – 3 місяці, а лишати на такий період, щоб він бачив результати своєї праці. А новопризначений мав продовжувати почату роботу попередником, а не перебудовувати.

Особливо важливою для вожатого є допомога всього комсомольського осередку, оскільки «...нерозуміння та насмішки посилюють байдужість до роботи з піонерами. Комітетам Бюро осередків треба було змінити напрям керівництва від загального, шляхом заслуховування доповідей, до конкретного, для чого необхідно посилити вивчення окремих галузей роботи юних піонерів, чим особливо повинні займатись контрольні комісії парткомів» [298, с. 2–3].

Потреба у керівних кадрах дитруху постійно виникала, змінювала траєкторію у зв'язку з розвитком самого дитячого руху як соціально-педагогічного явища. Зокрема, у процесі поступового переходу піонерських загонів на базу школи. Відповідно до розділу 4 «Комсомольське керівництво» пп. 11 – 13 «Положення про піонерські форпости у школах соцвиху на Україні» кожен піонерський форпост мав бути прикріплений до певного комсомольського осередку, який ним керує, і тим самим до всіх загонів, які існують при осередку. Комісія дитруху (диткомісія) і бюро осередку ЛКСМУ затверджували плани роботи форпосту, заслуховували триместрові звіти вожатого про роботу форпосту, обговорювали найважливіші справи, що могли виникнути в процесі роботи. Для постійного керування форпостом осередок ЛКСМ виділяв зі складу диткомісії постійного керівника, який був присутнім на всіх засіданнях президії форпосту, загальних зібраннях його членів, зборах учнів. Керівник брав участь у педнарадах, у гуртках перепідготовки педагогів із метою підвищення кваліфікації. Бюро комдитруху при комітетах ЛКСМ керувало роботою форпостів через осередки ЛКСМ, а також через періодичне скликання нарад керівників і президій форпостів [92, с. 2–3].

На VI Всеукраїнському з'їзді ЛКСМУ (1925) розглядалося питання керівництва дитячого руху. Ф. Рубинський зазначав, що

«...організаційну міць, іделогічну сталість комдитрух набував тільки за умови, коли керували ним партія або комсомол. Чим краще було це керівництво, тим більша була робота з громадсько-культурного та політичного виховання підростаючого покоління. Після V Всеукраїнської конференції комсомол провів велику роботу по підбору та підготовці керівників дитячого руху. Їхній якісний склад значно поліпшився. Проте деякі з комсомольців дивились на роботу дитруху, як на комсомольську роботу другорядного значення, що нічого не дає, ані розуму, ані серцю» [291, с. 6].

Крім цього, автор наголошував на таких важливих питаннях підготовки керівних кадрів, які розглядалися на VI Всеукраїнському з'їзді ЛКСМУ: необхідність усвідомлення керівниками відповідальності та важливості своєї роботи; посилення уваги державних органів до питання добору й підготовки працівників КДР; крім закріплення та поліпшення тих форм, що вже існували (на селі – райнаради та райкурсз'їзди, у місті – райгуртки КДР та вечірні курси, по округах – округові курсз'їзди), вирішення питання про утворення постійних всеукраїнських курсів із змінним складом [291, с. 6–7].

М. Ліхтеров у статті «Комуністичний рух серед дітей нацменшостей на Україні» [199] зазначав, що «...у зв'язку з необхідністю посилити охоплення дітей комуністичним рухом надзвичайно важливою стала справа підготовки комсомольського керівного активу – вожатих та райоргів для підготовки активу для єврейських загонів. Можливою і доцільною була організація на місцях єврейських гуртків вожатих та скликання єврейських курсз'їздів. Складніше було підготувати німецьких та польських працівників, бо їх розпорошеність і незначна кількість в окремих округах не давала можливості організувати окремі курси та гуртки на місцях. Для них округовим бюро доводилось бронювати місця на загальних курсах, курс-з'їздах та по гуртках [199, с. 33–34]. У 1925 р. ЦБ КДР ухвалило організувати *центральні курси для підготовки вожатих польських та німецьких загонів* [199, с. 33–34].

Як свідчить аналіз джерел, у практиці досліджуваного періоду поряд з недостатньою увагою «верхів» до проблеми існувала й протилежно інша. Так, матеріали Луганського й інших

окрбюро свідчать, що з партійним керівництвом у райкомах справи йшли добре, а от допомога низових партійних осередків осередкам комсомолу в справі керівництва дитрухом була недостатня. На одному із пленумів ЦБ КДР гостро стояло питання про підготовку піонер працівників: «Треба зазначити, що різні українські та московські курси не могли підготувати достатньої кількості людей. Тому ЦБ ставило питання про масову підготовку працівників. Відповідальність за підготовку повинна лягти на парторганізацію. Районний та окружний комітети партії повинні були взяти на себе завдання підготовки працівників дитруху, піднести їхній політичний рівень, тому що партійна організація мала більше засобів для цього» [181, с. 2].

В одному із листів Секретаря ЦК ЛКСМУ до голови ради народних комісарів УСРР (Чубаря), народного комісара фінансів (Рекіса), народного комісара освіти (Затонського) зазначено, що «...не зважаючи на постанову Раднаркомосу УСРР від 5 листопада 1932 р. про поліпшення умов роботи та побуту працівників дитячого комуністичного руху, яка передбачала: 1) взяття на місцевий бюджет оплати голів районних бюро ДКО (в кожному районі); 2) забезпечення оплати в кожній повній семирічці базового вожатого; 3) включення в кошторис відділу народної освіти (НКО, обласних відділів народної освіти та райвідділів народної освіти) асигнування на утримання й оперативну роботу бюро піонерів. Матеріали, що надходили з місць (областей, районів) свідчили про те, що ця постанова не виконувалась. Ось, наприклад, в м. Запоріжжі було 97 платних вожатих, 1933 р. – 32 особи, в Оболонянському районі – було 7 вожатих, а залишилось 4 особи, в м. Дніпропетровську – було 72 вожаті, а у 1933 р. залишилось 25 осіб, в м. Чернігові взагалі скоротили кількість вожатих на 50 % і т.д. Такий стан в цілому був і в інших районах України. Що стосується оплати голів райбюро, то не лише не виконувалося рішення РНК від 5 листопада 1932 р. про оформлення працівників на місцевий бюджет, але навпаки – скорочували і тих, хто попереднього року був переведений на бюджет (у Дніпропетровському районі знято 3 голови райбюро і т.д.)» [382, арк. 27–28].

Як свідчить аналіз архівних джерел, особливо складним був стан із включенням до бюджету відділів Наросвіти, з дотаціями й

асигнуванням на піонерроботу. Тому Центральний комітет ЛКСМУ звернувся з таким проханням до Раднаркому, Наркомосвіти та Наркомфіну:

«1. Негайно дати вказівки обласним і районним фінансовим відділам і відділам народної освіти про неприпустимість скорочення піонерпрацівників, які були за бюджетом у 1932 р. (ватажки, голови райбюро, інспектори позашкільної роботи і т.д.);

2. Запропонувати обласним відділам фінансів і відділам народної освіти передбачити за своїми кошторисами відповідні асигнування на утримання апаратів обласних бюро піонерів, на оперативну роботу, на підготовку кадрів комуністичного дитячого руху.

3. Запропонувати Наркомфіну забезпечити реалізацію постанови РНК УСРР від 5 листопада 1933 р. про взяття на місцевий бюджет оплати голів райбюро, які керують піонерорганізацією в районі, тому що ці робітники по 2–3 місяці не одержують заробітну плату» [382, арк. 27–28].

В ухвалі Секретаріату ЦК ЛКСМУ від 13 серпня 1933 р. «Про стан укомплектування піонервожатими загонів ЮП по Жовтневому р-ну м. Харкова» зазначено, що «не дивлячись на два рішення ЦК ЛКСМУ по Жовтневому району про укомплектування піонерзагонів вожатими на 10 серпня було 130 загонів, на яких працювали лише 18 вожатих. Однак, проблема полягала в тому, що найгірший стан з вожатими на великих виробництвах району (де не працює жоден вожатий), а виділені деякими організаціями вожаті мають дуже низьку якість підготовки. Райком комсомолу не реагував на такий стан, з ним не боровся, не вживав потрібних заходів, щоб укомплектувати загони вожатими. Такий стан з вожатими у Жовтневому районі міг статися лише у наслідок опортуністичної недооцінки ваги комдитруху, дрібнобуржуазної розхлябаності та чиновно-бюрократичного ставлення райкому до виконання ухвали ЦК» [382, арк. 56].

Враховуючи вище зазначене, секретаріат ЦК ухвалив: «1. За явне ігнорування Жовтневим РК двох ухвал ЦК про підбір піонервожатих, що призвело до занепаду, а подекуди до розвалу піонерзагонів району, секретаря РК (Закрайського) та голову РБ

ДКО (Каменева) звільнити з роботи й оголосити їм сувору догану. 2. Запропонувати Жовтневому РК до 25 серпня всі загони забезпечити піонер вожатими-виробничниками, організувавши для них курсо-семінар» [382, арк. 56].

Відповідно до Постанови Бюро ЦК ЛКСМУ «Про керівництво комдитрухом та стан кадрів піонервожатих» (1930) якість керівництва з боку багатьох організацій комсомолу піонеррухом «...значно відставала від нових вимог виховання третього більшовицького покоління, що їх поставила перед комсомолом партія, зокрема відставало методичне керівництво, що набувало особливої ваги у зв'язку зі збільшенням ролі та завдань піонерорганізації в справі комуністичного виховання дітей та у зв'язку з постановою ЦК ВКП (б) про початкову й середню школу [92, с. 2–3].

Бюро ЦК ЛКСМУ відзначало в окремих організаціях невиконання рішень про забезпечення піонерзагонів та баз якісним складом керівників, відсутність систематичного контролю за виконанням рішень IX з'їзду та повсякденної допомоги в роботі піонерорганізації (піонерорганізація України забезпечена вожатими на 50 – 60 %, основна маса вожатих з комуністичної спілки молоді віком 30 – 31 рік) [92, с. 2–3].

Виходячи з зазначеного, Бюро ЦК ухвалило:

«...1. За двомісячний термін, починаючи з 1 січня 1932 р., провести у всіх організаціях всебічну перевірку виконання попередніх постанов партії й комсомолу про комуністичний дитячий рух та якісного стану комуністичного виховання дітей у загонах, мобілізувавши комсомол і радянську громадськість на виконання завдань піонерського руху, пов'язавши це з перевіркою виконання постанов ЦК ВКП (б) та пленуму ЦК ВЛКСМ про школу.

2. Для удосконалення керівництва комсомольські комітети й колективи, при яких є кілька загонів, мають поприкріплювати їх (загони) до окремих цехових осередків, поклавши на них відповідальність за роботу прикріпленого загону. Кожному загону виділити вожатого й помічника, вважаючи це за основне навантаження, зобов'язавши їх проводити всю роботу в загонах українською мовою, а серед дітей нацменів – їх рідною мовою. Враховуючи, що внаслідок того, що вожаті працюють у різних

змінах на виробництві і вони не мають можливості забезпечити повсякденне керівництво піонерзагонами, доручити всім міськкомам, райкомам та молдавському обкомові негайно домогтися переведення всіх вожатих на роботу в одну зміну.

3. Протягом 2-х декад замінити всіх вожатих із комсомольським стажем менше одного року, залишити лише в окремих випадках як помічників вожатих. Заборонити будь-які пересування піонерпрацівників на інші роботи, закріпити всіх, хто працює на піонер роботі, не менше ніж на один рік. Оргвідділ та ЦБ КДР у двомісячний термін мають забезпечити зміцнення провідних кадрів РБ КДР, заборонити всім МК та РК переміщення голів РБ на інші роботи без санкції ЦК ЛКСМУ. Всіх вожатих обов'язково затверджувати на загальних зборах осередків. Запропонувати комітетам та осередкам комсомолу диференційовано заслухати питання піонерської роботи (зростання, кадри, підготовка працівників, школи, культмасова робота, робота дитячого самоврядування, участь у господарчо-політичних кампаніях тощо). Зобов'язати територіальні сектори ЦК забезпечити повсякденне керівництво піонерорганізацією своєї групи районів, розглядаючи піонерську роботу як складову частину роботи кожного сектора.

4. Схвалити план ЦБ підготовки кадрів на 1932 р., який полягає в організації 7 стаціонарних курсів із перепускною можливістю 2000 осіб, зокрема організацію Всеукраїнського науково-дослідного інституту комдитруху.

5. Запропонувати всім комітетам у січні затвердити план підготовки й перепідготовки вожатих на 1932 р. У зв'язку з особливо незадовільним станом із нацменкадрами доручити ЦБ КДР централізовано підготувати у 1932 р. не менше 500 піонерпрацівників нацмензагонів.

6. Підготовку голів та інструкторів РД КДР включити до загальної мережі підготовки КСМ кадрів.

7. Враховуючи потребу ознайомити всіх комсомольців з теорією КДР – включити в програми КСМ політмережі на 1932 р. питання КДР, Культпропові ЦК накреслити конкретні заходи з цього приводу і затвердити на секретаріаті.

8. Відповідальність за своєчасний набір та якісний склад відділів та факультетів КДР, за організацію практики та

викладання спеціальних дисциплін покласти на міські й районні комітети, на території яких знаходяться педзаклади.

9. Констатуючи зовсім незадовільне висвітлення на сторінках «Комсомольця України», «Молодого більшовика» та місцевої преси питань роботи піонерорганізацій та керівництва піонерробою комсомольськими осередками, комітетів (за останні три місяці «Комуніст України» обмежився лише одним інформаційним повідомленням про контрольний пленум ЦБ КДР), зобов'язати пресу забезпечити систематичне висвітлення досвіду роботи піонерорганізацій та теоретичних і практичних проблем комдитруху.

10. Доручити ЦБ разом із оргвідділом та Наркомосом розробити заходи, спрямовані на поліпшення працівників культурно-побутових умов піонерпрацівників та перехід на диференційовану оплату штатних піонерпрацівників, враховуючи обсяг, якість підготовки та стаж роботи в галузі КДР.

11. Доручити ЦБ та відділу кадрів на виконання постанови ЦК ВКП (б) розробити конкретні заходи в справі систематичного планового переведення піонерпрацівників на педагогічну роботу, зокрема перевести в 1932 р. на загальну педагогічну роботу 1000 «старих» піонерпрацівників [92, с. 2–3].

Таким чином, партійне, комсомольське, освітнє керівництво постійно актуалізували проблему підготовки керівних кадрів дитячого руху. З-поміж основних форм підготовки керівних кадрів для дитячого руху в 20–30-ті роки ХХ століття виокремимо такі: відділ комдитруху при педолого-педагогічному факультеті Академії комуністичного виховання ім. Н. Крупської (м. Москва, 1928 р.), факультети комуністичного дитячого руху в Інституті соціального виховання (м. Харків, м. Київ, 1930 р.), відділення комуністичного дитячого руху в педтехнікумах, районні курси-з'їзди, гуртки (районні та міські), курси (центральні та окружні), єврейські загони, єврейські курси-з'їзди та ін.

3.2. Формування наукових кадрів дитячого руху в досліджуваний період

Важливою ланкою в системі підготовки організаторів дитячого руху стала підготовка наукових кадрів, потреба в яких виникла у зв'язку з необхідністю підвищення науково-методичного рівня розвитку дитячого руху як соціально-педагогічного явища.

Розвиток комуністичного дитячого руху на території радянської України, бурхливе його зростання, все ширше й глибше охоплення ним дітей трудящих – все це вимагало поглибленого керівництва й наукового вивчення питань комдитруху, щоб цілком забезпечити справу підготовки «нового комуністичного покоління».

Як свідчить аналіз джерел, велику роль у розвитку комдитруху відіграли рішення XII та XIV з'їздів партії, IX з'їзду КП(б)У, постанови Центрального Комітету ВКП(б) про піонерський рух від 24 липня 1925 р., від 25 червня 1928 р., від 2 вересня 1929 р. та від 21 квітня 1932 р. Всі ці партійні постанови орієнтували піонерську організацію на виховну діяльність серед дітей у школі й поза нею, на боротьбу за знання, на громадсько-політичну активність і посильну практичну участь піонерів і школярів у соціалістичному будівництві.

Одним із основних питань, що піднімалося на цих та інших офіційних зібраннях, – необхідність підготовки наукових кадрів дитячого руху. Зокрема, неодноразово піднімалося питання про створення Науково-дослідного інституту дитячого руху, включення в план усіх педагогічно-дослідних установ відповідних проблем, форсування підготовки наукових кадрів для дослідної і викладацької роботи з цих проблем [116, с. 66–67].

З метою поліпшення науково-методичної роботи в галузі піонерського руху в 1929 р. в Москві було створено Центральний будинок комуністичного дитячого руху. Навесні 1931 року на його основі створено Центральний науково-дослідний інститут комуністичного дитячого руху. Перед відкриттям інституту, в червні 1930 р., відбулася Перша всесоюзна конференція з науково-методичних проблем комдитруху. Згодом вийшли у світ перші праці з історії й теорії комуністичного дитячого руху.

Питання про підготовку наукових кадрів для дитячого руху знову обговорювалось у січні 1931 р. на ІХ з'їзді комсомолу. Було відзначено «...зовсім неблагонадійне становище з підготовкою наукових кадрів для диткомруху в центрі і на місцях». Вирішено прийняти всі необхідні заходи «...для максимального розвитку цієї роботи через Академію комуністичного виховання ім. Н. Крупської, науково-дослідні інститути і створити в 1931 р. спеціальний інститут з диткомруху» [5, с. 25–26].

На всесоюзному рівні координатором науково-методичної роботи став Центральний науково-дослідний інститут дитячого комуністичного руху (ЦНДІ ДКР) при ЦК ВЛКСМ і Наркомосі, створений у Москві навесні 1931 р. Очолив інститут В. Зорін, його заступник – Ф. Корольов. Інститут об'єднав «найбільш близькі» піонерському руху науково-педагогічні сили (А. Гельмонт, Ф. Корольов, А. Жарков, Н. Лялін, С. Моложавий, Л. Раскін, С. Рівес, А. Родін та ін.). Відповідно до положення про цей науково-дослідний центр співробітники займались розробкою методичних питань диткомруху та вивченням проблем його історії. Вже скоро в ЦНДІ ДКР почав виходити збірник «Вопросы деткомдвижения», з'явилися роботи з теорії піонерської роботи [5].

Потреба в підготовці наукових кадрів для дитячого комуністичного руху була великою. Навчально-методичному сектору Наркомосу було рекомендовано створити при Науково-дослідному інституті дитячого комуністичного руху в другому кварталі 1932 р. заочну аспірантуру для 50 осіб, і в четвертому кварталі – вечірню аспірантуру для 30 осіб, для того щоб із кількості аспірантів підготувати працівників нової кваліфікації з теорії диткомруху. За п'ять років (1932 – 1937 рр.) потрібно було підготувати 233 спеціалісти.

Одночасно з роботою організації по набору до аспірантури був укладений план науково-дослідної роботи з диткомруху. У ньому було запропоновано теми для дослідження, зокрема такі: «Історія дитячого комуністичного руху», «Теоретико-методологічні проблеми», «Актуальні проблеми дитячого комуністичного руху», «Участь піонерів у класовому відборі відповідно до завдань класового виховання», «Політехнічне

виховання піонерів і боротьба за політехнічну школу», «Книги і видання для піонерів», «Проблема співвідношення праці і відпочинку в піонерському загоні», «Соціалістичне змагання як метод організації участі піонерів у соціалістичному будівництві», «Піонерський колектив і його внутрішня організація», «Мета ігор, пісень і інших живих форм у роботі загону», «Проблема праці дітей у загоні», «Вожатий, який він є і яким він має бути» [125, с. 84; 205]. Запропоновані теми для наукових досліджень відображають характерні особливості діяльності піонерської організації, вони пов'язані з узагальненням досвіду роботи піонерських загонів.

Крім цього, Наркомосом у двомісячний термін було запропоновано підібрати групи висококваліфікованих наукових працівників для підготовки їх до викладацької роботи на відділеннях дитячого комуністичного руху в комвузах, організувати для них двомісячні курси зі спеціальними програмами, розробленими Навчально-методичним сектором. У всіх регіонах було переглянуто кадри викладачів відділень дитячого комуністичного руху і позашкільної роботи при педвузах і педтехнікумах, постійнодіючих курсів підготовки вожатих [125, с. 84].

В УСРР науковими проблемами дитячого комуністичного руху займався й Український науково-дослідний інститут педагогіки (УНДІП), який був відкритий ще в 1926 році. При інституті функціонував відділ комуністичного виховання дітей [195, с. 252–254]. Положення про Український науково-дослідний інститут комуністичного дитячого руху подано у додатку Д.

У журналі «За марсистсько-ленінську педагогіку» (орган Українського науково-дослідного інституту педагогіки) тематика робіт Українського науково-дослідного інституту педагогіки на 1930–1931 академічний рік була розділена між кафедрами і секціями. *Кафедра вивчення об'єкта педпроцесу*: секція педології; секція педології підлітка; секція дефектології; секція рефлексології; секція педсистем; секція соціально-гігієнічного виховання та підсекції – антиалкогольна, військово-санітарна, офтальмо-педагогічна; секція художнього виховання. *Кафедра педагогіки дитинства*: переддошкільна секція; дошкільна секція; шкільна секція; секція колективознавства; секція комуністичного

дитячого руху³; секція дитячої літератури. *Кафедра педагогіки дорослих*: секція масової агітпропаганди та політосвітроботи; секція шкільної праці та заочного навчання; секція бібліотечно-книгознавчої роботи. *Кафедра професійної освіти*: секція індустрійних вишів, секція сільськогосподарських вишів, секція педвишів, секція науково-дослідної станції масової профтехнічної освіти [325, с. 184–189].

На кафедрі педагогіки дитинства Українського науково-дослідного інституту педагогіки (секція комуністичного дитячого руху) вивчали особливості розвитку комдитруху в реконструктивну добу; об'єкти роботи піонерорганізації з погляду класового виховання; роль юних піонерів в охороні та організації праці дітей; програму КДР для педвишів, педтехнікумів; соцзмагання як метод організованої участі в соцбудівництві; організацію роботи піонерзагонів; історію 10 років КДР на Україні; участь у перегляді системи роботи піонерорганізацій; об'єктивний метод дослідження піонерорганізацій; вікові можливості піонерів і жовтенят для участі в соцбудівництві; еволюція методу громадської роботи в піонерорганізаціях; самодіяльність у системі КДР; місце КДР у системі соціального виховання; суть піонерруху; антирелігійне виховання [325, с. 187]. Відповідно до звіту про роботу Українського науково-дослідного інституту педагогіки за 1929–1930 академічний рік розподіл працівників між відділами і секціями інституту був таким, що в той період у секції комуністичного дитячого руху був 1 дійсний член, 2 наукові співробітники, 2 аспіранти [117, с. 193].

У цей академічний рік секція комдитруху розробляла програми викладання дитруху в ІНО; ЮП та самоврядування в школі; розробляла анкету й розпочала політичні настанови для дітей у робітничих районах міста; дослідження політичних настанов дітей у колективізованому районі; дослідження роботи по ФЗС; політику в галузі соціального виховання стосовно дітей куркулів у колективізованому районі; планування й зміст науково-дослідної роботи з піонерруху в науково-дослідних

³ З лютого 1932 р. секцію комуністичного дитячого руху передано до Інституту комуністичного дитячого руху.

установах Наркомосу [117, с. 198]. Було розпочато, але остаточно не оформлено такі питання: громадсько-корисна робота жовтенят; інтернаціональне виховання; соцзмагання в школі; безперервний тиждень і діти; планування й зміст піонерроботи. Секція взяла участь у складанні «Системи роботи піонерорганізації», у з'їздах та конференціях, а також у Всеукрметоднаradі науково-дослідних і науково-практичних установ у галузі КДР, у Всеспілковій методнаradі КДР; у Всеукрнаradі в справах комдитруху та школи; у наradі промислових округів з питань соцзмагання, ударництва тощо (м. Сталіно); у Всеукрпіонерконференції; у підготовці до Міжнародного зльоту пролетарських дітей; у підготовці до політехнічного з'їзду; у наradі науково-дослідних установ і вишів, де було прочитано доповідь про участь педвишів у науково-дослідній роботі над комуністичним дитячим рухом [117, с. 198].

Тематика плану науково-дослідної роботи Українського науково-дослідного інституту педагогіки на 1931–1932 навчальний рік секції комуністичного дитячого руху (керівник – Р. Барун) включала такі питання: КДР у світлі вчення про диктатуру пролетаріату; боротьба проти праволівацьких перекручень у питаннях теорії й практики КДР; методологія і методичне вивчення піонерколективу; громадська робота в піонерорганізації з різними віковими групами дітей; перевірка угоди 6-ти піонерорганізацій; вивчення стану переукомплектування загонів ЮП; організація роботи піонерзагону; прояви антипролетарської ідеології в школі та піонерорганізації і засоби боротьби з ними; організація боротьби школярів за якість навчання і свідому дисципліну; ЮП й школа (самоврядування та ЮП, дисципліна в школі і ЮП, ватажок і школа, громадська робота школи та ЮП); піонерробота серед фізично-дефективних дітей; програми й плани підготовки робітників КДР (програм підготовки ватажків, програм з КДР для факультетів КДР, програм КДР для педтехнікумів, навчальний план для факультетів КДР); підготовка до десятиріччя КДР на Україні; військово-фізкультурна робота (програми гуртків); інтернаціональне виховання в піонерорганізації; антирелігійне виховання в піонерорганізації [266, с. 111–120].

У 1930 р. з метою «піднесення науково-методичного рівня керівництва комдитрухом» в Харкові почала діяти невелика установа – Будинок комуністичного дитячого руху, який на початку 1932 р. було значно розширено й перетворено на Український науково-дослідний інститут комуністичного дитячого руху (УНДІ КДР) [195, с. 252; 194].

Керівником нового Науково-дослідного інституту комдитруху працював відомий діяч у галузі піонерруху С. Кільколіх. В колективі інституту трудилися знавці піонерської справи [195, с. 252; 194].

Заступником директора з наукової частини в щойно організованому інституті 17 лютого 1932 р. був призначений С. Литвинов. До того він працював викладачем педагогіки в Харківському інституті народної освіти (ХІНО) на факультеті комдитруху. Піонерська справа йому була добре відома. Ще будучи вихователем дитячого будинку «Юна комуна» містечка Люботин Харківської області, він у 1922 р. ініціював організацію при цьому дитбудинку групи юних спартаківців.

Багато енергії віддав підготовці кадрів піонервожатих В. Чашко. Скласти педагогічно обґрунтовану програму курсів піонервожатих, визначити місце і роль піонерського активу в загоні чи ланці, зайнятись організацією курсів – усе це своєчасно виконував педагог. Молодий науковець, доцент В. Войтовська ще з юних років працювала вожатою в Донецькій області, де набула великого практичного досвіду. М. Лоюк – співробітників інституту, який досліджував історію комдитруху, працював над питанням впровадження соцзмагання відповідно до вікових особливостей дітей. Крім того, М. Лоюк уклав дуже потрібний на той час збірник керівних матеріалів партії і комсомолу про піонерський рух [195, с. 252–254].

На час заснування інституту серед учителів-комуністів та комсомольців уже «виросли здібні кадри, схильні до наукової роботи в галузі ком дитруху».

У колективі УНДІ КДР працювали люди, добре обізнані з комдитрухом, «озброєні радянською педагогічною методологією». Їм доручали наукову розробку актуальних питань теорії і практики комдитруху.

Свою роботу інститут розподілив між чотирма секторами, в яких було зосереджено розробку найактуальніших питань комдитруху: сектор методів роботи піонерорганізації, сектор взаємин школи й піонерської організації, сектор історії комдитруху, сектор програм та методів підготовки кадрів комдитруху [195, с. 252–254].

Співробітниками інституту було написано і видано кілька брошур методичного змісту, зокрема про інтернаціональне й атеїстичне виховання юних піонерів, про правильне застосування методу соцзмагання з урахуванням вікових особливостей піонерів, про боротьбу юних ленінців за якість знань тощо.

Співробітники УНДІ КДР узагальнювали кращий досвід роботи, збираючи матеріали в областях України, використовували метод довготривалого експерименту, теоретичного аналізу, анкетування.

В УНДІ КДР працювала невелика група аспірантів, які готувалися до наукової роботи в галузі комуністичного дитячого руху. Згодом більшість з них, закінчивши навчання, захистили кандидатські з проблем комдитруху і працювали в педагогічних інститутах та училищах України, в Науково-дослідному інституті педагогіки [195, с. 252–254].

Співробітники УНДІ КДР ставили перед собою основне завдання – розробку й пропаганду марксистсько-ленінської теорії комдитруху, розробку методики виховної роботи в комдиторганізації, підготовку наукових кадрів КДР та популяризацію серед широких мас трудящих завдань комуністичного дитячого руху.

Український науково-дослідний інститут КДР на перше півріччя своєї роботи (до жовтня 1932 р.) обрав для наукового опрацювання такі ключові проблеми:

«1. Місце комдитруху в системі комвиховання нових поколінь та боротьби на два фронти – проти «правих» і «лівих» ухилів та примиренства до них у теорії й практиці комдитруху.

2. Участь ЮП в реалізації постанови ЦК ВКП (б) про школу, а також участь ЮП в боротьбі за нормування розпорядку шкільної праці та нормальне навантаження учнів.

3. Піднесення якості виховної роботи до культурно-політичного рівня нових поколінь та боротьба за ідейно-класове пролетарське виховання.

4. Система та методика підготовки кадрів КДР в Україні у світлі постанови ЦК ВКП (б) про школу.

5. Результати основних етапів розвитку комдитруху в СРСР у зв'язку з десятиріччям існування піонерорганізації та XV річницею Жовтневої революції» [194, с. 38].

Всю свою роботу інститут КДР організував за такими секторами та групами:

«...I. Сектор системи методів роботи піонерорганізації (керівник т. Барун)

1. Місце комдитруху в системі комвиховання підростаючих поколінь.

2. Зміст і методика громадсько-політичної роботи піонерзагону відповідно до різних вікових груп.

3. Організація роботи піонерзагону.

4. Стан та завдання комвиховання в піонерзагоні.

5. Піонерробота серед сліпих дітей.

6. Антирелігійне виховання в піонерзагоні.

7. Місце фізкультури в системі комвиховання.

II. Сектор школи та ЮП (керівник т. Кільколіх)

1. Зміст, форми й методи боротьби піонерів за підвищення якості навчання та за зміцнення свідомої дисципліни в школі.

2. Зміст, вибір та планування громадської роботи політехнічної школи та ролі піонерів у ній.

3. Боротьба проти антипролетарських впливів у школі та роль ЮП у цій боротьбі.

4. Критика ухилів і перекручень, допущених у теорії й практиці взаємин між КДР та школою.

5. Піонери в боротьбі за організацію політехнічного виробничого навчання.

6. Участь ЮП в боротьбі за внормування розподілу шкільної праці та нормальне навантаження учнів.

III. Сектор історії КДР (керівник – т. Литвинов)

1. 10 років піонерській організації України.

2. Історичний календар піонерруху України та СРСР.

3. Збірка документів про КДР на Україні.

IV. Сектор програм та методів підготовки кадрів КДР (керівник – т. Литвинов)

1. Стан та система підготовки кадрів КДР на Україні в світлі постанови ЦК ВКП (б) про школу.

2. Програма з комдитруху та позашкільної роботи для факультету КДР.

3. Складання підручників із комдитруху для факультету КДР.

4. Організація роботи ЦБ КДР» [194, с. 38].

Крім згаданих секторів, при інституті КДР організовано педагогічну й методичну групи, що обслуговували усі сектори.

При інституті комуністичного дитячого руху існувало бюро для організації листування із закордонними піонерорганізаціями, а також засновано консультацію з питань теорії й методики роботи піонерорганізації [194, с. 40].

Як свідчить аналіз джерел, у період з 1933 р. по 1936 р. мережа наукових підрозділів, що розробляли проблеми дитячого руху, була невиправдано згорнута, а тому більшість планів, намічених на тривалий період, залишились нереалізованими. Занепад педагогіки дитячого руху був спричинений, насамперед, насаджуванням командно-адміністративної системи господарювання та посиленням «культу особи» Сталіна, що призвело до змін напряму освітньої політики та кардинального переорієнтування концепції соціального виховання на комуністичне у педагогічній думці та наукових пошуках, у тому числі і в галузі дитячого руху [155, с. 407].

З-поміж інших істотних змін почалося цькування «харківської школи педагогіки», представлені УНДП та УНДІ КДР. Вже на початку жовтня 1933 р. ЦК КП(б)У прийняв розгромну постанову «Про роботу українського інституту педагогіки та Всеукраїнського товариства «педагог-марксист»», в якій йшлося про «засміченість» Інституту протягом останніх двох років «контрреволюційними, буржуазно-націоналістичними петлюрівськими елементами», а також неякісну продукцію – пропаганду правоопортуністичних та «лівацьких» теорій («відмирання школи» та ін.) [155, с. 407–408].

У постанові секретаріату ЦК ЛКСМУ від 13 січня 1934 р. «Про роботу Українського науково-дослідного інституту комдитруху» зазначалося, що інститут за півтора роки «...не спромігся розгорнути справжньої науково-дослідної роботи в галузі комдитруху, не дав жодної науково-дослідної праці. ЦК ЛКСМУ особливо гостро відзначає, що інститут завдяки притупленню класової пильності керівництва Інституту та партійного-комсомольської організації аж до останнього часу не зумів викрити та розтрошити ту буржуазно-націоналістичну контрабанду та націоналістичні викривлення, що мали місце в літературі для піонерів і вожатих, у тому числі – і в книжках, писаних окремими працівниками Інституту. Практична робота Інституту та видана ним продукція не забезпечили повсякденної й методичної допомоги піонерським вожатим в їхній роботі. Основним недоліком виданої Інститутом продукції є те, що вказано, що роботи піонерам, а немає простого зрозумілого пояснення того, як проводити вожатому ту чи іншу роботу» [384, арк. 9–12].

Причинами такого стану роботи УНДІ КДР називалися такі:

«1) Директор інституту т. Кільколіх не зумів об'єднати колектив працівників Інституту, не забезпечив мобілізації цього колективу на опрацювання ряду найважливіших питань із ухвал партії та комсомолу про піонерський рух (дитяча література, відзнаки активу та ступневість у роботі юних піонерів, культмасова робота з дітьми).

2) Засміченість до недавнього часу колективу наукових працівників та викладацького складу класово-ворожими та буржуазно-націоналістичними елементами.

3) Перевантаженість усіх наукових працівників Інституту роботою в інших установах та організаціях (всі працюють за сумісництвом), що приводило до прямого випадання окремих робітників з роботи Інституту (Лююк, Чашко, Борщ).

4) Відсутність повсякденного керівництва та контролю ЦБ ДКО над роботою Інституту насамперед – сектором науки НКО; відсутність будь-якої їх роботи над справою зміцнення Інституту кваліфікованими та витриманими науковими співробітниками» [384, арк. 9–12].

Також відзначалося, що дирекція інституту, партійна та комсомольська організації УНДІ КДР «не зробили для себе належних висновків з ухвал чергового пленуму ЦК КП(б)У, з виступу т. Постишева, з ухвали ЦК КП(б)У про УНДІП; не розгорнули більшовицької критики Інституту та його продукції, з великим запізненням викрили та вигнали буржуазного націоналіста (Ярославенко)» [384, арк. 9–12].

Як наслідок, ухвала ЦК ЛКСМУ констатувала:

«...1) Поставити питання перед ЦК КП(б)У про зняття з роботи директора Інституту т. Кільколиха за те, що він не забезпечив керівництва інститутом та за його антипартійний вчинок-незгоду з ухвалою ЦК ВКП (б) про дитячу літературу (питання про казку). Вивести т. Кільколиха зі складу президії ЦБ ДКО.

2) Просити ЦК КП(б)У:

– директором інституту – т. Барун.

– заступником директора з навчальної частини – т. Попова.

– відкликати для наукової роботи в інституті тт. Бебенко (Харків), Мардер (Одеса), Лоева (Київ), Дікабург (Дніпропетровське), Глущенко (УНДІП), Блюмкіна.

– Звільнити т. Лоюка від роботи у видавництві «Радшкола», т. Халявченко – від роботи в інституті фіздефективності, т. Борщ – від роботи в УНДІП.

3) Zobov'язати інститут до 20.01.1934 р. надати на затвердження Секретаріату ЦК план науково-дослідної роботи на 1934 р., поклавши в основу плану актуальні питання роботи піонерорганізації, що впливають з рішень грудневого пленуму ЦБ ДКО.

4) Крім планової науково-дослідної роботи інститут повинен організувати широку методичну допомогу вожатому, для чого: організувати спеціальну методичну групу, методичні бюлетені, організувати широку консультацію вожатих, працівників будинків ДКО, бюро ДКО, станцій, методистів тощо.

5) Для вивчення досвіду роботи та для більшого зв'язку з практикою ЦК zobov'язує інститут взяти під свій безпосередній догляд групу піонерзагонів, станцій, будинки КДР, перетворивши їх в опорні бази інституту» [384, арк. 9–12].

Як наслідок такої «прицільної уваги» – у 1934 р. Інститут комдитруху було об'єднано з Українським науково-дослідним інститутом педагогіки, оскільки «...функціонування цих двох споріднених інститутів під єдиним керівництвом може дати більше користі науковому обґрунтуванню питань комуністичного виховання» [155, с. 268].

Отже, важливою ланкою підсистеми соціально-педагогічної підготовки наукових кадрів дитячого руху в 20–30-ті роки ХХ століття були такі установи: Науково-дослідний інститут дитячого комуністичного руху (м. Москва, 1931 р.), Центральний будинок комуністичного дитячого руху (м. Москва, 1929 р.), Український науково-дослідний інститут педагогіки (м. Харків, 1926 р.), Будинок комдитруху (м. Харків, 1930 р.), Науково-дослідний інститут комуністичного дитячого руху (м. Харків, 1932–1934 рр.), факультет комдитруху Харківського інституту народної освіти (м. Харків, 1932 р.).

3.3. Науково-методичний супровід та інформаційно-комунікаційне забезпечення підготовки організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-ті роки ХХ століття

У процесі розвитку дитячого руху виникла необхідність у створенні та постійному вдосконаленні його науково-методичного супроводу, що за такими основними напрямками: підготовка спеціальних методичних видань; діяльність спеціальних методичних установ; проведення низки заходів організаційно-методичного змісту.

Першим важливим напрямом науково-методичного супроводу підготовки організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-тих роках ХХ століття ми виокремили підготовку спеціальних *методичних видань* (посібників, збірників, підручників і т.п.), з-поміж яких: «Порадник до перепідготовки працівників освіти» (Харків, 1924) [271], М. Задериголова «Методика ув'язки роботи ЮП з роботою установ соцвиху» (Харків, 1930) [111], «Пам'ятка-довідник делегата першого Всеукраїнського зльоту юних піонерів імені Леніна (9–15 серпня 1929 року)» (Харків, 1929) [242], «На допомогу піонервожатому ЦК ЛКСМУ Молодий Большевик» (Київ, 1939) [219], «В

допомогу вожатому до 15-річчя ВЛКСМ» (Одеса, 1933) [29], «В помощь пионерработнику» (сборник материалов облдома ДКД под общей редакцией И. Шипилова) (Воронеж, 1933) [31], «Юные пионеры. Популярное руководство» (Петроград, 1924) [311], Н. Глаголева «Как и что рассказывать пионерам (в помощь вожатому)» (Ленінград, 1927) [66], «Ближайшие задачи пионерского движения» (Москва–Ленінград, 1927) [23], А. Коровенко «Первые шаги по самообразованию вожатого» (Москва–Ленінград, 1928) [160], Ф. Корольов, І. Фільцер «Что должен знать вожатый пионеротряда» (Москва–Ленінград, 1930) [162], «Матеріали до осінніх з'їздів ватажків сіль загонів ЮП Харківщини» (Полтава, 1927) [209], З. Липович «В помощь вожатому» (Москва–Ленінград, 1929) [191], І. Фільцер «Вожатый, его роль и работа в отряде ЮП» (Москва–Ленінград, 1930) [228], «Наші вожаті» (Дніпропетровськ, 1937) [224], А. Смірнов, Г. Генін «Как работать с октябрятами» (Москва–Ленінград, 1930) [305], «Вожатому пионерского отряда» (Ленінград, 1937) [44], А. Шамрай «Справочник вожатого пионерского отряда» (Москва–Ленінград, 1936) [315] та ін. [30; 31; 32; 33].

Названі вище та інші методичні посібники, збірники мали спільну мету – допомогти організатору дитячого руху правильно і вміло побудувати свою роботу з дітьми. За допомогою таких видань організатор міг поглибити свою освіту з питань теорії дитячого руху, педагогіки, педології та ін., отримати певні знання в роботі з дітьми різної вікової категорії (жовтенятами, піонерами), зі специфіки роботи з сільськими та міськими загонами, побачити, які проблеми виникають в інших вожатих і як їх вирішувати, вдосконалювати уміння й навички роботи.

З розвитком системи підготовки організаторів дитячого руху, підсилення її педагогічної складової все актуальнішою ставала потреба, поруч із методичними посібниками, у спеціально підготовлених підручниках.

У зв'язку з цим у постанові Бюро ЦК ЛКСМУ «Про виготовлення й видання підручника з КДР для ватажків піонерзагонів» (1934) зазначено:

«1. Зобов'язати УНДІ КДР підготувати підручник з КДР для вожатих піонерзагонів і здати його у видавництво «Молодий більшовик» (1.07.1934 р.).

2. З метою укладання підручника вивільнити від усяких робіт тт. Гаркушу, Літвінова, Лоюк, Чашко, Войтинську, крім роботи над своїми науково-дослідними темами.

3. Доручити (тт. Фурману і Гаркуші) залучати до участі в укладанні підручника окремих товаришів, які не працюють в інституті, але мають досвід з питань комдитруху.

4. Зобов'язати видавництво «Молодий Більшовик» видати підручник тиражем 40 000 не пізніше як у вересні 1934 р.» [384 арк. 55].

Зупинимося на аналізі одного із проектів підручника для вожатих юних піонерів, підготовленого в Українському науково-дослідному інституті Комуністичного дитячого руху. Підручник складався з таких розділів: «Суть комдитруху й основні завдання піонерорганізації; основні етапи розвитку піонерорганізації і ворожі дитячі організації; організаційна будова піонерської організації; методи й організація роботи загону й ланки; зміст і методика ідейно-політичного виховання піонерів; організація культурно-масової роботи в загоні юних піонерів; фізкультурно-оздоровча робота в піонерзагоні; робота групи жовтенят; керівництво роботою загону юних піонерів; додатки (ігри, пісні, рекламна література, малюнки та ін.)» [384, арк. 36–50].

Наступним виокремленим нами напрямом науково-методичного супроводу підготовки організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-тих роках ХХ століття є діяльність спеціальних **методичних установ** – піонерських кабінетів (кабінетів комдитруху), педагогічних кабінетів, кімнат вожатих, клубів вожатих та ін., які сприяли удосконаленню методичної підготовки організаторів дитячого руху.

Як свідчить аналіз джерел, *піонерські кабінети* поділялись на центральні, губерньські та районні. Центральний піонерський кабінет – координуючий орган, спрямований на вивчення проблем піонерруху, удосконалення змісту, методики діяльності піонерорганізації та практичної роботи в цій галузі.

Зокрема, з-поміж завдань Всесоюзного Центрального піонерського кабінету як дослідницького органу ЦБ юних піонерів, були такі:

«...а) кожний, хто побажав взяти на себе обов'язки кореспондента ЦПК, надсилав матеріали, що цікавили піонеркабінет, проводив дослідну роботу за допомогою ЦПК, тримав зв'язок із ним;

б) піонеркабінет надавав методичну допомогу кореспондентам, давав їм поради з практичних питань, залучав до вивчення конкретних моментів своєї роботи, рекомендував найцінніші матеріали кореспондентів до науково-дослідних інститутів, науково-педагогічних журналів і до органу ЦБ ЮП – журналу «Вожатый», зв'язував кореспондентів із консультуючими органами та окремими фахівцями» [350, с. 32; 349 с. 32].

В УСРР Центральний кабінет комдитруху при ЦБ Комуністичного дитячого руху ЦК ЛКСМУ почав діяльність з лютого 1928 р. Кабінет був організований ЦБ КДР, Харківським ОБ КДР і Дослідно-педагогічною станцією Упросоцвиху. Головними завданнями кабінету були: «1) зосередження всіх матеріалів, що стосуються КДР; 2) вивчення окремих питань дитячого руху; 3) консультація працівників КДР і всіх, хто має до нього відношення [350, с. 32; 349 с. 32].

Центральне бюро Комуністичного дитячого руху закликала окружні і районні бюро КДР, окремих працівників комдитруху і всіх, хто мав відношення до піонерорганізації, звертатися до Центрального кабінету зі своїми запитаннями, а також приходити на допомогу кабінетам, надсилати свої кореспонденції й корисні матеріали [250, с. 32].

Методичним центром із узагальнення передового досвіду роботи піонерських загонів, опорною базою для проведення консультацій із самоосвіти вожатих у 20 – 30-ті роки ХХ століття були губернські та районні піонерські кабінети.

Підтримуючи ініціативу губкомів комсомолу про необхідність створення піонерських кабінетів, ЦК ЛКСМ у спеціальному листі від 15 червня 1925 р. рекомендував відкрити у всіх губернських містах кабінети дитячого руху. Положення передбачало одне із основних завдань вивчення й узагальнення

досвіду дитячого комуністичного руху та надання допомоги практичним працівникам і педагогам в їх повсякденній роботі. Керівництво губерньськими кабінетами здійснювалось безпосередньо губкомами комсомолу, які отримували допомогу від Центрального кабінету дитячого комуністичного руху [125, с. 168].

Робота губерньських кабінетів була тісно пов'язана з роботою методичних комісій. Найпоширенішою формою роботи кабінету були консультації за такими напрямками: робота в школі, в піонерському загоні, з жовтенятами, в клубах; особливості організації фізкультурної роботи; педагогіка дитячого руху та ін. Заслуговує на увагу проведення групових консультацій і консультацій у формі вечорів питань і відповідей, консультацій у вигляді інструктивних виставок, інструктивних куточків, які влаштовували не тільки в кабінетах, а й у школах, клубах, під час роботи курсів, семінарів; плакатів, схем тощо [125, с. 169].

Консультантами піонерських кабінетів були досвідчені педагоги, лікарі, агрономи, вчителі фізкультури, працівники друкарні, клубів, піонерські працівники. Для обліку вхідних питань і контролю над відповідями складалися консультаційні картки, в яких фіксували такі відомості: прізвище, ім'я, по батькові того, хто звернувся за консультацією, де і ким він працює в піонерській організації, поштову адресу, зміст питання, прізвище консультанта, який давав відповідь. Картка давала можливість відслідкувати швидкість відповіді, допомагала у їх класифікації [125, с. 169 – 170].

Кабінети піонерської роботи проводили ґрунтовну дослідницьку роботу. Для цього при губерньських кабінетах створювались спеціальні дослідні групи, до яких входили завідувач та методист кабінету, педагог і деякі практичні працівники. Піонерський кабінет встановлював зв'язок з педологічними та педагогічними установами, які проводили дослідну роботу, з педагогічними технікумами й інститутами. Викладачів інститутів і технікумів залучали до керівництва семінарами і консультаціями.

Особливо велику роботу методичний кабінет проводив з пропаганди педагогічних книг і журналів з метою залучити вожатих, учителів до роботи кабінету, зацікавити їх книгою,

показати, що книга допомагає у вирішенні ряду питань, сприяє формуванню світогляду, є джерелом знань. З цією метою методичний кабінет складав для вожатих списки рекомендованої літератури з дитячого комуністичного руху, педології, педагогіки, зі суспільно-політичних питань, робив вирізки із газет і журналів для допомоги вожатим у зв'язку з проведенням того чи іншого заходу в загонах. Працівники кабінету в бесіді з вожатими з'ясовували, «...як використовується рекомендована література в їх практичній діяльності, як вожаті читають, займаються самоосвітою» [125, с. 174].

Однак навіть губернські піонерські кабінети не могли вирішити повністю завдання надання допомоги вожатим, учителям у їх роботі з піонерами, у підвищенні кваліфікації та ін. У зв'язку з цим паралельно з кабінетами дитячого комуністичного руху в 1928 р. почали відкриватись *районні кімнати вожатих* при райбюро юних піонерів, з 1933 р. – *районні методичні кабінети комдитруху*, з 1938 р. – *районні педагогічні кабінети* при районних відділах народної освіти, які також сприяли удосконаленню методичної підготовки організаторів дитячого руху.

Так, районні *кімнати вожатих* створювалися для надання методичної допомоги вожатим і дитячому активу. У положенні про районні кімнати вожатих вказано на важливість узагальнення передового досвіду в роботі піонерської організації і швидкого його поширення в інші загони і райони. Завданням районних піонерських кімнат була організація методично-цілеспрямованої роботи всіх активістів дитячого комуністичного руху та організація їх педагогічної освіти. Працівники піонерського кабінету також організували різні гуртки для вожатих, надаючи допомогу їм із самоосвіти. Керівництво районною кімнатою вожатого безпосередньо здійснювало районне бюро юних піонерів і окружний кабінет піонерського руху [125, с. 171–172].

Якщо кабінети дитячого комуністичного руху, кімнати вожатих і методичні кабінети в 20 – 30-ті роки ХХ століття в основному займалися питаннями дитячого комуністичного руху, роботою і навчанням вожатих, то *районні педагогічні кабінети* (затверджені у 1938 р.) були педагогічною установою, яка працювала під керівництвом районного відділу народної освіти і

допомагала йому здійснювати методичне керівництво школами району. Завданнями кабінету були: «...а) вивчення та поширення кращого передового досвіду з метою покращення якості навчально-виховної роботи школи; б) допомога в керівництві кущовими педагогічними об'єднаннями вчителів і вожатих; в) сприяння підвищенню політичного рівня учителів і вожатих; г) організація систематичної роботи з підвищення педагогічної кваліфікації учителів. Кабінет проводив засідання методичних об'єднань учителів-предметників, класних керівників, піонерських вожатих» [125, с. 174–175].

Отже, у 20–30-ті роки ХХ століття працювали кабінети різного рівня, цільової і змістової спрямованості, які займались методичною, науково-практичною і дослідницькою діяльністю з проблем дитячого руху. Вони об'єднували учителів, вожатих, різних спеціалістів, організовували навчання і надавали допомогу вожатим у самоосвіті. Кабінети виконували ґрунтовну роботу з пропаганди книги, ознайомлення та поширення передового досвіду роботи, проводили велику індивідуальну методичну роботу з вожатими. Заслуговує на увагу досвід використання наочної агітації (виставки, стенди, куточки) для допомоги вожатому.

З метою популяризації позитивного досвіду комсомольські та освітні органи спрямовували роботу піонерських методичних кабінетів на узагальнення досвіду роботи старших піонерських вожатих, піонерських форпостів, класних керівників із педагогічного керівництва піонерськими загонами і дружинами тощо.

Традиційною формою роботи з вожатими були *клуби вожатих*, які поруч з основними завданнями (створення дружнього вожатського колективу, організація дозвілля, розвиток інтересу до мистецтва, літератури, науки, спорту тощо) сприяли підвищенню кваліфікації організаторів дитячого руху.

Важливим напрямом науково-методичного супроводу підготовки організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-тих роках ХХ століття виокремлюємо проведення низки **заходів організаційно-методичного змісту** – нарад вожатих, конференцій, екскурсій-конференцій, зборів, педагогічних читань і т.п., на яких обговорювали стан справ на місцях, ставили певні

завдання до кожного етапу роботи, обговорювали практичні питання тощо.

Наради з проблем дитячого руху. У жовтні 1924 р. ЦК ЛКСМ звернувся до всіх губкомів і обкомів, бюро всіх областей і губбюро юних піонерів з листом, в якому йшлося про необхідність підготовки і проведення нарад із дитячого руху. ЦК комсомолу рекомендував на нарадах обговорювати такі питання: «Облік піонерської роботи; план роботи загону; робота піонерів у школі; робота піонерів у сім'ї у зв'язку зі спільними завданнями партії на найближчий період; трудове виховання; робота піонерів у селі; зміст організації і її регулювання; піонерський друк; робота з жовтенятами» [125, с. 177–178].

У зв'язку з тим, що значна частина вожатих сільських піонерських загонів не отримували систематичної підготовки на відповідних курсах, підвищувати рівень їх знань і навиків у роботі з піонерами були покликані *районні наради вожатих*. Такі наради проходили один раз на місяць, тривали 2–3 дні, на них обговорювали питання, рекомендовані ЦК комсомолу. Порядок денний наради, що складався із практичних і теоретичних питань, розробляло окружне Бюро юних піонерів. До обговорення багатьох питань залучали науковців, педагогів, партійних і комсомольських працівників [125, с. 179].

У результаті аналізу планів триденних нарад із вожатими сільських і міських загонів, розроблених ЦБ ЮП при ЦК РЛКСМ встановлено, що велику увагу організатори приділяли ознайомленню учасників із завданнями діяльності комсомольської і піонерської організацій, зв'язку загону з комсомольським осередком, давали рекомендації для роботи в загоні. Однак міські вожаті, крім рекомендацій для конкретного району, отримували теоретичні знання про дитячий рух, скаутизм, про громадську роботу піонерів, що часто сприяло кращій підготовці міських вожатих.

Необхідність удосконалення системи підготовки організаторів дитячого руху, зокрема, підвищення їх кваліфікації, призвела до потреби у проведенні нарад піонерпрацівників всесоюзного та республіканського рівнів.

Зокрема, у процесі підготовки чергової Всеукраїнської наради з комдитруху були включені такі пропозиції:

«І. Задля проробки матеріалів нової системи роботи комдитруху – скликати Всеукраїнараду працівників КДР з участю партійців-педагогів.

ІІ. Встановити термін – з 12 по 17 грудня.

ІІІ. Затвердити склад наради з 100 осіб (30 осіб платних), причому викликає й утримує під час наради педагогів НКО.

Місця на нараду розподіляли так:

1. Члени ЦБ КДР (м. Харків – 20 осіб – без утримання).
2. Голови ОБ КДР – 40 осіб.
3. Голови РБ КДР – 3 особи (Артемівськ, Житомир, Проскурів).
4. Агітпроп ОПК – 5 осіб (Харків, Київ, Одеса, Дніпропетровськ, Луганськ).
5. Вожаті міські – 3 особи (Коростень, Шепетівка, АМОРР).
6. Вожаті сільські – 4 особи (Полтава, Кам'янець, Київ, Ніжин).
7. Комуністи-педагоги – 20 осіб, список погодити з НКО ІАПВ ЦК КПБУ.
8. Педагоги РЗС – 3 особи (транспорт за власний рахунок).
9. Вожаті ФЗС – 2 особи.

ІV. Матеріали наради завчасно розіслати для вивчення на місцях.

V. Порядок денний наради затвердити такий:

- 1) Про коло знань та навичок.
- 2) Про роботу в школі.
- 3) Про дитячу пресу.
- 4) Раціоналізація апарату та Райбюро КДР.
- 5) Інформація про сільськогосподарський конкурс, загальноспілковий зліт юних піонерів.
- 6) Оздоровча робота.
- 7) Робота жовтенят за навичками та колом інтересів.

VI. На нараді утворити 3 секції: організаційну, методичну та шкільну.

VII. До розробки питання порядку денного залучити Київський, Харківський та Одеський ОК ЛКСМУ.

VIII. Задля розробки матеріалу раціоналізації апарату та Райбюро КДР доручити ЦБ КДР обстежити такі округи: Дніпропетровськ, Ніжин, Сталіно, Харків.

IX. Матеріали Всеукраїнської наради доручити – ЦБ КДР видати» [378, арк. 49].

У практиці роботи з педагогічними і піонерськими кадрами були серпневі наради, на яких визначали завдання на новий навчальний рік, обговорювали і поширювали досвід роботи педагогічних колективів шкіл; проводили інструктивні наради з працівниками народної освіти й комсомолу, зі старшими піонерськими вожатими, класними керівниками, методистами позашкільних установ. Ці наради мали за мету допомогти в організації методичної роботи з учителями і вожатими [125, с. 184 – 185].

Підвищенню кваліфікації піонерських працівників сприяли і різні *конференції*. Так, на першій конференції з питань дитячого руху було поставлено питання про посилення керівництва шкільною піонерською організацією, про підбір і навчання вожатих, про роль учителів у роботі загону.

З 1924 р. по всіх регіонах країни було проведено учительські конференції, у яких взяли участь і піонерські працівники. На конференціях обов'язково заслуховували доповіді працівників райкомів комсомолу «Про зміст самоуправління в школі», «Зміст піонерської роботи» та ін. [125, с. 181–182]. На таких конференціях розглядали нові програми і навчальні посібники, обговорювали досвід кращих піонерських колективів, ставили актуальні завдання в галузі народної освіти, співпраці шкільного комсомолу і піонерської організації, влаштовували практичні заняття на базі окремих шкіл тощо.

Крім того, частково підвищенню кваліфікації піонерпрацівників сприяли міські, губернські і обласні конференції піонерського активу, піонерських і комсомольських працівників [125, с. 183].

З ініціативи Головоцвиху Наркомосу і відділу підвищення кваліфікації працівників Соцвиху в 1926–1927 роках було організовано 24 центральні *екскурсії-конференції* для учителів, серед яких одна – спеціально для піонерських вожатих [125, с. 183].

Цікавими та ефективними формами роботи були *науково-практичні конференції і педагогічні читання*.

Наради і конференції, які проводили за ініціативою ЦК комсомолу і місцевих комсомольських органів, сприяли розширенню світогляду вожатих, розвитку в них інтересу до роботи з піонерами, широкому обміну досвідом роботи; ставили перед піонерськими працівниками конкретні завдання на той чи інший період.

Важливим аспектом науково-методичної складової підготовки організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-ті роки ХХ століття вважаємо *інформаційно-комунікаційне забезпечення підготовки організаторів дитячого руху* в Україні, що здійснювалося через матеріали періодичної преси. У ході дослідження нами було опрацьовано низку періодичних видань, що містять матеріали, присвячені дитячому руху загалом та проблемі підготовки його організаторів зокрема.

З-поміж інших виокремлюємо такі групи періодичних видань: педагогічні і суспільно-політичні; спеціальну піонерську періодику; молодіжну та партійну періодику.

Однією із проблем підготовки організаторів дитячого руху в досліджуваній період було те, що піонерпрацівники майже зовсім не були знайомі з педагогічними журналами. За словами сучасників, таке знайомство для них було б дуже корисним, оскільки «...з одного боку, комсомолец у журналі знайде багато матеріалу з галузі соціального виховання, який йому допоможе розібратися в роботі школи, дитруху, допоможе практично здійснювати зв'язок соцвиху з дитрухом; з іншого боку, комсомолец – працівник КДР знайде в журналах дуже цінний матеріал для роботи з ЮП [142, с. 55].

Питанням дитруху, піонерської роботи відводилось значне місце у педагогічних журналах, серед яких: «Радянська освіта» (1923–1931), «Просвещение Донбасса» («Освіта Донбасу») (1922–1930), «Бюлетень НКО УСРР» (1922–1934), «На путях к новой школе» (1922–1933), «Путь просвещения» (1922–1930), «Шлях освіти» (1923–1926), «Комуністична освіта» (1931–1941), «Український вісник рефлексології та експериментальної педагогіки» («За марксо-ленінську педагогіку») (1925–1932) та ін.

Окремі журнали навіть мали окрему постійно діючу рубрику про дитрух.

Наприклад, у журналі «Шлях освіти» 1925 р. (№№ 7–8, 9, 10) подано сім статей з проблем дитячого руху: А. Гузарій «Друга всеукраїнська сесія» [65]; О. Арнаутов «Заметка о роле романтики в работе с детьми»; А. Гендрихівська «Летняя работа юных ленинцев» [143, с. 18–22].

Крім цього, у кожному номері журналу «Шлях освіти» публікувалися рецензії на книги про дитячий рух, огляди літератури, присвяченої піонерській проблематиці і т.п.

У журналі «Радянська освіта» за 1925 р. (№№ 8–9, 10) подані чотири статті з проблем дитячого руху: М. Миронов «Про місце зовнішніх атрибутів у праці дитячих комуністичних організацій» [213]; О. Арнаутов «Романтика в дитрухові» [10]; «Про сільськогосподарське виховання юних піонерів»; Федорівський «Піонери на роботі» [143, с. 18–22].

У контексті предметного поля нашого дослідження заслуговує на увагу друга група – спеціальна піонерська періодика, до якої відносимо журнали «Дитячий рух» (1925–1934) – республіканський орган Центрального бюро Комуністичного дитячого руху (ЦБ КДР) при ЦК ЛКСМУ (з 1934 р. – «Піонервожатий»); «Вожатый» (1924–1988) – суспільно-політичний та методичний журнал ЦК ВЛКСМ та Центральної ради Всесоюзної піонерської організації імені В. І. Леніна та ін.

Протягом майже 10-річного періоду функціонування журнал «Дитячий рух» був своєрідним центром дитячого руху в Україні: відображав актуальні проблеми становлення та розвитку дитячих комуністичних організацій; виступав ініціатором та пропагандистом нових форм і методів роботи юних ленинців; висвітлював передовий досвід діяльності піонерських організацій в Україні та за рубежом; публікував літературу для самоосвіти піонерських працівників та інших організаторів дитячого руху [155, с. 581].

На думку сучасних дослідників, різноманітність рубрик свідчить про те, що журнал «Дитячий рух» був розрахований на широке коло читачів: організаторів дитячого руху (керівників, піонервожатих), учителів, лікарів і т.д. Відповіді на важливі питання піонерської теорії та практики містили такі рубрики:

«Методика, техніка та практика роботи», «Всесвітній дитячий рух», «Історія дитячого руху» та ін. Наприклад, у рубриці «Методика, техніка та практика роботи» висвітлювався широкий спектр проблем педагогіки дитячого руху: загальні питання змісту, системи та методики роботи; питання «ув'язки» соціального виховання з дитячим рухом; основні аспекти політичного, трудового, фізичного та військового виховання; участь піонерів у розвитку сільського господарства; клубна й позашкільна робота з дітьми; робота з жовтеньками; шкільна кооперація; робота юних натуралістів та ін.) [155, с. 584].

Таким чином, науково-методична складова підготовки організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-ті роки ХХ століття розвивалася за такими напрямками: підготовка керівників дитячого руху; формування наукових кадрів дитячого руху; науково-методичний супровід та інформаційно-комунікаційне забезпечення підготовки організаторів дитячого руху.

У розділі охарактеризовано особливості підготовки керівних та наукових кадрів дитячого руху в Україні; науково-методичне та інформаційно-комунікаційне забезпечення досліджуваного процесу.

З'ясовано, що в СРСР *підготовка керівних кадрів* дитячого руху розпочалася з 1928 року на педолого-педагогічному факультеті відділу комдитруху в Академії комуністичного виховання ім. Н. Крупської (Москва).

В УСРР цей процес бере відлік з 1930 року, коли при педагогічних навчальних закладах у Харкові та Києві було створено два факультети комуністичного дитячого руху при інститутах соціального виховання. Крім того, при педагогічних технікумах було створено 26 відділів комуністичного дитячого руху. До основних форм підготовки організаторів-керівників дитячого руху відносимо також районні курси-з'їзди та районні гуртки.

Важливою ланкою *підготовки наукових кадрів* дитячого руху в 20–30-ті роки ХХ століття були як республіканські, так і всесоюзні установи. З метою поліпшення науково-методичної роботи в галузі піонерського руху в 1929 році в Москві було створено Центральний будинок комуністичного дитячого руху, на базі якого в 1931 році відкрито Центральний науково-

дослідний інститут комуністичного дитячого руху. В червні 1930 року відбулася Перша всесоюзна конференція з науково-методичних проблем комдитруху. Згодом вийшли у світ перші ґрунтовні наукові праці з історії й теорії комуністичного дитячого руху.

В УСРР важливою подією в розвитку дитячого руху було відкриття в 1932 році в Харкові Українського науково-дослідного інституту комуністичного дитячого руху (УНДІ КДР), завданнями якого були: розробка теоретичних проблем, підготовка кваліфікованих наукових кадрів, популяризація піонерського руху. В інституті працювало 4 сектори: сектор методів роботи піонерорганізації; сектор взаємодії школи й піонерської організації; сектор історії дитячого комуністичного руху; сектор програм і методів підготовки кадрів комдитруху. Співробітники УНДІ КДР узагальнювали кращий досвід роботи, збирали матеріали в різних регіонах України, використовували методи довготривалого експерименту, теоретичного аналізу, анкетування. Один із напрямів діяльності інституту – методичний супровід підготовки організаторів дитячого руху: організація різних форм підготовки організаторів дитячого руху, підготовка та видання методичної літератури, зокрема підручників з комдитруху для вожатих піонерзагонів, брошур методичного змісту тощо.

З розвитком дитячого руху виникла необхідність у створенні та постійному вдосконаленні його *науково-методичного супроводу*, що здійснювався за такими основними напрямками: підготовка методичних видань (посібників, збірників, підручників і т.п.); діяльність методичних установ – піонерських кабінетів (кабінетів комдитруху), педагогічних кабінетів, кімнат вожатих, клубів вожатих та ін., які сприяли удосконаленню методичної підготовки організаторів дитячого руху; проведення низки заходів організаційно-методичного змісту – нарад вожатих, конференцій, екскурсій-конференцій, зборів, педагогічних читань і т.п., на яких обговорювали стан справ на місцях, ставили певні завдання до кожного етапу роботи, обговорювали практичні питання тощо.

Важливим аспектом науково-методичної складової підготовки організаторів дитячого руху в Україні у 20–30-ті роки ХХ століття вважаємо інформаційно-комунікаційне забезпечення

досліджуваного процесу. Питанням дитруху, піонерської роботи відводилось значне місце у педагогічних журналах, серед яких: «Радянська освіта» (1923–1931), «Просвещение Донбасса» («Освіта Донбасу») (1922–1930), «Бюлетень НКО УСРР» (1922–1934), «На путях к новой школе» (1922–1933), «Путь просвещения» (1922–1930), «Комуністична освіта» (1931–1941), «Український вісник рефлексології та експериментальної педагогіки» («За марксо-ленінську педагогіку») (1925–1932) та ін.

У контексті предметного поля нашого дослідження заслуговує на увагу спеціальна піонерська періодика, до якої відносимо журнал «Дитячий рух» (1925–1934, з 1934 р. – «Піонервожатий») – республіканський орган Центрального бюро Комуністичного дитячого руху при ЦК ЛКСМУ; та журнал «Вожатый» (1924–1988) – суспільно-політичний та методичний журнал ЦК ВЛКСМ та Центральної ради Всесоюзної піонерської організації імені В. І. Леніна та ін.

Отже, для всіх етапів розвитку досліджуваного процесу основними соціально-педагогічними засадами підготовки організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки ХХ століття характерними є такі: громадсько-державний характер підготовки; взаємодія органів народної освіти й комсомолу під керівництвом комуністичної партії; єдність ідейно-політичної, загальноосвітньої і педагогічної підготовки; орієнтація на різноманітність форм підготовки і перепідготовки, різних за змістом та цільовою спрямованістю; неперервність процесу підвищення кваліфікації; зумовленість змісту навчальних планів і програм завданнями, які стояли перед піонерською організацією.

Результати дослідження за третім розділом дисертації висвітлено у працях автора [250; 103].

ПІСЛЯМОВА

У монографії наведено теоретичне узагальнення важливого й актуального завдання – виявлення та розкриття соціально-педагогічних засад підготовки організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки ХХ століття. Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених задач і стали підставою для таких висновків:

1. Аналіз історико-педагогічних джерел дозволив вважати 20–30-ті роки ХХ століття початком становлення та розвитку системи підготовки нового типу педагога – організатора дитячого руху. Ця система впродовж усього ХХ століття розвивалася, змінювалася, вдосконалювалася, долала стан криз, труднощів, набувала життєвості і стійкості.

Історіографічний огляд проблеми підготовки організаторів дитячого руху в Україні в хронологічних межах дослідження представлено такими етапами: *10-ті – перша половина 20-х років ХХ століття – зародження педагогіки дитячого руху*, один із напрямів якої – вивчення процесу підготовки організаторів дитячих самодіяльних формувань та об'єднань (Е. Гернле, І. Жуков, О. Пантюхов, С. Шацький та ін.); *друга половина 20-х – середина 30-х років ХХ століття – розвиток досліджень проблеми підготовки організаторів дитячого руху* (І. Жуков, А. Залкінд, В. Зорін, М. Конопльов, М. Крупеніна, Н. Крупська, М. Миронов, Д. Попов, І. Соколянський та ін.); *друга половина 30-х – середина 50-х років ХХ століття – етап «спаду» багатопланового вивчення педагогічною наукою піонерського руху* (І. Гордін, Ф. Корольов, В. Ханчин, З. Ходоровська, В. Яковлев та ін.); *друга половина 50-х – 90-ті роки ХХ століття – етап активізації, відродження педагогічних досліджень, відновлення систематичного, поглибленого вивчення явища дитячого руху загалом та проблеми підготовки його організаторів зокрема* (Л. Алієва, М. Басов, М. Богуславський, І. Руденко, О. Сорочинська, Т. Трухачова, І. Цветкова та ін.); *з 90-х років ХХ століття до сьогодні – сучасний етап розвитку історіографічних праць із проблеми підготовки організаторів дитячого руху в Україні в досліджуваний період* (М. Басов, М. Богуславський, О. Бондарчук, А. Зайченко, Н. Коляда, Н. Костіна, Е. Мальцева, Р. Охрімчук, І. Руденко, Л. Шелестова

та ін.). Аналіз історіографії проблеми засвідчує, що проблема підготовки організаторів дитячого руху в 20–30-ті роки ХХ століття не були предметом спеціального дослідження і потребують належного вивчення.

Проаналізовано джерельну базу дослідження, яку становлять документи партійних, молодіжних і дитячих організацій; опубліковані звернення, листи, відозви; статті, листи; статистичні джерела; матеріали періодичної преси; документи освітніх, наукових установ, навчальних закладів та органів народної освіти досліджуваного періоду.

У результаті аналізу понятійно-категоріального апарату дослідження з'ясовано, що *дитячий рух* – соціально-педагогічна система, що виражає роль дитинства у суспільстві, має освітньо-культурологічний потенціал та є сферою професійної та суспільної діяльності педагогів-вихователів, педагогів-організаторів.

У роботі, враховуючи термінологічну специфіку досліджуваного періоду, одночасно використано синонімічні поняття «організатор дитячого руху», «вожатий», «піонервожатий», «піонерпрацівник», «піонерорганізатор» та ін. Визначено сутність понять: *організатор дитячого руху (дитячого об'єднання, дитячої організації)* – це педагог-вихователь, професіонал у галузі дитячого руху, учасник і організатор життєдіяльності дитячого колективу; *підготовка організаторів дитячого руху* – цілеспрямований процес оволодіння професійними знаннями та вміннями з метою набуття навичок, необхідних для виконання певних видів робіт, задоволення індивідуальних освітніх запитів та ініціатив у галузі дитячого руху через різні форми професійної освіти (вищі і спеціалізовані навчальні заклади, стажування на курсах підвищення кваліфікації і т.д.) у контексті інтеграції громадських і державних освітніх інститутів, що забезпечують підготовку й підвищення кваліфікації організаторів дитячих організацій та об'єднань; *соціально-педагогічні засади підготовки організаторів дитячого руху* – цілісна сукупність вихідних положень, ідей, принципів, правил, вимог на рівні організаційного (нормативне забезпечення), змістового (зміст, напрями, форми і методи), науково-методичного (науково-

методичний супровід та інформаційно-комунікаційне забезпечення) структурних складників цілеспрямованого процесу оволодіння знаннями та вміннями з метою набуття навичок, необхідних для виконання певних видів робіт, задоволення індивідуальних освітніх запитів та ініціатив у сфері дитячого руху через різні форми здобуття професійної освіти.

2. Здійснено ретроспективний аналіз підготовки організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки ХХ століття. Враховуючи суспільно-політичні, соціально-економічні та соціально-культурні умови розвитку суспільства, особливості освітньої політики, мету, завдання, форми і методи підготовки організаторів дитячого руху запропоновано періодизацію процесу підготовки організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки ХХ століття: 1920–1923 рр. – етап становлення; 1923–1927 рр. – етап розвитку; 1927 р. – кінець 30-х років ХХ століття – етап реорганізації. Встановлено, що на кінець 30-х років ХХ століття склалася розгалужена система підготовки і підвищення кваліфікації основних категорій піонерських працівників: *керівного складу* (працівники республіканських, обласних, окружних і районних бюро юних піонерів, керівники піонерських кабінетів, клубів, будинків та ін.); *«низового» складу* (працівники піонерських кабінетів, станцій, клубів, будинків; вожаті піонерських загонів, груп жовтенят, форпостів та ін.); *наукові працівники* в галузі дитячого руху (аспіранти, працівники наукових, науково-методичних установ, відділів).

3. Форми підготовки організаторів дитячого руху в Україні в досліджуваній період виокремлено за такими критеріями: *за видом* (курси, семінари, школи, наради, конференції, кабінети); *за тривалістю* (короткотривалі або тимчасові, довготривалі або постійні); *за способом проведення* (заочні, стаціонарні, самоосвіта); *за цільовою спрямованістю* (для «низових», керівних, наукових кадрів); *за предметною спрямованістю організатора* (наприклад, для інструкторів із фізичного виховання); *за типом дитячих формувань відповідно до місця їх діяльності* (для вожатих міських (сільських) загонів, для вожатих «транспортних загонів» та ін.); *за віком членів дитячих організацій* (для вожатих піонерських загонів, жовтеньятських груп); *за національною належністю* організаторів або членів

дитячих організацій (курси піонерпрацівників нацменшин для підготовки вожатих єврейських, польських, німецьких загонів та ін.). З'ясовано, що основними формами підготовки організаторів дитячого руху в Україні в досліджуваній період були: курси, семінари та школи підготовки піонерських кадрів різного рівня, заочне навчання та самоосвіта організаторів дитячого руху.

4. Охарактеризовано науково-методичну складову підготовки організаторів дитячого руху в Україні в 20–30-ті роки ХХ століття, що охоплює: *підготовку керівників дитячого руху*, що здійснювалася за допомогою таких форм, як: відділ комдитруху при педолого-педагогічному факультеті Академії комуністичного виховання (Москва, 1928 р.); факультети комуністичного дитячого руху при інститутах соціального виховання (Харків, Київ, 1930 р.); відділення комуністичного дитячого руху при педагогічних технікумах; курси (центральні й окружні), курси-з'їзди, гуртки (районні й міські) та ін.; *формування наукових кадрів дитячого руху*. Важливою ланкою підготовки наукових кадрів дитячого руху в 20–30-ті роки ХХ століття були такі республіканські та всесоюзні установи: Український науково-дослідний інститут педагогіки (Харків, 1926 р.), Будинок комуністичного дитячого руху (Харків, 1930 р.), Науково-дослідний інститут комуністичного дитячого руху (Харків, 1932–1934 рр.), факультет комуністичного дитячого руху Харківського інституту народної освіти (Харків, 1932 р.), Центральний будинок комуністичного дитячого руху (Москва, 1929 р.), Науково-дослідний інститут дитячого комуністичного руху (Москва, 1931 р.); *науково-методичний супровід* підготовки організаторів дитячого руху, що здійснювався за такими основними напрямками: підготовка методичних видань (посібників, збірників, підручників і т.п.); діяльність методичних установ – піонерських кабінетів (кабінетів комдитруху), педагогічних кабінетів, кімнат вожатих, клубів вожатих та ін.; проведення низки заходів організаційно-методичного змісту (нарад вожатих, конференцій, екскурсій-конференцій, зборів, педагогічних читань і т.п.); *інформаційно-комунікаційне забезпечення* підготовки організаторів дитячого руху, що здійснювалося через матеріали періодичної преси («Дитячий рух», «Вожатий», «Радянська освіта», «Український вісник

рефлексології та експериментальної педагогіки» та ін.).

Проведене дослідження не претендує на висвітлення всіх аспектів порушеної проблеми. Передусім, заслуговують на окреме вивчення такі питання, як науково-методичне забезпечення підготовки організаторів дитячого руху в Україні; підготовка та підвищення кваліфікації організаторів дитячого руху на різних етапах його розвитку, що не увійшли до хронологічних меж нашого дослідження тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования / О. А. Абдуллина. – М., 1990. – 141 с.
2. Адаменко О. В. Методологічні засади дослідження історії розвитку педагогічної науки / О. В. Адаменко // Рідна школа. – 2013. – №1–2. – С. 8–14.
3. Адлер І. Заочні курси піонервожатих при журналі «Піонервожатий». Робота з жовтенятками / І. Адлер. – Київ : Вид-во ЦК КП(б)У «Комуніст», 1935. – 34 с.
4. Акулов Ф. Отцы и дети. Профсоюзы и пионеры / Ф. Акулов. – М. : Молодая гвардия, 1929. – 34 с.
5. АКВ – Академия коммунистического воспитания имени Н.К. Крупской // Российская педагогическая энциклопедия: В 2 тт. Гл. ред. В.В. Давыдов – Т.1. – М., 1993 – С. 25–26.
6. Алексеєнко Т. Ф. Виховання особистості у Пласті : монографія / Т. Ф. Алексеєнко, Ю. М. Жданович ; Інституту проблем виховання АПН України. – 2-ге вид. – К. : ПП «Перспектив – А», 2006. – 262 с.
7. Алиева Л. В. Педагогика пионерского поручение : кн. для учителя / Л. В. Алиева. – М. : Просвещение, 1990. – 127 с.
8. Алиева Л. В. Этапы славного пути: очерк развития системы пионерской работы. 1962–1972 гг. / Алиева Л. В., Гордин И. Г. – М. : Педагогика, 1973. – 119 с.
9. Анохин Е. В. Психолого-педагогические особенности деятельности детских разновозрастных объединений / Е. В. Анохин ; Сумский гос. педагогический ин-т им. А. С. Макаренка. – Сумы, 1998. – 43 с.
10. Арнаутів В. Романтика в дитрухові / В. Арнаутів // Радянська освіта. – 1925. – № 10. – С. 8–13.
11. Баден-Пауэлл Р. Юный разведчик / Р. Баден-Пауэлл ; перевод с английского. – изд-е 2-е. – СПб. : Издал В. Березовский, 1910. – 399 с.
12. Баден-Пауэлл Р. Юный разведчик. Руководство по скаутизму / Р. Баден-Пауэлл. – СПб, 1918. – 236 с.
13. Баландина З. В. Записки вожатой / Баландина З. В. ; литературная запись С. Черняк. – М. : Мол. гвардия, 1948. – 150 с.

14. Барун Р. Завдання комуністичного виховання дітей : за матеріалами
IX з'їзду ВЛКСМ / Р. Барун. – Х. : Молодий більшовик,
1931. – 18 с.
15. Басов Н. Ф. Наукоедческие аспекты исследования истории детского движения в России: методология, историография, источниковедение (нач. XX в. – 90-е гг.) : автореф. дис. на соиск. учен. степени докт. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика» / Н. Ф. Басов. – Москва, 1997. – 48 с.
16. Басов Н. Ф. Проблемы истории создания пионерской организации в СССР (историогр. анализ. пед. исследований за 1922–1975 гг.) : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика» / Н. Ф. Басов. – М., 1975. – 24 с.
17. Бедерханова В. П. Сущностные характеристики позиции личности факторы становления изменения позиции воспитателя / В. П. Бедерханова // Развитие личностно-профессиональной позиции педагога как воспитателя : сборник научных трудов / под ред. Н. Л. Селивановой, Е. И. Соколовой. – СПб., 2005. – С. 73–80.
18. Березівська Л. Д. Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті: дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.01 / Березівська Лариса Дмитрівна. – Київ, 2009. – 871 с.
19. Берека В. Є. Соціально-педагогічні основи розвитку позашкільної освіти в Україні (1957 – 2000 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В. Є. Берека. – К., 2001. – 24 с.
20. Белінський П. Курси-санаторій піонер робітників у Ялті / П. Белінський // Дитячий рух. – 1932. – № 20. – С. 31–32.
21. Біленко З. Зліт юних : нариси про зльоти юних піонерів 22 травня – 25 серпня 1929 р. / Біленко З., Ратнер Є. – Х. : Держвидав. України, 1930. – 130 с.
22. Біленко З. Я. Ми молоді весняні квіти / З. Я. Біленко ; [Про перше покоління піонерів України. Для серед. та ст. шкільного віку. Передмова Валентина Бичка, лауреата

- премії ім. Миколи Островського. Реставрація фотодокументів П. І. Шинкаренка]. – вид. 2-е., випр. й доп. – К. : Веселка, 1974. – 308 с.
23. Ближайшие задачи пионерского движения., Молодая гвардия. – Москва Ленинград, 1927. – 34 с.
 24. Богуславский М. В. Детское движение в России: между прошлым и будущим : монография / М. В. Богуславский. – Тверь : Научная книга, 2007. – 112 с.
 25. Богуславский М. В. Основы выдвижения, подготовки деятельности организаторов / М. В. Богуславский // Социокинетика / под ред. Т. В. Трухачевой, А. Г. Кирпичника. – М., 2000. – Ч. 1. – С. 179–187.
 26. Будь готов! : памятка о Всесоюз. пионер. организации им. В. И. Ленина. – М. : Мол. гвардия, 1982. – 30 с.
 27. В боротьбі за дітей. З наших здобутків (До окранаради по комдитруху). – К. : Київське окрбюро КДР, 1928. – 92 с.
 28. В боротьбі за реалізацію ухвал ЦК ВКП(б) та Київського МПК про школу та піонерорганізацію. – К. : «Радянська школа», 1932. – 48 с.
 29. В допомогу вожатому : до 15-річчя ВЛКСМ. – О. : ВЛКСМ, 1933. – 24 с.
 30. В помощь пионервожатому / [сост. П. Белова, А. Лебедева, Н. Лебедева и др.]. – Ставрополь : Ставропольск. кн. изд-во., 1945. – 53 с.
 31. В помощь пионерработнику : сборник материалов Облдома ДКД / под общ. ред. И. Шипилова ; Центрально-Черноземный обл. дом детского коммунистического движения. – Воронеж : Тип. изда-ва «Коммуна», 1933. – 89 с.
 32. В помощь пионерскому вожатому : [сборник]. – Харьков : Прапор, 1965. – 88 с.
 33. В помощь учебе. Сборник материалов. К. Кустовым курсам новичков-вожатых деревен. и колхозных отрядов. – Л. : Тип им. Володарського, 1932. – 32 с.
 34. Ваккер Д. Л. Детская коммунистическая организация юных пионеров им. В. И. Ленина в Украинской ССР (первое десятилетие ее существования 1922–1932 гг.) : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук / Д. Л. Ваккер. – К.,

1955. – 15 с.
35. Ваккер Д. Л. Піонерія України (До 40-річчя з дня заснування піонерської організації ім. В. І. Леніна) / Д. Л. Ваккер. – К., Радянська школа, 1962. 67 с.
 36. Вахніна Л. М. І ширшає коло друзів: розповідь про піонерів 20–30-х років. Для молодшого шкільного віку / Мал В., Гончаренко І. – К. : Веселка, 1980. – 103 с.
 37. Вахнянин О. Пласт / О. Вахнянин. – Ужгород : Тиса, 1923. – 16 с.
 38. Ваховський Л. Методологія дослідження історико-педагогічного процесу: постановка проблеми / Л.Ц. Ваховський // Шлях освіти. – 2007.- № 1. – С. 42–45.
 39. Виноградова-Бондаренко В. Є. Дитяча бездоглядність та безпритульність: історія, проблеми, пошуки: Метод. посіб. / В. Є. Виноградова-Бондаренко, В. М. Оржеховська. – К. : ТОВ Інфодрук. – 2004. – 178 с.
 40. Виховання підлітків: скаутський рух (соціально-психологічний аспект) : навч. посіб. / В. В. Москаленко, О. В. Лавренко, Н. О. Никифорова, В. В. Москаленко (ред.) ; Донецький ін-т управління. – Донецьк : Комп'ютер Норд, 2003. – 186 с.
 41. Візитів Ю. М. Пластовий рух на Волині в міжвоєнний період / Ю. М. Візитів. – Рівне : Волинські обереги, 2008. – 180 с.
 42. ВКП(б) о комсомоле и молодежи : сборник решений и постановлений партии о молодежи (1903–1938). – М. : Мол. гвардия, 1938. – 340 с.
 43. Вожатому об Ильиче : пособие для проведение вечеров В. И. Ленине в пионерском клубе / сост. С. Долинский, Н. Федотова ; под. ред. С. Кривцова. – М. : Новая Москва, 1926. – 204 с.
 44. Вожатому пионерского отряда (о работе комсомола в начальной, неполной средн. и средн. школе), М. – Л. : Мол. гвардия, 1937. – 39 с.
 45. Вожатому села : хрестоматия для курсов вожатых деревенских пионеротрядов / под ред. внешк. фак. ик-ка повышения квалификации педагогов. – М.-Л. : Мол. гвардия, 1930. – 216 с.

46. Возна Ю. В. Наукові засади професійної співпраці соціального педагога з сучасними дитячими громадськими об'єднаннями / Ю. В. Возна // Соціальна практика. – 2008. – № 3. – С. 8–13.
47. Волков А. Детское коммунистическое движение на Западе / А. Волков ; под. общ. ред. О. Тарханова. – изд. 2-е. – М. : Мол. гвардия, 1925. – 191 с.
48. Волков А. Как вести работу пионеротряда / А. Волков // Вожатый. – 1924. – № 2. – С. 16–19.
49. Волков А. Как вести работу пионеротряда / А. Волков // Вожатый. – 1924. – № 3. – С. 15–17.
50. Воприси педпропаганды в связи с пионер-слетами. – М. : Работник Просвещения, 1929. – 31 с.
51. Вопросник для проработки к программе месячных курсов по подготовке пионер-работников для деревни // Вожатый. – 1925. – № 5–6. – С. 19.
52. Всегда готов : метод. рекомендации по обучению старших вожатых, пионерского и комсомольского актива в 1974–1975 учебного году. – Л., 1974. – 37 с.
53. Всесоюзная пионерская организация им. В. И. Ленина. Документы и материалы. 1920–1974 гг. – М. : Молодая Гвардия, 1974. – 272 с.
54. Всесоюзная пионерская организация имени В. И. Ленина : атлас. – М. : ГУГК, Центр. Совет Всесоюз. пионер. организации им В. И. Ленина, 1984. – 72 с.
55. Всеукраїнська нарада в справах комдитруху : матеріали VI Всеукраїнської наради в справах комдитруху. – Х. : Держвидав України, 1929. – 64 с.
56. Гамина Т. С. Общественно-политическая подготовка вожатых-производственников в воспитательной работе с пионерами : автореф. дис. на соис. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики / Т. С. Гамина. – К., 1985. – 24 с.
57. Геминдер Ф. Всемирный слет пролетарских детей : к международной детской неделе / Фриц Геминдер. – М. – Л. : Изд. ЦК. МОПР СССР, 1930. – 35 с.
58. Гендрихівська А. Жовтенята / А. Гендрихівська // Радянська освіта. – 1925. – № 4. – С. 26–30.

59. Гендрихівська А. Перші курси / А. Гендрихівська // Дитячий рух. – 1928. – № 1. – С. 7–9.
60. Георгиевич См. О летним опыте по самообразовательной работе / См. Георгиевич // Вожатый. – 1926. – № 19. – С. 35–37.
61. Гернле Е. Праця в комуністичних дитячих групах / Е. Гернле ; переклад за редакцією, з примітками О.Л. Попова. – Х. : ДВУ «Юнсекція», 1925. – 72 с.
62. Гернле Э. Реформистское и коммунистическое воспитание / Э. Гернле // Миронов М. Хрестоматия по детскому движению. – Х. : Юношеский сектор издательства «Пролетарий», 1925. – С. 19–34.
63. Гессен В. Комсомол и юные пионеры. Очерк истории комсомольского и пионерского движения в СССР / В. Гессен. – М. – Л. : Государственное издательство, 1926. – 161 с.
64. Гим Г. А. Вожакам о вожачестве / Г. А. Гим. – изд. 2-е испр. и доп. – М. – Л. : Молодая гвардия, 1930. – 32 с.
65. Г-ій А. Друга всеукраїнська сесія / А. Г-ій // Шлях освіти. – 1924. – № 5. – С. 119–123.
66. Глаголева Н. М. Как и что рассказывать пионерам / Н. М. Глаголева. – М. и Л. : Госуд. изд-во, тип. Печатный двор., 1927. – 48 с.
67. Горбунцова Т. Ю. З минулого піонерії Київщини (1922–1929 рр.). До 50-річчя піонерської організації ім. В. І. Леніна / Т. Ю. Горбунцова // Український історичний журнал. – 1972. – № 5. – С. 126–128.
68. Горбынко В. Н. Вожатская помагалочка – 2: методическое и дружеские советы для новачков и корифеев / В. Н. Горбынко. – Донецк : Вебер, Донецкое Отделение, 2007. – 136 с.
69. Гордин И. Г. Пионерская организация в условиях победы и упрочения социализма (1933 – июнь 1941 гг.) : лекции VIII, IX, X спецкурса «История Всесоюзной Пионерской организации им. В. И. Ленина» / И. Г. Гордин, В. В. Лебединский. – М., 1973. – 78 с.
70. Гордин И. Г. Проблемы истории пионерской организации в советской педагогической литературе :

- историограф. очерки / И. Г. Гордин. – М. : Просвещение, 1982. – 176 с.
71. Гордин И. Г. Этапы пионерского пути : кн. для клас. руководителей и пионер. вожатых / И. Г. Гордин. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.
72. Григорова В. К. Детское движение в Хабаровске (анализ состояния на рубеже XXI века) / В. К. Григорова, Н. И. Дудкина ; Хабаровский гос. педагогический ун-т. – Хабаровск : Издательство ХГПУ, 1999. – 248 с.
73. Гриценко М. С. 3 історії дитячого комуністичного руху на Україні (1917–1958 рр.) : посібник з педагогіки та історії педагогіки для студентів-заочників / М. С. Гриценко. – О. : МО УРСР, Одеський державний педагогічний інститут ім. К. Д. Ушинського, 1958. – 39 с.
74. Грищенко І. М. Освіта та професійна підготовка фахівців у світлі свроінтеграційних процесів / І. М. Грищенко // Актуальні проблеми економіки. – К., 2010. - № 7(109). – С. 56–61.
75. Гунин Д. Д. Республика неугомонных: 10 возникновений детского коммунистического движения в нашей стране / Д. Д. Гунин. – 2-е изд. – М. : Молодая гвардия, 1984. – 270 с.
76. Гупан Н. М. Українська історіографія історії педагогіки / Н. М. Гупан. – К. : АПН, 2002. – 224 с.
77. Гусев А. Год за годом... Из пионерской летописи / А. Гусев. – М. : Издательство ЦК ВЛКСМ «Молодая гвардия», 1961. – 320 с.
78. Гусев А. И. Год за годом: из летописи дет. ком. движения СССР, 1917–1981 гг. / А. И. Гусев. – М. : Молодая гвардия, 1981. – 207 с.
79. Гусев А. И. Год за годом... Пионерская летопись 1917–1970 / А. И. Гусев. – 3-е., доп. изд. – М. : Молодая гвардия, 1970. – 224 с.
80. Дем'янюк О. Й. Український молодіжний рух Західної України від зародження до боротьби за українську державність / О. Й. Дем'янюк. – Луцьк : Твердине, 2007. – 180 с.
81. Деркач А. А. Основы профессионального мастерства

- пионерского работника : учеб. пособие по спецкурсу / А. А. Деркач. – М. : ВКШ, 1979. – 99 с.
82. Детская коммунистическая организация юных пионеров им. Ленина. – Д. : Донское окружное бюро, 1928. – 32 с.
83. Детское движение : словарь-справочник. – издание 2-е, переработанное и дополненное / под ред. Т. В. Трухачевой, А. Г. Кирпичника. – М. : Ассоциация исследователей детского движения, 2005. – 543 с.
84. Детское движение в резолюциях съездов : сборник резолюций и постановлений партийный, комсомольских, профессиональных и советских съездов и руководящих органов / сост. Ю. Самотой и А. Гурарий. – Х. : Юношеский сектор издательства «Пролетарий», 1926. – 304 с.
85. Детское демократическое движение : учеб. пособие / под. ред. В. В. Лебединского. – М. : ВКШ, 1979. – 87 с.
86. Детское коммунистическое движение : сб. ст. и речей Крупской, Ярославского, Бухарина, Чаплина, Семашко и др., постановлений ЦК РКП и ЦК РЛКСМ. – М., Л. : Мол. гвардия, 1926. – 144 с.
87. Детское коммунистическое движение в СССР : статистический сборник в численном и качественном составе пионер-организации за период с 11 июля 1924 года по 1 января 1926 г. – М. : [Б. и.], 1926. – 40 с.
88. Детское коммунистическое движение в цифрах. За период с 1-го января 1924 г. по 1-е апреля 1925 г. – М. : Рос. Лен. комн. Союз Молодежи, 1924. – 21 с.
89. Джилкибаев Э. Г. Записки пионерского вожакого / Э. Г. Джилкибаев. – Алма-Ата : Казахстан, 1967. – 187 с.
90. Диба С. Г. Педагогічні умови соціалізації учнівської молоді в скаутських організаціях (вітчизняний і зарубіжний досвід) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / С. Г. Диба. – К., 2005. – 19 с.
91. Директивы и документы по вопросам пионерского движения / В. Г. Яковлев (глав. ред.). – изд. 2-е, доп. – М. : Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1962. – 351 с.
92. Дитрух – пленуми ЦК ЛКСМ // Дитячий рух. – 1927. –

- № 1. – С. 2–3.
93. Дитячі громадські організації : навч.-метод. посібник / Л. М. Мазуренко та ін. (уклад.). – Х. : Видавнича група «Основа», 2004. – 188 с.
94. Дитячі об'єднання України у вимірах минулого та сучасного : довідник-посібник / Р. М. Охрімчук, Л. В. Шелестова, О. В. Кравченко та ін. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 256 с.
95. Дічек Н. П. Герменевтика і діалогізм як засади оновлення методологічної бази історико-педагогічних досліджень / Н. П. Дічек // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Ялта : РВВ РВНЗ КГУ, 2006. – Вип. 10. Ч.1. – С. 164–171.
96. Дмитренко С. М. Громацько-просвітницька діяльність української інтелігенції в Лівобережні Україні другої половини ХІХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / С. М. Дмитренко. – Вінниця, 2000. – 21 с.
97. До чергових завдань Комдитруху : резолюції та постанови ІІІ Всеукраїнської наради по Комдитруху / Затверджені Бюром ЦК ЛКСМУ 27 листопада 1925 г. – Харків : Вид-во «Юний Ленінець», 1925. – 93 с.
98. Документы и материалы по работе Всесоюзной пионерской организации имени В. И. Ленина. – М. : Молодая гвардия, 1958. – 32 с.
99. Донцов Д. Юнацтво і пласт / Д. Донцов. – Львів : [Б. в.], 1928. – 15 с.
100. Донченко Л. І. Підготовка соціально-педагогічних кадрів у вітчизняній теорії та практиці (20–30-ті роки ХХ століття) : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Донченко Любов Іванівна. – Х., 2006. – 252 с.
101. Друг большой заботливый : переписка Н. К. Крупской с пионерами 1924–1939 / перероб. и подгот.: А. Л. Валевская и др. – М. : Мол. гвардия, 1987. – 252 с.
102. Друзі дітей : нариси. – К. : Молодь, 1972. – 126 с.

103. Дяченко Н. В. Подготовка научных кадров детского движения в Украине (20–30-е годы XX века) / Н. В. Дяченко // Естественно-гуманитарные исследования : Международный журнал. – Краснодар : Академия знаний, 2014. – № 2(4) 2014. – С. 77–84.
104. Дяченко Н. В. Самоосвіта як форма підготовки організаторів дитячого руху в Україні (20–30-ті роки XX століття) / Н. В. Дяченко // Актуальні проблеми сучасних історико-педагогічних досліджень шкільної освіти: збірник тез і анотованих матеріалів XIV Всеукраїнської історико-педагогічної науково-практичної конференції. – К. : Інститут педагогіки НАПН України, 2014. – С. 21–22.
105. Дяченко Н. В. Школи з підготовки піонерських кадрів в Україні (20–30-ті роки XX століття) / Н. В. Дяченко // Вісник Черкаського університету : серія Педагогічні науки. – Черкаси : Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2014. – № 28 (321). – С. 65–69
106. Жабо Т. В. Студент-практикант в оздоровчому таборі : навч. посібник / Т. В. Жабо, А. М. Кузнецов. – Кіровоград : Код, 2006. – 156 с.
107. Жажко М. В. Моя работа с активом. Из опыта работы старшей вожатой / М. В. Жажко. – М. : Мол. гвардия, 1957. – 112 с.
108. Жданович Ю. М. Організаційно-педагогічні засади виховного процесу у скаутській організації Пласт : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Ю. М. Жданович. – К., 2004. – 20 с.
109. Жуков И. Н. Детское движение и трудовая школа / И. Н. Жуков // Трудовая школа в свете истории и современности. Сборник статей под ред. проф. М. М. Рубинштейна. Изд.второе испр. и доп. – Л. : «Сеятель», 1925. – С. 230–244.
110. З історії виникнення і розвитку перших дитячих організацій на Поділлі (1922–1925 рр.) (До 40-річчя піонерської організації ім. В. І. Леніна) // Науково-інформ. бюлетень архівного управління УРСР. – 1962. – № 3. – С. 70–76.

111. Задериголова М. І. Методика ув'язки роботи ЮП з роботою установ соцвиху (методичний лист рекомендований А.П.В. Дніпропетровського ОКР. Парткому до вжитку для вчителів соцвиху, ватажків загонів ЮП, осередків КСМ та профорганізацій) / М. І. Задериголова. – Дніпропетровськ : видання Дніпропетровської досвідно-педагогічної станції, 1930. – 79 с.
112. Зайченко А. Дитячий рух в Україні сьогодні [тент]: взаємодія дитячих об'єднань із засадами позашкільної освіти / А. Зайченко, О. Кравченко // Шкільний світ. – 2009. – Січень (№ 2). – С. 1–4.
113. Заочні курси піонервожатих при журналі «Піонервожатий» : стінна газета в школі в піонерському загоні / укл. П. Белінський. – К. : Вид-во ЦК КП(б)У «Комуніст», 1935. – 30 с.
114. Заочні курси піонервожатих при журналі «Піонервожатий»: інструкція і порядок проведення заключної сесії курсантів ЗКП набору 1934 р. / укл. Є. Червіна, 1934. – 68 с.
115. Заочные курсы вожатых : положение и учебный план. – М. : Мол. гвардия, 1934. – 8 с.
116. За изучение опыта, за теорию пионердвижения. – М., 1930. – 71 с.
117. Звіт за роботу Українського Науково-Дослідного інституту Педагогіки на 1929–30 академічний рік // За Марксо-Ленінську педагогіку орган Українського науково-дослідного інституту педагогіки. – 1931. – Вип. 1–2(22–23). – С. 193.
118. Земская И. М. Твой отряд / И. М. Земская. – М. : Мол. гвардия, 1988. – 96 с.
119. Золотухин В. Работать весело интересно, удовлетворяют запросы детей : доклад об итогах пленума ЦБДКО на Моск. обл. совещании пионер-работников / В. Золотухин. – М. : МОНО, тип. «Мособлполиграф» [в Сапожке], 1932. – 29 с.
120. Зори советской пионерии. Очерки по истории пионерской организации. (1917–1941) : [сборник]. – М. : Просвещение, 1972. – 271 с.

121. Зорин В. Итоги детского коммунистического движения в СССР / В. Зорин. – М. : Молодая гвардия, 1926. – 63 с.
122. Зорин В. К итогам центральных курсов / В. Зорин // Вожатый. – 1925. – № 7–8. – С. 8.
123. Зорин В. О подготовки и самоподготовке работников деткомдвижения / В. Зорин // Вожатый. – 1924. – № 8. – С. 24.
124. Зорин В. Центральные курсы по подготовке областных и губернских работников комдетдвижения в СССР / В. Зорин // Вожатый. – 1925. – № 1 – С. 27–28.
125. Зыкова К. С. Становление и развитие системы подготовки пионерских вожатых (1922–1941 гг.): на материалах РСФСР : дис. ... кандидата пед. наук / К. С. Зыкова – Томск, 1974. – 259 с.
126. Иванова Л. П. Пионерский вожатый в школе : в помощь учителю / Л. П. Иванова. – М. : Просвещение, 1981. – 127 с.
127. Из истории становления и развития детского коммунистического движения в СССР : сб. науч. тр. / Высшая комс. школа при ЦК ВЛКСМ, Науч.-исслед. центр, Отдел истории ВЛКСМ и Всес. пион. организации им. В. И. Ленина. – М. : ВКШ при ЦК ВЛКСМ, 1985. – 166 с.
128. Из цеха пришел вожатый : очерки. – М. : Молодая гвардия, 1962. – 64 с.
129. Имя твое – вожатый! : сборник. – М. : Молодая гвардия, 1973. – 205 с.
130. Интернациональное значение деятельности пионерских организаций ГДР и СССР : учеб. пособие / Дау Р., Ифферт В., Клеменс Д. и др. ; [пер. с нем.]. – М. : Мол. гвардия, 1989. – 99 с.
131. История международного молодежного и детского движения : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Педагогика» и № 2108 «История и педагогика» / В. П. Мошняги, Т. Ф. Таирова. – М. : Просвещение, 1983. – 223 с.
132. Иванова Л. А. Педагогічне проектування процесу професійної підготовки педагогів-організаторів у МДЦ «Артек» / Л. А. Иванова. – Київ, 2005. – 230 с.

133. Іващенко О. М. Завжди готові. До 50-річчя Всесоюзної піонерської організації імені В.І. Леніна : [методичні рекомендації на допомогу лектору] / О.М. Іващенко. – Житомир : ЖОО Товариства «Знання», 1972. – 41 с.
134. Інструктивно-методичні матеріали з питань організації відпочинку та оздоровлення дітей / О. Піщейко (упоряд.); О. Ефіменко (заг. ред.) ; Федерація професійних спілок України, Асоціація працівників дитячих оздоровчих закладів. – К. [Б. в.], 2003. – 136 с.
135. К первому пионерскому слету. «Наркомпрос» Тифмс – 1929. – 55 с.
136. Каждый пионер, руководитель должен знать и выполнять решение пленума ЦБ. – Котлас : «За социалистический Север», 1933. – 14 с.
137. Казанская Г. С. Учитель и пионерский отряд / Г. С. Казанская. – М. : Просвещение, 1976. – 176 с.
138. Кайданов. О районных советах вожатых звеньев / Кайданов // Вожатый. – 1924. – № 2. – С. 20.
139. Как построена организация юных пионеров / вступ. ст. А. Волкова. – М. : Мол. гвардия., 1925. – 78 с.
140. Киндратюк Б. Д. Формирование мотивов профессионально-педагогического самосовершенствования старших пионерских вожатых : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика» / Б. Д. Киндратюк. – К., 1990. – 24 с.
141. Кириченко Л. М. Організація педагогічної практики у літніх дитячих оздоровчих таборах : метод. рек. для викл. і студ. / Л. М. Кириченко, Н. П. Онищенко, Ю. Г. Підборський ; Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди, кафедра педагогіки. – К. : Знання України, 2004. – 60 с.
142. Кільколіх С. 10 років Комдитруху в СРСР : доповідь на ювілейному пленумі ЦБ КДР ЦК ЛКСМУ 12 травня 1932 року / С. Кільколіх ; Укр. наук. дослідний ін-т. – Х., О. : Молодий більшовик., 1932. – 60 с.
143. Кільколіх С. Дитрух в педагогічних журналах / С. Кільколіх // Дитячий рух. – 1925. – № 3. – С. 18–22.
144. Кільколіх С. Сільський колектив Ю. Л. / С. Кільколіх

- // Радянська освіта. – 1925. – грудень (Ч. 2). – С. 55.
145. Кіріченко Г. Райнаради сільватажків чи райсемінари? / Г. Кіріченко // Дитячий рух. – 1927. – № 5–6. – С. 41–42.
146. Книга вожатого / сост.: А. Деркач, Г. Чубарова, Л. Яшунина. – М. : Мол. гвардия, 1982. – 272 с.
147. Книга вожатого : [навч. посібник для піонерських вожатих / А. Бруднов, А. Будов, Ю. Бураков та ін. ; упор.: А. Деркач та ін.]. – К. : Молодь, 1986. – 248 с.
148. Коба Ф. Шість місяців мені здалися роками / Ф. Коба // Дитячий рух. – 1928. – № 12. – С. 39.
149. Коваль М. Подготовка вожатых и педагогов к работе с детьми в летнем лагере / Коваль М. // Народное образование. – 2001. – № 3. – С. 74–82.
150. Козлов Э. П. Практикум по пионерской работе : сборник задач и упражнений для учащ. пед. училищ / Э. П. Козлов ; под. ред. канд. пед. наук. В. С. Хинчина. – М. : Просвещение, 1969. – 239 с.
151. Козлов Э. П. Теория и методика пионерской работы в отряде : учеб. пособие к спецкурсу / Э. П. Козлов. – Ростов Н/Д : Рост. ГПИ, 1979. – 131 с.
152. Козлов. Курсы по детдвижению на Южном Урале / Козлов // Вожатый. – 1925. – № 3–4. – С. 27.
153. Колесникова И. А. О профессиональной подготовке воспитателя / И. А. Колесникова // Повышение квалификации и переподготовки педагогов как воспитателей: проблемы и решения : материалы Всероссийской научно-практической конференции 12 – 14 мая 2004 года / под ред. Н. Л. Селивановой, Е. И. Соколовой. – Пермь : ПОИПКРО, 2004. – кн. 1. – С. 9–21.
154. Коляда Н. М. Підготовка педагогів-організаторів дитячого руху: від минулого до сучасності / Н. М. Коляда // Актуальні проблеми підготовки фахівців у галузі соціально-педагогічної діяльності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 5–7 листопада 2009 року / за ред. А. І. Конончук. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. І. Гоголя, 2009. – С. 90–93
155. Коляда Н. М. Розвиток дитячого руху в Україні (початок ХХ ст. – середина 30-х років ХХ ст.) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 : 13.00.05 / Коляда Наталія

- Миколаївна. – Луганськ, 2013. – 440 с.
156. Коляда Н. М. Розвиток дитячого руху в Україні (початок ХХ ст. – середина 30-х років ХХ ст.) : монографія / Н. М. Коляда. – Умань : ПП Жовтий, 2012. – 407 с.
 157. Комдитрух Дніпропетровщини на переломі. (Іскорки досвіду). / Дніпропетровськ, 1928. – 60 с.
 158. Коридалина Е. Г. Записки вожатой / Е. Г. Коридалина. – М. : Мол. гвардия, 1961. – 111 с.
 159. Коровенко А. Основная литература по теории детского коммунистического движения / А. Коровенко. – М. : Молодая Гвардия, 1928. – 183 с.
 160. Коровенко А. Первые шаги по самообразованию вожатого / А. Коровенко. – М. – Л. : Молодая гвардия, 1928. – 89 с.
 161. Коровенко А. Г. Пользуйтесь книгой : библиогр. указатель к книге «К работе поновому» / А. Г. Коровенко. – М. – Л. : Мол. гвардия, 1929. – 108 с.
 162. Королёв Ф. Что должен знать вожатый пионеротряда / Ф. Королёв, И. Фильцер ; переробот. и доп. изд. – М. – Л. : Молодая гвардия, 1930. – 269 с.
 163. Королёв Ф. Ф. Детское коммунистическое движение. Его сущность и задачи / Ф. Ф. Королёв. – М. – Л. : Молодая Гвардия, 7-я тип. Мосполиграфа Искра революции в МСК, 1930. – 48 с.
 164. Корпач Н. І. Формування громадянської позиції підлітків у молодіжних організаціях : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Н. І. Корпач. – Тернопіль, 2008. – 20 с.
 165. Кочубей Т. Д. Розвиток української педагогічної думки другої половини XVII - XVIII століття крізь призму вітчизняних досліджень : автореф. дис ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Тетяна Дмитрівна Кочубей . – Луганськ, 2013 . – 44 с.
 166. Краткосрочный семинарий // Вожатый. – 1926. – № 5. – С. 48.
 167. Кружок самообразования вожатых // Вожатый. – 1927. – № 18. – С. 21.

168. Крупская Н. Детское коммунистическое движение / Н. Крупская. – Х. : Пролетарий, 1925. – 61 с.
169. Крупская Н. К. О вожатом и его работе с пионерами / Н. К. Крупская. – М. : Молодая гвардия, 1973. – 224 с.
170. Крупская Н. К. О вожатом и его работе с пионерами / Н. К. Крупская ; вступ. статья Н. Монахова. – 4-е изд. – М. : Мол. гвардия, 1981. – 191 с.
171. Крупская Н. К. О детском движении : сборник статей / Н. К. Крупская. – М. – Л. : Молодая гвардия, тип. «Дер. Эмес» в Мск., 1926. – 103 с.
172. Крупская Н. К. Переписка с пионерами. 1932–1934 гг. / Н. К. Крупская. – 2-е, доп. изд. – Л. : ЛОИЗ, 1934. – 56 с.
173. Крупская Н. К. О самообразовании / Н. К. Крупская. – М. : Молодая гвардия, 160. – 178 с.
174. Круткина К. Клуб «Вечно молодых» / К. Круткина // Вожатый. – 1968. – № 10. – С. 35.
175. Кудинов В. А. Общественные движения и организации детей и молодежи в России в XX в. : дис. ...д-ра ист. наук : 07.00.01 / Кудинов Владимир Андреевич – С.-Пб, 1994. – 366 с.
176. Кудинов В. А. К историографии проблемы партийного руководства подготовкой кадров пионерских работников (1922–1932 гг.) / В. А. Кудинов // Великий Октябрь и молодежь. – Л. : [Б. и.], 1978. – С. 115–121.
177. Кузь В. Г. Педагогические основы воспитательного процесса в комплексе «Школа- детский сад» : дис... д-ра пед. наук в форме науч. доклада: 13.00.01 / Кузь Владимир Григорьевич : НИИ педагогики Украины. – К., 1992. – 54 с.
178. Кузьмина Н. В. Очерки психологи труда учителя: психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности / Н. В. Кузьмина. – Л : Изд. ЛГУ, 1967. – 183 с.
179. Кузьмина Н. В. Профессионализм педагогической деятельности / Н. В. Кузьмина, А. А. Реан. – СПб : Рыбинск, 1993. – 54 с.
180. Куліченко В. Міжнародний зліт пролетарських дітей / В. Куліченко, В. Лір. – Харків : Держ. вид-во України, 1930. – 70 с.

181. Курганів О. Деякі зауваження до керівництва організаціями юних піонерів / О. Курганів // Дитячий рух. – 1927. – № 3. – С. 2.
182. Курсы закрылись // Вожатый. – 1925. – № 5–6. – С. 38.
183. Курсы по переподготовке учителей // Вожатый. – 1924. – № 3. – С. 24.
184. Лагерь в Артеке : сборник / состав. Ф. Шишмарев, М. Зак ; вступ. статья З. П. Соловьева. – М. : [Б. и.], 1927. – 62 с.
185. Лебединский В. В. Детское демократическое движение. Современный скаутизм : учеб. пособие / под. ред. В. В. Лебединского. – М. : ВКШ, 1979. – 87 с.
186. Лебединский В. В. О руководстве комсомола пионерской организацией : сб. науч. тр. / В. В. Лебединский. – М. : [Б. и.], 1984. – 89 с.
187. Лебединский В. В. Пионерская организация: вопросы теории и практики : учеб. пособие / В. В. Лебединский. – М. : ВКШ, 1975. – 231 с.
188. Лебединский В. В. Теория и методика пионерской работы : учеб. пособие для учащ. пед. училищ по спец. № 2001 «Преподавание в начальных классах общеобразовательной школы» / под. ред. В. В. Лебединского. – М. : Просвещение, 1979. – 270 с.
189. Лебединский В. В. Теорія і методика піонерської роботи : навч. посібник для учнів пед. училищ спец. № 2001 «Викладання в початкових класах загальноосвітньої школи» / за ред. В. В. Лебединського. – К. : Вища школа, 1982. – 240 с.
190. Лебединский В. В. Пионерская организация в период восстановления народного хозяйства и дальнейшего развития социалистического общества в 1946–1958 годах. 13 и 14 лекций спецкурса «История Всесоюз. пионерской организации им. В. И. Ленина» / В. В. Лебединский. – М., 1973. – 167 с.
191. Липович З. А. В помощь вожатому : [санитарно-гигиенин. очерки] / З. А. Липович. – М. – Л. : Госуд. медиц. изд-во. тип. ГУМЗ [в Мск], 1929. – 48 с.
192. Лир В. Газета и журнал юных ленинцев / В. Лир //

- Просвещение Донбаса. – 1925. – № 4–5. – С. 43–52.
193. Литвак Р. А. Основные тенденции развития современных детских общественных объединений / Р.А. Литвак // Мир наук, культуры, образования. – 2012. – № 6(307). – С. 191–193.
194. Литвинов С. Український науково-дослідний інститут комдитруху / С. Литвинов // Дитячий рух. – 1930. – № 5. – С. 38.
195. Литвинов С. А. Піонеррух – на наукову основу / С. А. Литвинов // Піонерія України. 1917–1941 рр. : збірник / уклад. І. С. Вавілов. – К. : Молодь, 1979. – С. 250–254.
196. Лір В. Наша всесвітня рать / В. Лір ; пер. з 2-го доп. рос. вид. – Х. : Юний Ленінець, 1925. – 28 с.
197. Лісовець О. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України (теорія і практика діяльності дитячих та молодіжних організацій) : навч.-метод. комплекс / О. В. Лісовець ; Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя., 2005. – 58 с.
198. Лісовець О. В. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з громадськими дитячими та молодіжними організаціями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / О. В. Лісовець. – К., 2008. – 22 с.
199. Ліхтарів М. Комуністичний рух серед дітей нацменшостей на Україні / М. Ліхтарів // Дитячий рух. – 1925. – січень. – № 3. – С. 33–34.
200. Ліхтеров М. Випуск керовників КДР серед нацменшостей / М. Ліхтеров // Дитячий рух. – 1926. – № 4. – С. 40.
201. Ліхтеров М. Про систему підготовки керівників КДР / М. Ліхтеров // Дитячий рух. – 1928. – № 1. – С. 4–6.
202. Луцький Я. З історії туристично-краєзнавчої роботи в «Пласті» (1911–1930 рр.) / Я. Луцький. – Івано-Франківськ : Лілея – НВ, 1998. – 60 с.
203. Лянге Ф. Детское движение в Германии / Ф. Лянге. – Х. : Издание Всеукраинского общества содействия Юному Спртаку, 1924. – 52 с.

204. Львов К. Самоорганизация школьников : справочник для учителя, вожатого и школьника-активиста по самоуправлению, пионерской и клубной работе в школе / К. Львов, В. Сироткин. – М. : Работник просвещения, 1926. – 156 с.
205. Магльований. Оплачувати ватажків / Магльований // Дитячий рух. – 1928. – № 12. – С. 39.
206. Мазієнко Н. С. Товариші й помічники : нотатки старш. вожатої [сіл восьмирічної школи про роботу з піонерами третьої ступені] / Н. С. Мазієнко ; літ. запис А. Безбородової]. – К. : Молодь, 1961. – 98 с.
207. Мальцева Э. А. Педагогика детского движения / Э. А. Мальцева, Н. М. Костина. – Ижевск : Издательский дом «Удмуртский университет», 2000. – 516 с.
208. Маркевич Г. О работе наших семинарий / Г. Маркевич // Вожатый. – 1925. – № 19–20. – С. 57–58.
209. Матеріали до осінніх з'їздів ватажків сільзагонів ЮП Харківщини. – Х. : ДВУ, 1927. – 32 с.
210. Методика воспитательной работы с пионерами и октябрятами : для студ. пед. ин-тов по спец. № 2108 «История педагогики» / Э. В. Паничева, К. Д. Радина, Г. П. Чубарова и др. ; под. ред. В. В. Лебединского, Т. М. Мальковского. – М. : Просвещение, 1984. – 160 с.
211. Методические советы отрядному вожатому юных пионеров / под общ. ред. канд. пед. наук. Т. Е. Конниковой. – Л. : Лениздат, 1961. – 36 с.
212. Мирова пионерия : Первая международная пионерская конференция (август, 1929 года), [с 4 илл.]. – М. – Л. : Молодая гвардия, 7-я тип «Искра революции», Мосполиграф, 1929. – 99 с.
213. Миронів М. Про місце зовнішніх атрибутів у праці дитячих комуністичних організацій / М. Миронів // Радянська освіта. – 1925. – № 8–9. – С. 16–23.
214. Миронов Н. Хрестоматия по детскому движению / Н. Миронов. – [Б. г.] : Пролетарий. Юношеский сектор, 1925. – 254 с.
215. Міронов М. З історії дитячого руху : [підруч. для робітників комдит. руху] / Міронов М. ; пер. С. Карабай. –

- 3-те доп. вид. – Х. : Держ. вид-во України, 1926. – 48 с.
216. Мобілізація 10.000. Матеріали до перегляду складу вожатих та мобілізації активних комсомольців на піонерську роботу. – Харків, [Центр. бюро в справах комдитруху]. – 1929. – 46 с.
217. Муравейник (Из истории дет. коммунист. клуба 1919–1923 гг.): статьи, воспоминание, документы. – [2-е доп. изд.]. – Пермь : Кн. изд., 1969. – 36 с.
218. На допомогу вожатому піонерзагону : робоча книжка для двохтижневих курсів комсомольців, що мобілізовані на піонерроботу. – Харків : Всеуц. заочний ін-т нар. освіти, 1930. – 31 с.
219. На допомогу піонервожатому / ЦК ЛКСМУ. – Київ : Молодий Більшовик, 1939. – 82 с.
220. На допомогу піонервожатому : [збірка мат-лів]. – К. : Мол. більшовик. 6 респ. полігр. ф-ка ім. К. Маркса в Одесі, 1939. – 56 с.
221. На допомогу піонервожатому : збірка матеріалів з питань роботи хат. Дітей колгоспників влітку / упоряд. Дубіна І. – Харків : Х. Обком ЛКСМУ, Відділ піонерів, Обл. будинок вожатого), 1936. – 68 с.
222. На подъеме : материалы Всесоюзной партийно-комсомольской конференции по деткомдвижению (16–20 ноября 1930 г.). – М. : Молодая гвардия, 1931. – 198 с.
223. Наш досвід: оповідання вожатих. – К. : Молодь, 1956. – 179 с.
224. Наші вожаті. Дніпропетровськ : «Бішовицька зміна», 1937. – 32 с.
225. Никитина Н. Н. Основы профессионально-педагогической деятельности учителя : учебное пособие / Н. Н. Никитина, О. М. Железнякова, М. А. Петухов. – М. : Мастерство, 2002. – 288 с.
226. Николаев В. И. Возникновение и становление детского коммунистического движения в СССР. Октябрь 1927–1924 гг. : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики» / В. И. Николаев. – М., 1975. – 21 с.
227. Нормативно-правова база діяльності громадських

- молодіжних організацій / В. Л. Рябіна (голова ред. кол.) ; Український національний комітет молодіжних організацій. – К. : Четверта Хвиля, 2001. – 388 с.
228. О городских школах старших пионервожатых : сборник. мат.-лов ЦК ВЛКСМ. – М. : Мол. гвардия, 1945. – 69 с.
229. О пионерской организации. – М. : «Педагогика», 1972. – 176 с.
230. О совершенствовании подготовки и повышения квалификации комсомольских и пионерских кадров : сб. науч. тр. / [под ред. В. В. Лебединского] ; Высш. комс. шк. при ЦК ВЛКСМ, каф. педагогики и пионер. работы. – М. : ВКШ, 1988. – 89 с.
231. Окаринський В. М. Український скаутський рух (1911–1944 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / В. М. Окаринський. – К., 2001. – 19 с.
232. Округова нарада робітників комдитруху Білоцерківщини // Дитячий рух. – 1925. – січень. – С. 35.
233. Опорные школы и самообразование вожатых // Вожатый. – 1927. – № 2. – С. 46.
234. Организаторы, вожаки, воспитатели : сборник / сост.: Н. С. Клеянкин. – Саранск : Морд. кн. изд-во, 1977. – 274 с.
235. Основные вопросы коммунистического детского движения : сборник материалов I-го Всеукраинского совещания работников детского движения 24–29 февраля 1924. – Николаев : Червоний шлях, 1924. – 110 с.
236. Останіна Н. С. Проблеми організації клубної роботи з учнівською молоддю в педагогічній теорії й практиці України (1917–1931 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Н. С. Останіна. – К., 2004. – 22 с.
237. От съезда к съезду. – М. : Просвещение, 1978. – 146 с.
238. Отрядному вожатому / [Г. Абросимова, Г. Елигумашвили, Б. Ермолаева и др.] – 2-е изд., доп. – М. : Мол. гвардия, 1987. – 158 с.
239. Охрімчук Р. Життєвий простір дитячих обіднань

- України / Р. Охрімчук // Шкільний світ. – 2003. – № 34. – С. 7.
240. Охрімчук Р. М. Концепція дитячого руху в Україні / Л. Сніцар, Л. Шелестова, О. Кравченко, А. Зайченко // Шкільний світ. – 2006. – № 48. – С. 11–17.
241. Охрінчук Р. Дитячі громадські об'єднання – стратегічно значущий ресурс держави / Р. Охрінчук // Світ виховання. – 2006. – № 6. – С. 9–12.
242. Пам'ятка-довідник делегата першого Всеукраїнського зльоту юних піонерів імені Леніна (9–15 серпня 1929 року). – Харків, 1929. – 12 с.
243. Памятка для старших отрядных вожатых и пионеров. – Сталинабад : Тадж. Комс. сектор, 1938. – 32 с.
244. Панов А. М. Педагогическое основы деятельности отрядных пионерских вожатых в современных условиях : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика» / А. М. Панов. – М., 1987. – 24 с.
245. Пантюхов О. И. В гостях у бойскаутов / О. И. Пантюхов. – СПб, 1912. – 63 с.
246. Партия, комсомол и пионерское движение : сборник необходимых вожатому пионеротряда важнейших решений ВКП(б) ВЛКСМ, проф. союзов и ОНО о деском. ком. движения / сост.: А. А. Смирнов. – М. – Л. : Молодая гвардия школа ФЗУ «Мосполиграф», 1930. – 112 с.
247. Партия, комсомол и юные пионеры : материалы IX Всесоюз. курсов по подготовке работников деткомдвижен. СССР / под. ред. Центрального бюро Юных Пионеров при ЦКРЛКСМ ; стенограммы докладов и лекций: Н. Бухарина, Е. Теремякиной, В. Резника и др. – М., 1925. – 56 с.
248. Педагогический коллектив и пионерская дружина : кн. для учителя / под. ред. Г. М. Иващенко, Л. Г. Ивановой. – М. : Просвещение, 1987. – 206 с.
249. Педагогічна наука на сторінках журналу «Советская педагогика» (1937–1991) : Бібліографічний покажчик / Уклад. проф. Н.С. Побірченко. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – С. 8.

250. Педан Н. Підготовка організаторів дитячого руху в Україні (20–30-ті роки ХХ століття) / Наталія Педан // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші]. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – Вип. 34. – С. 242–247.
251. Педан Н. Семінар як форма підготовки організаторів дитячого руху в Україні (кінець 20-х років ХХ століття) / Наталія Педан // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Вип. 43. – С. 307–313.
252. Педан Н. Становлення та розвиток системи підготовки організаторів дитячого руху в Україні (20-30-ті роки ХХ століття) / Наталія Педан // Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Вип. 6, Ч 1. – С. 340–347.
253. Педан Н. В. Підготовка організаторів дитячого руху в Україні (з досвіду діяльності курсів 20–30-х років ХХ століття) / Н. В. Педан // Теорія та методика навчання та виховання : збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди / за заг. редакцією член-кор. НАПН України А. В. Троцько. – Харків : ХНПУ, 2011. – Вип. 29. – С. 118–128.
254. Педан Н. В. Роль організатора дитячого руху у соціалізації вихованців інтернатних закладів / Н. В. Педан // Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2011. – Т. XIII, Част. 1. – С. 328–335.
255. Педан Н. В. Форми підготовки організаторів дитячого руху в Україні (20–30-ті роки ХХ століття) / Н. В. Педан // Роль едукативного середовища в підготовці вчителя

- початкової школи : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 7–8 жовтня 2010 року. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – С. 136–138.
256. Перший зліт більшовиченят. – Дніпропетровськ : [Окром ЛКСМУ], 1929. – 64 с.
257. Петренко О. Б До проблеми класифікації джерельної бази історико-педагогічного дослідження / Петренко О. Б // Педагогічний дискурс : зб. наук. Праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2013. – Вип. 15. – С.536–542.
258. Петренко О. Б. Специфіка гендерної соціалізації школярів у дитячих громадських організаціях у 20-30-ті рр. ХХ ст. / Петренко О. Б // Історико-педагогічний альманах.– 2011.– №2.– С.103–107.
259. Петришен О. Г. Соціально-історичні та педагогічні чинники розвитку теорії і практики колективу у 20–30-х роках ХХ століття / О. Г. Петришен // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2008. – № 3. – С. 58–64.
260. Петров Л. Дамо комдитрухові кадри факультет КДР при Харківськiм ІНО / Л. Петров // Дитячий рух. – 1932. – № 6 – С. 40–41.
261. Пионерия и скаутизм: от конфронтации к сотрудничеству : [сб. материалов / сост. Э. А. Гурин]. – К. : Молодь, 1991. – 48 с.
262. Пионерский сбор в отряде : метод. рекомендации для старших пионервожатых, классных руководителей / Ленинград. Дворец пионеров им. А. А. Жданова. – Л. : [Б. и.], 1984. – 22 с.
263. Пілецький М. Наші рай семінари / М. Пілецький // Дитячий рух. – 1926. – № 4. – С. 43.
264. Піонерія України. 1917–1941. Документи, спогади, фотографії : збірник / редкол.: Врублевська В. Б. (голова) ; упоряд.: Вавілов Г. С. – К. : Молодь, 1979. – 320 с.
265. Піонерія України. 1941–1982. Документи, спогади, статті, фотографії : збірник / упоряд. Б. М. Нудліні. – К. : Молодь, 1983. – 384 с.
266. План науково-дослідної роботи Українського Науково-Дослідного інституту Педагогіки на 1929–30 академічний

- рік // За Марксо-Ленінську педагогіку орган Українського науково-дослідного інституту педагогіки. – 1932. – Ч. 1–2(28–29). – С. 111–120.
267. Побірченко Н. С. Педагогічна і просвітницька діяльність українських Громад у контексті суспільного руху Наддніпрянської України (друга половина ХІХ – початок ХХ століття) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Побірченко Наталія Семенівна. – К., 2001. – 475 с.
268. Подготовка и самоподготовка руководителей отрядов // Вожатый. – 1924. – № 6. – С. 20–21.
269. Попов К. Путівка в друге десятиріччя : піонерам про постанову ЦК ВКП (б) від 21 квітня 1932 р. / К. Попов. – Харків – Одеса : ДВОУ, Молодий більшовик, 1933. – 32 с.
270. Поради вожатим. – К. : Мол. більшовик. Друк «Чорномор. комуна» в Одесі, 1938. – 18 с.
271. Порадник до перепідготовки робітників освіти / за ред. Є. А. Равич-Щерби. – Х. : Червоний шлях, 1924. – 134 с.
272. Постанова ІІ пленуму ЦК ВЛКСМ про виконання рішення Х з'їзду ВЛКСМ по покращенню роботи серед піонерів. – Київ : Відділ піонерів Молотовського РК ЛКСМУ, 1936. – 17 с.
273. Постанови Грудного пленуму ЦБ ДКО ЦК ВЛКСМ. – Київ : К. ОБ ДКО ОК ЛКСМУ «Київський піонер», 1933. – 16 с.
274. Про дитячий комуністичний рух: останні постанови парт. та комсомольських організацій. – Х. : Держлітвидав. України, 1928. – 174 с.
275. Про заочні курси піонервожатих // Дитячий рух. – 1933. – № 15. – С. 47.
276. Програма губернских деревенских пионер-курсов по подготовке вожатых деревенских отрядов // Вожатый. – 1925. – № 5–6. – С. 17.
277. Програма місячних курсов вожатых пионеротрядов. – Новосибирск : тип. № 1 ЗСКИК, 1935. – 24 с.
278. Програма областных и окружных курсов пионерработников. – М. : Отд. кадров. Центр дома деткомдвижение. ЦБ ДКО-ЦК ВЛКСМ. Тип ВЦИК, 1930. – 88 с.

279. Програма областних курсов по подготовке старших пионервожатых. – Смоленск : Запобком ВЛКСМ. тип. Облика, 1935. – 34 с.
280. Програма районних и уездных семинарий вожатых отрядов ЮП и групп октябрят. Проработка материалов системы содержания пионерской работы на основе решений пленума ЦБ ЮП. М. ЦБЮП ЦК ВЛКСМ., тип ЦК ВКП(б), 1928. – 79 с.
281. Работа пионерской организации шимени В. И. Ленина : сборник документов для пед. училищ. с отделениями старие пионерских вожатых. – М. : Учпед., центр. тип им. Ворошилова, 1950. – 68с.
282. Радоминська Ц. Про керівничі кадри піонерського руху / Ц. Радоминська // Дитячий рух. – 1928. – № 10. – С. 3.
283. Регина К. Вместе с отцами (письма зарубежных пионеров) / К. Регина, Б. Белла ; под ред. Международного детбюро ИК КИМА. – М. : Молодая гвардия, 1928. – 58 с.
284. Ремер Т. Заочні курси піонервожатих при журналі «Піонервожатий». Оздоровча робота серед дітей / склав. Т. Ремер ; [відповід. ред. Г. Фурман]. – Київ : Вид-во ЦК КП(б)У «Комуніст» (Центр ком. ЛКСМУ. Народ. ком. освіти УСРР, 1935. – 46 с.
285. Рижикова Р. Я. Організація роботи старшого піонерського вожатого в школі / Р. Я. Рижикова. – К. : Рад. школа, 1956. – 79 с. . – 87 с.
286. Рішення партії і уряду про школу та піонерорганізацію. – К. : Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодий більшовик», 1938
287. Робота соціального педагога з дитячими та молодіжними організаціями : словник-довідник / уклад. О. Д. Балдинюк. – К. : Науковий світ, 2007. – 95 с.
288. Рожков М. Детскому движению – новые подходы / М. Рожков, А. Волохов // Воспитание школьников. – 1997. – № 1. – С. 21–25.
289. Розенберг А. Я. Підготовка студентів до роботи з піонерським заганом / А. Я. Розенберг. – К. : Вища школа. Голов. вид-во, 1983. – 62 с.
290. Романова Л. И. Учитель – вожатый – октябренок : пособие для учителей нач. кл. / Л. И. Романова. – М. :

- Просвещение, 1981. – 95 с.
291. Рубинський Хв. Питання дитруху на VI Всеукраїнському з'їзді ЛКСМУ / Хв. Рубинський // Дитячий рух. – 1926. – лютий. – № 4, Ч. 4. – С. 6–7.
292. Руденко І. В. Введение в педагогику детского движения : учеб. пособие / И. В. Руденко. – М. : Педагогическое общество России, 2004. – 127 с.
293. Руденко І. В. Подготовка организатора детского движения в России (историко-педагогический анализ) : монография / И. В. Руденко ; под. ред. Л. В. Алиевой. – М. : Пед. общество России, 2008. – 232 с.
294. Руденко І.В. Становление и развитие системы подготовки педагога-организатора детского общественного объединения (10-е годы XX – начало ХХІ века) : автореф. дис. на стиск. ученой степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / И. В. Руденко. – М., 2008. – 45 с.
295. Рядом и чуть впереди : [сборник / сост. А. Панов, Г. Чубарова ; вступ. статья К. Гусевой]. – М. : Молодая гвардия, 1980. – 143 с.
296. Савчук Б. Український пласт 1911–1939 / Б. Савчук. – Івано-Франківськ : «Лілія-НВ», 1996. – 268 с.
297. Саєнко С. Дитячі громадські організації як елемент громадянської освіти / С. Саєнко // Директор школи. – 2005. – № 34. – С. 28–29.
298. Самою Ю. Дитрух – пленуми ЦК ЛКСМ / Ю. Самою // Дитячий рух. – 1927. – № 1. – С. 3–4.
299. Сараєва О. В. Педагогічна преса 20-30-х рр. ХХ ст. як джерело вивчення історії дитячого колективу / О. В. Сараєва // Педагогічний дискурс: [зб. наук. праць / гол. ред. Шоробура І.М.] – Хмельницький: ХГПА, 2013. – Вип.15. – С. 622–625.
300. Сараєва О. В. Теорія дитячого колективу: історична реконструкція // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 64. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2013 – С. 69–74.
301. Світова піонерія : Перша міжнародне піонерська конференція, (серпень 1929 року). – Харків : Держ. вид-во України, 1930. – 115 с.

302. Симонова А. Моя работа с пионерами / А. Симонова. – М. : Молодая гвардия, тип. «Дер Эмес», 1936. – 65 с.
303. Скворцов Н.В. Старшая пионервожатая. Горький, Кн. изд., 1959. – 78 с.
304. Смена комсомола. Документы, воспоминания, материалы по истории Всесоюз. пионерской организации им. Ленина (1917–1962 гг.). – М. : Молодая гвардия, 1964. – 328 с.
305. Смирнов А. Как работать с октябрятами : пособие для вожатых октябрятских групп / А. Смирнов, Г. Генин. – М. – Л. : Молодая гвардия, 1929. – 207 с.
306. Смирнов А. Скаутизм. Теория, практика системы «Скаутинг», история и современное состояние международного скаутского движения / А. Смирнов. – М. : Молодая гвардия, 1932. – 288 с.
307. Совет дружины-организатор пионерской работы в школе / под ред. канд. пед. наук В. Г. Яковлева. – М. : Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1951. – 86 с.
308. Соколова Е. М. Годы пионерские : рассказ старш. пионервожатой Занепреченекской школы Пенов. района о своей работе / Е. М. Соколова ; лит. запись Т. Печерниковой. – М. : Молодая гвардия, 1955. – 148 с.
309. Соколянський І. Дитячий рух – соціальне виховання / І. Соколянський // Радянська освіта. – 1923. – № 1. – С. 15–19.
310. Соловейчик М. И. Записки старого пионерработника / М. И. Соловейчик, Е. О. Машдович ; предисл. А. Волкова, В. Богова. – М. – Л. : Молодая гвардия, тип. изд-ва Молодая гвардия в Мр., 1929. – 76 с.
311. Сорокин В. Юные пионеры. Популярное руководство для вожатых отрядов / В. Сорокин. – Пг. : Прибой, Сектор. «Юный пролетарий», 1924. – 116 с.
312. Социокинетика. Лидерство в детском движении: время и ценности / сост. и ред.: Т. В. Трухачёва, А. Г. Кирпичник. – М. : Ассоциация исследователей детского движения, 2004. – 464 с.
313. Социокинетика. Стратегия и тактика детского

- движения нового века. – М. : Ассоциация исследователей детского движения, 2002. – 512 с.
314. Социокинетика: книга о социальном движении в детской среде : в 2-х ч. / сост. и ред.: Т. В. Трухачёва, А. Г. Кирпичник. – М. : Ассоциация исследователей детского движения, 2002. – Ч. I. – 512 с.
315. Справочник вожатого пионерского отряда / под ред. А. Шамрай. – М. : Молодая гвардия, 1936. – 572 с.
316. Справочник вожатого пионерского отряда. – М. : Молодая гвардия, 1936. – 78 с.
317. Спутник вожатого / сост. А. Волков. – Х. : Пролетарий, 1926. – 399 с.
318. Спутник для отрядного вожатого пионерского лагеря: в помощь пионерскому вожатому. – Куйбышев, 1962. – 42 с.
319. Студенецкий Н. Десять лет мировой пионерии : сборник материалов к проведению X МДН и десятилетию детдвижения в пионеротряде и школе / Н. Студенецкий. – М. – Л. : Молодая гвардия, 1930. – 152 с.
320. Суринова Л. Р. Профессиональное становление старшего пионерского вожатого в самостоятельной педагогической деятельности : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика» / Л. Р. Суринова. – М., 1975. – 25 с.
321. Суринова Л. Р. Профессионально-педагогическая подготовка старших пионерских вожатых : учеб. пособие / Л. Р. Суринова. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1986. – 99 с.
322. Сурова Е. И. В отряд пришел вожатый / Е. И. Сурова. – М. : Молодая гвардия, 1956. – 86 с.
323. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : А.П.Н., 2003. – 68 с.
324. Сухотник В. О самообразовании / В. Сухотник // Вожатый. – 1924. – № 7. – С. 14.
325. Тематика роботи Українського науково-дослідного інституту педагогіки на 1930–31 акад. рік // За Марксо-Ленінську педагогіку орган Українського науково-дослідного інституту педагогіки. – 1931. – Вип. 1–2(22–23).

- С. 184–189.
326. Теория и методика пионерской и комсомольской работы в школе : учеб. пособие для пед. ин-тов по спец. № 2108 «История и педагогика» / В. В. Лебединский, Е. П. Белозерцев, А. К. Брудков и др. ; под. ред. В. В. Лебединского. – 2-е изд. перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1982. – 432 с.
327. Теория и методика пионерской работы : учеб. пособие для учащихся пед. училищ / В. В. Лебединский, А. К. Бруднов, Г. Ф. Гаврильчева и др. ; [под ред. В. В. Лебединского. – 2-е изд. перераб. и доп.]. – М. : Просвещение, 1985. – 240 с.
328. Теорія і методика піонерської роботи : навч. посібник для учнів пед. уч-щ. спец. № 2001 «Викладання в початкових класах загальноосвітньої школи» / А. О. Деркач, А. Г. Зуєв, Г. М. Іващенко та ін. ; за ред. В. В. Лебединського. – К. : Вища школа, 1982. – 240 с.
329. Терский В. Н. Вожатый, ты – педагог / В. Н. Терский ; Литобработка канд. ист. наук О. С. Кель. – М. : Молодая гвардия, 1973. – 56 с.
330. Товариш вожатый : сборник / сост. Г. В. Володина. – М. : Моск рабочий, 1981. – 111 с.
331. Троцько Г. В. Українські дитячі та молодіжні громадські організації : навч. посіб. / Г. В. Троцько, І. М. Трубавіна, Т. М. Хлебникова ; Харківський держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х. : ХДПУ, 1999. – 206 с.
332. Тюєва В. За багатомільйонову піонерію : доповідь голови ЦБ КДР на Першій контрольній пленумі ЦБ КДР / В. Тюєва. – Харків – Одеса : Молодий більшовик, 1931. – 24 с.
333. Указатель диссертаций и истории революционного и юношеского движения, истории ВЛКСМ и Всесоюзной пионерской организации имени В. И. Ленина, партийного руководства коммунистическим воспитанием молодежи / сост. Л. В. Бадя, Л. В. Лебедева. – М. : ВКШ, 1978. – 238 с.
334. У штурм за 2-гу більшовицьку весну : Районова піонерська колгоспна естафета. – Херсон : Наддніпрянська

- правда, 1931. – 20 с.
335. Уманский Л. И. Организаторские способности и их развитие / Л. И. Уманский. – Курск, 1967. – 167 с.
336. Федосеев В. М. «Шагай, звено!»: советы вожатому звена по туризму и краеведению» / В. М. Федосеев. – М. : Огиз. – Молодая гвардия, тип. «Мол. гвардия», 1931. – 127 с.
337. Федяєва В. Л. Теорія та практика виховання дітей у сім'ї в Україні (друга половина ХІХ - початок ХХІ ст.) : автореф. дис ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Валентина Леонідівна Федяєва . – Харків : Б.в., 2011. – 39 с.
338. Фильцер И. Вожатый, его роль и работа в отряде ЮП / И. Фильцер. – М. : Молодая гвардия, 1930. – 32 с.
339. Фин В. Международная пионерия / В. Фин. – М. : Изд-во ЦК МОПР СССР, 1931. – 30 с.
340. Філімонова Т. В. Київське дитяче містечко ім. В.І. Леніна / Т. В. Філімонова // Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (ХХ століття): навч.-метод. посіб. / за ред. О. В. Сухомлинської, В. С. Курила. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – С. 224–249.
341. Фоменко Н. П. Наставник і друг / Н. П. Фоменко. – К. : Молодь, 1959. – 122 с.
342. Фребров В. Підкуємо вожатих / В. Фребров // Дитячий рух. – 1929. – № 8–9. – С. 79.
343. Фришман И. И. Время созидать : методическое пособие для организаторов детского движения / И. И. Фришман. – М. : Дом детских общественных организаций, Институт международных социально-гуманитарных связей, 2007. – 124 с.
344. Фурман Г. Діла і дні піонерів України / Г. Фурман, Л. Кравець, П. Довгалюк. – К. : Молодий більшовик, 1936. – 188 с.
345. Хайт І. Розмови з вчителями за дитячий комуністичний рух / І. Хайт. – Х. : Книгоспілка, 1925. – 155 с.
346. Харченко С. Я. Социально-педагогические основы подготовки учителя к работе с детскими общественными объединениями : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Харченко

- Сергей Яковлевич. – М., 1993. – 335 с.
347. Хойкин М. И. Развитие детского коммунистического движения в СССР до 1941 года (очерки) : дис. ... канд. пед. наук / Хойкин Михаил Иванович. – М., 1946. – 209 с.
348. Цвірова Т. Д. Розвиток позашкільних закладів різних типів в Україні (1920–1941 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Т. Д. Цвірова. – К., 2004. – 20 с.
349. Центр піонерського кабінету при ЦБ ЮП ЦК ВЛКСМ до всіх піонерробітників, педагогів, лікарів і до всіх, хто цікавиться ком. дитрухом // Дитячий рух. – 1928. – № 1. – С. 32.
350. Центральний кабінет Комдитруху при ЦБ КДР ЦК ЛКСМУ // Дитячий рух. – 1928. – № 1. – С. 32.
351. Центральные заочные курсы вожатых пионерского отряда. – Москва, 1925. – 67 с.
352. Цетлін Е. Міжнародний юнацький день / Е. Цетлін. – Х. : Держвид. України. Юнсекція, 1925. – 75 с.
353. Цибулько Л. С. Соціальне виховання у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 20–30-х років ХХ століття: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Цибулько Людмила Григорівна. – Слов'янськ, 2005. – 185 с.
354. Чашко В. До весняних курсів – з'їздів / В. Чашко // Дитячий рух. – 1931. – № 3–4. – С. 39.
355. Через семінари поліпшимо кваліфікацію вожатих // Дитячий рух. – 1931. – № 17. – С. 5.
356. Черкасова С. О. Просвітницько-педагогічна діяльність студентських громадських організацій університетів України (др. пол. ХІХ – поч. ХХ ст.) : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.01 / С. О. Черкасова. – Харків, 2001. – 188 с.
357. Чечеров И. О самообразовании вожатого / И. Чечеров // Вожатый. – 1925. – № 17. – С. 43–44;
358. Что волнует вожатых // Вожатый. – 1925. – № 18. – С. 18.
359. Шацкий С. Т. Дети – работники будущего : педагогические сочинения в 4-х т. Т. 1. / С. Т. Шацкий / [под ред. И. А. Каирова, Л. Н. Скаткина, М. Н. Скаткина, В. Н.

- Шацкой]. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1963. – С. 197–264.
360. Швецова Л. И. Организующее начало / Л. И. Швецова // Социокинетика: книга о социальном движении в детской среде : в 2-х ч. / сост. и ред. Т. М. Трухачевой, А. Г. Кирпичника. – М. : Ассоциация исследователей детского движения, 2002. – Ч. 1. – С. 164–170.
361. Школа піонервожатих. – К. : 4 республ. поліграф. ф-ка УПКТ, 1937. – 89 с.
362. Шпак В. П. Теоретичні та практичні засади реабілітаційної діяльності виправно-виховних закладів в Україні (XIX – початок XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В. П. Шпак. – Харків, 2007. – 41 с.
363. Эльберт С. О работе горсеминария вожатых / С. Эльберт // Вожатый. – 1926. – № 19. – С. 23–24.
364. Ющенко К. Учитель і вожатий / К. Ющенко. – К. : Молодь, 1953. – 76 с.
365. Яковлев В. Г. Основы методики научно-педагогических исследований в области пионерского движения : учеб.-метод. материалы / В. Г. Яковлев. – Кострома : [Б. и.], 1969. – 50 с.
366. Яковлев В. Г. Возникновение детского коммунистического движения в СССР / В. Г. Яковлев, А. В. Кудрявцев. – М. : ОГИЗ – Молодая Гвардия, 1933. – 95 с.
367. Яковлев В. Г. Возникновение пионердвижения в РСФСР : дис. ...канд. пед. наук / Яковлев Валентин Григорьевич. – М., 1931–1948. – 422 с.
368. Яковлева Л. Л. Становления стиля воспитательной деятельности старшего пионерского вожатого : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика» / Л. Л. Яковлева. – М., 1989. – 15 с.
369. Янченко Т. Проблеми соціально-педагогічної підтримки дітей, які потребували захисту, в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка

- та історія педагогіки» / Т. Янченко. – Київ, 2006. – 19 с.
370. Ярославенко С. Десять років світового піонерського руху : нариси / С. Ярославенко. – Х. : Держвидав України, 1930. – 108 с.

АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА

Центральний державний архів громадських об'єднань України, м. Київ

Ф. 1. Центральний комітет Комуністичної партії України. 1918–1941 рр.

Оп. 20.

371. Спр. 765. Положення ЦК РКП (б) о внутреннем управлении, порядке комплектования учета, распределении курсантов, о методах занятий в губернских, уездных и районных партийно-советских школах. Резолюции Всероссийской конференции работников партийно-советских школ и политпросветкурсов, 1921 г., 111 арк.
372. Спр. 766. Положения, программы, планы, расписания занятий и стати Высшей партийной школы при ЦК КП (б) У, повторных курсов при ВПШ, вечерней школы политграмоты, кружков и курсов, 1921 г., 44 арк.
373. Спр. 1514. Списки институтов и техникумов, находящихся в Украинской республике. Статистические сведения о составе и приеме слушателей в высшие, средние учебные заведения и рабочие факультеты 1922–1923 учебного года, 1923 г., 35 арк.
374. Спр. 6456. Докладные записки, справки, переписка Наркомздрава УССР, обкомов КП (б) У, горисполкомов о состоянии детской беспризорности, работе детских домов, трудовых коммун НКВД, детских колоний, 1934 г., 31 арк.

Ф. 7 Центральний комітет Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України. 1919–1937 рр.

Оп. 1.

375. Спр. 104. Отчеты о работе отдела печати ЦК ВЛКСМ, издательства «Молодая Гвардия» и сельских комсомольских

- ячеек на Украине, 74 арк.
376. Спр. 109. Резолюции и проекты резолюций ЦК ЛКСМУ, докладные записки о детском коммунистическом движении на Украине, 125 арк.
377. Спр. 180. Резолюции, записки из протоколов Секретариата и Бюро ЦК КП (б) У и ЦЫК ЛКСМУ о детском коммунистическом движении на Украине, 161 арк.
378. Спр. 400. Отчеты, доклады, тезисы о коммунистическом детском движении, 90 арк.
379. Спр. 588. Постановление Бюро ЦК ЛКСМУ, докладные записки, предложение по вопросу составления соцдоговоров, организации массовой экскурсии пионеров, 29 арк.
380. Спр. 738. Проекты резолюций ЦК КП (б) и ЦК ЛКСМУ, докладные записки о состоянии и перспективах развития детского коммунистического движения на Украине, 61 арк.
381. Спр. 856. Проекты постановления Секретариата ЦК ЛКСМУ, докладные записки о состоянии коммунистического детского движения на Украине, 49 арк.
382. Спр. 994. Проекты решений ЦК ЛКСМУ, докладные записки о состоянии детского коммунистического движения и работе пионерских организаций на Украине, 120 арк.
383. Спр. 999. Проекты постановлений решений ЦК ЛКСМУ и докладные записки о внешкольной работе и об оздоровительной кампаний детей, 112 арк.
384. Спр. 1165. Проекты постановлений ЦК ЛКСМУ, докладные записки о детском коммунистическом движении, 197 арк.
385. Спр. 1358. Проекты постановлений ЦК ЛКСМУ, докладные записки по вопросам работы Харьковского дворца пионеров, внесение в «Книгу почета им. X съезда ВЛКСМ пионервожатых Украины», 71 арк.

**Центральний державний архів вищих органів влади
та управління України, м. Київ**

Ф. 1. Верховна Рада України. 1917–2002 рр.

386. Спр. 403. Документи про діяльність громадських організацій України (положення, штати, структура, протоколи, плани, листування), 1932 р., 54 арк.

Ф. 166. Народний комісаріат освіти УСРР. 1919–1935 рр.

387. Спр. 1. Декрет Раднаркомом РСФСР за підписом В. І. Леніна від 26.IX.18 р. «Про посилення дитячого харчування». Постанови, положення та інструкції Наркомосу УСРР про організацію і відкриття дитячих установ та охорону здоров'я дітей, 26 вересня 1918 р. – 16 липня 1920 р., 24 арк.
388. Спр. 173. Листування з наркоматами соціального забезпечення, фінансів, юстиції, УСРР, Радою народного господарства, відділами Наркомосу і губернськими відділами Наросвіти про організацію короткотермінових курсів керівників дитячих трудових комун в м. Києві. Списки і анкети курсантів та бажаючих поступити на курси, 16 квітня – 15 серпня 1919 р., 313 арк.
389. Спр. 234. Анкети і заяви про прийом на курси по підготовці керівників дитячих трудових комун, квітень 1919 р., 385 арк.
Оп. 4.
390. Спр. 844. Протоколи засідань комісії при відділі мистецтв Головополітосвіти, статистичні відомості про кількість шкіл соцвиху на Україні та листування з губ відділами наросвіти про надсилку штатів комісії по дитячому руху, 8 травня – 22 грудня 1924 р., 57 арк.
391. Спр. 845. Матеріали Всеукраїнської наради по дитячому руху, 27 лютого – 15 жовтня 1924 р., 200 арк.
Оп. 5.
392. Спр. 715. Листування з відділами Наркомосу УСРР про організацію курсів для робітників комісій допомоги дітям, керівництво дитячим рухом та асигнування коштів на проведення II-ї Всеукраїнської наради по дитячому руху, 3 січня – 23 березня 1925 р., 17 арк.
393. Спр. 732. Постанови УРСР про штати науково-дослідних і культурно-освітніх установ, підвідомчих Наркомосу УСРР, травень 1925 р. – лютий 1926 р., 64 арк.
Оп. 6.
394. Спр. 8120. Матеріали про роботу піонерської організації, проведення піонерських зльотів, екскурсій та підготовку керівників юних піонерів (обіжники, положення, тези доповідей, виставки й пропозиції), 6 лютого 1926 р. – 20 грудня 1929 р., 87 арк.

395. Спр. 8124. Протоколи засідань президії ЦБ Комдитруху і матеріали до них, 10 листопада 1928 р. – 9 вересня 1930 р., 86 арк.
396. Спр. 8125. Обіжники Центрального бюро комдитруху про викладання циклу лекцій дитруху в педтехнікумах України та листування з окружними інспектурами народної освіти про роботу організацій юних піонерів, відкриття клубів, організацію майстерень та асигнування коштів, 17 січня 1928 р. – 20 жовтня 1930 р., 86 арк.
Оп. 9.
397. Спр. 119. Річні інформаційні звіти окружних інспектур народної освіти за 1928/29 н.р. про роботу органів освіти в галузі соціального виховання та комдитруху, 3 грудня 1929 р. – 7 липня 1930 р., 86 арк.
Оп. 10.
398. Спр. 1170. Обіжники, постанови, плани робіт, доповіді, доповідні записки та інші матеріали про виконання установами Наркомосу УСРР постанов ЦК ВКП (б) та ЦК КП (б) У про роботу піонерських організацій, 8 червня 1932 р. – 20 квітня 1933 р., 144 арк.
399. Спр. 1457. Постанови й стенограма Всеукраїнської наради відділів та факультетів комуністичного дитячого руху педагогічних учбових закладів при Наркомосі УСРР з питання про підготовку кадрів комуністичного дитячого руху, 22 грудня – 5 грудня 1932 р., 132 арк.
400. Спр. 1467. Стенограма Всеукраїнської наради при секторі кадрів Наркомосу УСРР в справі підготовки кадрів для системи комуністичного дитячого руху та позашкільних установ і матеріали до цієї наради, 19 лютого – 2 грудня 1932 р., 173 арк.

Оп. 11.
401. Спр. 355 а. Тематичний план науково-дослідних робіт Центрального науково-дослідного інституту педагогіки при ВКП на 1934–1935 рр., 1934 р., 117 арк.
402. Спр. 359 а. Проблемно-тематичний план Українського науково-дослідного інституту педагогіки на 1936 р., 1936 р., 9 арк.

**Ф. 4346. Український науково-дослідний
інститут педагогіки, м. Харків**

Оп. 1.

403. Спр. 3. Журнал для регистрации входящих документов, 27 септєня – 13 квітня 1931 р., 12 арк.
404. Спр. 13. Передачі таємних справ при УНДПІ, 1927–1937 рр., 7 арк.
405. Спр. 14. Журнал регистрации входящих и исходящих документов за 1933–1936 гг., 15 листопада 1936 р. – 1 червня 1936 р., 67 арк.
406. Спр. 16. Переписка с учебными заведениями г. Харьков о личном составе. Списки аспирантов института, 7 січня – 7 грудня 1935 р., 55 арк.
407. Спр. 17. Переписка с Наркоматом просвещения и учебными заведениями о личном составе. Списки научных сотрудников института, 14 січня – 29 грудня 1936 р., 54 арк.

**Ф. 5127. Український науково-дослідний інститут педагогіки
м. Харків (з 1936 г. – м. Київ)**

Оп. 2.

408. Спр. 7. Отдел внешкольной работы. «О системе внешкольной и внеклассной работы среди детей» / Литвинов А. С., 20 арк.
409. Спр. 26. «Ученические организации в школе» / Ваккер Д. Л., 28 арк.
410. Спр. 47. Проект положення об ученических организациях в школе, 11 арк.

ДОДАТКИ

Додаток А

З доповіді Бюро ЦК ЛКСМУ

«Про кадри керівничих робітників комдитруху» (1931 р.)

[Центральний державний архів громадських об'єднань України (м. Київ), Ф. 7 Центральний комітет Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України (1919–1937 рр.), оп.1, спр 400. Отчеты, доклады, тезисы о коммунистическом детском движении в Украине, арк. 55–57].

... 1. Не зважаючи на низку директив керівничих органів і постанов з'їздів ВЛКСМ та ЛКСМУ спостерігається невинну бїжучість кадрів ватажків.

2. З боку осередків КСМ до того часу не проявлено достатнього уважного ставлення до питання висунення на роботу в піонерзагонах. Особи, що висуваються недостатньо політично підготовлені та недостатньо витримані. Йдуть на цю роботу проти свого бажання.

3. Ватажки недостатньо глибоко знайомляться з роботою дитячої організації, невміло підходять до дітей, не можуть впливати на них, організовувати їх.

4. Засвоївши в основному новий курс в роботі загонів, вважати у зв'язку з частою зміною, пішли по лінії найменшого противлення, розгорнення 2 -3 кружків, залишаючи в більшості старі методи роботи (бесіди, словесний матеріал).

5. З боку комсомольської організації немає достатньої допомоги ватажкові в його роботі, він представлений сам собі й не спирається на активну підтримку.

6. Матеріальне становище платних кадрів ватажків незадовільне.

7. В галузі підготовки ватажків спостерігається поширення основної форми райкурсз'їзди і поліпшення підготування виданням відповідної літератури.

8. Водночас курсз'їзди дуже мало матеріально забезпечені, не мають достатньої уваги з боку парторганізації і не обслуговуються в належній мірі.

Виходячи із зазначеного вище Бюро ЦК ЛКСМУ ухвалило:

1. Підтверджуючи попередні постанови, категорично запропонувати окружкам вжити заходів до закріплення не менш, ніж на один рік, ватажків, що пройшли через курси і осінні райкурсз'їзди.

2. Запропонувати Центральному Бюро КДР забезпечити видання серії популярних книжок з питань роботи піонерзагонів для ватажків.

3. Пропонувати окрбюрам КДР забезпечити просування журналу «Дитячий рух» у всі піонерзагони міста і села.

4. Вважати за необхідне найширше розгортання роботи заочних курсів КДР, забезпечивши їх необхідними кадрами робітників і матеріальними засобами.

5. Поставити перед ватажками й широко популяризувати серед ватажків і комсомольців взагалі завдання підготовки з ватажків майбутніх комуністичних педагогів. З метою реалізації, вважають за необхідне: а) поставити питання перед НКО про виділення певної кількості стипендій в педвузах і робфаках; б) поставити питання про полегшення умов вступу до педвузів і робфаків; в) відрядження до педвузів і робфаків надавати, в першу чергу, ватажкам; г) пропонувати Окркомам перевірити реалізацію постанови про введення у всіх педвузах і педтехнікумах циклу лекцій про комуністичний дитячий рух; д) поставити питання перед НКО про введення при Харківському і Київському ІНО ухилу позашкільної роботи; е) просити НКО про організацію при педвузах і педтехнікумах семінарів підвищеного типу для ватажків; ж) використовувати на роботі дитячого руху комсомольців, що закінчили педвузи.

6. З метою підготовки кадрів клубних і методичних робітників провести Всеукраїнський довготерміновий семінар з підготовки таких працівників і т.д.

Додаток Б

З доповідної записки ЦБ КДР «Про стан комкерівництва піонерорганізації та кадрів комдитруху на Україні станом на 20.11.1931 р.

від 27 листопада 1931 р.

[Центральний державний архів громадських об'єднань України (м. Київ), Ф. 7 Центральний комітет Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України (1919–1937 рр.), оп.1, спр 738. Проекты резолюций ЦК КП (б) и ЦК ЛКСМУ, докладные записки о состоянии и перспективах развития детского коммунистического движения в Украине, арк. 44–50].

... За матеріалами, звітами, фактами обстеження та останньої наради, що відбулася при оргвідділі ЦК ЛКСМУ з питання стану КСМ керівництва та кадрів комдитруху по Харкові, Києву, Житомиру, Кадіївці, Запоріжжю, В.-Бурлацькому, Троїцькому, Городнянському, Артемівську, Куп'янському, Лубенському, Червонограському, Ворошилівському, Кам'янецькому та інших районах доводять, що «... за час з ІХ-го з'їзду ВЛКСМ помітного покращання комсомольського керівництва піонерробою немає, в той час, коли активність піонерорганізації та дітей, що є наслідок загального підйому активності трудящих в умовах все більшої загостреної класової боротьби надзвичайно ускладнює та набагато збільшили вимоги до керівництва піонер рухом.

В середньому піонерорганізація України забезпечена ватажками лише на 50–60 %. По окремим містах та районах маємо таке ставище: м. Полтава – з 93 загонів лише 21 загін забезпечені ватажками; м. Житомир – на 129 загонів – 71 ватажок; м. Київ – на 861 загонів (піонерзагонів та груп жовтенят) повинні мати 860 ватажків, а є лише 502 особи, не вистачає 359 осіб; м. Артемівське – на 150 загонів лише 70 ватажків; Червоно-Помінський район на 72 загонів – 33 ватажки; м. Запоріжжя – 87 загонів є 54 ватажків т.д.

З всього наявного складу ватажків працюють лише не більше 70 %. Переважна більшість – комсомольців (1930 – 1931 року), що не пройшли школи комсомольської роботи, не зв'язані з виробництвом (учні 7-ми річок) політично малописьменні, що

не дає змоги, як слід засвоїти елементарні настановлення в питаннях комуністичного виховання дітей. Загальноосвітній рівень теж дуже низький, біля 50 % вожатих з освітою нижче 4-х груп. Часто виділяються малописьменні і навіть неписьменні комсомольці.

Не кращий стан справ з керівним складом РБ КДР. З 241 голів РБ КДР, що були охоплені переписом на 1 вересня 1931 року лише 62 особи члени КПБУ та 77 кандидатів. Останні 102 особи позапартійні (комсомольці – не члени партії). По соціальному стані: робітників – 97 осіб, наймитів – 17 осіб, колгоспників – 50 осіб, селян – 48 осіб та службовців – 38 осіб. Із загальної кількості цих голів 181 особа з низькою освітою. Таким чином, якісний склад провідних кадрів треба теж вважати за незадовільний, особливо за партійністю та соціальним станом, що не може забезпечити чітке і якісне політичне керівництво масою ватажків та піонерів.

Наведені факти про кількісний та якісний склад робітників КДР наводять про те, що комітети та осередки комсомолу не зрозуміли, що забезпечення піонерруху необхідним складом керівників – є по суті головою ланкою всієї системи КСМ керівництва піонер організацією.

За час з IX-го з'їзду ВЛКСМ на Україні є низка досягнень в справі підготовки керівних кадрів комдитруху через державну систему середньої та вищої педагогічної освіти, а саме: при 26-ти педтехнікумах 1930 року існують відділи КДР, на яких вчать 1500 осіб комсомольців. Термін навчання – 3 роки. Профіль – встановлений такий: методист бази ЮП та робітник районного будинку ком дитруху; при Київському та Харківському інститутах Соцвосу існує вже 2-й рік два факультети КДР з загальною кількістю студентів – 240 осіб, профіль факультету встановлений такий: викладача комдитруху педтехнікуму та методист рай бюро КДР.

Так, тільки упродовж 1931 р. Всеукраїнські центральні стаціонарні курси комдитруху у м. Куп'янському підготували 100 осіб РБ КДР та направили 200 осіб на роботу в базах ЮП та позашкільних установах.

На виконання постанови ЦК ВКПб, в частині підготовки кадрів вожатих ЦБ КДР, разом з НКО крім існуючої мережі

відділів та факультетів в КДР курсів заочних тощо, накреслила на 1932 рік низку заходів, що мають забезпечити повне охоплення всіх ватажків навчання, а саме:

а) Через систему заочного навчання охопити 15000 ватажків. Утворити кущові семінари ватажків.

б) Утворити в шести містах України міжрайонні стаціонарні курси для базових вожатих з охопленням 2400 осіб, терміном навчання 2–3 місяці.

в) У м. Куп'янському постійні 3-х місячні курси голів РБ КДР та інструкторів, за рік пропустити 400 осіб.

г) Розгорнути мережі постійних курсів, семінарів тощо при педагогічних закладах та за виробничим принципом.

д) Реорганізувати Харківський факультет у Всеукраїнський інститут комдитруху.

е) Утворити Всеукраїнський науково-дослідницький інститут комдитруху.

є) Особливу увагу звернути на збільшення видання літератури в допомогу ватажкам, зокрема по методичним питанням.

Додаток В

З постанови ЦК ЛКСМУ від 19 жовтня 1933 р.

«Про кадри вожатих колгоспних, радгоспних загонів»

[Центральний державний архів громадських об'єднань України (м. Київ), Ф. 7 Центральний комітет Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України (1919–1937 рр.), оп.1, спр. 856. Проекты постановлени Секретариата ЦК ЛКСМУ, докладные записки о состоянии коммунистического детского движения на Украине, арк. 1–2]

«Ухвалили:

1) Запропонувати Обкомам, Райкомам ЛКСМУ впродовж листопада 1933 р. переглянути склад вожатих колгоспних (радгоспних) загонів.

2) Щоб забезпечити кожний загін (50 осіб) вожатим мобілізувати до 1 січня 1934 р. – 10 тисяч комсомольців-вожатими колгоспних (радгоспних) загонів. Вожаті повинні відповідати таким вимогам: комсомолец з стажем не менше 2 р., освіта – п'ятирічка, політосвіта – не менше I ступені.

3) Вожатих, що вже працюють відповідають вимогам і виправдали себе на роботі в загоні, закріпити терміном на 1 рік.

4) На роботу вожатим загону, як правило, допускати лише тих комсомольців, які прослухали двотижневі семінари з питань комдитруху. Ці семінари організувати січні 1934 р. Навчальний план і програм цих семінарів доручити скласти УНДІ КДР.

5) Вважати роботу вожатого за основне комсомольське навантаження осередку ЛКСМУ. Звільнити вожатого від всіх громадських навантажень.

6) Поставити перед НКО питання про те, щоб школи регулярно виписувати для вожатих журнали «Дитячий рух», «Вожатий» і піонерські газети.

7) Зобов'язати секретарів осередків ЛКСМУ всебічно допомагати вожатому в його роботі, відвідувати піонерські збори, школу, притягли на допомогу вожатому кваліфіковані сили у виробництва – агроном, технік тощо та актив осередку ЛКСМУ.

8) З метою підвищення кваліфікації вожатих і методичної допомоги їм організувати: районні «кімната вожатих», консультацію для вожатих з питань комдитруху і педагогіки; при

всеукраїнських курсах заочного навчання організувати відділ колгоспного вожатого з тим, щоб до 1 січня 1934 р. охопити 50 % вожатих заочним навчанням;

УНДІ КДР разом з «Дитячим Рухом» організувати консультацію для вожатих з 1-го грудня; запропонувати видавництву «Молодий Більшовик» до 1-го січня видати серію методичних брошур для колгоспного вожатого (збір загону, робота ланків і ін.) зобов'язати ЦБ ДКО і УНДІ КДР видати до 1 січня 1934 р. супутник колгоспного вожатого.

9) ЦБ ДКО забезпечити кожного ватажка, що почитає роботу в загоні бібліотечкою, з питань комдитруху, педагогіки і основних рішень партії та комсомолу.

Щоб допомогти місцевим організаціям у здійсненні постанов ЦК ВКП та ЦК ВЛКСМ в справі підготовки та перепідготовки піонерробітників ствердити такий план централізованих заходів по підготовці робітників комдитруху та позашкільних установ на 1932 р.: річними заочними курсами піонерробітників охопити 15 тисяч ватажків; заочним технікумом комдитруху – 3 тисячі осіб; міжрайонними курсами ватажків без терміном 2 місяці; через всеукраїнські курси керівних кадрів КДР (голів РБ та інструкторів охопити 400 осіб з терміном навчання два місяці); всеукраїнський семінар зав.секторів по роботі з жовтенятами – 50 осіб терміном на 1 місяць; клубно-масових робітників – 100 осіб з тримісячним терміном навчання. бібліотечними курсами охопити 300 осіб; Термін навчання – 4 місяці; зав.районними технічними та сільсько-господарськими станціями 60 осіб.; Термін навчання 40 днів; семінар при інституті журналістики для робітників дитячої преси 30 осіб з терміном навчання – 3 місяці; всього охопити 21 170 осіб.

В одних із заходів щодо підготовки піонерробітників у 1933 р. було зазначено:

1. Роботу всіх курсів розпочати не пізніше 15 лютого з таким розрахунком, щоб їх роботу закінчити до весняної посвікомпанії.

2. Для обслуговування курсів вважати за потрібно зняти весь II курс факультету КДР Харківського ІНО та утворити з них 15 методпропгруп та надіслати на місце роботи курсів терміном

на 2 місяці (враховуючи цю роботу в практику). ЦБ КДР провести з ними триденний інструктивний семінар.

3. Запропонувати Інституту КДР під особисту відповідальність до 10 лютого забезпечити видання підручника в 10 тисяч примірниках.

4. Відповідальність за якість організації роботи курсів покласти на ці РК і МК ЛКСМУ на терені яких вони організовуються.

5. По закінченню курсі надсилати т.п. лише в ті райони звідки вони прибули.

6. Просити Наркомпостачання включити всі ці курси в план центрального постачання.

7. 15 березня на Секретаріаті ЦК ЛКСМУ заслухати доповідь ЦБ про перебіг роботи курсів.

Додаток Д
Положення про Український науково-дослідний
інститут комуністичного дитячого руху

[Центральний державний архів громадських об'єднань України (м. Київ), Ф. 7 Центральний комітет Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України (1919–1937 рр.), оп. 1, спр. 1165. Проекты постановлени ЦК ЛКСМУ, докладные записки о детском коммунистическом движения, арк. 101–103].

Відповідно до положення про Український науково-дослідний інститут комуністичного дитячого руху перед інститутом були поставлені такі завдання: «...наукова розробка і пропаганда марксо-ленінської теорії комдитруху, розробка методики виховної роботи в комдиторганізації і основ масової позашкільної роботи; підготовка наукових кадрів комдитруху; популяризація питань комдитруху серед широких робітничих і колгоспних мас, серед педагогів – через пресу, а також через спеціальні наради, курси й консультації; розробка питань клубної роботи, видавництва, музичного, художнього виховання в піонерорганізації. Український науково-дослідний інститут комдитруху входить до числа наукових установ Народного комісаріату освіти і працює за керівництвом ЦБ КДР, ЦК ЛКСМУ й сектору науки НКО. Інститут організовує і скеровує науково-дослідну роботу в Будинках Комдитруху, кабінетах Комдитруху при педагогічних станціях, кабінетах і відділах комдитруху, науково-дослідних і науково-практичних інститутах Наркомздор'я». Науково-дослідний інститут комдитруху має право: відкривати у відповідності з існуючими законами музеї, станції, опорні установи та ін.; організовувати наукові експедиції, екскурсії й відрядження; організовувати прилюдні доповіді, лекції, курси, наради, конференції, семінари й інші масові заходи; встановлювати зв'язки з іншими науково-дослідними установами і громадсько-науковими товариствами і зокрема працювати в тісному зв'язку з науково-дослідним інститутом педагогіки й товариством «Педагогів-Марксистів»; відповідно з діючими законами має право придбати майно, скласти відповідні умови, а також користуватися правом позову й відповідальності на суді й видавати довіреності; відшукувати спеціальні кошти й користуватися такими на підставі існуючих положень.

Український науково-дослідний інститут комдитруху має печатку встановленої форми. До структури інституту входять відділи (науково-дослідчий, підготовки кадрів, масово-консультаційний, адміністративно-господарський), сектори (системи й методів участі юних піонерів в соціалістичному будівництві, юні піонери і школи, програм і методів підготовки кадрів комдитруху, історії комдитруху в УСРР і закордоном, інтернаціональної і антирелігійної роботи, культурно-масової роботи, технічної пропаганди, оборонно-фізкультурної роботи, санітарно-оздоровчої роботи). На чолі науково-дослідного відділу стояв зам.директора з науково-дослідної частини, на чолі сектора стоїть зав.сектором – науковий співробітник Інституту. До складу сектора входять наукові співробітники, виділені до даного сектора й аспіранти. Науково-дослідчий відділ має при собі опорні установи для проведення експериментальної і досвідної роботи. При Науково-дослідчому відділі працює педологічна лабораторія, що має завданням розробляти проблеми педології стосовно до особливостей виховної роботи в комдиторганізації.

Інститут має бібліотеку, що обслуговує всі сектори інституту й має своє спеціальне завдання – бібліографічну розробку всіх видань з питань комдитруху, а також складання рекомендаційних списків літератури для робітників ком дитруху. Відділ підготовки кадрів керує підготовкою аспірантури, як очної, так організує і заочну аспірантуру; організує тимчасові курси підготовки й перепідготовки практичних робітників. Для цього відділ організує семінари, практикуми, консультації. НДІКДР готує наукових дослідників з комдитруху та викладачів з КДР і педагогіки для педагогічних вузів. На чолі відділу підготовки кадрів стоїть зам.директора з навчальної частини.

Масово-консультаційний відділ має завданням керувати роботою Будинків КДР, організувати для практичних робітників консультації, наради, конференції, організує виставки постійні і пересувні. На чолі масово-консультаційного відділу стоїть один із наукових співробітників Інституту. Адміністративно-господарський відділ керує господарчими, бюджетними справами й персональним складом. На чолі зазначеного відділу – помічник директора з адміністративно-господарської частини.

Додаток Е
Заочні курси піонервожатих при журналі
«піонервожатий»
робота з жовтенятами
склала І. Адлер

[Адлер І. Заочні курси піонервожатих при журналі «Піонервожатий». Робота з жовтенятками / І. Адлер. – Київ : Вид-во ЦК КП(б)У «Комуніст», 1935. – 34 с.]

ГРУПА ЖОВТЕНЯТ

Всі діти, які приходять до школи, мають бути охоплені впливом дитячої комуністичної організації. Діти молодшого віку (8–10 років) перш, ніж стати піонерами, організуються в групи жовтенят при піонерській загоні. Жовтенята не є окрема від піонерів організація, жовтенята – це молодша частина єдиної піонерської організації. У групі жовтенят може бути не більш як 25 дітей. Діти 8–10 років за своїми віковими особливостями ще не можуть працювати у великому колективі, з ними не можна організувати різноманітну роботу з великим числом ребят.

Групи жовтенят поділяються на зірочки по 7–8 чол. Вожатими груп жовтенят повинні бути комсомольці і піонери-комсомольці, але можуть бути допущені, як помічники вожатих, і старші піонери, що бажають працювати з жовтенятами. Вожатими зірочок є кращі піонери, яких обирають на зборі загону.

Рад груп жовтенят створювати не треба. Досвід показав, що жовтенята самі не можуть бути допущені, як помічники вожатих, і старші піонери, що бажають працювати з жовтенятами. Вожатими зірочок є кращі піонери, яких обирають на зборі загону.

Рад груп жовтенят створювати не треба. Досвід показав, що жовтенята самі не можуть ще керувати всією роботою і на практиці ради групи головне, що вони робили, так це – «обговорювали недисциплінованих ребят», або «присуджували першості по соцзмаганню».

Для обговорення роботи, гри зборів та ін. вожатий групи збирає мірою потреби актив жовтенят (помічників вожатих – зірочок, санітарів та ін.) і з ним разом планує і готує всю намічену роботу.

СИМВОЛІКА ЖОВТЕНЯТ

Жовтеньятська група має прапор, барабан, прапорці зірочок. Прапор невеликий – 120x80 см. На одному боці прапора портрет Леніна 3-го віку на фоні великої п'ятикутної зірки і лозунг «Жовтенята – заміна піонерам». На другому боці напис: «Група жовтеньят при піонерзагоні ім. Челюскінців».

Жовтенята носять на грудях зліва червону зірочку з матерії, наклеєну на картон.

При зустрічі з вожатими, піонерами і поміж себе жовтенята, які носять зірочку, віддають піонерське привітання – салют, підносячи праву руку з стиснутими пальцями вище голови. Але треба дітям пояснити цей салют.

У жовтеньят є свої закони, які має знати й виконувати кожне жовтеня.

Не треба примушувати ребят вивчати ці закони або спеціально «проробляти» їх на зборах. При проведенні тієї або іншої повсякденної роботи, наприклад, санітарних перевірок, влаштування кутків будинка, зборів, – пояснюються закони жовтеньят. Так ребята легко засвоюють свої закони й привчаються проводити їх в життя.

ПРИЙМАННЯ ЖОВТЕНЯТ

З ребятами перших класів на початку навчального року вожатий або виділений загonom піонер проводить розмову «Хто такі жовтенята, що роблять жовтенята і як стати жовтеням».

Звичайно, більшість ребят хочуть стати жовтенятами. З бажаючих утворюють групу, розподіляють на зірочки, прикріплюють до піонерзагону, виділяють вожатих і намічають з ребятами невеликий план роботи, який треба виконати, щоб довести, що ребята гідні стати жовтенятами.

Приймання до жовтеньят слід пристосовувати до днів Жовтневої революції. На зборі прикріпленого піонерзагону, в присутності комсомольців і батьків піонери урочисто одягають жовтенятам зірочки і значки, вручають прапор і барабан, подарунки, вітають із вступом в організацію.

Далі жовтенята показують свою роботу, виступи та інше.

Окремі ребята після відповідної підготовки приймаються в жовтенята протягом усього року на зборах групи. Урочистої

обіцянки жовтенята не дають. Зовсім неправильні випадки, коли «запис у жовтенята» проводять педагоги. Приймання до жовтенят повинні обов'язково проводити піонери і самі жовтенята.

РОБОТА ПІОНЕРСЬКОГО ЗАГОНУ З ГРУПОЮ ЖОВТЕНЯТ

Робота з жовтенятами – одна з важливіших ділянок громадської роботи кожного піонерзагону і ланки в цілому і не може бути зведена тільки до виділення вожатих груп і зірочок жовтенят.

До кожного загону звичайно бувають прикріплені 2–3 групи по 20–25 жовтенят у кожній, при чому всередині загону групи розкріплені по піонерських ланках.

До плану роботи кожного піонерзагону треба включати цілком конкретні справи по керівництву й роботі з жовтенятами:

1) Допомогти відсталим жовтенятам у навчанні, організувати майданчик у житлокоопі, полагодити санки, або спортінвентар, влаштувати кутки вдома для жовтенят, допомогти оформити приміщення, зробити костюми й декорації для театру жовтенят, випустити стінгазету і т.д.

2) Приготувати й провести з жовтенятами цікаву розмову, екскурсію, виступ, масові й військово-візовані гри силами ланки, гуртка або окремих ребят. Виділити піонерів-любителів, залучити педагогів, батьків і громадськість для керівництва гуртками жовтенят.

3) Піонерський загін готує і робить жовтенятам цілий ряд подарунків (іграшки, альбоми та ін.), відповідає за те, щоб у його групі жовтенят були всі потрібні атрибути – зірочки, прапор, прапорці зірочок, значки.

4) Приблизно раз на 2–2^{1/2} місяці піонерський загін або ланки організують спільні збори з своїми групами й зірочками жовтенят.

До плану роботи кожного піонерзагону треба включати підсильні завдання для жовтенят, запрошувати їх на збори загону і ланок, щоб жовтенята не відчували себе відірваними від загону й прилучалися до спільної роботи з піонерами.

ЗМІСТ РОБОТИ ГРУПИ ЖОВТЕНЯТ

Завдання роботи групи жовтенят в основному ті самі, що й у піонерів.

Проте форми й методи роботи з жовтенятами дуже відрізняються від піонерських. Конкретні заходи, застосовувані з жовтенятами, добір фактичного матеріалу для використання в роботі, побудування зборів жовтенят відрізняються від піонерських. Жовтенята рухливі, відносно легко збудливі, швидко стомлюються; у більшості жовтенят немає ще сталих інтересів до одного певного заняття, ребята майже однаково цікавляться всім. Уявлення ребят конкретні й образні. У жовтенят часто праця, громадсько-корисна діяльність переплітається з грою. Наприклад, ребята будують і роблять моделі з глибини або дерева і тут же уявляють себе «інженерами», «майстрами», «робітниками». При чому вплетення елементів гри в трудову діяльність не тільки не погіршує наслідків праці, а навпаки, сприяє різноманітному розгортанню творчої ініціативи й самодіяльності ребят.

Зважаючи на особливості віку жовтенят, можна намітити ряд основних вимог до побудування всієї роботи з жовтенятами.

1. *Підсильність матеріалу.* Проводячи розмову, екскурсію, й бесіду про події у нас і закордону, треба зразу давати невеликий щодо обсягу і часу матеріал, повідомляти не більш як 2–3 факти зразу, а на екскурсії докладно зупинятися, наприклад, на 3–4 об'єктах.

Жовтенята уже можуть зрозуміти й цікавляться найрізноманітнішими питаннями: і польотом у стратосферу, і життям в інших країнах, і Арктикою та екватором, і Дніпрогесом, і колгоспами. Але розказувати про все це ребятам треба дуже просто й конкретно, спираючись на досвід і знання, які жовтенята уже мають.

Одна з найсерйозніших помилок полягає в тому, що вожаті забувають, що досвід ребят дуже невеликий.

Деяки вожаті розказують ребятам про кризу, про те, що що «капіталісти пригнічують робітників», хоча жовтенятам неясний образ самого капіталіста (вони його ніколи не бачили), образ робітничої сім'ї в капіталістичній країні.

Тому вожатому треба добре готуватись до бесіди. В одній з груп Жовтневого району (м. Москва) вожата, старанно підготувавшись, провадила розмову.

«Ребята, от у той самий час, як у нас ростуть і будуються прекрасні нові заводи, будинки, клуби, в той самий час, там, за кордоном робітникам живеться дуже погано. Там криза, фабрики закриваються. Капіталісти пригнічують робітників, робітникам дуже погано живеться. Безробітні голодують, стоять у чергах, щоб одержати миску супу і шматок хліба...»

Голос вожатої дуже виразний і сумний, вона тримає увагу всієї групи.

Інші ж вожаті розказують ребятам про сотні тисяч колгоспів взагалі, про породисту худобу, якої «при царизмі селяни не могли мати», – замість того, щоб показати окремі ділянки роботи колгоспу і боротьбу людей за нього, розказував про ту величезну радість і піднесення, які викликає прибуття трактора, племінної свині, птиці, насіння, радіо, оркестру, організація театру, тощо.

Отже, поняття «підсильність матеріалу», означає, по-перше, що він має бути невеликий обсягом і цікавий змістом, по-друге, що шлях подачі матеріалу жовтенятам має іти від фактів до висновків і узагальнень.

2. Дійовість подачі і закріплення матеріалу. Жовтенята самі повинні брати участь у підготовці всієї роботи. Збори, розмова, екскурсії, гри та ін., значно краще й корисніше проходять, якщо в підготовці до них жовтенята так або інакше брали участь самі – готували приміщення, матеріали, сценки, про щось дізнавалися, малювали заздальгідь удома, в школі та ін.

Весь матеріал треба подавати різноманітно: не тільки розказувати, але й залучати ребят до розмови, чергувати слухання з показом картинок, макетів, з піснею, рухами, виконанням завдань, з практичною роботою.

Кожна робота, весь матеріал має бути закріплений певною практичною діяльністю. Після кожного збору, розмови, повідомлення, екскурсії треба намітити разом з ребятами конкретні, близькі їм громадсько-корисні справи, які ребята виконають удома, в зірочках, в школі, колективно або індивідуально.

3. Нарешті, що собливо відрізняє роботу жовтенят від піонерської, – *потреба вводити елементи гри у всі заходи, у всю роботу, яка проводиться в групі й зірочці*. Наприклад, ребятам розказали про челюскінців, а потім уся група грала у «рятування челюскінців». Жовтенята значно яскравіше і краще сприймають розмови про колгосп, про завод, про режим дня в таборі, якщо тут же грають у «колгосп», у «табір» та ін. Зміст розмови й книжки засвоюється значно краще цікавіше, якщо ребята «перетворюються на героїв книжки», рухаються й діють відповідно до матеріалу розмови або грають у те, про що їм розказали або прочитали. Навіть гурткова робота з жовтенятами, як показує досвід, може бути побудована за принципом гри. Наприклад, гурток санітарів влаштовує «жовтенятську амбулаторію», драмгурток організує «театр» або «цирк» групи та ін.

4. У роботі з жовтенятами треба якнайбільше провадити практичної роботи, ігор, пісень, конкретних маленьких справ, скерованих на організацію навчання, роботи й дозвілля самих жовтенят.

Вожатий повинен знати, що жовтенята хочуть майструвати, працювати руками, грати, слухати цікаві оповідання про те, що робиться на світі, хочуть кататися на санках і лижах, співати й грати на сцені.

Грунтуючись на цих основних бажаннях дітей, вожатий повинен побудувати роботу групи жовтенят так, щоб забезпечити комуністичне виховання дітей:

1) через проведення ряду конкретних громадсько-корисних справ, скерованих на поліпшення навчання, зміцнення дисципліни, на боротьбу за чистоту, акуратність, чесність, організацію дозвілля ребятам;

2) через показ і оповідання про прекрасних людей нашої країни, про будівництво, починаючи від свого міста, вулиці, колгоспу і кінчаючи найдальшими кутками СРСР, через оповідання про важливіші, найяскравіші громадські події і широке використання книжки;

3) через ігри і використання іграшки у всій роботі і зірочки.

ХИБИ В РОБОТІ З ЖОВТЕНЯТАМИ

Основними хибами в практиці роботи з жовтенятами можна вважати такі:

1) Відрив роботи групи від піонерського загону, перетворення жовтенят на «автономну організацію».

2) Знеосібка, змішування роботи жовтенят з роботою школи. Причина цього та, що шкільний клас є водночас групою жовтенят, санітари в зірочках – санітарами в класі; збір груп проводиться тут же, на партах, у класі, і він становить немов би продовження уроку. На зборах, як і в класі перевіряють успішність, влаштовують перевірки з читання, арифметики, готування уроків і т. ін.; часто бесіди вожатого є повторенням бесід учителя; наприклад у класі розказувалось про те, «як жили робітники раніше і як живуть тепер», або про життя Леніна. І вожатий розказує те саме, тільки значно гірше ніж педагог, і т.п.

3) Кампанійщина в роботі. Відсутність організації життя і роботи самих жовтенят у школі й удома, підкорення всієї роботи групи і зірочок підготовці до «чергової кампанії» або революційного свята. При цьому забувають, що ребята маленькі, вони зовсім не можуть встигнути за всіма політичними подіями і кампаніями, що їх відзначають дорослі. Нічого особливого не станеться, якщо жовтенята не відзначать якоїсь кампанії, але буде значно гірше, якщо після чергової «політичної бесіди» про досягнення в СРСР і кризу в капіталістичних країнах, жовтенята будуть хуліганити на вулиці, битися й курити через те, що група жовтенят не влаштувала гірки в житлокоопі, не навчила дітей майструвати куток удома, через те, що життя самих ребят поза школою не знаходить відбитку в плані роботи групи й зірочки і ребята залишені під випадковим впливом вулиці.

ЗМІСТ РОБОТИ ГРУПИ ЖОВТЕНЯТ

Перша велика справа групи жовтенят – це організація добрих умов для навчання, роботи й ігор удома і, насамперед, організація кутка у кожного жовтеняти дома. Куток повинен бути центром життя дитини; все його «господарство» має бути зібране в цьому кутку, все, чим він зможе похвалитися перед гостями, товаришами: інструменти, іграшки, гри, книги і т. ін. Якщо є місце, можна посадити квіти, завести їжака, кроля і т. ін. Там

висять також портрети вождів, розклад уроків, зошит оцінок, рушник, зубна щітка, порошок.

Де не дозволяють умови, ребята роблять куточки під столом, пересувні кутки на табуреті та ін. Навіть у бараках, де тісно, ребята відвойовують собі куточок, колективно дбають про нього, грають і працюють там. Потім влаштовують огляд кращих куточків на зборах, провадять суботники, один одному допомагають влаштовувати куточки, ходять один до одного в гості, організовують загальний жовтеньський режим дня тощо.

Друга справа групи жовтенят по навчанню – зробити наочні приладдя і обладнання для уроку. Педагог, договорившись з вожатим, приходить у групу жовтенят і просить допомогти підготувати той або той урок, наприклад, для 1 класу зробити розрізну азбуку, таблички з іменами, наклеїти малюнки, для 2-го класу – яблука, що діляться на половинки і четверті, мозаїки, лото, альбоми, макети по темі уроку і т. ін. Кожна зірочка береться обладнати один урок на місяць. Жовтенята дуже пишаються тим, що самі беруть участь у підготовці уроку.

Взаємодопомога, прикріплення відсталих до сильних – в основному мають бути передані педагогові, бо часто збір груп жовтенят перетворюють на готування, повторення уроків, влаштовують на зборах змагання – хто краще пише, лічить та ін., а це зовсім неправильно. Вожаті повинні знати успішність жовтенят, допомагати педагогові підвищити її, але не влаштовувати на зборах щось подібне до уроку.

Четверта практична справа групи жовтенят – добитися охайного, культурного вигляду жовтенят. Організаторами цієї справи повинні бути санітари, санітарний гурток, «жовтеньська амбулаторія», як її називають у деяких групах.

От, приклад, як амбулаторія почала роботу в одній із шкіл.

До початку зборів санітарів не було. Як раптом двері відчинилися і організовано ввійшли всі санітари групи й лікар. Всі з пов'язками через плече і кожна сумка повна до верху: нитки, голки, гудзики, ножиці, вакса, навіть дзеркальце і різнокольорові стрічки були в сумках у санітарів.

«Зав. амбулаторії» виголосив промову про те, що жовтенята повинні бути найчистішими з усіх ребят, культурними, акуратно вдягненими, – а ви тільки погляньте на себе. Коли ви останній раз

чистили взуття? Чому у тебе немає гудзика? Он у Валі пояс висить, а коло сумки відірвалися ручки. А нігті! А руки! А волосся яке розпатлане! – Ребята, дається по десять хвилин кожній зірочці – хто краще приведе себе в порядок. Ану, подивись!

Починається чищення, пришивання гудзиків, відірваних поясків і петель, причісування. Дівчата навіть зав'язують стрічки у волосся.

Жовтенята повинні відчувати, що вони перебувають під постійним контролем своєї «амбулаторії», яка за матеріалами санперевірок готуватиме вистави: «Петрушка – санітар», «Жовтенятський санітарний театр» і т. ін., використовуючи пісні, вірші, загадки і гри.

До громадсько-корисних справ жовтенят належить також листування спільно з піонерами з ребятами закордону, зв'язок з дитсадком, обладнання майданчика, лагодження зимового й літнього інвентарю для ребят в житлкоопі, робота по охороні птахів і зелених насаджень (готування шпаківень, дощечок і плакатів з написами про охорону та ін.), садіння квітів і багато чого іншого.

ІГРАШКА Й ГРИ

Звичайно діти дуже хочуть бути дорослими – колгоспниками, червоноармійцями, пожежниками та ін., але стати ними вони можуть тільки через гру. Тому серед жовтенят дуже поширені гри в кооперацію, пожежників, червоноармійців, дитячий садок, школу і т. ін. Грати в ці ігри для жовтенят значить відчути й краще зрозуміти, що таке Червона армія, що таке фабрика-кухня, школа, пожежники і т. ін.

Цілком невичерпні можливості залучення ініціативи, задоволення різноманітних запитів і інтересів жовтенят несе з собою іграшка і гра. Крім рухливих ігор з правилами, які, звичайно, подаються на зборах, групи й зірочки жовтенят намічають, готують і проводять різноманітні гри з іграшками, великі творчі «драматизовані» гри, а також організують у школах, житлокоопх і клубах «ігрові кімнати», «ігротеки» або «куби іграшок».

В журналі № 21–22 за 1934 рік «Піонервожатий» описані гри з хатніми іграшками в «челюскінців» і «розіграш лотереї ТСО між ляльками». В інших групах готували й проводили великі драматизовано ігри в «жовтенятський табор» – з клубом, ізолятором і кухнею, в «цирк», в «дитячий садок», у «колгосп», в «пожежників», «транспорт», «подорож», у «Червону армію», в «кооператив» або «крамницю іграшок» у «зоосад» та ін. Ребята вдома самі проводять велику підготовку до таких ігор: і шоломи, і костюми, і телефон польовий, і різний саморобний інвентар майструють удома. Часто маленькі іграшки стримують гру. Є цікаві спроби обладнання ігор, наприклад, у вигляді самооборонних жовтенятських наметів, в яких вкладені набори іграшок і костюмів залежно від теми намету. На великій 160-сантиметровій палиці внизу з хрестиком-підставкою натягається намет гвіздками або зачіплюється за ніжки стільців. От, наприклад, намет жовтенят на тему «Табір жовтенят» (Кіровський район).

Всередині намету зроблені кишені, куди закладаються іграшки, з якими можна розгорнути гру. В одній кишені все для кухні – посуд, кухарський ковпак, фартух, зроблені ребятами і т.д. В другій кишені обладнання ізолятора: там складені різні скляночки, баночки, пов'язки санітарів, окуляри для лікаря і т.д. У третій кишені зібрано все для жовтенятського клубу: костюми, інструменти для шумового оркестру, пари 2–3 ляльок для лялькового театру і т. ін. Для лінійки в наметі невелика щогла в 150 см з прапорцем, що піднімається.

Можна зробити кілька варіантів, робити гри різноманітними і на зборах групи вибирати для ігор варіант: «цирк», «табір», «Червона армія», «транспорт».

Тепер дуже поширені по всій Москві ігротеки. Почали вони з'являтися і на Україні. Що таке ігротека? Якщо в бібліотеці є набір книжок, то в ігротеці або ігровій кімнаті, по-перше, на полицях повинен бути набір іграшок: конструктори, будівельники, світлофори, крани, ляльки, паровози, пароплави, заводні іграшки, все краще, що ви можете дістати на ринку і, по-друге, в окремих куточках зосереджуються інструменти і покидьковий матеріал: шматочки матерії, глина, дерево, дріт, папір та ін., для виготовлення саморобних іграшок. Ігротеки або

ігрові кімнати влаштовуються в жовтенятських кімнатах з використанням для ігор фізкультурзали в рай клубах піонерів, житлокоопах і робітничих кімнатах. Жовтенята по зірочках, групах і поодинці приходять туди грати. До ігротеки або ігрової кімнати прикріплюється санітарний лікар, який організує санітарну дезінфекцію іграшок у випадку захворювання; крім того, періодично проводять санітарні ігри. Ігротека поповнюється іграшками саморобками.

ПРО ЩО РОЗКАЗУВАТИ В ГРУПІ ЖОВТЕНЯТ

У роботі з жовтенятами виключне значення мають вказівки ЦК ВКП (б) про те, що в школі і піонер організації «живе», образне, цікаве для дітей оповідання про найяскравіші громадські події замінюється шаблоном і неприпустимим натаскуванням» (з постанови про політ виховну роботу від 23 квітня 1934 р.).

Коли ставиться питання, про що розказати жовтенятам, – не дозволяйте розказувати про колективізацію сільського господарства взагалі, про будівництво й досягнення в СРСР взагалі. Адже все наше будівництво керується, проводиться і рухається людьми.

Тому доброю групою буде та, в якій жовтенята знають і люблять кращих людей нашої країни, та в якій вожатий ніколи не приходять на збори без того, щоб не поділитися з ребятами цікавими новинами, без оповідання про ті або інші події на заводі, в Радянському Союзі, за кордоном. Доброю групою буде та, в якій ребята звикнуть цікавитися всім, що їх оточує, розказувати про все, що їх цікавить у своєму дитячому колективі, – у групі, зірочці жовтенят.

Кожен вожатий повинен мати спеціальний зошит або папку, куди він збирає газетні вирізки про людей нашої країни, робить помітки про окремі епізоди боротьби й будівництва з книжок, кіно, з оповідань.

З «ПРАВДИ»

У Білорусі в одному з колгоспів тов. Горемикін, старий колгоспник (йому понад 60 років), заявив, що він хоче змінити своє прізвище з Горемикіна на Радостін. Він пояснив своє бажання так:

«Я добре попрацював, одержав понад 350 трудовнів, та мене преміювали, зібралися всі поздоровляти, справжнє свято влаштували – все життя моє пам'ятатиму. Так який же я тепер Горемикін! Я Радостіним хочу називатися».

З РОЗМОВИ З ЧЕРВОНОАРМІЙЦЯМИ

(Н. Белобородова)

«Далекий Схід. Стан дуже напружений. Кожний громадянин, всі дорослі і діти повинні кожної хвилини бути готовими до оборони». Перевірка йде кожен день. На одному з засідань звітує начальник міської пожежної команди. Він – старий підпільник, червоний партизан. Свою справу любить і знає до дрібниць. Він розказує про дисципліну, пильність, швидкість і організованість своєї команди. Йому ставлять запитання: а через скільки часу приїде пожежна, якщо в міськкомі партії або в міськраді виникне пожежа? «Через дві хвилини рівно», – відповідає начальник команди і раптом, побачивши, що в залі засідання недовірливо посміхаються, швидко йде до телефону й знімає трубку «Пожежна команда. Виїжджайте негайно. В приміщенні міськкому пожежа».

Він суворо дивиться в залу. Очі всіх звернені на годинник. Від пожежної частини до міськкому щось з кілометр. Дві хвилини. Треба мчати з величезною швидкістю, щоб були коло міськкому. А посадка 15–20 чол. А завести мотор! – Секундні стрілки показують хвилину 30–40–45–50 секунд. Здаля долітають дзвінки, різкий звук сирени. 55 секунд. Ті, що сидять не витримують, кидаються до вікон. Дві машини коло будинку. Пожежники розгортають драбини, широко відчиняються двері зали.

«Товариші, спокійно! Виходьте з зали. В будинку пожежа». Блищать каски. Суворі й рішучі очі на мужніх обвітраних обличчях. Пожежники здивовано дивляться, не розуміючи – перший раз за всю їх роботу люди не підкоряються. Грім оплесків несеться з зали. Начальник команди пояснює й дякує прибулим за пильність і точність».

Які ж теми можна намітити для розказування жовтенятам?

Перше: про Леніна, про Сталіна, про наших вождів, про героїв, кращих і знатних людей нашої країни на заводі, в

колгоспі, в Червоній армії, в галузі науки й техніки, про революціонерів за кордоном, про нашу батьківщину, про кращих ребят нашої країни – про їх навчання, про роботу, про дітей-героїв, про ребят-винахідників, авіомоделістів, стрільців, фізкультурників, музикантів.

Описом прекрасних людей нашої країни сповнені всі газети – БеталКалмиков, Ізотов, Томке, командири Червоної армії, які пройшли на лижах величезні простори Союзу, люди, що зійшли на найвище верхів'я – пік Сталіна, люди, які піднімають кораблі з дна морів, люди, що піднімаються в стратосферу, метробудівці, які заглиблюються в надра землі, челюскінці, робітники, колгоспники, учителі, актори, вчені... На прикладі кожного з них можна розказати ребятам про величезну працю, боротьбу за знання, за опанування техніки, про витриманість, мужність, про класову пильність.

Друге – про революційні події і дати, про найяскравіші, зрозумілі дітям повідомлення з газет, про революційну символіку, про прапор, про орден Червоного прапора, про орден Леніна, про піонерську символіку – галстук, зірочка, салют.

Тематика може бути дуже різноманітна. Тут – і про роботу в підпіллі, і про Жовтневу революцію, про 1 травня, про робітницю, про день Червоної армії і про страйк англійських гірників, про барикади шуцбундівців в Австрії, про боротьбу в радянському Китаї та ін.

Третє – організація екскурсій на матеріалах міста і району, вулиці. Екскурсійні гуртки вожатих жовтенят і піонерів можуть готувати, розробляти теми екскурсій, потім складають нариси – описи окремих частин міста з тим, щоб кожен вожатий групи жовтенят міг, користуючись такими нарисами, сам проводити ту чи ту екскурсію з ребятами.

От деякі теми екскурсій по місту:

1. *Історико-революційні:*

а) Рештки старого міста.

б) Будинки й вулиці, де відбувалися підпільні збори, страйки, барикади.

2. *Боротьба за зразкове місто:*

а) Як опалюється місто (печі, центральне опалення, газ, електрика).

- б) Як перевозяться люди в місті (види транспорту).
- в) Як охороняється місто від пожежі (пожежні частини).
- г) Як забезпечується чистота міста (поливання вулиць, лазні, пральні, тощо)

3. Новобудови.

- а) Будинки.
- б) Вулиці.
- в) Парки, сквери, стадіони.
- г) Новобудови – заводи, електростанції.
- д) Замість церкви – клуб і т. ін.

Всі ці й багато інших тем можуть бути використані для проведення екскурсій. Великою хвилює те, що, в матеріалі міста та й взагалі екскурсії на повітрі все ще дуже мало використовуються в роботі групи.

Отже, плануючи так роботу групи жовтень, вожатий, залежно від віку, знань і бажань ребяток, намічає проведення однієї-двох розмов або екскурсій, а крім того, до кожних зборів групи або зірочок готує коротеньке повідомлення, подібне наведеному в щоденнику вожатого групи, про той або інший факт або цікаву подію.

ФОРМИ Й МЕТОДИ БЕСІД

Основні правила при підготовці й проведенні всіх цих бесід і екскурсій:

- 1) Добра, зрозуміла мова.
- 2) Підготовка вожатого і самих дітей до бесіди – залучення самих дітей у бесіду, обговорення з дітьми того, що вони почули й побачили.
- 3) Використання різних методів, які полегшують дітям розуміння часто далекого для них матеріалу – подій у минулому, життя людей в інших природних і національних умовах та ін.

Які це методи?

Ілюстрування, супроводження бесіди показуванням малюнків, макетів лялькового й тінькового театрів. По ходу бесіди добираються малюнки, складаються монтажні з плакатних вирізок або маленький сценарій – для лялькового і тінькового театру. У деяких місцях дуже популярним був один час так

званий «Театр п'яти пальців»: ляльки – дійові особи, відповідно до теми бесіди вирізувалися з щільного паперу або картону, розфарбовувались і наклеювались на паперові трубочки. З стільця або перекинутого столу робилася «ширма», фігурки з трубочками надівалися на пальці і «діяли», як ляльковий театр, інсценуючи окремі місця по ходу бесіди.

Драматизація окремих моментів по ходу бесіди. При драматизації ребята заздалегідь не готують сценок, навіть не знають плану розмови, а залучаються в активну дію по змісту бесіди без попередньої підготовки. Наприклад, якщо оповідання зв'язане з від'їздом і пересуванням на північ, південь, у ліс, по воді та ін., ребята, за пропозицією вожатого, влаштовують «поїзд», подорож «на літаках», на «кораблі», використовуючи стільці, меблі, іграшки, костюми, прапорці; відповідно рухаються, співають, удають звуками штурм вітру, моторів, тощо. Якщо оповідання зв'язане з воєнними, революційними діями, роботою заводу, колгоспу, амбулаторії, школи та ін., ребята тут же використовують меблі, костюми, іграшки, пісні, бечівки, влаштовують потрібні споруди, співають і рухаються, «переселяються» самі в місця, де діють і живуть герої оповідання і бесіди. В такому випадку потрібна особливо добра підготовка вожатого, який повинен словами залучити ребят до дії, підготувати костюми, речі, іграшки, обміркувати заздалегідь, як можна швидко розподілити завдання між усіма ребятами, щоб не вийшло метушні і т. ін. Особливо вдало проходить розказування по книжках, наприклад, «Приключення Травки», «Алешка – Рязань», Кассія та ін., з застосуванням драматизацій.

Найскладніший метод, особливо беручи на увагу труднощі з приміщенням і часом – збір-гра, побудований на основі книжки, кінокартини або оповідання про ті чи інші події. Правда, гра є і найцікавішим для дітей методом освоєння матеріалу. Основна є трудність полягає в тому, що вожаті не вміють часто керувати вільно виникаючими в грі діями колективу дітей, бо звикли все заздалегідь «розписати по плану», «скласти інсценізацію», в яку висунуті дії ребят і визначити поведінку своєю власною вигадкою і ініціативою. Прикладом добре проведених зборів-ігор може бути гра в «челюскінців» (див. розділ «Гра і іграшка»). У таборах особливо поширені такі збори-гри – в «підпільну

друкарню», в «Митю Гордієнка», проте в зимових умовах вони теж цілком можливі.

ГУРТКИ

Гуртків, у повному розумінні слова, як у піонерів з твердою спеціалізованою програмою, у жовтенят не повинно бути. Інтереси жовтенят нестали й різноманітні. Дуже мало можна знайти жовтенят, які цікавились би якоюсь однією справою, наприклад, тільки шиттям і т. ін. Жовтенятам, які навіть записалися в гурток, наприклад, юнаків, хочеться робити все – працювати, ліпити, співати, грати, тощо.

Крім того, для жовтенят зовсім не годяться загальношкільні гуртки. При системі шкільних гуртків виходить звичайно так, що жовтенят у школі 1000, а гуртками охоплені хіба чоловік 100–120 і склад їх буває дуже плинний.

Підходячи до питання про гуртки, працівники повинні пам'ятати про такі умови:

Перше – кожній групі жовтенят під керівництвом батьків, вожатих зірочок і груп жовтенят, піонерів і педагогів створити маленькі групи-гуртки по 6–10 дітей, які охоплювали б усіх жовтенят їх, відбивали б справжні інтереси ребят у групі.

Друге – знайти форми й зміст роботи цих гуртків відповідно до віку і особливостей жовтенят.

Для досягнення цього в основу було покладено прагнення ребят весело працювати й грати водночас.

Наприклад, 6–8 дітей хочуть шити й вишивати. Треба зговоритися з матір'ю одного з жовтенят, щоб вона була керівником. Тут ребята можуть виготовляти одяг ляльок, завісочки для кутків жовтенят, мішечки для зубних щіток, вишивати тощо.

«Фабрика» або «майстерня іграшок». Жовтенята не вміють ще зробити справжні дійові моделі. Можна об'єднати 5–8 дітей і ця група може виготовляти найрізноманітніші іграшки: авіоіграшки, авто іграшки, веслі іграшки. Таким гуртом добре керують піонери саме тому, що це не технічний гурток, який потребує знання, програми тощо, а самодіяльна робота, в якій можна розгорнути ініціативу ребят, вигадливість і винахідливість.

От перелік іграшок, які можна виготовляти:

1) По авіоіграшці – муху (паличка з пропелером; якщо крутнути паличку, пропелер летить до стелі), планери на рогатці, паперові літаки типу Анохіна, змії, великі літаки з пропелерами, що крутяться на вітрі і з гумовою передачею і, нарешті, монгольф'єр.

2) Іграшки з використанням повітря: млини, вертульки, буери (санки з вітрилом).

3) Автоіграшки – автомобілі з гумовою передачею, візки, роліки-самокати для катання на одній нозі та ін.

4) Весела іграшка: всілякі клоуни, стрибунці, смішні фігурки з шишок і коркові.

5) Технічні іграшки – споруди з металічного «Конструктора», підливні колеса, підймальний кран, механічний молот, поїзди, підвісна колія та ін.

«ТЕАТР» АБО «ЦИРК» ЖОВТЕНЯТ

Замість звичайних драмгуртків або театральних гуртків дуже добре прищеплюється *«Жовтенятський театр»* або *«Жовтенятський цирк»* групи жовтенят.

Жовтенятський театр, як і всякий театр, регулярно готує «концерти» з різними програмами для своєї групи, класу, де «касир» видає квитки на виставу, свої костюми, маски, декорації. З жовтенят обираються директор, касир, костюмер театру, актори. До програми концертів входять: фізкультурні рухи і танці, інсценування пісень і віршів, шаради, розігрування книжок. Наприклад, по книжці *«О мальчише Кибалчише»* Гайдара ребята можуть готувати танці «мальчишей, танці «буржуїнов» з ляльками на палках, розігрувати цілі пантоміми по цій і цілому ряду інших сюжетних книжок – *«Алешка Рязань»* Кассіля *«Братишки»* Барто. *«Вчора і сьогодні»*, *«Багаж»*, *«Пошта»* Маршака. *«Казка про золоту рибку»* Пушкіна та ін. Коли жовтенята знають, що у них не драмгурток, де треба «готуватися до чергових кампаній», а свій власний «театр» або «цирк», – вони чого тільки не вигадують. І піонери, які керують театром, дуже цікавляться тим, як би краще влаштувати театр – програму, декорації, костюми, і педагоги значно конкретніше допомагають ребятам матеріалом і вказівками.

Санітарно-гігієнічному вихованню жовтенят треба віддати серйозне місце. Можна разом з лікарем підготувати санітарні бесіди на такі теми:

- 1) Чому поранення й уразки треба мазати йодом.
- 2) Чому шкідливий бруд, мухи, таргани та інші комахи.
- 3) Що таке фізкультура – 24 години.
- 4) Чому треба чистити й лікувати зуби.

Наводимо ілюстровану санітарну бесіду на четверту тему.

З паперу виготовили зуб у розрізі за вказівками лікаря: зверху біла емаль, під нею дентин, посередині рожевий нерв. З другого боку паперу намальовано той же зуб, але хворий – емаль викришилась, зуб почорнів, бруд дійшов до нерва, який теж потемнішав і скрутився. Окремо приготували з плакатів веселе і заплакане жовтенятські обличчя і малюнок «Лікар лікує зуби дитині».

Санітари почали запитувати, – як побудовані зуби чому зуби білі? Чому зуби псуються? Розказують про те, як у дентин, в місці, відскочила емаль, проходить бруд, шматочки їжі, як заражається і починає боліти нерв. Малюнок здорового зуба перевертають, показують хворий зуб і поряд заплакане від зубного болю обличчя жовтеняти.

Санітари розказують, як лікар лікує зуби, як закривають дярочку в емалі твердою пломбою. Потім показується веселе обличчя жовтеняти, яке побувало у лікаря і його обіцянки завжди чистити зуби, щоб зберегти їх від бруду.

Бесіда закінчується санітарною пісенькою і маленькою інсценізацією з підсумків санітарної перевірки.

ГУРТОК ОПОВІДАЧІВ, «РЕДАКЦІЯ» АБО «ДРУЗІ КНИГИ»

У цих гуртках ребята:

- 1) Читають і розказують всім жовтеняткам про різноманітні книжки.
- 2) Організують серед групові жовтенятські бібліотеки з книжок, почасти зібраних у ребят, почасти куплених.
- 3) Готують і проводять різні гри і інсценізації по книжках – перетворення на героїв книжки та ін.

4) Організують «редакцію», «друкарню», «авторські бригади» з жовтенят, «художників та письменників» і випускають «книжки-саморобки» на теми про свої ігри і роботи, а також на вільні теми.

Крім перелічених, у жовтенятських групах організуються гуртки: шумовий оркестр, ляльковий театр, фізкультурний, юних натуралістів.

При побудуванні гуртків за ігровим принципом вожаті добиваються того, щоб такими гуртками керували піонери, щоб гуртки ці організували при жовтенятських групах 1-х, 2-х класів і охоплювали всіх жовтенят; такі гуртки будуються за ініціативою і бажанням самих ребят і користуються у них великим успіхом і любов'ю. Один гурток охоплює від 6 до 12–15 дітей. У кожній групі залежно від бажань жовтенят і різних умов, організується не більше 2–3 гуртків. Вся робота гуртків систематично показується на зборах труп, на перервах, ранках, у житлокоопсах. Плани роботи гуртків проробляються на семінарах вожатих груп і зірочках жовтенят, весь матеріал допомагають добирати і готувати педагоги.

ЗБОРИ ЖОВТЕНЯТ

Збір – основна форма колективної роботи дитячих комуністичних організацій як у піонерів, так і в жовтенят.

Хиби у підготовці і проведенні зборів. Приходячи на збір, жовтенята звикли чекати, що вожатий повинен їх зацікавити, що вожатий ось підготує, розкаже, дасть завдання. Справа жовтенят – прийти на збір, брати активну участь у ньому, тобто слухати, ставити запитання, висловлюватися, брати участь у іграх, піснях, які вибрані вожатим, і обов'язково виконувати завдання або план роботи намічений з вожатим на даних зборах.

І так від збору до збору. Вожатий метушиться, вишукуючи цікавий матеріал для дітей, не бачачи, не помічаючи, що життя ребят проходить поряд з цими зборами, що в своїх іграх, навчанні, про всі свої труднощі жовтенята радяться, розказують удома, педагогові, окремим товаришам, а жовтенятська група – це часто останнє місце, куди приходять жовтенята з своїми маленькими справами. Умови роботи часто погані, але і вожатий і діти чекають, щоб їм хтось допоміг. Ініціатива кожного

жовтеняти не скерована на створення при всяких умовах можливості добре працювати.

Вожаті часто не вміють взяти правильний тон з дітьми – це не старші товариші, а грізні начальники або, в кращому випадку, «суворі педагоги», що «дають завдання», вимагають виконання їх. «Ви повинні зараз робити макети, вчити вірші, грати, співати і т. ін.» І лихо тому, хто не скориться! «А от я тобі догану закатаю», «книжки заберу» і багато іншого спадає на голову винного. Будуються збори часто немов би за спеціальним «стандартом», незалежно від змісту: зарядка, співи, бесіда, праця, гри. Бесіда суха, робота у вигляді завдань, гри завжди ті ж самі, що і в школі, але проводяться часто гірше. В наслідок у ребят немає, прагнення підготуватися до зборів, показати своїй зірочці, групі щось цікаве; жовтенятська група в таких випадках не впливає на поведінку ребят удома, на вулиці, не скеровує інтересів ребят.

ЯК ПІДГОТУВАТИ І ПРОВЕСТИ ЗБІР

Збір групи проводиться 2 рази на місяць, збори зірочок – 3 рази на місяць. Тривалість збору групи – 1 година – 1 година – 10 хвилин, зборів зірочки – 45 хвилин – 1 година.

Працю й винахідницьку роботу, знайомство з кожним жовтеням, перевірку, допомогу, показ роботи й навчання кожного жовтеняти, а також різноманітну роботу по підготовці зборів групи найкраще проводити у маленькому колективі, яким є зірочка. Навпаки, бесіди, планування й підсумовування роботи і навчання, показ роботи зірочок, гуртків і окремих кращих ребят, а також масові й вільні творчі гри, значно доцільніше проводити на зборах груп.

Зміст кожного збору повинен концентруватися навколо одного або двох питань, інакше буде перевантаження ребят, їхня увага розпорошуватиметься і ефективність роботи надзвичайно знизиться.

Можна доручити окремим зірочкам (під керівництвом вожатого зірочки) підготувати збори групи, окремим ребятам дати можливість провести гри, за бажанням ребят провести ту чи ту частину збору зірочки і т. ін. Найголовніше, кожне жовтеня повинно відчувати, що жовтенятський колектив під керівництвом

вожатого завжди готовий допомогти йому при труднощах, обговорити те, що цікавить його тепер, з тим, щоб запозичити і заохотити до доброго, а погане відхилити і допомогти усунути.

Збір зірочок добре проводити вдома у окремих ребят. На такому зборі ребят треба наштовхнути на те, чим вони могли б зайнятися (організація кутка вдома, гри й робота в ньому, читання та ін.) і допомогти здійснити задумане.

Починається збір звичайно з переклику і саногляду. Фізкультхвилинка та й увесь зміст збору проводиться з обліком того, що робили ребята перед зборами. Якщо перед збором діти на заняттях сиділи, то спочатку обов'язково треба дати ребятам розім'ятися, пограти, зайнятися фізкультурою, потім провести або трудові заняття, або прогулянку, екскурсію тощо.

Як правило, збір не повинен проводитися зразу після уроків. Збір, на якому намічена бесіда, читання й обговорення плану роботи, треба проводити не раніше, ніж через 2 години по закінченні уроків, і пристосувати до таких днів, коли останніми уроками будуть фізкультура, праця в робітній кімнаті або співи.

Закінчити треба також організовано: проспівати пісню, виладнатися, повторити намічені до виконання справи, число наступного збору, дружно попрощатися і т. ін. Це має велике організуюче значення і дисциплінує ребят.

МАСОВІ ЗАХОДИ З ЖОВТЕНЯТАМИ

Найбільш поширеними масовими заходами, які проводять з жовтенятами є: фізкультурні змагання й огляди, ранки й костри, карнавали.

Основні хиби, які зустрічаються в практиці проведення цих заходів, треба відзначити такі:

1) Перевантаження ранків, кострів та ін. щодо часу й матеріалу.

2) Велика кількість «сольних нумерів», звичайно, з читанням віршів, стандартним, схожим один на один, танцем. Іноді випускають навіть сольні співи, а це вже зовсім неприпустимо й шкідливо для дітей.

3) Сцена або зала оформлюються нашвидку, костюми й декорації часто дуже неохайні, грубі, з масою недоробленостей.

Це привчає ребят недбайливо ставитись до своєї роботи і виступів, псує художній смак ребят.

4) Інсценізації й виступи готуються теж нашвидку, ребятам доводиться підказувати під час виступу. Ребят примушують «всерйоз» грати невластиві їм ролі дорослих або старших дітей.

Особливо неприпустимо давати дітям грати негативні ролі – поліцаїв, куркулів, буржуїв, вчителів старої школи тощо.

САМОДІЯЛЬНИЙ РАНОК І КОСТЕР

Ранки й костри з жовтенятами, звичайно, пристосовуються до революційних свят і дат, бувають присвячені підсумкам, огляду роботи груп і гуртків, просто організації дозвілля у вихідний день і т. ін.

Непедагогічно змішувати виступи професіональних акторів з дитячою самодіяльністю на одному ранку. Виняток можна зробити для оповідача в тому випадку, коли ранок має характер «зустрічі жовтенят з акторами», де діти показують акторам свої досягнення, а актори – свої. Але і в цьому випадку виступи дітей краще давати на початку.

Ранок може бути розрахований не більш, ніж на 1 год. 20 хвилин – 1 год. 30 хвилин з перервою 15–20 хвилин. Число жовтенят не повинно перевищувати 250 – 300. Краще, організованіше і веселіше проходять ранки на 180 – 200 дітей, де ребята не стомлюються, мають можливість разом поспівати, пограти на перерві, можуть брати активну участь у виставі та ін. штучний костер у приміщенні може тривати не більш, як 50 хвилин – 1 год. 10 хв. І охоплювати не більш ніж 3–4 груп жовтенят. Хоча костер і дуже подобається ребятам, але надзвичайно збуджує їх. Тому краще коло костра провести першу частину свята (бесіду, оповідання, пісні, карнавал) хвилин на 30–40 з тим, щоб після перерви друга частина (самодіяльність, виступи акторів) відбувалося при світлі.

Важливо, щоб ранок і костер були продумані і розраховані щодо часу, починаючи з моменту приходу ребят, сидання на місця і кінчаючи організованим виходом з зали. Вожаті, педагоги, батьки, масовик – кожен повинен знати своє місце і роль по ходу ранку або костра: зустріти ребят, зайняти їх іграми, атракціонами,

співами до початку; привести й посадити на місця, зайняти іграми, нагодувати, встановити черговість виходу з зали одягнути й розвести по домах – все це дуже важливі частини ранку, які треба твердо передбачити заздалегідь.

Наводимо план свята, присвяченого дню Червоної армії (Сталінський район, Москва, 7 школа)

1. Вся школа поділена на ділянки – класи для збору груп жовтенят по «роду зброї»: кіннота, піхота, льотчики, моряки та ін., вчити бечівки, сигналізацію прапорцями для виходу з зали проводять вожаті груп.

2. Вхід у залу усіх жовтенят повз трибуни. Розміщення жовтенят (6–8 хв.)

3. Оповідання червоно прапорця (12–15 хв.)

4. Вихід з зали на сцену і виступи з пірамідами, піснями й бечівками груп жовтенят – піхота, кіннота (4 хв.), льотчики (4 хв.), моряки (6 хв.). Разом (17 хвилин)

5. Фізкультурника (2 хв.)

6. Кращі виступи з групи жовтенят: Фізкультурники (4–5 хв.), «жовтенятський театр» (7–10 хв.),

7. Два вірші, 3 танці (7–10 хв.).

Загальні співи і організований вихід з зали (5 хв.).

Разом 1 год. – 1 год. 15 хв.

Вихід груп жовтенят з зали на сцену треба заздалегідь прорепетирувати, щоб він пройшов без замішання. З кожною групою жовтенят повинні йти вожаті груп і зірочок.

У зміст кожного ранку, костра й свята, якщо програми складена не з професіональних акторів, треба включати показ художньої самодіяльності по можливості від кожної групи жовтенят. Дуже часто програму ранків складають з виступів однієї-двох груп, спеціальної бригади витівників або загальношкільного «драмгуртка» і так званих «присяжних виступальників», 1–2 танцюристів «кабардиночки» або «козачка» і декламації. Це не правильно. На ранку кожна група повинна показати виступи свого «театру», свого гуртка, своїх зірочок. Треба стимулювати саме колективну художню дитячу творчість і самодіяльність, у кожній групі, працювати з піонерами, які керують художніми, фізкультурними гуртками, «театрами» жовтенят, допомагати їм добирати добру літературу й рухи. До

кожного виступу, танцю, інсценізації треба разом з викладачами співів, фізкультури, літератури продумати й добрати обов'язково добру, музику, слова й рухи. Самі рухи, пісні, слова треба подавати в бадьорому темпі і чіткому ритмі. З викладачем ІЗО, батьками й самими дітьми продумати і виконати яскраве, різноманітне оформлення і костюми. При цьому треба пам'ятати, що:

1) Костюм не повинен заважати рухам ребят.

2) Не треба закривати обличчя жовтеняти, наприклад, наклеювати величезні не гарні «бороди», щоб показати старика та ін.

У жовтенят досить жива уява і досить однієї або небагатьох деталей костюма, щоб створити потрібний образ. Наприклад, труба на голові і чорне коло з зіркою на грудях – створюють образ паровоза. Відповідні по формі й кольору шапочки, пояс, сорочки, нашивки перетворюють ребят на представників різних національностей, на червоноармійців, льотчиків, робітників та ін..

3) Якщо по ходу дії потрібний негативний образ буржуя, поліція і т.д., найкраще зробити з матерії або паперу відповідне опудало, фігуру, ляльку, одягнути на палицю або на руку з тим, щоб жовтень говорив слова і робило ті чи інші дії з цими фігурами, не перетворюючись само, хоча б і на сцені, на буржуя і т. ін.

4) Якнайбільше треба використовувати іграшки, обручі, стрибали, м'ячі ляльки, дзвоники, звірів тощо. При поставах танців, інсценізацій – добре проходили, наприклад, танець з кролями.

КОСТЕР

Костер влаштовується звичайно так: береться клітка з лози або паличок, всередину ставиться і електровентилятор і підводяться лампочки, обтягнуті червоним і оранжевим папером. До лозин прив'язуються довгі смужки паперу, марлі або легкої матерії, пофарбовані в оранжево-жовті кольори, навколо накладаються соснове і ялинкове гілля. Коли пускається вентилятор і в червоному відблиску ламп починають коливатися скрізь гілля пофарбовані смужки паперу або матерії –

створюється повне враження полум'я. приміщення, де відбувається костер, треба прикрасити гіллям або макетами дерев, світловими написами і малюнками на стінах.

Коло костра особливо добре проходять бесіди старих більшовиків, червоних командирів з жовтенятами, а також художні оповідання. Складаючи програму костра, треба обов'язково намітити й підготувати загальні співи, танці в колі хороводного типу, фізкультурно-ритмічні рухи, добру декламацію, речівки.

ЗМАГАННЯ

До масових заходів з невеликою кількістю жовтенят (2–4 групи) належить змагання, наприклад:

- 1) На краще керування санками;
- 2) На влучність (влучання в щит, снігову бабу та ін. м'ячем, сніжками, тощо);
- 3) Колективні естафети з 2–3 перешкодами;
- 4) Змагання на ковзанах, на ходіння на лижах без палиць, на вміння проїхати всією зірочкою ланцюжком, завернутим і т. ін.; ні в якому разі не проводити змагань на великі віддалі; віддаль може бути не більш як 200–250 метрів; мета змагання – заохочувати вчитись їздити на ковзанах, лижах, керувати санками;
- 5) Змагання на кращу, гарно й чисто виконану піраміду, танець, фізкультрухи;
- 6) На кращі, найцікавіші гри і вправи з м'ячами, стрибалками, обручами та ін.;
- 7) На кращі рухливі моделі зміїв, буєрів, парусників, млинів, вертульок, підливних коліс і т. ін.;
- 8) Огляди художньої самодіяльності.

Програма кожного змагання повинна бути обов'язково погоджена з лікарем, фізкультурником і педагогами.

Такі змагання можна проводити і влітку і взимку в плані повсякденної роботи. Вони дуже поживають усю роботу жовтенят і становлять добрий засіб заохочення дитячої творчості і самодіяльності, стимулюють колективну роботу груп і зірочок, а також стають засобом виявлення і перенесення кращого досвіду роботи в усі групи жовтенят.

ЯК ВОЖАТОМУ ГРУПИ СКЛАДАТИ ПЛАН РОБОТИ

План роботи групи жовтенят – це ті конкретні практичні справи, виконання яких повинно забезпечити поліпшення навчання й дисципліну даної групи жовтенят, чистоту й порядок удома і в класі, у кожного жовтеняти, веселий цікавий відпочинок; це ті гри, гуртки, оповідання, організація і проведення яких задовольнило б бажання саме даної групи жовтенят, скерувало б поведінку кожного не тільки в школі, на заборі, але й удома.

План роботи для всіх віків складається на 2 або 3 зборах групи, коли ребята ближче познайомились.

Для 1-х класів, які ще не мають точного уявлення про час, план складається на 1–3 найближчих зборів групи і зірочок, договорюються, що треба зробити й підготувати жовтенятам, де буде збір і що ребята хотіли б почути і одержати від вожатого.

Потім намічають певні заняття, гри і т.п. «до наступного вихідного дня», «до свята Жовтневої революції», не зазначаючи точного числа або кількості днів у плані. Тільки після того як жовтенята навчаються виконувати роботу до певного строку, складається план роботи на 3–4 збори, тобто на 15 днів – місяць.

З жовтенятами 2-х–3-х класів робота планується від 20–40 днів, залежно від того, які заняття треба провести.

Отже, вожатий обговоривши по зірочках, чого хочуть ребята, які хиби є в групі, намічає на зборі групи:

1. Яку громадсько-корисну роботу візьмуть на себе жовтенята (зробити кутки вдома, які саме, хто потребує допомоги; зробити наочні приладдя до таких уроків; зробити ігрові мальовничі форми обліку для всього класу; зробити всім біленькі комірці, провести виставку, розмноження викройок і роботу з батьками по виготовленню єдиної форми; влаштувати суботник для побудування гірки, майданчика та ін.).
2. Які гуртки будуть працювати в групі («фабрика іграшки, «театр», «амбулаторія»), що вони повинні зробити для групи, хто ними керуватиме;
3. Про що розкаже вожатий або кого запросять ребята на свій збір (робітника-ударника, старого більшовика, червоного

командира та ін.); як і, що підготують до оповідання зірочки, гуртки, окремі жовтенята.

4. Які саме гри підготують і будуть проводити на групі й по зірочках (на повітрі або в приміщенні: гри з іграшками, в костюмах та ін.)

5. У яких масових заходах, змаганнях, святах братимуть участь група й зірочки (ранки, фізкультурні змагання, екскурсії, вилазки, огляди роботи гуртків і окремих ребят удома тощо); що ребята підготують і покажуть з того, що є в групі.

Записавши все, про що домовилися з ребятами, вожатий складає:

1. Календар і зміст зборів групи і зірочок;
2. Календар занять гуртків;
3. Що підготувати вожатим зірочки і керівникам гуртків;
4. Про що поставити питання на раді загону, на зборі своєї ланки;

5. До кого з жовтенят і навіщо саме піти додому (самому, вожатим зірочок, доручити піонерам, запросити педагога);

6. З ким з батьків і педагогів домовитися про допомогу (про керівництво гуртками, про добір матеріалів, інструментів, книжок, інсценізацій, фізкультурників та ін. для гуртків і зборів).

Крім того, вожатий групи разом з вожатим зірочок веде груповий щоденник і папку газетних вирізок і записів, епізодів з книжок, кіно та ін., які стають матеріалом для політінформації, бесіди оповідань жовтенятам.

Після того, як на групі з пропозиції зірочок і всіх жовтенят намічено план роботи, після того, як кожна зірочка і окремі ребята взяли на себе конкретні справи з плану групи, вожатий зірочки і помічник намічають план на 1–2 збори своєї зірочки:

- 1) Що підготувати й зробити до збору групи.
- 2) Практична робота по влаштуванню кутків удома, виготовленню іграшок, оформленню, по впорядкуванню одягу, навчальних приладів, спортінвентарю, іграшок для кожного жовтеняти в зірочці.
- 3) Рухливі і спокійні ігри: гра на повітрі, катання на санках, лижах, ковзанах і т.д.

Зірочка, як найрухливіший, маленький колектив, може збиратися і вдома в одного з ребят, і на ковзанці, і в парку, проводити огляд ігор, роботи і всього життя кожного жовтеняти.

Вожатий зірочки намічає, до кого з ребят піти додому, в чому допоможуть батьки, піонери й педагоги.

План зірочки в основному визначається змістом роботи групи й особливостями складу жовтенят.

План зірочки ні в якому разі не повинен складатися більш, ніж на 1–2 збори, з тим, що можна було краще зважити на бажання і потреби ребят і швидше допомогти кожному жовтеняті в зірочці, не ламаючи наміченого плану роботи.

ОБЛІК РОБОТИ ГРУПИ

Мета обліку – показати ребятам, що почата справа, проведена робота – доведена до кінця.

Облік – це складова частина кожної роботи, кожного заходу, що його провадять з жовтенятами. Тому й форми обліку дуже різноманітні.

Так, наприклад, макети й іграшки – «вулиця», «таборова щогла» та інші показують наслідки навчання, дисципліни, чистоти; всякі виставки, ілюстровані й інсценізовані рапорти-звіти покажуть підсумки роботи гуртків, зборів, кожного жовтеняти. Самий збір, ранок, карнавал, преміювання теж можуть мати характер обліку й показу кращих фізкультурників, кращих учнів, маленьких техніків, акторів, тощо.

У практиці роботи часто зовсім неправильно починають спеціально готувати альбоми, макети, моделі «до виставки», готувати рапорти й інші матеріали, присвячені черговій кампанії.

Найголовніше, щоб у групах і зірочках, у кутку у кожного жовтеняти вдома кипіла жвава різноманітна робота, яку можна було б облікувати. Тоді, не треба буде ламати голову над «формами обліку» – вони природно впливатимуть із змісту самої роботи. Тоді облік буде справжнім відбитком повсякденної роботи жовтенят.

СТІНГАЗЕТА, АЛЬБОМ, ЩОДЕННИК

Для відбиття й закріплення всієї роботи, ігор, бесід і екскурсій можна випустити стінгазету, зробити альбоми, намалювати й записати в щоденнику всі враження ребят.

Дуже поширена помилка вожатих – включення випуску стінгазети й ведення щоденника, як самостійний розділ зірочки або групи. У плані роботи групи до кожної кампанії свята з приводу якоїсь події обов'язково стоїть «зробити альбом», «випустити стінгазету». В наслідок ці стінгазети і щоденники або пишуться вожатими, або мають дуже шаблонний, сухий характер. «Такий то прикріплений до такого то», «у такого то два «нз» – це погано, а така то має всі «добре» – це справжня ударниця», «такі то погано, поводяться на уроках і зривають шапки при вході з школи – вони повинні виправитися», і т. ін. Коли ж у групах, жовтенят кипить цікаве життя ребят, гри, робота, тоді ребятам є чим поділитися, у самих ребят виникає потреба відбити все в альбомі, щоденнику, стінгазеті.

Стінгазету можуть випускати зірочки по черзі. Редколегія виділяється тільки в групах жовтенят 3-х класів, склад її змінюється не менш, як 1 раз на 1 – 1^{1/2}місяці, тобто після випуску 2–3 номерів.

Треба дуже старанно, разом з педагогом перевіряти помилки в газетах, щоденниках, альбомах. Газета мусить бути грамотною, акуратно зробленою, гарно оформленою. Заголовки й замітки треба писати чіткими, ясними літерами, ні в якому разі не допускаючи всіляких «витівних» шрифтів з закорючками, які утруднюють читання. Під малюнками повинні стояти чіткі, зрозумілі, короткі дописи. Не треба писати замітки зверху на всіляких різнокольорових «силуетах» і фігурах – при цьому, поперше буває важко прочитати замітку і, по-друге, не видно як слід і самого силуету. Замітки треба писати на чистому папері, чергуючи їх з ілюстраціями. У самій структурі не треба наслідувати «дорослі газети з обов'язковою «передовою» та ін. На початку можна вміщувати лозунг, малюнок і коротеньке повідомлення, тому саме присвячена газета. Основним змістом газети повинно бути різноманітне життя і робота жовтенят у школі і вдома.

Випущена стінгазета, а також щоденник колективно прочитується, проглядається й обговорюється з жовтенятами з тим, щоб привчити їх колективно відгукуватись на друковане слово. Крім жовтенятських щоденників, які заповнюються періодично, кожний вожатий групи веде щоденник групи, в якому є список групи і зірочок, відмічається відвідування й навчання жовтенят за квартал, а також там ведеться опис усіх зборів груп і зірочок, ігор, прогулянок, свят і т. ін. Ці записи роблять вожаті груп і зірочок у вигляді невеликих нарисів про проведену роботу. Ці щоденники періодично прочитуються і обговорюються з жовтенятами.

РОБОТА З ВОЖАТИМИ ГРУП І ЗІРОЧОК

Для керівництва роботою вожатих жовтенят у школі проводяться семінари для вожатих групи 2 рази на місяць і для вожатих зірочок – 1 раз на місяць. Крім того, один раз на місяць добре проводити районні або міські (в маленьких містах) семінари з вожатими груп, на які залучаються кращі методисти й спеціалісти по співах, шумовому оркестру, літературі та ін. Семінари тривають $1^{1/2}$ – 2 години і плануються приблизно так:

а) Для вожатих груп

1) Бесіда про зміст роботи на найближчі двоє зборів, обмін досвідом, розгляд планів проведення збору групи і зірочки, розмова про окремі моменти роботи (особливості віку, як працювати з вожатими зірочок, санітарами та ін.), як вести щоденник, газету, як провести відвідування жовтенят удома, як пояснити ребятам ту чи ту подію, символіку тощо) – 30–40 хвилин.

2) Розгляд ілюстрованої бесіди, як зробити оформлення, поставу, прочитати й інсценізувати книжку, провести екскурсії і т. ін. – 30–40 хв.

3) Вивчення гри, пісні, танцю, фізкультхвилинок та ін. – 40–45 хв.

б) Для вожатих зірочок

1) Розгляд практичних справ зірочки (куточок, розроблення форм обліку, наочні прилади, готування перерви, підготовка до зборів групи і т. ін.) – 25 хв.

2) Обговорення планів проведення двох найближчих зборів зірочки (з розглядом того, що підготувати на зборі, в якому порядку, як провести з дітьми) – 30 хв.

3) Вивчення ігор, пісень, танців – 45 хв.

Виходячи з умов школи і планів роботи груп, побудованих на пропозиціях жовтенят, складається програма семінарів на місяць. Крім того, вожатий групи разом з педагогом проводить усю повсякденну роботу з вожатими зірочок і керівниками гуртків з піонерів і батьків.

За проведення роботи з вожатими жовтенят у школі відповідає старший вожатий, а по району – районний організатор жовтенят.

САМОКОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Як повинна працювати група жовтенят?
2. Як побудувати роботу в зірочці?
3. Як проводити бесіду в групі та зірочці?

Додаток Ж
Програми двотижневих курсів для вожатих
піонерзагонів

[На допомогу вожатому піонерзагону : робоча книжка для двохтижневих курсів комсомольців, що мобілізовані на піонер роботу. – Харків : Всеуш. заочний ін-т нар. освіти, 1930. – 31 с.]

I тема. П'ятирічний план соціалістичного будівництва

- а) Промисловості.
 - б) Сільського господарства.
- Доповідь ОПК (РПК)

II тема. Чергові завдання роботи партії комсомолу

Доповідь ОПК (РПК)

III тема. Чергові завдання ком дитруху

Доповідь Об КДР (РБ КДР).

Література: 1. «Наказ Всесоюзного зльоту».

2. «Система роботи піонерорганізації»

IV тема. Комдитрух, як частина революційно-пролетарського руху.

Діти в капіталістичному суспільстві. Імперіялістична політика буржуазії та виховання молодого покоління. Імперіялістична війна, революція та діти. Участь пролетарських дітей у класовій боротьбі пролетаріату. Комдитрух – третя галузь загального комуністичного руху пролетаріату.

Література: Гернле «Коммунистическое движение детей». Вид. «Молод. Гвардия», ст. 108, ц. 30.

V тема. Система роботи піонер організації.

Основна мета піонер організації. В чому полягає комуністичне виховання. Основна метода комуністичного виховання піонерорганізації. Зміст роботи загону ЮП.

Література: «Система роботи піонерорганізації» ЦБ КДР.

VI тема. Організаційна структура піонерорганізації.

Загін. Прийом та виключення з загону. Комісії та гуртки. Міжзагонові комісії. Керівництво загонами. Закони та зовнішні відзнаки в піонерській організації.

Література: «Положення про піонерську організацію».

VII тема. Вступ – Значення громадсько-політичної роботи та її місце в системі роботи загонів ЮП. Форми громадського корисної роботи.

VIII тема. Участь ЮП в соціалістичному будівництві.

Участь ЮП в індустріалізації. Боротьба за кооперування населення. Боротьба за колективізацію с.г., колгоспи, радгоспи, МТС та робота піонерів. Участь ЮП у переведенні агромінімуму, контрактації та хлібозаготівель.

Класова боротьба навколо питань соц. Будівництва та класова боротьба за дітей.

Соцзмагання, як основний метод участі дітей в соц. будівництві.

IX тема. Політінформація та пропаганда п'ятирічки серед дітей.

Завдання політінформації. Про які події інформувати та як їх вибирати. Питання сучасності (соц. Будівництво, класова боротьба тощо). Соцзмагання, самокритика, як основне тло політінформації. Організовувати активний відгук на подію – основне завдання політінформації (гром. – корисна робота). Пропаганда п'ятирічки серед піонерів. Гуртки п'ятирічки в дитячих масах.

Література: 1. «Система роботи піонерорганізації». 2. Лір. «Пропаганда п'ятирічки та ЮП». 3. Журнал «Дитрух» № 8–9.

X тема. Антирелігійне виховання.

Релігія і соціалістичне будівництво. Релігія як зброя контрреволюції. Потреба активної боротьби з релігією. Форми антирелігійні роботи. Антиріздвяна кампанія: завдання піонерів і форми її переведення.

Література: Літвинів «Робота гуртка ЮБ».

XI тема. Інтернаціональне виховання.

Завдання інтернаціонального виховання. Форми інтернаціонального зв'язку (листування, делегації, преса). Боротьба проти національної ворожнечі. Українізація. Робота з інтернаціонального виховання в школі.

Література: Лір «Інтернаціональне виховання в загоні ЮП».

XII тема. Оборона країни.

Завдання, зміст та місце військавіації в загальній роботі піонер організації. Гуртки військових знань. Метода військової роботи. Бойові гри та прогулянки. Масова громадська робота гуртків військових знань.

Література: Варіч. «Гуртки військових знань», ч.ч. I та II.

XIII тема. Охорона прав дітей.

Завдання ЮП у справі охорони праці дітей. Виявлення наймитчат. Слідкування за умовами праці й побуту. Складання умов. Притягнення наймитчат до громадської роботи.

Література: Блюмінаю «Увага наймитчатам». Журнал «Дитрух» № 7.

XIV тема. Ліквідація неписьменності й завдання ЮП.

Ліквідація неписьменності й соціалістичне будівництво. Завдання піонер організації в справі ліквідації неписьменності. Як організувати роботу загону по ліквідації неписьменності.

Література: «Осінньо-зимова робота сільського піонерзагону» 2-ге видання.

XV тема. Зростання та робота з новаками.

Основні вимоги зросту (завдання й соціальний склад). Що гальмує зріст. Робота комсомольського осередку. В першу чергу охопити наймитчат. Замкненість загонів, як основна перешкода зросту й робота серед неорганізованих. Дитячий день у сельбуді. Програма й форми його організації. Робота з новаками. Ознайомлення з завданнями піонер організації. Політорієнтація новаків, форми роботи з новаками.

Література: «Нас буде мільйон». Журнал «Дитрух» № 8–9.

XVI тема. Участь дітей в соціалістичній перебудові сільського господарства.

Колективізація с.г. Агромінімум. Боротьба з шкідниками. Захист птахів. Форми участі піонерів. Дитячі с.-г. колективи.

Література: «Осінньо-зимова робота сільського загону ЮП».

XVII тема. Піонери та школа.

Загальне навчання та боротьба за класовий склад школи. Як збудовано програми школи та виховав ці моменти в них. (антирелігійне виховання, інтернаціональне виховання), громадсько-корисна робота школи. Організація дитячого колективу в школі. Органи шкільного самоврядування. Шкільна кооперація. Клубна робота школи. Комсомольський осередок – ватажок – школа.

Література: Лукашенко. «Борімося за трудову школу». «Дитрух» № 8–9.

XVIII тема. Методи роботи в загоні.

Як побудувати роботу загону. Ланка, рада загону. Збори загону. Плянуння роботи, облік.

Метода конкретних завдань.

Бесіди в загоні. Екскурсії, прогулянки, походи. Робота з книжкою та газетою. Пісні й гри в загоні, як методичні прийоми роботи.

Література: 1. Статті з «Дитруху» за 1928–29 р. з розділу «Методика й техніка роботи». 2. «Система роботи піонерорганізації».

XIX тема. Оздоровча робота.

Боротьба за оздоровлення побуту. Хатня гігієна. Гігієна харчування. Боротьба за мило.

Фізкультура піонера взимку. Зимовий фізкультурний майданчик. Зарядкова гімнастика.

Зимові рухливі гри.

Література: «Осінньо-зимова робота сільського загону ЮП.» 2 вид.

XX тема. Робота з жовтенятами.

Організаційні форми. Зміст роботи. Плян роботи групи жовтенят, зв'язок його з пляном загону ЮП. Форми роботи жовтенят зимою, літом: у місті, на селі. Методика роботи з жовтенятами. Методика переведення читання, розмов, суспільно-корисної роботи. Організація свят. Місце гри в роботі з жовтенятами. Плянунвання та облік роботи.

Література: Гендріхівська, Гузарій, Дюшен. «Робота з жовтенятами». ДВУ. 1928 р. Ц. 1 крб.

XXI тема. Основи радянської педагогіки.

Радянська та буржуазна педагогіка. Побутова педагогіка. Що таке педагогіка. Поняття поведінки. Соціальні та біологічні фактори поведінки. Форми поведінки. Акти поведінки: основні, спеціальні, соціальні. Радянська система виховання.

XXII тема. Елементи педагогіки.

Для чого треба знати дитину. Основні етапи фізичного розвитку дитини. Основні етапи соціального розвитку дитини. Що обумовлює інтереси дитини на різних стадіях її розвитку. Вплив соціального оточення і вплив товаришів. Взаємовідношення вожатого з дітьми.

Література: М.С. Бернштейн. «Педология – наука о детях». «Молодая Гвардия». Ц. 50 коп.

Додаток 3
Програма областних и окружных курсов пионерработников
(1930 г.)

[Программа областных и окружных курсов пионерработников.
– М. : Отд. кадров. Центр дома деткомдвижение. ЦБ ДКО-ЦК
ВЛКСМ. Тип ВЦИК, 1930. – 88 с.]

Областные и краевые курсы по подготовке
работников райбюро ЮП

1. Цель курсов подготовить работников райбюро ЮП к практической работе по вопросам теории и практики детского движения, педолого-педагогическим и общественно-политическим. В виду краткосрочности курсы не могут иметь своей прямой задачей дать курсантам исчерпывающие ответы на все вопросы, а могут дать только основные понятия и навыки для ориентировки в детском движении, а так же толчок и минимальные навыки для дальнейшей более глубокой самостоятельной работы над повышением своей квалификации.

2. Таким образом по окончании областных курсов каждый работник бюро ЮП должен быть включен на Центральные Заочные Курсы Работников Бюро ЮП. В связи с этим необходимо на протяжении всей работы областных курсов особое внимание обратить на привитие курсантам навыков самостоятельной и коллективной работы над книгой, навыков изучения, навыков записывания прорабатываемого материала (тезирование, конспектирование) и т. п. Кроме того, в процессе работы курсов необходимо курсантов подробно ознакомить с содержанием и организацией работы Центральных Заочных Курсов; Руководителей, провести и оформить прием их на курсы и т. п.

Необходимо от преподавателей ранее требовать подробные тезисы, утверждая их в методических комиссиях бюро ЮП.

3. В разделе пионерской работы 40 % времени уделено на вопросы руководства. Это вызвано тем, что курсы рассчитаны на подготовку работников райбюро ЮП.

Круг вопросов содержания работы пионерской организации поставлен под углом зрения участия пионеров в

социалистическом строительстве. Этим создается связанность и единая установка всех вопросов содержания работы. Для того, чтобы дать курсантам представление об этом единстве содержания работы отряда, в теме «Установка содержания пионерской работы» необходимо, помимо освещения принципов содержания работы («Новой системы») показать все основные части содержания работы отряда и какая взаимозависимость между ними существует.

Практика курсантов должна заключаться в том, чтобы по указанным основным разделам практики не столько научить курсантов работать, сколько вооружить их методами и ориентировать их в основных видах практики пионердвижения. Имевшийся на некоторых курсах опыт прикрепления курсантов для длительной работы в отряд себя не оправдал. Поэтому нужно перейти к периодическим обследованиям отрядов по конкретным вопросам содержания и методики работы, что наиболее соответствует практической деятельности работников бюро ЮП. В зависимости от характера курсов (промышленные или сельские) устанавливается практикум по труду-технике или сель.-хоз., так как для проведения двух этих видов на 1^{1/2} месячных курсах не может хватить времени.

4. В заключительной части нами выдвигается «Доклад областного бюро о положении и задачах областной организации ЮП». Этот доклад должен суммировать и отразить преломление всех знаний, полученных курсантами на курсах, в практической деятельности областной пионерской организации.

5. Общее замечание ко всей программе заключается в том, что нужно строить ее на максимальном применении местного материала. Это значит, что каждую тему теоретического характера нужно иллюстрировать примерами из вашей области, а при проработке практических тем освещать положительный и отрицательный опыт вашей организации.

6. Литература, указанная в программе, в основном рассчитана на преподавателя, который уже сам из нее намечает материал для проработки курсантов. Нами приведена только та литература, которая вышла из печати только в последнее время и имеется на рынке. Кроме этой литературы, имеется старая

пионерская литература, которая в некоторых случаях может также быть использована как преподавателями, так и курсантами.

7. Метод работы на курсах должен способствовать наибольшей активности и самостоятельности курсантов. Поэтому к учебному плану разработаны такие задания, которые бы обеспечили возможность разобраться самому курсанту в прорабатываемых вопросах. Вот почему на курсах должно быть поменьше лекций и побольше практических работ, бесед, конференций, самостоятельных и звеньевых проработок и т. п. Нужно также практиковать такие методы, как организация диспутов, показательных судов, совещаний курсантов с бюро ЮП, с вожатыми, комсомольским и пионерским активом и т. д.

Планировать занятия необходимо в таком порядке, как они намечены в учебном плане, т. е. в последовательном переходе от одного цикла к другому. Такой порядок проработки ценен тем, что дает возможность постепенному последовательному усвоению всей программы; не разбрасывает внимания курсантов, а сосредоточивает его на определенных вопросах, следовательно помогает лучшему усвоению программы.

Особенное внимание необходимо обратить на учет, который должен в процессе работы курсов помогать исправлять допущенные ошибки, стимулировать отстающих курсантов к работе и т. п. Формами учета могут быть дневники звеньев и групп, стенгазета, итоговые конференции, итоговые анкеты с мнением курсантов и преподавателей по проработанному циклу.

Наилучшим методом поднятия качества и темпа работы курсов является метод социалистического соревнования. Необходимо уже с первых дней работы курсов добиваться заключения соц. договоров между группами и между звеньями на лучшую успеваемость, на лучшее посещение занятий, на большую общественную активность, на лучшую организацию работы звена и каждого курсанта в отдельности и т. п.

8. Руководство и самоорганизация курсантов. В зависимости от состава курсанты разбиваются на две группы: городскую и деревенскую. Во главе каждой группы должен стоять выбранный из среды курсантов групповод. Кроме того, каждая группа разбивается на звенья (по 6–7 чел. в звене), где

сосредоточивается основная работа курсантов. Каждое звено выделяет из своей среды вожатого и секретаря звена.

Вожатые звеньев, групповоды и заведующий курсами (специальный работник, выделяемый областным бюро ЮП) составляют совет курсов, который является основным руководящим органом курсов, организующим всю учебную и хозяйственную жизнь курсов.

Все члены ВКП(б) и ВЛКСМ объединяются в соответствующие партийный и комсомольский коллективы. Задача комсомольских и партийных коллективов организовать и руководить всей партийно-комсомольской, культурно-просветительной и общественной жизнью курсантов. Необходимо отметить, как ненормальное явление, имеющее место в пионерских курсах, отсутствие партийных и комсомольских объединений курсантов. Очень часто это ведет к тому, что на курсах не ведется партийного просвещения, не организовывается полезного проведения досуга и культурного обслуживания курсантов, не дается организованного отпора различным антикоммунистическим поступкам курсантов, не имеется партийного воздействия на недисциплинированность и т. п. (опыт Средне-Волжских краевых курсов).

В тех же случаях, когда большинство курсантов являются членами или кандидатами ВКП(б), а комсомольцев мало, нет надобности в создании и комсомольского и партийного коллектива. В таком случае нужно иметь на курсах только партийный коллектив; если на курсах большинство комсомольцев, то же самое, можно иметь только комсомольский коллектив

Примерный учебный план.

1. Организационное собрание. (Ознакомление с учебным планом и программой, разбивка на звенья и т. п.) – 2 ч.

2. Вводный курс. (Методика умственного труда) – 4 ч.

3. Общественно-политический цикл – 23 ч.

а) Пятилетка области в связи с общ. пятилеткой – 6 ч.

б) Культурное строит, обл. (Состояние и перспективы нар. образ) – 7 ч.

в) Очередные задачи партийного строительства – 6 ч.

г) Очередные задачи комсомола – 4 ч.

4. Педолого-педагогический цикл – 24 ч.

а) Что такое воспитание? Кто воспитывает? Педологические высказывания Маркса, Энгельса и Ленина. Педагогика переходного периода (6 ч.)

б) Система социального воспитания (не только учрежд. НКП, но и советы, профсоюзы, комсомол и т. п.) и роль в ней детского движения (4 ч.)

в) Значение педологии в воспитании детей и задачи педологии переходного периода (3 ч.)

г) Особенности развития и поведения детей по возрастам. Педологические основы общественной работы, труда и игры (5 ч.)

д) Методы изучения ребенка, коллектива и среды (6 ч.)

5. Теория и практика деткомдвижения – 212 ч.

а) Вводная часть – 20 ч.

б) Основные этапы развития междунар. Деткомдвижения – 3¹/₂ ч.

в) Чему учит история пионерского движения СССР – 4¹/₂ ч.

г) Принципы построения пионерской организации (Положение о ДКО) – 4 ч.

д) Установка содержания работы пионерской организации – 8 ч.

6. Содержание работы отряда – 40 ч

1) Участие детей в индустриализации страны – 6 ч

2) Участие детей в реконструкции сельского хозяйства – 6 ч.

3) Политическое просвещение и борьба с антикоммунистическими влияниями – 3 ч.

4) Антирелигиозное пионеров – 5 ч

5) Работа отряда по охране труда и прав детей – 4 ч.

6) Военная пропаганда среди детей – 4 ч.

7) Внешкольная (культурно-мас. работа) среди детей – 4 ч.

8) Участие пионеров в перестройке школы – 6 ч.

9) Работа групп октябрят – 2 ч.

7. Методика работы отряда – 18 ч.

1. Социалистическое соревнование и общественные задания, как основной метод работы отряда.

2. Организация и система работы звена, совета отряда, отрядных школ, вожатых звеньев, общеотрядных сборов и т. п. (планирование и учет работы) – 15 ч.

3. Роль и работа вожатого в отряде – 3 ч.

8. Практика курсантов по пионерскому движению – 76 ч.

1) Обследование отрядов по вопросам содержания и методики – 12 ч.

2) Труд-технические навыки. Сельскохозяйственные навыки – 24 ч.

3) Застольные навыки – 24 ч.

4) Физкультура – 16 ч.

9. Руководство пионерской организацией – 56 ч.

1) Руководство ячейки КСМ и ВКП(б) пионерским отрядом – 5 ч.

2) Работа районного бюро ЮП – 10 ч.

3) Привлечение общественности к работе с детьми – 4 ч.

4) Методы руководства и инструктирования организации – 8 ч.

5) Постановка опытной (исследовательской) работы бюро ЮП – 8 ч.

6) Работа с детским активом – 5 ч.

7) Работа с вожатыми – 10 ч.

8) Организация и проведение массовых районных мероприятий – 5 ч.

10. Заключительная часть – 4 ч.

1) Доклад о положении и задачах областной организации ЮП – 2ч.

2) Итоговая конференция курсов (учет проведенной работы курсов) – 2ч.

Срок курсов. Прилагаемые учебный план и программа областных курсов по подготовке районных работников рассчитаны на 1½ месяца (38 учебных дней и 7 дней отдыха) работы курсов.

Каждый учебный день включает 7 учебных часов. Всего 266 часов. В эти 266 часов не включена обязательная ежедневная утренняя физкультурная зарядка. Полуторамесячный срок нами положен в основу, как наиболее типичный для всех проходящих

областных курсов. В том случае, если продолжительность курсов сокращается или увеличивается, необходимо соответствующим образом приспособить учебный план за счет изменения часов на проработку отдельных тем, но ни в коем случае не за счет уменьшения или увеличения количества прорабатываемых вопросов.

Замечания к программе. При проведении курсов по нашей программе предлагаем вам учесть следующие замечания:

Прорабатывая педолого-педагогический цикл, нужно иметь в виду, что в настоящее время идет острая дискуссия по вопросам марксистской педагогики. На данной стадии дискуссии уже выявился целый ряд течений по основным вопросам воспитания (Шульгин, Калашников, Пинкевич, Фридман и др.). Мы считаем, что с точки зрения детского коммунистического движения наиболее четкая, наиболее марксистская правильная линия в области педагогики это та, которую занимает Институт Методов Школьной работы при Главсоцвосе НКП и изложенная в трудах тов. Шульгина и тов. Крупениной «В борьбе за марксистскую педагогику», «Спорные вопросы педагогики», в сборниках Института Школьной и Внешкольной работы, в ряде статей журнала «Вожатый» за 1929-30 гг. и др. Между тем, до сих пор в целом ряде областных курсов вопросы педагогики прорабатываются по давно устаревшей, а подчас и марксистская неправильной литературе («Педагогика» – П.П. Блонского, «Педагогическая хрестоматия» – Калашникова и т. п.).

Обращая внимание руководителей курсов на такое положение, предлагаем в дальнейшем особенно внимательно отнестись к вопросам педагогики, как наиболее важным вопросам для пионерских работников, добиваясь от лекторов наиболее четкого марксистского освещения педагогических вопросов.

Что же касается вопросов педологии, то и здесь на пионерских курсах зачастую допускаются большие ошибки. Так, например, имеются случаи, когда при проработке вопроса «Особенности развития и поведения детей по возрастам» – центральное внимание уделяется возрастным биологическим особенностям детей, при этом не учитывается или смазывается

такой колоссальный фактор как среда (социальные условия, влияющие на ребенка); или же в теме «Методы изучения ребенка, коллектива и среды» преподносятся методы изучения ребенка и детского коллектива без учета влияния среды (вместо изучения идеологии, организованности и проч.) проводятся всевозможные антропометрические измерения, взвешивания и проч.) Если же к этому добавить, что очень часто преподаватели педологии стараются преподнести курсантам как можно больше материала, с большим количеством сведений из рефлексологии и физиологии, то станет ясно, почему эта часть программы курсов проходит наиболее неудачно. Более того, такое ведение курса вместо пользы приносит только вред, отбивая охоту у пионерских работников к вопросам педологии. Устранить же эти недостатки чрезвычайно легко. Как по вопросам педагогики, так и по вопросам педологии тем, до сих пор в целом ряде областных курсов вопросы педагогики прорабатываются по давно устаревшей, а подчас и марксистская неправильной литературе («Педагогика» – П. П. Блонского, «Педагогическая хрестоматия» – Калашникова и т. п.). Обращая внимание руководителей курсов на такое положение, предлагаем в дальнейшем особенно внимательно отнестись к вопросам педагогики, как наиболее важным вопросам для пионерских работников, добиваясь от лекторов наиболее четкого марксистского освещения педагогических вопросов.

Программа к учебному плану областных курсов

I. Вводный курс. (Методика умственного труда) – 4 ч.

Содержание темы. Гигиена умственного труда: Нормы рабочего времени. Режим дня. Чередование труда и отдыха. Обстановка и условия работы.

Методика умственного труда: как слушать, готовиться и проводить доклады и лекции. Как читать книгу и газету, как записывать (конспектирование и тезирование). Как прорабатывать материал в кружке (в коллективе курсового звена).

Метод проработки: проработка проходит на двух общих занятиях по 2 часа каждое. При этом занятия должны проходить путем бесед и практических работ. В начале преподаватель в

течение 1 часа рассказывает о «гигиене умственного труда», а затем последующие 3 часа проходят в проработке «методики умственного труда» путем переплетения беседы с практическими работами курсантов. Так, прорабатывая первую часть о докладах и лекциях, можно предложить курсантам здесь же составить план доклада на тему «Гигиена умственного труда» или какую-либо другую и, разбирая тут же один-два плана, дать ряд конкретных указаний о составлении планов доклада, о проведении и слушании доклада. Или на чтении какого-либо отрывка показать приемы правильного чтения книги, дать возможность здесь же курсантам найти главную мысль отрывка, подчеркнуть ее, записать ее в виде конспекта, тезисов или же в виде цитат на особые карточки. Или же, в части метода коллективной проработки, после указаний основных принципов, здесь же проработать часть какого-нибудь материала по звеньям курсантов – зачитать, обсудить, записать. После всего этого в 15-минутном слове преподаватель подводит итоги проработки, дополняя ее незатронутыми вопросами «Методика умственного труда».

Литература:

1) Нейштадт и Лебединский – «Гигиена общественного работника».

2) М. Лядов – «Как работать с книгой».

3) А. Г. Коровенко – «Первые шаги по самообразованию вожакого».

4) Ребельский И. – «Азбука умственного труда».

5) П. Керженцев – «Организуешь самого себя».

6) Н. К. Крупская – «Чему и как учиться».

II. Общественно-политический цикл – 20 час.

Подробного раскрытия содержания тем не даем, так как проработка их строится на материале местных организаций и текущих задач партии и комсомола.

Метод проработки: 1) Пятилетка области в связи с общей пятилеткой – 6 часов. Доклад представителя Областного Исполкома – 2 часа; ознакомление с литературой и материалами, указанными докладчиком, и ответы на вопросники по звеньям – 3 часа; заключительная конференция по проработке звеньев – 1

час. Культурное строительство области (состояние и перспективы народного образования) – 4 часа. Доклад Облоно – 1½ часа; звеньевая проработка литературы и материалов и ответы на вопросники – 1½ часа; заключительная конференция – 1 час.

2) Очередные задачи партийного строительству – 16 часов. – Доклад Обкома ВКП(б) – 2 часа; звеньевая проработка – чтение литературы и ответы на вопросники – 3 часа; заключительная конференция – 1 час.

3) Очередные задачи комсомола области – (4 часа). – Доклад Обкома ВЛКСМ – 1½ часа; звеньевая проработка 1½ часа; заключительная конференция – 1 час.

III. Педолого-педагогический цикл – 24 часа.

1 тема (6 часов). Что такое воспитание. Среда и воспитание (единство воспитательных воздействий). Классовая борьба и отражение ее в воспитательной работе. Воспитание коммунистической идеологии, как основная задача марксистской педагогики. Проблема политехнизма. Предмет и задачи педагогики. Своеобразие педагогики переходного периода. Педагогические высказывания Маркса, Энгельса и Ленина.

Метод проработки. – Лекция – 1½ часа. Самостоятельная работа курсантов заключается в чтении литературы и в ответах на следующие вопросы (3 часа):

- 1) Что такое педагогика?
- 2) Основные задачи марксистской педагогики?
- 3) Что такое политехническое воспитание?
- 4) Роль и значение социальной среды и воспитании ребенка?

Заключительная конференция – 1½ часа, подытоживающая самостоятельную проработку.

Литература:

1) В. Шульгин и М. Крупенина. Сборник статей «В борьбе за марксистскую педагогику».

2) Статьи Шульгина, Крупениной и др. в отделе педагогики журнала «Вожатый» за 1929—30 г. г.

3). «Вопросы марксистской педагогики». Труды Академии Ком. Воспитания им. Н. К. Крупской. Выпуск 1-й.

4) В. Шульгин. «Маркс и Энгельс в их педагогических высказываниях».

5) «Педагогические высказывания Ленина».

6) Н. К. Крупская. «Трудовая политическая школа и производственная пропаганда». Сборник статей 1917–29 г.г.

7) Королев и Раскин. «Воспитательные задачи школы».

2 тема (4 часа). Система социалистического воспитания (учреждения НКП, советы, профсоюзы, печать и т. п.). Деткомдвижение, его место и роль в системе социалистического воспитания. Школа и пионердвижение, единство их цели и различие их путей, ведущее к достижению цели. Перспективы развития школы и деткомдвижения.

Метод проработки. Лекция — 1^{1/2} часа. Самостоятельная работа курсантов, заключающаяся в чтении литературы и в ответах на следующие вопросы (17г часа):

1) Почему нужно включить в общую систему соцвоса не только учреждения НКП, но профсоюзы, советы, печать и т. п.?

2) Составьте схему системы коммунистического воспитания,

3) В чем сходство и в чем разница школы и пионердвижения?

4) Какие взаимоотношения должны быть между пионердвижением, школой, внешкольными учреждениями и другими факторами социального воспитания?

Заключительная конференция – 1 час, подытоживающая самостоятельную проработку.

Литература.

1) Сборник «Школа и деткомдвижение», под редакцией ЦБ ЮП.

2) Шульгин и Крупенина «В борьбе за марксистскую педагогику»

3) Пинкевич «Основы марксистской педагогики», глава «Система Народного Образования».

3 тема (3 часа). – Педология, как наука изучения поведения человека. Предмет педологии и задачи педологии переходной эпохи. Связь педологии с педагогикой. Среда и организм. Среда и поведение. Роль и значение социальной среды и воспитания.

Метод проработки. Лекция – 1 час. Звеньевая проработка – чтение литературы и ответы на вопросник (2 часа):

1) Зачем вожатому нужно изучать педологию?

2) Чем занимается педология?

3) Какая связь должна быть между педологией и педагогикой?

4) В чем выражается влияние среды в воспитании детей?

Литература:

1) Арямов. «Основы педологии»

2) Залкинд. «Основные вопросы педагогики» II изд. серии «Дешевая б-ка ГИЗа».

3) Статьи в журнале «Вожатый» о педологии за 1928/29 и 30 г.г.

4 тема (5 часов). Социально-биологические, возрастные и половые особенности ребенка. Особенности развития и поведения мальчиков и девочек. Октябратский, пионерский и юношеский возрасты. Педологические основы общественной работы, труда и игры детей.

Метод проработки. Лекция – 1^{1/2} часа. Звеньевая проработка – чтение литературы и ответы на вопросники (2 часа).

Заключительная конференция 1^{1/2} часа, подытоживающая проработку 3-й и 4-й темы.

Литература.

1). Глезер. «Подросток»

2). «Дети и Октябрьская революция» (Идеология современного школьника), 2-е изд. «Работник Просвещения».

3). А. Залкинд. «Половое воспитание юных пионеров».

4). Э. Гернле. «Коммунистические детские группы». Главы IV, V, X из первой части.

5). Веселовская. «Особенности возраста октябрат».

5 тема (6 часов). Методы изучения: социально-бытовой среды детей; социально-политических взглядов и настроения детей; интересов детей к различным видам деятельности.

Метод проработки. Лекция 2 часа. Чтение литературы и ответы на вопросы по звеньям (2^{1/2} часа):

1) Какие детские интересы особенно важно изучать в связи с пионерской работой?

2) Как провести социально-бытовое обследование и как обработать материалы такого обследования?

3) Какими методами можно обследовать общественно-политические взгляды и интересы детей?

4) Как учесть бюджет времени и воспитательные результаты труда и досуга детей?

5) Какими методами учитывать игровые, развлекательные и др. интересы детей?

По этой теме мы рекомендуем вне учебного времени провести два или три обследования детей. Например, социально-бытовое обследование; обследование общественно-политических взглядов и интересов детей; трудовые интересы детей и т. п. Такая практическая работа даст возможность курсантам лучше усвоить методы изучения и на практике проверить их необходимость в пионерработе.

Заключительная конференция – 1½ часа; подытоживание звеньевой проработки и педологического обследования.

Литература:

1) Ф. Ф. Королев, И. А. Фильцер «Что должен знать вожатый пионеротряда». Часть 1-я, занятие седьмое.

2) Артемов «Умственный и физический труд пионера».

3) «Определение профессиональной пригодности подростков». – Организация и методы ЛУЗ. 1929 г.

4) Родин «Игра в жизни и работе юных пионеров».

5) Ивантер «Педологическое обследование ребенка и детколлектива».

IV. Теория и практика деткомдвижения – 212 часов.

1) Вводная часть – 20 часов.

1 тема (3 ½ часа). Наши противники: бойскауты; соц.-демократические и нейтральные группы.

Детдвижение до революции в странах капитализма и России. Причины возникновения деткомдвижения. Деткомдвижение в период революции. Современное состояние деткомдвижения в странах капитализма и очередные задачи.

Метод проработки. Лекция – 1½ часа. Самостоятельная индивидуальная проработка – чтение литературы и ответы на вопросники (2 часа):

1) Какие основные черты буржуазных, социал-демократических и нейтральных детских организаций?

2) В чем заключаются причины возникновения деткомдвижения?

- 3) На какие основные этапы можно разбить развитие деткомдвижения за границей.
- 4) В чем заключаются трудности в развитии деткомдвижения за границей?
- 5) Какие участки борьбы в различных странах являются основными для деткоморганизаций?
- 6) Какие задачи стоят перед деткомдвижением в странах капитализма?

Литература:

- 1) «Мировая пионерия». Материал 1-й Международной конференции из серии книг «В дни слета».
- 2) Ф. Ф. Королев, И. А. Фильцер. «Что должен знать вожатый пионеротряда», занятие второе и третье, а также первая глава из занятия четвертого.

2 тема (4 1/2 часа). Чему учит история пионерского движения СССР: причины возникновения пионердвижения в СССР, скаутский уклон в работе организации, работа по «этапам», переход к общественно-политической работе, два года затруднений 1927 и 1928 гг.).

Метод проработки. Лекция 1 1/2 часа. Чтение литературы и ответы на вопросники по звеньям (2 часа):

- 1) Причины возникновения пионерской организации СССР?
- 2) Являлись ли бой-скауты России предшественниками пионерорганизации?
- 3) Какие изменения в содержании работы пионерорганизации были за время ее развития, чему они нас учат?

Заключительная конференция – 1 час должна проходить по подытоживанию 1-й и 2-й темы. Рекомендуем конференцию построить путем заслушивания двух-трех докладов курсантов по заранее намеченным темам из истории детдвижения на Западе и в СССР.

Литература:

- 1) Ф. Ф. Королев, И. А. Фильцер. «Что должен знать вожатый пионеротряда», занятие четвертое.
- 2) «Партия, комсомол и детское движение». Сборник под редакцией ЦБ ЮП.

3 тема (4 часа). Принципы построения пионерской организации. Чему учит опыт Украины? Как строится отряд, звено. Прием и исключения. Строение групп октябрят. Объединения отрядов и организации руководства. Законы пионера. Внешние знаки и атрибуты. Объединения пионеров в школах. Социально-производственная база пионерорганизации (производство или школа).

Метод проработки. Вводное слово преподавателя ½ часа. По звеньям разбор «Положения о ДКО» – 2 часа. Заключительная конференция (1 ч.), на которой обсуждаются следующие вопросы: Почему пионерская организация не должна строиться по типу организаций взрослых?

1) В чем сущность звеньевой системы и системы подвижных звеньев?

2) Оправдывает ли себя организационное строение отряда? Какие изменения и дополнения можно внести в «Положение о ДКО»?

Литература:

1) Ф. Ф. Королев, И. А. Фильцер. «Что должен знать вожатый пионеротряда», часть-1-я, занятие 6-е.

2) «Наказ слета». – В конце приложение: новые «Законы пионеров» и глава «Станем хозяевами своей организации».

3) Журнал «Вожатый» № 19 за 1929 г., статья «Новые условия, новые задачи пионерорганизации и развитие новой системы».

4 тема (8 часов). Принципы системы работы: участие пионеров в социалистическом строительстве, соцсоревнование и выполнение государственных заданий. Классовое политическое воспитание на основе борьбы и строительства, учет интересов и запросов детей, развитие самостоятельности, воспитательные результаты, установка трудового воспитания. Основные участки содержания работы и их взаимозависимость.

Метод проработки. Лекция – 2 часа. Звеньевая проработка – чтение литературы и ответы на вопросы (4 часа):

1) Какие основные принципы и почему именно эти принципы положены в основу «Новой системы работы»?

2) В чем положительные и отрицательные стороны книги «К работе по-новому»?

3) Почему «Наказ слета» должен являться основным материалом работы отрядов в настоящее время?

4) Какая связь должна существовать между различными частями содержания пионерской работы?

Заключительная конференция – 2 часа.

Литература:

1) «Наказ слета».

2) «К работе по-новому» – материал ЦБ ЮП.

3) Ф. Ф. Королев, И. А. Фильцер. «Что должен знать вожатый пионеротряда», часть 1-я, занятие 5-е, стр. 74–80.

V. Содержание работы отряд – 42 часа.

1 тема (6 часов) – Участие детей в индустриализации страны.

Пропаганда пятилетки. Производственно-технический поход детей. Борьба за промфинплан. Детская пятилетка. Пионеры – разведчики природных богатств СССР. Изучение своего края. Сбор утильсырья, сбор лекарственных растений. Древонасаждение. Помощь Автодору. Экскурсии на завод, фабрику, совхоз, колхоз и т. д.

Метод проработки. Лекция 1 час. Звеньевая проработка – 3 часа – чтение и ответы на вопросники:

Как изучать пятилетку отряду и неорганизованной детворе?

В чем должна заключаться помощь пионеров в индустриализации страны?

Индивидуальная, самостоятельная работа курсантов – 1 ч., по заданию: «Разработать примерный перечень практических дел пионеров в борьбе за пятилетку». «План производственно-технического похода детей».

Заключительная конференция – 1 час.

Литература:

1). «Наказ слета».

2). «Смена идет», сборник всесоюзной конференции пионеров.

3). Журнал «Вожатый» за 1929–30 г., статьи Гмурмана о «Пропаганде пятилетки».

2 тема (6 часов). Участие детей в реконструкции сельского хозяйства:

а) активная работа в помощь партии и КСМ в деле коллективизации с/х;

б) участие в производственном труде колхоза в: борьбе за урожай – сортировка семян, удобрения, борьба с вредителями; поднятии животноводства; пчеловодство; огородничество; опытная работа отрядов в области поднятия эффективности с/х продукции.

Метод проработки: Лекция – 1 час. Звеньевая проработка – 4 часа – чтение литературы и ответы на вопросники:

1) Какие задачи стоят перед пионерорганизацией в деле реконструкции с/х?

2) Что могут сделать отряды, звенья и отдельные пионеры в коллективизации сельского хозяйства?

3) В чем должно выразиться участие пионеров в весенней и осенней посевной кампании?

Заключительная конференция – 1 час.

Литература:

1).«Наказ слета».

2) Семенников. «Пионеротряды в колхозы».

3) «Пионеры в боях за урожай», сборник ЦБ ЮП.

4) «К весенней посевной кампании 1930 г.», сборник ЦБ ЮП.

5) Борецкий. «Догоним американскую курицу».

6) «Вожатому села», сб. ЦБ ЮП.

3 тема (3 часа). Обострение борьбы за молодежь в связи с усилением классовой борьбы: Классовая сущность национализма и антисемитизма. Борьба с мелко-собственническими, индивидуалистическими и мещанскими настроениями. Формы и методы борьбы с враждебными настроениями и усиления политпросвещения пионеров.

Метод проработки. Лекция – 1 час. Самостоятельная проработка – 2 часа – чтение и ответы на вопросники: В чем проявляются антикоммунистические влияния на детей? Какие формы и методы политпросвещения должны быть в отряде?

Литература:

1) В. Шульгин. «О воспитании коммунистической морали».

2) Доклад Н. К. Крупской на VIII съезде ВЛКСМ.

3) В. Ханчин. «Политпросвещение в отряде».

4тема (5 часов). 1. Воспитание активного безбожника. Антирелигиозный фронт, как фронт классовой борьбы. Методы работы церковников и сектантов среди детей и молодежи. Постановка антирелигиозной работы в отр. и школах; формы и методы работы. Роль детского актива и безбожного актива взрослых в развертывании антирелигиозного воспитания. Антирелигиозная работа среди женщин, как особая задача.

2. Классовая постановка вопроса об интернациональном воспитании. Обострение классовой борьбы и более резкое проявление националистических, шовинистических и антисемитских настроений. Методы и формы борьбы наших классовых противников на этом фронте. Формы и методы интернационального воспитания. Политинформации, переписка с деткоморганизациями капиталистических стран. Переписка детей различных национальных республик и областей СССР. Революционные международные праздники. Работа в МОПРе. Помощь зарубежным детям.

Метод проработки. Лекция – 1 час. Самостоятельная проработка – 3 часа – чтение литературы и ответы на вопросники для самопроверки, имеющиеся в конце девятого занятия книги Ф. Королев, И. Фильцер «Что должен знать вожатый пионеротряда», часть 1-я, изд. 2-е, «Молодая Гв.»

Заключительная конференция – 1 ч. (по 3-й и 4-й темам).

Литература:

1) Ф. Ф. Королев и И. А. Фильцер. «Что должен знать вожатый пионеротряда», изд. 2-е, ч. 1-я, занятие 9-е.

2) Е. Ярославский. «Воспитание активного безбожника».

5 тема (4 часа): а) Экономическое положение детей области. Работа пионеров среди батрачат. Охрана труда и прав детей, занятых в кустарном производстве, газетчиков, отданных из детдомов в частный патронат и т. п. Борьба с битьем детей и защита от эксплуатации в семье. Советские законы об охране труда и прав детей, б) Организация деттруда в колхозах. Нормировка рабочего времени.

Формы организации деттруда. Охрана и работа детей, занятых в производительном труде колхоза.

Метод проработки. Лекция – 2 часа. Звеньевая проработка (2 часа) – чтение и ответы на вопросы:

- 1) Как в отряде ознакомить пионеров с законами, охраняющими права и труд детей?
- 2) Как выявить детскую эксплуатацию и вести с ней борьбу?
- 3) В чем должна заключаться работа пионерских отрядов с батрачатами и нянями?
- 4) К чему ведет детская безнадзорность и как с нею бороться?

Литература:

- 1) «Смена идет». Сборник Всесоюзной конференции пионеров.
- 2) Ганин. «Памятка пионера по охране труда и прав детей».
- 3) Стернин. «Советские законы по охране труда и прав детей».
- 4) Королев и Фильцер. «Что должен знать вожатый пионеротряда», изд. 2-е, ч. 1-я, стр. 143–145, занятие девятое.

6 тема (4 часа). Военная пропаганда среди детей – участие пионеров в обороне СССР. Содержание, формы и методы военной работы в отрядах. Политинформации. Знакомство с жизнью и работой Красной Армии. Военные игры. Стрелковое дело. Топография. Первая помощь. Связь. Массовые военные игры.

Метод проработки. Лекция – 1 час. Работа курсантов по тройкам – 3 часа, заключающаяся в чтении литературы и составлении плана военной игры отряда, базы.

Литература:

- 1) «Примерная программа военной работы пионеротряда», составленная Осоавиахимом 1929 г.
- 2) Королев и Фильцер. «Что должен знать вожатый пионеротряда», изд. 1, занятие двенадцатое, стр. 117 до 134.

7 тема (4 часа). Причины, вызывающие развитие внешкольной работы среди детей. Цели и принципы внешкольной работы. Содержание внешкольной работы. Мероприятия внешкольной работы. Типы внешкольных учреждений. Внешкольная работа и культурно-массовая работа пионерорганизации (организация досуга детей, развлечения, игры, вечера, утренники и т. п.). Роль пионерской организации в развитии внешкольной работы среди детей. Общественность и педпропаганда.

Метод проработки – Лекция – 1^{1/2} часа. Звеньевая проработка (1^{1/2} часа) – чтение и ответы на вопросы:

- 1) В чем принципы внешкольной работы среди детей?
- 2) В чем заключается содержание внешкольной работы?
- 3) Какая роль пионерской организации в внешкольной работе?
- 4) Как привлечь общественность к внешкольной работе среди детей и как поставить педагогическую пропаганду?

Заключительная конференция – 1 час.

Литература:

- 1) Резолюция VIII съезда ВЛКСМ о работе среди детей.
- 2) Журнал «Внешкольник» за 1929–30 г. г.
- 3) Журнал «Затейник» за 1929–30 г. г.
- 4) Статья Млиника в журнале «Вожатый» за 1929 г.
- 5) Королев и Фильцер. «Что должен знать вожатый пионеротряда», часть 2, занятие девятнадцатое.

8 тема (6 часов). Итоги партсовещания по системе народного образования. Участие пионеров в перестройке школы: ФЗС, агрономизация сельской школы. Работа форпоста в школе. Работа пионеров в школе со 100 % составом пионеров. Роль пионеров в общественно-политической работе школы, в клубной работе и в детсамоорганизации. Взаимоотношения отряда и школы в колхозах.

Метод проработки – 2 лекции по 1 часу каждая (2 часа). Звеньевая проработка – 3 часа – чтение литературы и ответы на вопросы:

- 1) Взаимоотношения школы и деткомдвижения?
- 2) В чем должна помочь пионерская организация в создании школ ФЗС и в агрономизации сельской школы?
- 3) Как вовлечь учащихся в социалистическое строительство?
- 4) Как поставить работу форпоста в школе?
- 5) Взаимоотношения пионерской организации с органами самоуправления учащихся?
- 6) Какие взаимоотношения должны быть между пионерской организацией и учительством в строительстве школы?

Заключительная конференция – 1 час.

Литература:

1) «Детдвижение и школа» – сборник под редакцией ЦБ ЮП.

2) Тяпкин. «Пионеры в деревенской школе».

3) Борецкий «За агрономизацию сельской школы».

4) Доклад и решения VIII съезда ВЛКСМ «О работе среди детей».

5) Ф. Королев и И. Фильцер. «Что должен знать вожатый пионеротряда», ч. 2, занятие восемнадцатое.

9 тема (2 часа). Состояние работы среди октябрят в области. Организационное построение группы, Содержание работы групп октябрят. Общественно-политическое воспитание, трудовое воспитание, организация досуга и др. Методика работы с октябрятами: общий сбор, звенья, совет, группы октябрят.

Метод проработки. Беседа преподавателя с курсантами – 2 ч.

Литература:

1) Смирнов и Генин. «Как работать с октябрятами».

2) Королев и Фильцер. «Что должен знать вожатый пионеротряда», ч. 2, занятие шестнадцатое.

3) Липович и Дубовецкая. «Физическое воспитание октябрят».

VI. Методика работы отряда – 18 ч.

1 тема. Соревновательный момент у детей, как результат роста и развития детей. Использование соревнования буржуазной педагогией для воспитания карьеристов, индивидуалистов и проч. Какими средствами соревнования это достигается в скаутской организации. Попытки ввести в пионерскую организацию соревнование скаутского характера.

Сущность социалистического соревнования. Соц. соревнование, как основной метод пионерской работы. Соц. соревнование и развитие самодеятельности детей. Как проводится соц. соревнование в пионерской организации (положительный и отрицательный опыт). Как должно проводиться соц. соревнование I в отрядах (соц. договоры, организация, контроль и т. д.).

Сущность метода общественных заданий. Какие основные общественные задания пионерская организация получала (Птицеводсоюз, Утильсырье, разведка фосфоритов, ликвидация

неграмотности, радио-приемники в деревне и т. п.). Метод заданий требует уточнения методики отряда.

2 тема. Методика (система) работы отряда складывается из планирования, организации выполнения плана и учета. Звено: план работы звена – основа отрядного плана, самостоятельность звена в выработке плана, принципы составления звеньевых планов; звеньевые сборы: типы звеньевых сборов, проведение сборов различных типов, места проведения сборов; учет работы звена – учетная графа плана, годовые смотры работы, конкурсы, дневники. Отряд: план работы отряда; подготовка и проведение отрядных сборов; организация работы совета отряда; школа вожатых звеньев; кружки и группы любителей в отрядах; учет работы отряда – дневник отряда и сов. отряда, смотры годовой работы, выставки, конкурсы, дневник вожатого.

Метод проработки 1 и 2 темы. – Лекция по 1 теме – 1¹/₂ часа и по 2 теме – 1¹/₂ часа (всего 3 часа). – Чтение и ответы на вопросники по звеньям (3 часа):

1) Как должен применяться метод соц. соревнования в пионерской организации?

2) Что должен иметь в виду вожатый при проведении отрядом общественных заданий?

3) Какие обязательства для пионерорганизации ставят общественные задания?

4) Где должна проходить основная работа отряда в настоящее время (звенья, общий сбор и т. д.)? (Укажите точно и объясните почему).

5) (Обсудите и напишите мнение вашего звена). Нужно ли разделение между советом отряда и школой вожатых звеньев или лучше оставить по-старому?

Литература:

1) М. Рейхруд. «Новое в пионерработе».

2) «К работе по-новому», сборник ЦБ ЮП, стр. 12–26.

3) М. Федосеев. «Сбор, отряда», стр. 14–25.

4) «Вожатому села» – сборник ЦБ ЮП.

5) Журнал «Вожатый» за 1929 г. №№ 19–24, статьи в отделе «Уголок новичка» М. Ф. и в отделе «Деревенского вожатого» А. Семенникова.

6) А. Семенников «Пионеротряды в колхозы».

Задание 1-е (2 часа). Планирование работы отряда и звена.

Звено разбивается на 2–3 курсанта с таким расчетом, чтобы в каждом звене было три группы.

Первая группа. – Составляет коллективно месячный план работы отряда, лучше всего такой план составить для отряда, в котором перед поездкой на курсы кто-либо из курсантов работал, или же для отряда, к которому прикреплен курсант.

Вторая группа. – Составляет коллективно план работы звена, лучше всего такой план составить для звена, работу которого последнее время наблюдали.

Третья группа. – Составляет коллективно план:

- а) одного целевого сбора отряда, перед которым поставлена задача – проведение в поле «борьбы с сусликами»;
- б) одного смешанного сбора отряда;
- в) одного целевого сбора звена по свободному выбору целевой темы.

Задание 2-е (2 часа). О работе школ вожатых звеньев. Каждому курсанту индивидуально (самостоятельно):

- а) составить программу школы вожатых звеньев в отряде на 1 месяц для нового, только что начинающего работать отряда;
- б) план (расписание) одного занятия школы вожатых звеньев из вашей программы.

Задание 3-е (2 часа). Об учете работы в звене и отряде. Звено разбивается на 3 группы (по 2–3 чел.) и каждая группа в отдельности выполняет следующее:

Первая группа. – Должна описать все формы учета в звене и отряде и как, кем и когда каждую из этих должен проводить.

Вторая группа. – Должна описать, как организовать и провести годовой смотр отряда.

Третья группа. – Должна описать, как организовать и провести конкурс и выставку в отряде.

Конференции по этой теме должны быть проведены две:

1. Какие методы и какая система должна быть в пионерском отряде – 1 1/2, часа.

2. Об учете и планировании работы отряда – 1 1/2, часа.

Первая конференция будет проходить по обсуждению ответов звеньев на поставленные вопросы.

Вторая конференция – по обсуждению итогов групповой и самостоятельной разработки планов и форм учета.

3 тема (3 часа). Значение проблемы вожатого в пионердвижении. Характеристика современного состава вожатых. Требования к выделяемым комсомольцам на пионерскую работу. Подготовка вожатого к отрядным сборам, к занятиям школы, вожатых звеньев и к другим отрядным работам. Взаимоотношения вожатого и детей: случаи неправильного подхода и в чем должен заключаться подход вожатого к детям. Вожатый, как организатор деятельности детей и культурных сил. Роль и работа вожатого в звеньях, на отрядном сборе и в совете отряда.

Метод проработки. Лекция — 1¹ /₂ часа. Самостоятельная проработка – 1¹ /₂ часа – чтение литературы и ответы на вопросы:

Какие типичные случаи неправильной роли вожатого в отряде имеются в настоящее время?

Должен ли быть вожатый педагогом или только организатором?

Какими знаниями и навыками должен обладать вожатый?

В чем должен заключаться правильный подход вожатого к различным слоям детей (активистам, пассивным детям, к шалящим, хулиганствующим, недисциплинированным и т. д.)?

Настоящую тему можно также проработать путем диспута курсантов с вожатыми областного города. Или же путем организации показательного суда над различными типами вожатых; опыт такого удачно проведенного показательного суда Сталинградскими окружными курсами см. в одном из номеров журнала «Вожатый» за 1928 г.

Литература:

- 1) «К работе по-новому», стр. 26–28.
- 2) Ф. Королев. «За пионерские кадры», стр. 3–11.
- 3) Семенников и Березин: «Каким должен быть К вожатый», глава «О труде вожатого», стр. 39–61,
- 4) Ф. Королев и И. Фильцер. «Что должен знать вожатый пионеротряда», ч. 2-я, занятие 24-е.
- 5) Журнал «Вожатый», за 1929 г., № 22, статья Ф. Королева «Каким должен быть пионерработник».

6) Проф. Залкинд А. «Половое воспитание пионеров», глава «О целеустремленности вожакого».

VII. Практика курсантов по пионердвижению – 76 часов.

1) Обследование отрядов по вопросам содержания и методики работы – 12 часов.

Настоящий практикум имеет своей целью научить курсантов пользоваться основными методами изучения вопросов пионерской работы. Курсанты должны научиться в процессе обследования собирать фактический материал и его обрабатывать.

Материал практикума должен быть увязан с прохождением курса содержания и методики работы. Это увязка может быть в одном случае достигнута тем, что обследование будет подготовкой фактического материала для прорабатываемых вопросов. В таком случае практикум должен быть проведен до проработки разделов «содержание и методика работы». В другом случае обследование может явиться закреплением проработанных вопросов курсантами, т.-е. проверкой на опыте работы отрядов тех сведений, которые они получили на курсах. В таком случае обследование должно проходить после проработки вопросов содержания или методики. Таким образом, темами для обследования должны быть конкретные вопросы, вытекающие из программы разделов содержания и методики работы:

По разделу «Содержание работы отряда»:

- 1) Собрать факты участия детей в индустриализации.
- 2) Изучить как поставлено политпросвещение в отрядах.
- 3) Изучить, как участвуют пионеры в перестройке школы.
- 4) Изучить, как работает отряд среди неорганизованных детей.

По разделу «Методика работы отряда»:

- 1) Изучить, как применяется метод социалистического соревнования в работе отрядов.
- 2) Изучить как планируется и учитывается работа отряда.
- 3) Описать, как проводится отрядный сбор и сбор звена.
- 4) Изучить, роль и работу вожакого в отряде.

Для проведения обследования все курсанты прикрепляются к пионерским отрядам по 2–3 чел. в отряд. Получая конкретные

задания по исследовательской теме с основными указаниями метода исследования, курсанты в не учебное время проводят свою работу в отрядах. Указанные 12 часов для проведения практикума должны быть использованы для обобщения собранного материала.

При проведении обследования необходимо обратить внимание на то, чтобы курсанты не столько давали выводы по обследованию (хотя это и нужно), а наблюдали и собирали факты из опыта работы организации. То же самое надо иметь в виду при обобщении материала.

Практикум по труду и технике – 24 часа.

1. Задачи политехнического воспитания, как они ставятся перед отрядами. Организация работы районной детской технич. и сельхоз. станции. Деттехстанции – проводники и организаторы политехнического воспитания детей.

Как возникает рабочая комната. Собрание оборудования. Организация детей вокруг рабочей комнаты. С чего начинать работу. Как развивать кружки техники. Методика технического кружка, программа. Использование газет, журналов для работы в кружках. Массовая работа по технике. Как показывать детям фабрику. Вопрос о привлечении руководящих сил фабрик и заводов.

Развитие техники в условиях совхоза, колхоза – лекции 2 ч.

2. Радио-дело. Основные законы радио, как устроить детекторный приемник, усилитель, как устроить трансляцию, питание от батареи и от сети, справочные сведения.

В результате занятий курсант должен сделать радио-приемник и научиться пользоваться им.

3. Электро-дело. Главные законы электричества, как провести освещение (в клубе, в совхозе, колхозе). Технология материала и инструмента. Как использовать освещение для украшения клуба снаружи, внутри. Электрическая сигнализация. Сирена.

4. Домоводство. Работа на общественной кухне. Рациональные приемы по изготовлению пищи. Составление меню (для лагеря), для общественной столовой в колхозе, в совхозе. Правила питания, правила хранения продуктов. Практические сведения, нужные в общественном быту.

5. Заключительная беседа, подводящая итоги практической работы курсантов – 2 часа.

Программа каждой темы составляется из расчета – 20 часов или 10 часов. Таким образом, чтобы каждый курсант практически усвоил навыки одного или 2 дел, это зависит от учета знаний и умений курсантов.

Практикум по сельскому хозяйству – 24 часов. (для секции деревенских работников).

1. Участие пионеротряда в посевной кампании Оценка хозяйственных качеств посевного материала, анализ образцов семян на сорность, всхожесть, крупноту. Знакомство с сортами хлебных злаков. Как протравливать, сортировать семена. Практическая работа с формалином, триером и т. д. Вопросы удобрения и обработки почвы, формы (способы борьбы с вредителями), (лабораторные практические занятия – 8 часов).

2. Птицеводство. Знакомство с птицей, породы и их хозяйственные качества; помещение, оборудование, корм, яйцо (величина, свежесть, инкубация). Способы борьбы с заболеваниями кур (5 часов).

3. Пионер-огород. Выбор участка, какие огородные культуры взять и какую работу с ними повести. Как сеять, как посадить семенники, рассада. Полка, уход за огородом. Уборка и хранение овощей. Работа с землей для рассады (практические занятия – часов).

4. Наблюдения за погодой. Целевая установка за погодой, организация метеорологической станции. Запись и обработка наблюдений. Проверка народных примет о погоде. Создание календаря природы и сельско-хозяйственное пользование им. Опыты с разными сроками посева культурных растений – 5 часов.

Каждый курсант прорабатывает все 4 указанные выше темы. Для организации практических занятий по сель.-хоз. надо сговориться с сельско-хозяйственным институтом или совхозом, используя их работников, инструменты, опытные участки, лаборатории.

Практикум по затайным навыкам – 24 ч.

В программе курсов значительное место отведено практике по организации досуга.

Театр Петрушки, шумовой оркестр, вечер «Шевели мозгами», массовые пляски, – все это отдельные формы организации досуга, а поэтому на курсах их только так и можно рассматривать, и в итоге их проработки каждый курсант должен иметь ясное представление о том, как объединить эти отдельные формы в вечере или в утреннике, как их использовать для проведения праздника, для организации красных посиделок и т. д.

У каждого курсанта должно быть четкое и ясное представление о том, как можно поставить такие формы, как кукольный театр, на службу задачам, выдвигаемым партией и комсомолом, как проводить через отдельные формы организации досуга пропаганду пятилетки или решения 1-го Всесоюзного слета пионеров.

Организацию досуга и развлечений нельзя ни в коем случае понимать, как организацию веселья и отдыха; развлечение – это значит воспитание, организованное воздействие на ребят. Нужно всю работу по досугу, по развлечениям подчинить тем очередным боевым задачам, которые выдвинуты на ближайший отрезок времени.

Нужно, чтобы каждый знал:

- 1) Как использовать данную форму в работе отряда и звена.
- 2) Как увязать ее с другими видами работы, как использовать в целях агитации и пропаганды среди пионеров, неорганизованных и взрослых очередных вопросов.
- 3) Иметь навыки в проведении данного вида работы (уметь делать куклу и играть с ней, уметь плясать, уметь руководить шумовым оркестром и т. д.)
- 4) Уметь передать полученные на курсах навыки в отряде (уметь научить пляскам, изготовлению кукол и т. п.).

Кукольный театр – 8 часов.

В жизни пионеротряда может сыграть громадную роль. Куклы, сделанные по типу «героев» отряда или школы, изображающие местного кулака, подкулачника, попа в пьесе, написанной на местные темы, будут прекрасными агитаторами.

Опыт не только заграничных, но и наших советских кукольных театров целиком подтверждает это положение.

Самые простые куклы – это куклы из овощей, из картошки (см. журнал «Затейник» № 3 за 1929 г., стр. 4 М. Грен. – «Веселые картошки»).

Конечно, этим упрощенным способом коллектив, желающий работать серьезно, не удовлетворить. Поэтому мы рекомендуем проработать на курсах более сложное, но в то же время дающее и богатый эффект изготовление кукол из папье-маше (см. журнал «Затейник» № 1, за 1929 г., стр. 52), Липкин 13. «Как устроить кукольный театр» или Н. С. Симанович – Ефимова «Петрушка». Издательство «Крестьянская газета». Библиотечка, журнала «Дружные Ребята» – цена 10 коп., стр. 30.

Все эти три материала говорят о кукольном театре – Петрушка.

С упрощенной формой театра марионетки, т. е. куклы, двигающиеся не посредством пальцев, вставляемых в голову, руки, ноги куклы, а с помощью ниток, можно познакомиться из книжки В. Владимировой «Маленький» ГИЗ 28 г., цена 20 коп., ст. 38.

Вполне ясно, что тогда, когда на месте нет кукольника, умеющего делать куклы и играть с ними, тогда ознакомление курсантов с изготовлением кукол будет затруднено. Нужно поручить это дело товарищу, умеющему рисовать и лепить. Нужно, чтобы до показа курсантам процесса изготовления руководитель сам изучил и проделал все моменты работы.

Во всяком случае изготовление из бросового ненужного материала не такое сложное дело, и при желании и настойчивости выполнить его можно.

Курсы должны приготовить кукол (голова, рубашка, одежда) – это основная и обязательная часть работы.

В порядке работы клубной – во время досуга курсантов, к вечеру закрытия курсов можно подготовить небольшую пьеску на одну из тем, взятых из жизни курсов, обработанных курсантами.

Шумовой оркестр – 4 ч.

Шумовой оркестр нуждается прежде всего в «ведущем» инструменте, т.е. музыкальном, а не шумовом инструменте, задающем тон всему оркестру. Таким инструментом в деревне лучше всего будет гармоника. Без гармониста курсы провести

нельзя. Остальные инструменты можно подобрать в зависимости от количества участников и тех инструментов, которые можно будет достать.

Руководить этим разделом можно привлечь по возможности «музыкального человека» – педагога, музыканта.

Нужно, чтобы курсанты не только попробовали играть в шумовом оркестре на тех или иных инструментах, а также и дирижировали оркестром. Нужно рассказать, как в отряде можно сделать самим самодельные шумовые и музыкальные инструменты. Очень часто не только среди вожатых, но и среди руководящих работников мы имеем дурной вкус в музыке. Нужно избежать в работе шум-оркестра таких вещей, как цыганочка, кирпичики и пр. не художественные дряни.

Второе, о чем нужно знать и помнить курсантам, – шумовой оркестр организовать нужно не только затем, чтобы выступить на вечерах, шум-оркестр – это путь к дальнейшей работе, первая ступень в развитии музыкальной грамотности, в музыкальном воспитании пионеров – наиболее доступная форма.

Каждый участник шум-оркестра должен играть на всех инструментах. Весь коллектив должен слушать музыку (по радио), разбирать ее. Каждый должен научиться играть хотя бы на таком простом инструменте, как балалайка, выучить ноты.

Лучшей литературой по шумовому оркестру будет:

В. Дасманов. – «Деревенский оркестр из самодельных инструментов», изд. «Мол. Гвардия». В журнале «Затейник» за 1929 г. материалы для шумового оркестра давались два раза (№ 6, стр. 32 №11, стр. 48).

В том же шестом номере «Затейника» есть на стр. 54 материал о том, как сделать самодельный струнный инструмент «гудочек».

Массовые танцы – 8 часов.

Прежде всего нужно условиться, что под словом «массовая» мы понимаем не пляску, в которой участвует 100–200–300 пар пляшущих, а ту, в которой пляска проходит коллективно, в которой все пляшущие связаны общими движениями, меняются парами, или представляют один общий круг, не делясь на отдельные пары.

Лучше всего начать с плясок на все известные мотивы – напр., «У попа была собака» (комическая пляска), «Журавель», «Кузнецы» и т. д. У вожатого не будет затруднений с музыкой, скорее ребята в отряде освоятся с этими плясками.

В качестве руководства рекомендуется «Затейник» за 1929 г. и книжка А. Зеленко «Массовые народные танцы», изд. «Работник Просвещения» 1929 г., цена 50 коп.

Вечер «Шевели мозгами» – 4 ч.

Вечер «Шевели мозгами», или вечер головоломок, загадок, фокусов, шарад и т. д. поставлен в программе примерно. Тема может быть изменена и проработка ее должна пройти через подготовку в свободное время курсантов к своему курсовому вечеру. Нужно на курсах в порядке учебной работы проработать книжку А. Бойм. – «У костра», изд. «Молодая Гвардия», 1929 г. 45 стр., цена 18 коп. В книжке тематические костры и организационно – методические указания, которые могут быть использованы в проводимых отрядом вечерах.

Костер «Шевели мозгами» будет прекрасным материалом для проводимого курсами вечера. Материал к вечерам помещался и в журнале «Затейник».

К курсам нужно будет привлечь все имеющиеся силы, в первую очередь используя работников курсов, библиотек, работников школ, отдельных пионер кабинетов.

Нужно учесть опыт курсантов, те навыки и знания, которые у них имеются, и проводя этот опыт, на основе его проработать вопросы организации досуга.

Кроме указанных выше книг, как пособия, рекомендуем:

1) Зеленко, Крылов, Кравченко, Родин. – «Вечера игр и развлечений», изд. «Мол. Гвардия».

2) Д. К-ов. – Вечер и утренник самодеятельности в отряде.

3) КИП – Новые зимние игры, изд. «Мол. Гвардия».

4) КИП – Новые зимние игры «Мол. Гвардия».

5) Журнал «Затейник». Орг. Центральной Станции детских развлечений и досуга при ЦБ ДКО, изд. «Мол. Гвардия», цена отдельного номера в 1929 г. 35 коп., в год 3 р. 60 коп. без приложений. В 1930 г. подписная цена в год с 12 книжками приложений 3 р. 40 к., отдельный номер – 30 к.

Кроме этого, рекомендуем в свободное время курсантов (внеучебное время) использовать материал физкультурных затей (журнал «Затейник» за 1929 г.), организовать вечер песен.

Практикум по физкультуре – 16 час.

1. Разучивание физупражнений и порядковых движений – 3 ч.

2. Проработка 10 схем пионерской зарядки – 7¹/₂ ч.

3. Спортивные игры – 3 ч.

4. Спортивные развлечения – 16 ч.

Примечание 1. Подвижные игры должны быта включены во все разделы настоящего план кроме спортивных игр.

Примечание 2. Кроме указанного времени, для политической проработки настоящего плана необходимо еще иметь 3–8 часов теоретических для знакомства курсантов с настоящим. планом для подытоживания работы в конце курсов и небольшой доклад об установке работы по физкультуре в пионеротряде вообще.

1. Задача, поставленная настоящим планом, – это познакомить с сущностью работы по физкультуре В пионеротрядах вообще и дать некоторые практические навыки пионерработникам в частности, какие только возможно дать за такой непродолжительный срок (16 часов). Это положение положено нами как в основу построения самого плана, так и методики его проработки.

2. Практическое проведение настоящего плана мыслится нами в виде ежедневной утренней зарядки, на которой прорабатывается материал, который может быть использован в практической работе пионервожатого в отряде. Занятие рассчитывается на 35–45 мин., которые можно построить или из:

1) порядковых упражнений зарядки, как таковой, в подв, игр.,

2) спортивных развлечений и подвижных игр,

3) спортивных игр.

С методической же стороны при проведении таких занятий необходимо по возможности иметь в виду тот факт, что проработка материала должна быть такою, что инструктор проводит занятия как бь: в пионеротряде для того, чтобы занимающиеся лучше использовали бы такие, например, вопрос

как построить схему занятий, как должен вожатый вести себя во время занятий и т. д., одним словом, такие моменты, которые занимают не последнее место в практической работе вожатого.

3. Все вопросы теоретического и методического порядка разрешаются в процессе практической работы курсантами совместно с инструктором.

4. Материал по конкретному содержанию работы имеется в книжках: «Физкультура в отрядах юных пионеров на летний период», изд. ЦК РОКК, 1927 г. Ц. 70 к. и «Физкультура в пионеротряде» – Прибылов и Добровольский.

5. Практическое проведение занятий при таком построении занятий предусматривает несомненно инструктора-специалиста по физической культуре.

Руководство пионерской организации – 56 ч.

1 тема (5 часов). Руководство ячеек КСМ и ВКП(б). Работа ячейки с комсомольским ядром и со старшими пионерами. Помощь отряду в работе со стороны бюро ячейки КСМ. Постановка вопросов пионерской работы на комсомольских собраниях. Взаимоотношения комсомольцев и пионеров. Совместная общественная работа и мероприятия комсомольской, партийной ячеек и пионеротряда. Пропаганда деткомдвижения и привлечение общественности к работе среди детей, как одна из основных задач ячеек ВКП(б) и ВЛКСМ.

Метод проработки. Лекция – 1 час. Звеньевая проработка – 3 часа. Звеньевая проработка должна заключаться в составлении звеном «Положения о руководстве ячеек КСМ и ВКП(б) отрядами ЮП». В этом «Положении» курсанты должны изложить содержание и организационные формы руководства.

Заключительная конференция – 1 час – обсуждение звеньевых разработок «Положения о руководстве ячеек отрядами ЮП».

Литература:

1) Ф. Королев и И. Фильцер. «Что должен знать вожатый пионер отряда», 2-я ч-, занятие 24-е.

2) «Партия, комсомол и деткомдвижение», сборник ЦБ ЮП.

2. тема (8 часов) – Как строить бюро ДКО. В чем должно заключаться содержание работы бюро. Планирование работой

районной организации. Проверка выполнения решений бюро. Организация связи с отрядами и вожатыми. Приближение руководства бюро к детям.

Метод проработки. Лекция – 1 1/2 часа. Звеньевая проработка – 5 часов должна заключаться в составлении звеньями «Положения о работе Райбюро ЮП».

Заключительная конференция – 1 1/2 часа.

Литература:

1) Ф. Королев и И. Фильцер. «Что должен знать вожатый пионеротряда», ч. 2-я, занятие 25-е.

2) Журнал «Вожатый» за 1929 г.

3. тема (2 часа). Как привлечь общественность к работе с детьми. Участие общественных организаций в работе бюро ЮП и отрядов (ОНО, профсоюзы, Советы, Здравоотделы, Осоавиахим, Земотделы и проч.). Как использовать предприятия, совхозы, агроучастки, школы, курсы и т. п. Привлечение культурных сил: врачей, агрономов, техников, учителей, рабочих, крестьян и др.

Метод проработки. Беседа – 2 часа.

4. тема (10 часов). Методы руководства и инструктирования организации: обследование отрядов; инструктирование; учет и распространение опыта работы организации, использование печати (газет, журналов) и руководящих организаций. Бригады, легкие кавалерии и проч., как органы инструктирования и обследования отрядов.

Метод проработки. Лекция – 1 час. Звеньями практическое ознакомление с работой аппарата Обл. Бюро, Окружного Бюро и ближайших Райбюро ЮП 7 часов. Рекомендуем также провести проверку какого-либо решения Облбюро силами курсантов. Например, проследить, как преломилось решение Облбюро ЮП и как они проводятся отрядами. В процессе этого курсанты должны ознакомиться со всей организацией работы бюро.

Заключительная конференция – 2 часа.

5. тема (8 часов). Значение исследовательской работы в деятельности райбюро ЮП. Какие вопросы нужно изучать районному бюро. Как проводить исследовательскую работу: постановка опытов в отрядах и в районной организации; систематизация и обобщение опыта организации; привлечение

научно-педагогических сил к исследовательской работе бюро; организация и стимулирование вожатых к постановке опытно-исследовательской работы в отрядах.

Метод проработки. Лекция – 2 часа. Самостоятельная индивидуальная работа курсантов – 4 часа, заключающаяся в разработке «Плана проведения опытов и исследования отдельных вопросов» в районе работы курсанта.

Заключительная конференция – 2 часа.

6. тема (5 ч.). Значение работы с детским активом в пионерской организации. Какие слои пионеров являются детским активом. Вожак детского коллектива, как лучшая часть детактива. Работа с детактивом в отряде: выявление детактива, вожатый и детактив, подбор и работа с вожатыми звеньев, роль и работа председателя совета отряда. Работа с детактивом в районе: приспособление руководства к детям (директивы не только для вожатого, но и для детей), организация руководящих бригад и штабов из детей по отдельным отраслям работы, группы легкой кавалерии из пионеров, районные конференции и совещания детактива. Курсы детактива: вожатых звеньев, председателей сов. отряда, председателей форпостов, деткоров и редакторов стенгазет, затейников, организаторов отдельных видов работы в отряде (труд-техника, сель.-хоз. и т. п.).

Метод проработки. Лекция – 1¹/₂ часа. По тройкам – 3 часа разработка программ различных курсов актива, планов совещаний и конференций, планов организации бригад и т. п.

Заключительная конференция – 1¹/₂ часа.

Литература:

1. Наказ слета, гл. «Станем хозяевами своей организации».
2. Л. Бочин. «Хозяин организации».
3. ГИМ. «Вожакам о вожачестве».
4. А. Смирнов. «Готовим пионерактив».
5. Журнал «Вожак» за 1929 г. 7-я тема.

7. тема (10 часов). Как проводить подбор и закрепление вожатых. Система подготовки вожатых: курсы, семинар, совещания, заочные курсы, самообразование (дать подробное изложение содержания, методики и организации этих мероприятий). Комнаты вожатых. Организация консультаций для вожатых. Организация и руководство «Похода за теоретические

знания вожатого». Организация досуга вожатых. Создание при педтехникумах внешкольных отделений и руководства их работой.

Метод проработки. Лекция – 2 часа. Звеньевая проработка – 3 час. – чтение литературы и ответы на вопросник:

1. Какие мероприятия должны проводить райбюро по подбору и закреплению вожатых на работе?
2. Как бюро должны руководить походом вожатых за знанием?
3. Что из себя должна представлять комната вожатых? Какая работа с вожатыми должна в ней вестись?
4. В чем должна заключаться система подготовки вожатых в районе?

Самостоятельная и индивидуальная работа курсантов – 3 час. По составлению учебных планов курсов и планов работы семинаров вожатых.

Заключительная конференция – 2 часа.

Литература:

1. Ф. Королев. «За пионерские кадры».
2. И. Фильцер. «Руководящие кадры пионердвижения», статья в журнале «Юный Коммунист», № 23 – 24, за 1929 г.
3. Метод, материалы ЦБ ДКО о проведении мероприятий по подготовке пионерработников – материалы 1-го Всесоюзного совещания о кадрах.
4. Статьи в журнале «Вожатый» за 1930 г. о «Походе вожатого за теорию».
5. В поход за теорией сборник отд. кадров ЦБ ДКО.

8 тема (5 часов). Организация и проведение массовых районных мероприятий: слеты, смотры конкурсы, состязания, выставки, праздники. Организация их – штабы руководства, бригады пионер актива, привлечение общественности.

Содержание массовых районных мероприятий.

Метод проработки. Лекция 1^{1/2} часа. Самостоятельная работа курсантов – 2^{1/2} час а– по составлению планов мероприятий.

Заключительная конференция – 1 час.

Окружные курсы для подготовки вожатых отрядов ЮП.

1. В течение месяца работы курсы не могут дать вожатому всего необходимого объема навыков и знаний в области теории и практики деткомдвижения, нужного ему для работы с пионерами. Поэтому основная задача курсов должна сводиться к тому, чтобы дать минимум практических навыков и максимум навыков самостоятельной работы для дальнейшего повышения уровня знаний вожатого. Курсы должны научить, как пользоваться книгой, журналом, как прочитанный материал применить в работе своего отряда.

2. Курсы рассчитаны для подготовки вожатого к его работе в отряде, поэтому надо особое внимание уделить вопросу, как вожатому приступить к работе в отряде, учитывая, будет ли вожатый после курсов работать во вновь организуемом отряде или уже работающем отряде, где курсант должен заменить старого вожатого. В зависимости от этого надо совету курсов просмотреть программу 2, 3 и 13 темы 4-го раздела учебного плана.

3. Программа курсов составлена так, что ее можно использовать для подготовки вожатых отрядов города и деревни, при условии основного упора при проработке рекомендуемого материала на те пункты программы, которые соответствуют той или иной категории вожатых. В зависимости от этого (т. е. характера курсов – город, деревня) должен будет строиться и практикум по труду и технике или сельскому хозяйству.

4. Литература, указанная в программе, может быть использована как для городских курсов, так и деревенских, рассчитана на преподавателей, которые должны сами указать постранично, что должны проработать курсанты

5. Метод работы курсов должен способствовать наибольшей активности и самостоятельности курсантов. Поэтому надо всемерно избегать большого количества лекций, стараясь вводить больше практической самостоятельной работы курсантов – беседы, конференции, выполнение заданий преподавателей звеньями, индивидуально, путем чтения литературы, ответов на контрольные вопросы, собрания опыта работы отрядов. Особенное внимание совету курсов надо уделить связи курсантов

с отрядами с тем, чтобы прорабатываемый на курсах теоретический материал подкреплялся опытом практической работы отрядов; поэтому программа курсов составлялась так, чтобы максимально (насколько позволяет время) сочетать занятия на курсах с посещением отрядов. Совету курсов необходимо заранее сговориться с вожатыми тех отрядов, в которые будут направлены курсанты, рассказать, что будут делать курсанты в отряде, как им должен помочь вожатый. Перед каждым посещением отрядов надо подробно проинструктировать курсантов, давая совершенно конкретные задания для собирания опыта работы ими в отрядах. Планировать занятия рекомендуем в таком порядке, как они намечены в учебном плане, что дает возможность, постепенно переходя от одного цикла к другому, легче усвоить предлагаемый материал, не разбрасывая выполнения курсантов одновременно на несколько вопросов программы.

6. Руководство и самоорганизация курсантов.

В зависимости от общего количества состава курсов, курсанты разбиваются на учебные группы, каждая от 20 до 30 чел. Каждая группа в свою очередь разбивается на звенья (по 6 – 8 чел. в звене). Во главе группы и звеньев стоят избранные из среды курсантов вожаки (старосты), которые вместе с заведующим курсами составляют совет курсов, являющийся руководящим органом курсов, организующим всю учебную и хозяйственную жизнь курсов.

Все члены ВКП(б) и ВЛКСМ объединяются в коллектив. При чем, если подавляющее большинство курсантов являются членами и кандидатами ВКП(б), организуется партколлектив, в противном случае – комсомольский коллектив. Создание же двух коллективов на курсах сроком 1 – 1½ месяцев является на основании опыта центральных и ряда областных курсов нецелесообразным. Задача партийного и комсомольского коллектива – организовать и руководить всей партийной и комсомольской, культурно-просветительной и общественной работой курсантов.

Особое внимание совета курсов должно быть уделено вопросам учебной дисциплины курсантов, нормального проведения работы курсов, но вместе с этим нельзя забывать о

правильной организации досуга курсантов. Нормально-организованный досуг – отдых курсантов способствует большей активности и продуктивности в учебе. Поэтому такие мероприятия, как коллективные хождения в кино, прогулки, экскурсии, вечера самодеятельности, организация тихой комнаты для чтения газет (за чем особенно надо проследить, так как бывают случаи, когда курсанты на курсах совсем не читают газет), журналов, тихих игр (шахматы, шашки) – должны найти свое место при проведении курсов.

Совет курсов обязан следить за правильным соблюдением режима для курсанта (установить точные часы работ, отдыха, сна), за выполнением санитарно-гигиенических правил. В этом отношении курсы должны являться образцом. Не секрет, что на некоторых даже краевых курсах (Нижний-Новгород) можно было наблюдать, как курсанты занимались с преподавателем в верхней одежде, в шапках и с папиросами. Такого рода явлений не должно быть на курсах, так как все это в конечном результате ведет к понижению успеваемости курсантов в учебе.

7. Учет работы и успеваемости курсантов.

Учет работы должен быть поставлен с первых дней открытия курсов, чтобы в процессе работы исправлять допущенные ошибки, подтягивать отстающих в занятиях курсантов.

Формами учета могут служить дневники звеньев, регистрация присутствующих на занятиях как курсантов, так и преподавателей, итоговые конференции стенгазета, итоговые анкеты с мнением курсантов и преподавателей по проработанному циклу.

Итоговая оценка успешности курсанта проводится в звене, путем коллективной оценки качества учебы курсанта, его отношением к занятиям дисциплине, отношением к коллективу, участия в общественной работе. Оценка, данная звеном, обсуждается на совете курсов и передается на утверждение в бюро ДКО.

Учебный план
окружных курсов для подготовки вожатых отрядов
города

(30 дней – 25 уч. дней x 8 ч. = 200 уч. часов).

1. Организационное собрание, ознакомление с уч. планом, методами работы курсов – 2 ч.
2. Общественно-политический цикл – 15 ч.
3. Педолого-педагогический цикл – 15 ч.
4. Система, содержание, методика работы отряда – 70 ч.
5. Вопросы руководства – 10 ч.
6. Практикум
 - а) по физкультуре – 25 ч.
 - б) по труд-технике, по сел.-хоз. – 30 ч.
 - в) по затейничеству – 30 ч.
7. Заключительная конференция – 3 ч.

Схема программы к учебному плану.

I. Общественно-политический цикл – 15 час.

(4 ч. лекции, 8 ч. чтение, 3 ч. итог, конфер.).

Программа этого цикла составляется на основании последних решений партийных организаций по вопросам социалистического строительства народного хозяйства: а) промышленности, б) соц. реконструкции с.-х., в) культурного строительства и г) вытекающих из этого задач парт, и комсомольской организации данного округа, районов.

II. Педолого-педагогический цикл – 15 час.

а) Что такое педагогика, чем она занимается. Своеобразие педагогики реконструктивного периода. Воспитание коммунистической идеологии – (проблема интернационального, антирелигиозного и коллективистического воспитания) – основа марксистской педагогики. Политехническое воспитание. Метод проработки: лекция 1 ч., чтение 2 ч.

б) Система социалистического воспитания – не только учрежден. НКП, НО и профсоюзы, комсомол, советы и т. д. Место и роль детских организаций в системе воспитания. Взаимоотношения школы и деткомдвижения. Метод проработки:

лекция – 1 ч., чтение и ответы на вопросники – 3 ч., итоговая беседа по двум темам – 1 ½.

в) Методы активизации детских масс. Проблема наград и наказаний в воспитательной работе отряда. Метод проработки: развернутая беседа – 2 ч.

г) Что такое педология и зачем она нужна вожатому. Особенности развития и поведения ребенка октябрятского и пионерского возрастов. Влияние социальной среды на развитие ребенка. Педологические основы общ.-полезной работы, труда и игры детей. Метод проработки: лекция – 1 ч., чтение – 2 ч.

д) Методы изучения пионера, отряда, изучение идеологии, изучение влияния соц.-бытовой среды. Метод проработки: лекция 1 ч., во внеучебное время проведение обследования по заданию преподавателя. Итоговая беседа по последним двум темам – 1 ч.

Вопросник для самостоятельной работы.

1. Что такое педагогика, основные задачи марксистской педагогики.

2. Из чего складывается система коммунистического воспитания.

3. Какие награды и наказания допустимы в отряде.

4. Что такое педология и зачем она нужна вожатому.

5. Роль и значение среды в воспитании ребенка.

6. Как вести изучение пионеров и влияния на них среды.

Литература:

1. «В борьбе за марксистскую педагогику». Сборник статей Шульгина и Крупениной.

2. «Основы педологии» – Арямов.

3. «Что должен знать вожатый». Королев и Фильцер 1-я ч., 7-й урок. изд. I «Раб. Проев».

III. Система содержания, методика работы, пионеротряды.

1. Сущность деткомдвижения – 3 ч.

(Развернутая беседа).

Причины возникновения деткомдвижения. Деткомдвижение, боевая, пролетарская, политическая организация детей. Деткомдвижение, как особая форма коммунистического воспитания детей. Участие пионеров в

социалистическом строительстве – основной метод коммунистического воспитания. Взаимоотношения школы и деткомдвижения. Пионеры – организаторы детской общественности и детской активности. Широкое развитие детской самодеятельности.

Литература:

1. «Партия, комсомол и детское движение». Сборник под редак. ЦБЮП.
2. «Пути пионерского движения» – Крупская.
3. 1-й урок заочн. курсов пионерработы. Изд. «М. Гвардия» 1930 г. «Сущность и задачи деткомдвижения».

2. Принципы построения пионерорганизации – 6 ч. (Лекция – 1 ч., чтение – 4 ч., конф.– 1 ч.).

Основные социально-педагогические принципы оргструктуры. Состояние организационных форм в практике пионерской работы. Социально-производственная база пионерорганизации – педагогическая роль окружающей среды, организация деятельности в окружающей среде. Основные споры в определении базы пионерорганизации (где создавать отряды, при производстве или в школе). Производство в городе, колхозы, совхозы, коммуны в деревне, как основная производственная база пионерорганизации. Оргположение – отряд, звено, совет отряда. Классовое и педагогическое значение законов и обычаев ЮП, внешних атрибутов. Организационные формы руководства – партия, комсомол, общественность. Как приступить к организации отряда (как его организовать).

Литература:

1. Обоснование и принципы построения пионерорганизации – «Что должен знать вожатый» – Королев и Фильцер ч. 1. 2. «Беседы с учителями о детском коммунистическом движении» – Хаит (стр. 25).

3. Система содержания работы отряда – 8 ч.

(Лекция – 1 ч., чтение – 5 ч., итоговая конференция – 2 ч.).

История развития содержания работы пионерорганизации. Скаутский уклон в работе отрядов. Работа по этапам – переход к общественно-полезной работе. Период затруднений в работе

пионерорганизации. Метод заданий и его роль в деле оживления работы. Обострение затруднений в работе пионеротрядов. Решение пленума ЦБ ДКО к переходу к новой системе содержания работы. Ее положительные и отрицательные стороны. Принципы системы работы после Всесоюзного слета: участие в соц. строительстве, развитие самодеятельности, учет запросов и интересов ребят, воспитательные результаты работы. Что нового внесено в систему Наказом слета. Система содержания работы колхозного отряда. С чего начинать во вновь организованном отряде колхоза.

Вопросник:

1. Чему учит история деткомдвижения.
2. В чем принципы системы работы пионерорганизации.
3. Положительные и отрицательные стороны книги «К работе по-новому».
4. Что есть и должно быть нового в системе работы отряда города и деревни после Всесоюзного слета.
5. С чего начать работу отряда.

Литература:

1. Наказ слета.
2. «К работе по-новому».
3. Королев и Фильцер. «Что должен знать вожатый пионеротряда». Ч. 1 занятие 5-е, издание 2-е.
4. Семенников. «Пионеротряды в колхозы».
5. «Вожатому села» – хрестоматия для курсов.

4. Политическое воспитание (просвещение – 6 ч., лекция – 1 ч., чтение – 2 ч., составление программ и планов – 2 ч., итоговая беседа – 1 ч., во внеурочное время выпуск показательной стенгазеты).

Классовые противоречия и отражение их в детской массе. Воспитание пионеров на примерах наших достижений.

Опасность замалчивания пионерам на интересующие их вопросы. План темы и программа политпросвещения. Методы работы – антирелигиозная работа, беседы, доклады, художественное рассказывание. Работа с газетой, политигры и т. п. Антирелигиозное и интернациональное воспитание.

Литература:

- 1) Ханчин – Политпросвещение в пионеротряде.
- 2) Королев и Фильцер. – Что должен знать вожатый пионеротряда.

3) Ярославский. – Воспитаем юных ленинцев.

5. *Участие пионеров в социалистическом строительстве* – 8 ч. лекция – 2 часа, самостоятельная работа – 4 часа – чтение, составление планов, заключительная конференция – 2 часа).

Организация активности детей на борьбу за пятилетку. Выполнение госзаданий. Контрольные цифры госзаданий. Производственный поход детей за выполнение промфинплана. Участие городских пионеров в 62 реконструкции сельского хозяйства. Пропаганда пятилетки среди детских масс.

Задание для самостоятельной работы:

1. Опишите форму и методы вовлечения ребят в социалистическое строительство.
2. Составьте план производственного похода детей.
3. Опишите опыт работы своего отряда по участию в социалистическом строительстве.

Литература:

- 1) Кржижановский – Детям о пятилетке.
- 2) Как мы строим социализм – пятилетка под редакцией Квиринга.
- 3) Наказ пионерслета.
- 4) Местные контрольные цифры государственных и общественных заданий.

6. *Участие пионеров в коллективизации сельского хозяйства* – 8 ч. (два часа лекция, 4 часа самостоятельная работа, 2 часа заключительная работа). Пропаганда мероприятий по коллективизации сельского хозяйства среди пионеров, школьников. Вовлечение отряда, школы в производительный труд колхоза по борьбе за урожайность, в животноводстве, птицеводстве, огородничестве и других видах работы, доступных для ребят. Организация опытнической работы с культурами с целью поднятия эффективности сельского хозяйства. Борьба за культуру, новый быт в колхозах: ликвидация неграмотности, организация красных уголков, общественного питания и т.д.

Формы организации дет. труда, нормы рабочего времени ребят, охрана прав и труда детей в колхозах.

Задание к самостоятельной работе.

Ответить на вопросы:

1. Чем или как пионеры могут помочь в организации колхозов

2. Как организовать детский труд в колхозе.

Составить звеньями:

1. Примерный план участия детей в уборочной кампании.

2. План организации работы по проведению агро- и зооминалума

3. План участия городских пионеров в реконструкции сельского хозяйства.

4. План или перечень дел по участию пионеров в производственном труде колхоза.

Литература:

1) Вожатому села. Сборник изд. «Молодая Гвардия».

2) Семенников. – Пионеротряды в колхозах. Изд. «Молодая Гвардия»

3) Журнал «Деревенский Вожатый»

7. *Физическое и военное воспитание* – 6 ч.

а) Что такое физическая культура. Естественные движения и их использование в физкультуре. Гимнастика. Спорт. Личная и общественная гигиена. Общественная санитария. Пионерский лагерь. Использование естественных факторов природы. Санитарно-гигиенические навыки в лагере.

Метод проработки: лекция – 1 ч., чтение – 1 1/2 часа.

б) Что надо понимать под термином «военизация» и что можно военизировать вообще в жизни и быту. Пропаганда военных знаний. Связь с Красной Армией. Работав в добровольных обществах, работающих на оборону СССР. Работа Осоавиахима среди детей. Что показали соревнования по военному делу на слете. Принципы и методы игры.

Метод проработки: лекция 1– ч., чтение – 1 1/2 часа, во внеучебное время, в один из дней отдыха проведение показательной военной игры или похода, итоговая беседа – 1ч.

Литература:

- 1) Королев и Фильцер. «Что должен знать вожатый пионеротряда», занятие 12-е, 1 ч., изд. 1.
- 2) «Примерная программа военной работы среди пионеров», состав. Осоавиахимом, 1929 г.
- 3) «Физкультура в пионеротряде» – Прибылов и Добровольский.

8. Участие пионеров в культстроительстве – 6 час.

(Лекция – 1 ч., чтение – 2 ч., обследов. отряда – 2 ч., итоговая беседа – 1 ч.).

Культпятилетка данной области округа. Участие пионеров в культпятилетке. Ликвидация неграмотности. Книгоношество. Работа в библиотеках, читальнях. Радиофикация пионерклубов, домов-коммун, жактов, школ. Помощь в организации детсадов, яслей, общественных столовых. Организация дет праздников. Культшефство городских пионеров над деревней – посылка пионербригад, выезды летом в лагеря, в подшефные районы, помощь колхозам в культурно-массовой работе. Общественная гигиена.

Литература:

1. Крупская. – «Пионерам о библиотеке».
2. Наказ слета.
3. Урок заочных курсов 1930 г., изд. «М. Гв.»

9. Пионеры – организаторы детских масс – 4 ч. (лекция – 1 ч., работа звеньев – 3 ч.).

Экономическое положение детей округа, районов. Работа пионеров с батрачатами, нянями, детьми, работающими у кустарей, с газетчиками. Охрана труда и нрав детей. Культпросветработа с этими детьми. Борьба с битьем и эксплуатацией детей в семье. Внешкольная работа с детьми. Цели и принципы внешкольной работы. Роль пионерской организации в развитии внешкольной работы среди детей. Формы и методы организации пионерами неорганизованной детворы в городе, деревне. Организация деткомнат в клубах рабочих, колхозов, совхозов, в домах коммун, жактах. Участие КСМ в новом строительстве (предусматривать строительство детклубов, комнат и т. д.). Вопросы педпропаганды.

Вопросник для чтения:

1. Как организовать отряду работу с батрачатами, нянями, газетчиками.
2. Как организовать массовую работу с детьми в городе.
3. Как организовать массовую работу с детьми в деревне.

Литература:

- 1) А. Стернин. – «Советские законы по охране прав и труда детей».
- 2) Ганин. – «Памятка пионеру по охране труда и прав детей».
- 3) Королев и Фильцер. – «Что должен знать вожатый пионеротряда», ч. 1, изд. 11, занятие 9-е.
- 4) Кордес. – «Внешкольная работа с детьми».
- 5) Журналы «Внешкольник», «Затейник» за 1929–30 г.г. и «Организуем детвору» за 1930 г.

10. Работа в школе – 4 ч. (лекция работка по звеньям – 2 ч., итоговая беседа – 1 ч.).

Участие пионеров в перестройке школы – за ФЗС, за агрономизацию сельской школы. Участие школы в социалистическом строительстве. Участи сельской школы в производительном труде колхоза, коммуны. Массовая внешкольная работа школы. Работа пионерфорпоста в школе. Организация работы пионеров в школе со 100 % составом пионеров. Детсамоорганизации школы. Вожатый, его роль во всей работе школе.

Литература:

- 1) Тяпкин – «Пионеры в деревенской школе».
- 2) Борецкий – «За агрономизацию сельск. школы».
- 3) «Детдвижение и школа», сборник под редакцией ЦБ ДКО.
- 4) Королев и Фильцер – «Что должен знать вожатый пионеротряда», ч. 11, занятие 18-е.

11. Экскурсионно-краеведческая работа – 3 часа.

Задачи экскурсионно-краеведческой работы. Изучение своего края, изыскание природных богатств, выполнение заданей Наркомзема. Формы и методы работы – кочевые лагеря, походы. Как организовать поход, снаряжение, выбор маршрута, выбор целевого задания.

Метод проработки. Вводная беседа – 30 мин., во внеурочное время проведение с курсантами показательной экскурсии похода. Намечение планов экскурсий отрядов 1½ ч. – самостоятельная работа курсантов, итоговая беседа – 1 ч.

12. Методика работы пионеротряда – 16 часов.

а) Социалистическое соревнование, как основной метод пионерской работы. Сущность социалистического соревнования. Социалистическое соревнование и развитие детской самодеятельности. Значение соревновательного момента у детей. Различие сущности соревнования в скаутской организации и у нас. Как должно проводиться социалистическое соревнование в отрядах.

б) Методика работы отряда – планирование, организация выполнения и учет. Звено – план работы звена, организация его выполнения, формы учета работы звена. Звеньевые сборы. Отряд – план работы отряда, организация его выполнения; план общих сборов отряда, учет работы отряда. Работа совета отряда. Организация школы, вожатых звеньев. Кружки. Ударные бригады внутри отряда. Организаторы отдельных видов работы отряда.

Метод проработки. По первой и второй теме лекции по 1 часу, чтение – 4 ч. Обследование отряда, звена группами в 3–4 чел. по темам: а) как применяется метод социалистического соревнования в отряде, б) как планируется и выполняется общеотрядная работа, в) как планируется и выполняется работа звена, г) как проходит общий сбор, отряда, д) как проходит сбор звена, е) как работает совет отряда.

Составление проектов – группами по 3–5 чел. на темы: а) план работы отряда, б) план работы звена, в) программа общих сборов отряда, г) формы учета работы звена, д) формы учета годовой работы отряда, е) ударного боевого задания отряду – по участию в посевной кампании или по сбору утильсырья или по радиофикации школы подшефного колхоза.

Заключительная беседа – 2 часа.

IV. Вопросы Руководства 10 ч.

1. Формы и методы руководства КСМ пионер движением и привлечение общественности. Как ячейка КСМ руководит отрядом. Комсомольское ядро в пионеротряд – Как привлечь

общественность к работе отряда. Опыт слета в правильной расстановке сил. Кого привлечь к работе отряда.

Метод проработки: беседа – 2 ч.

1. Работа с детактивом. Задача роста пионерского актива и систематическая работа с детактивом. Как проводится в жизнь лозунг: «Пионеры- хозяева своей организации». Формы и методы работы с активом в отряде–школа, вожатые звеньев, совещание актива. Выявление организаторов отдельных разделов работы отряда. Подбор актива. Роль председателя совета отряда.

Метод проработки: лекция 1 ч., чтение – 2 ч., итоговая беседа –1 ч.

2. Роль и работа вожатого отряда. Вожатый – организатор детских масс. Подход вожатого к пионерам. Роль вожатого отряда на сборе отряда, звена. Как вожатому организовать свою работу. Подготовка вожатого к работе в отряде. Самообразование вожатого. Значение похода за теорию. Как заниматься на заочных курсах.

Метод проработки: беседа – 1 ч., чтение – 2 ¹/₂, итоговая беседа – 30 мин., или организация диспута на тему: «Каким должен быть вожатый».

Литература:

1. Наказ слета, гл. «Станем хозяевами своей организации».
2. Бочин. – «Хозяин организации».
3. Гим. «Вожатым о вожачестве».
4. Смирнов. «Готовим пионерактив».
5. Журнал «Вожатый» за 1929 г. и 1930 г.
6. Ф.Королев. – «За пионерские кадры».
7. Журнал «Вожатый» № 22 за 1929 г. ст. «Каким должен быть пионерработник».
8. «Партия, комсомол, деткомдвижение» сб. п Р-ЦБ ЮГІ.
9. Журнал «Вожатый» за 1930 г., начиная с № 3 «Поход вожатого за теорию».

Программа по труду и технике.

I. Политехническое воспитание в пионеротряде. (Лекция). Конспект тезисов.

1. Подготовка кадров социалистической промышленности – важнейшая задача пионерорганизации. В пионеротряде надо дать возможность расширить кругозор пионера. Не ремесло, не создание узких «специалистов», а политехническое воспитание. Широкая пропаганда технической грамоты среди детей, среди пионеров. Всякая работа ребенка должна быть выбрана потому, что это злободневно, всякая работа выбирается потому, что она необходима на данном этапе жизни отряда, завода, промышленности, всей жизни страны.

Работать над данной вещью так, чтобы понять принцип ее, знать, как ее изменить, уметь ее улучшить – воспитать конструкторские способности ребенка – сделать его политически грамотными.

Проведенную работу сделать достоянием многих ребят и даже взрослых. Техническую грамоту в широчайшие массы трудящихся. Роль рай, окр., обл. и ТДС в руководстве этой работой.

2. Методика и формы работ по технике в отряде.

Формы. Организация консультации по труду и технике, рабочая комната, библиотека-читальня, передвижки, эпизодические кружки, экскурсии и т. д.

а) Устная консультация, как форма массового охвата интересов ребят и регулирование их интересов.

б) Рабочая комната, как звено в устной консультации. Оборудование рабочей комнаты. В рабочей комнате объединение всех форм работ по труду и технике. Рабочая комната – место практических работ консультируемых (группа, одиночки). Рабочая комната – производственная база общественно-полезных работ отряда. Методы работ с консультируемыми и выполнение наиболее трудных работ, работ требующих наличия специальных инструментов и знаний. Рабочая комната – место, где консультируемые знакомятся с технологией материалов (в процессе своих работ). В рабочей комнате проводят работу эпизодические кружки, инструкторские группы и т. д.

в) Библиотека-читальня, как звено в устной консультации. Библиотека-читальня – место, где ребенок может выбрать тему для своих работ. Библиотека-читальня – дает представление о тех задачах, которые стоят перед отрядом, всей пионерорганизацией, всей страной. В библиотеке-читальне – место для углубленных теоретических проработок интересующих вопросов по труду и технике. В библиотеке-читальне – набор справочной литературы по труду и технике.

г) Инструкторские группы, как форма подготовки руководителей, актива для работы в примитивах (первичные технич. пункты, в жилтовариществах, на детплощадках и т. д.). Инструкт. группы работают по методу краткосрочных курсов. Курсанты проводят одновременно работу у себя на месте.

д) Эпизодические кружки (бригадные занятия), как форма выполнения отдельных конкретных заданий. Эпизодические кружки – как подготовка к кампаниям, ударным работам, эпизодические кружки, как форма углубленной проработки одного вопроса.

Методика. Основная установка – исходя из интересов ребят к конкретным вещам, используя эти интересы, как основную зацепку для развертывания перед юными техниками широкого горизонта, переключение интереса на другие темы (наша жизнь не вертится только вокруг, скажем, радио-приемника, а есть еще и другие вопросы – электрификация, карта пятилетки, трансляция радио-передач, паровая машина, фото-дело, авто-дорожное дело и т. д. и т. п.). Поэтому практика работы того или другого кружка или мастерской интерес ребенка суживает на одни только модели, на одни инструменты, отрывает его от злободневных вопросов. Наличие рабочей комнаты есть обобщение вопросов труда и техники. В рабочей комнате можно сделать любую вещь. В рабочей комнате легче раздвинуть перспективы понимания нашей промышленности. В рабочей комнате можно увидеть не только один инструмент, знать не только, как научиться владеть инструментом, а понять, что владение инструментом необходимо для выполнения какого-либо общественно-полезного дела для отряда, – что является самым главным в целях и задачах всей постановки трудового и технического воспитания пионерорганизации.

3. Вожатый в рабочей комнате.

Практическая работа вожатого по труду и технике проходит в рабочей комнате. Практика вожатого должна являться той практической работой, которую вожатый будет проводить в своем отряде. Вожатый в основном – организатор трудовой и технической работы в отряде. Вожатый не может и не должен быть универсалом, Вожатый должен уметь организовать рабочую комнату и должен уметь подобрать людей и поставить работу в рабочей комнате.

Дать конкретную программу, что надо уметь делать вожатому практически, это значит из массы вопросов взять случайно, может быть даже неправильно, какую-то тему.

Выбор темы практических работ вожатых на курсах может быть определен на месте.

Даем примеры выбора темы, с указанием, как их проработать на курсах.

А. Электротехника. (Тема выбрана потому, что, скажем, в данном отряде есть желание и материальные возможности провести электричество в клубе, электризировать лагерь и т. д.).

В данной программе делается большой уклон в сторону теоретических рассуждений, так как вожатому, как организатору этого дела, нужно знать больше, чем пионеру, и поэтому в проведении этой работы в отряде увеличится раздел «опыт и наблюдение», и в практической части ребята сразу же могут делать полезное дело.

Объяснительная записка. Выбранная тема «Электротехника» построена с упором на электропроводку, которую надо провести в клубе, в отряде, в колхозе, т. е. если это конкретная задача встала перед отрядом. Эту работу нужно провести не так, как часто бывает, просто работа по электромонтажу, а провести ее с полной увязкой со всеми задачами, стоящими перед нашей страной. Рассматривать эту работу в свете работ пятилетнего плана.

Вот почему в первом занятии мы указываем тему беседы, в которой вопросы электростроительства сразу же кладутся в основу работ. Руководитель знакомит курсантов в кратких чертах с электро-пятилеткой, останавливаясь более подробно на пятилетке электрификации данного района.

Как иллюстрация сказанного, курсантам предоставляется возможным осмотреть действующую электростанцию. На станции руководитель останавливает внимание курсантов на двигателе, – как сердце станции. Двигатель должен быть показан так, чтобы курсанты уяснили принцип его работы. Далее сведения о динамо-машине – преобразователе механической энергии в электрическую. Затем распределительный щит – этот капитанский мостик по регулированию всей электро-энергией, и, наконец, сеть. Основные принципы канализации электро-энергии, требования, предъявляемые к сети (изоляция, потери в сети, самые общие сведения о принципах передачи на расстояние электро-энергии).

Второе занятие, являясь естественным продолжением первого, строится на детальном осмотре сети в данном доме, начиная осмотр с ввода, главной предохранительной коробки и до лампочки (если есть, – мотора) –основного потребителя энергии, вырабатываемой станцией. Каждый курсант снимает схему проводки в комнате, знакомится с основными законами изоляции проводов, знакомится с зарядкой патрона, штепселя, с предохранительной пробкой, ее исправлением.

Для пояснения принципов расчета проводов проводят опыт – включение большой лампы, которая соединена тонкими проводами (нагрев проводов). Почему может быть пожар от неисправностей электропроводки; для проверки усвояемости руководитель делает неисправность, которую должны устранить курсанты при соответствующих наводящих вопросах руководителя. Руководитель знакомит курсантов, как расшифровать надписи на цоколях лампы о количестве потребляемой энергии, производя подсчет стоимости горения лампы в 1 ч.

1.	Практик а	Рассказ– беседа	Опыт и наблюден ие	Экску- рсия	Литерат ура
1-е занятие (2 часа)	Проверка сети электрич. в доме, схема проводки в комнате. Разбор патрона, зарядка патрона. Исправле ние пробок. Изоляция проводов, зарядка штепселя.	Как устроена сеть освещения, как поддерживать сеть в исправности. Роль изоляции.	Толщина провода и нагрузка. Сколько берет лампа в 150 ватт, 60, 30. Исправить освещение в доме.	К главной предохр анитель ной коробке.	В. Алексан дров: «Что нужно знать, чтобы исправи ть электрич ество».
2-е занятие (2 часа)	Изготовле ние элемента. Соединен ие элементов . Электриф икация плаката.	Как нужно соединять элементы. Закон Ома. Своя станция. Электрифика ция лагерей и сигнализация их	Опыт с лампочкам и от карманног о фонаря. Электрифи кация лампоч. от карм. фонаря, ом, вольт, ампер.		Гюнтер: ч. 1 и 2- е.

3-е занятие (2 часа)		Пятилетка строительства . Какие электростанц ии и где будут. Электрич. в быту. Сеть		На электр- станции: двигател ь динамо, распреде - лительн. щит. Сеть	
4-е занятие (2 часа)	Электро- мотор, его включени е (электро- мотор готовый) Динамо- машина, пуск ее в ход	Электро- двигатель, его характеристи- ка. Двигатель паровой (водяной) на станции. Как следить в лагере станцию для получения электричества , нужные двигатели.	Опыты с динамо от кино- передвижк и, включение лампочек от карманног о фонаря и т.д.		

Третье занятие. Курсанты изготавливают элементы, проводят соединения элементов, включают в различных комбинациях лампочки от карманного фонаря, знакомятся с продажными с сухими и водоналивными элементами. Изготавливают карту с лампочками от карманного фонаря, проверяя свои знания на умение производить соединения.

Руководитель особо останавливается на возможности устройства электро-освещения в лагере (в доме) при помощи своей батареи. Преимущества и недостатки этой работы. Руководитель, проводя аналогию с водой, поясняет основные единицы электричества – вольт, ампер, ом и сводит их в закон Ома.

Демонстрируя электрический звонок, поясняет принципы сигнализации (приводя примеры сигнализации: сигнализация от пожара в колхозе, потайной электрический контакт в двери, обычный звонок и т. д.).

Четвертое занятие. Знакомство с устройством модели электромотора. Если части заготовлены, то возможно предложить курсантам собрать мотор.

Руководитель знакомит с электродвигателем, давая характеристику его, проводя параллель с другими двигателями (коэффициент полезного действия), например, двигатель водяной, паровой, двигатель внутреннего сгорания.

Знакомство с динамо-машиной (готовая модель). Запуск динамо, испытание ее. Рассказ о возможностях устройства своей лагерной (клубной, колхозной) станции.

В заключение повторяется о прошедших занятиях, подытоживая о монтаже, о станции, о необходимости воспитать грамотных людей. Электричество, техника вообще входит в наш быт, нашу повседневную жизнь. Наш пятилетний план даст такие районы, где будет электричество, а значит – потребует знания в области электромонтажа, электричества в общем.

Не давая подробной объяснительной записки к этой программе, укажем только основные принципы построения работы проведения данной программы. Как и в первом примере, выбор темы «Вингротор» является потому, что перед отрядом встал вопрос о постройке своего двигателя (в лагере, клубе, колхозе и т. д.); может быть, для пуска своей электростанции, приведения в движение насоса для поливки огорода, для накачивания воды в бак, обслуживающий близлежащие дома водой и т. д. Как и во всех работах юных техников, работах отряда в целом практические работы должны являться следствием каких-либо конкретных заданий, выполнений планов работ отряда и т. д. Итак, в проведении данной работы (постройка вингротора) вначале руководитель дает основную связь этой работы с общими задачами, стоящими перед нашей страной, – вопрос об энергии ветра является громадным вопросом, имеющим большое будущее. Не только изготовить вингротор, но и уметь его распропагандировать для

использования его в самой гуще нашей сельско-хозяйственной работы.

В проведении практической работы по сборке и установке вингротора не забывать устанавливать связь между этой работой и работами большими, крупными, имеющими хозяйственно-экономическую базу. Изготавливать не только по сухим цифровым данным, а не забывать указать легонькие расчетные данные, сведения о мощности, технологии материалов – как один из способов осмысленного выбора материалов и т. д.

Такая постановка практических работ, предлагаемая на курсах вожатых, должна явиться тем основным методом работы вожатых в отряде, при котором те уклоны в узкое ремесленничество, в узкую «специализацию», которая имеется в работах наших отрядов, должны быть изжиты.

Занятия	Вингротор	Механика (двигатели)		
	Практика	Расказ-беседа	Опыт и наблюдение	Литература
1-е занятие 2 часа.	Изготовление модели вингротора	Энергетические запасы нашей страны. Энергии ветра (голубой уголь). Мельницы. Ветряк. Вингротор. Его преимущества. Вингротор доступне для изготовления его в лагерьне. Вингротор – двигатель для электростанции, насоса и т.д.	Работа вингротора может быть при ветре с любой стороны.	

2-е занятие	Заготовка частей вингротора (круги, листы железа, фонарь), ось, подставка, шкив.	Приимерные данные о вингроторе – мощность и скорость ветра, данные об американском ветряке.		
3-е занятие	Сборка вингротора.	Ряд сведений о выборе дерева (технология материалов)	Способы крепления станины (шпы, железные скобы и т.д.)	
4-е занятие	Сборка вингротора и установка его	Использование вингротора в условиях лагерной жизни. Пути развития ветряных двигателей для колхозов.	Испытание его мощности, связь вингротора с машиной (динамо, насос и т.д.)	
5-е занятие		Вингротор плюс динамо-машина плюс аккумуляторы – образцовая ветроэлектростанция		

Только тогда, когда имеются конкретные задачи, стоящие перед отрядом, и эти задачи выливаются в осмысленное их выполнение, – только тогда трудовая и техническая работа ребят будет иметь настоящее политическое воспитание.

II. Практикум по сельскому хозяйству – 30 ч.

(Для секции деревенских работников).

1. Участие пионеротряда в посев. кампании. Оценка хозяйственных качеств посевного материала, анализ образцов семян на сорность, всхожесть, крупноту. Знакомство с сортами хлебных злаков. Как протравливать, сортировать семена. Практическая работа с формалином, триером и т. д. Вопросы удобрения и обработки почвы, формы (способы борьбы с вредителями) (лабораторные практические занятия – 10 ч.).

2. Птицеводство. Знакомство с птицей: породы и их хозяйственные качества; помещение, оборудование, корм, яйцо (величина, свежесть, инкубация). Способы борьбы с заболеваниями кур (7 час.).

3. Пионер-огород. Выбор участка, какие огородные культуры взять и какую работу с ними повести. Как сеять, как посадить семенники, рассаду. Полка, уход за огородом. Уборка и хранение овощей. Работа с землей для рассады (практические занятия – 8 ч.).

4. Наблюдение за погодой. Целевая установка наблюдения за погодой, организация метеорологической станции. Запись и обработка наблюдений. Проверка народных примет о погоде. Создание календаря природы и сельскохозяйственное пользование им. Опыты с разными сроками посева культурных растений – 5 ч.

Каждый курсант прорабатывает все 4 указанные выше темы. Для организации практических занятий по сель.-хоз. надо сговориться с с.-х. институтом или совхозом, используя их работников, инструменты, опытные участки, лаборатории.

III. Практикум по зательным навыкам – 30 ч.

В программе курсов значительное место отведено практике по организации досуга.

Театр Петрушки, шумовой оркестр, «Шевели мозгами», массовые пляски – все это отдельные формы организации досуга, а поэтому на курсах их только так и можно рассматривать, и в итоге их проработки каждый курсант должен иметь ясное представление о том, как объединить эти отдельные формы в вечере или в утреннике, как их использовать для проведения праздника, для организации красных посиделок и т. д.

У каждого курсанта должно быть четкое и ясное представление о том, как можно поставить такие формы, как кукольный театр, на службу задачам, выдвигаемым партией и комсомолом, как проводить через отдельные формы организации досуга пропаганду пятилетки или решения 2-го Всесоюзного слета пионеров.

Организацию досуга и развлечений нельзя в ни каком случае, понимать, как организацию веселья и отдыха; развлечение – это значит воспитание, организованное воздействие на ребят. Нужно нею работу по досугу, по развлечениям подчинить тем очередным боевым задачам, которые выдвинуты на ближайший отрезок времени.

Нужно, чтобы каждый знал:

- 1) Как использовать данную форму в работе отряда и звена.
- 2) Как унизать ее с другими видами работы, как использовать в целях агитации и пропаганды среди пионеров, неорганизованных и взрослых очередных вопросов.

- 3) Иметь навыки в проведении данного вида работы (уметь делать куклу и играть с ней, уметь плясать, уметь руководить шумовым оркестром и т. д.).

- 4) Уметь передать полученные на курсах навыки в отряде (уметь научить пляскам, изготовлению кукол И т. П.).

Кукольный театр – 10 часов.

В жизни пионеротряда может сыграть громадную роль. Куклы, сделанные по типу «героев» отряда или школы, изображающие местного кулака, подкулачника, иона, в пьесе, написанной на местные темы, будут прекрасными агитаторами.

Опыт не только зарубежных, но и наших советских кукольных театров целиком подтверждает это положение.

Самые простые куклы – это куклы из овощей, из картошки (см. журнал «Затейник» № 3 за 1929 г. стр. 4, М. Грен – «Веселые картошки»).

Конечно, этим упрощенным способом коллектив, желающий работать серьезно, не удовлетворить; поэтому мы рекомендуем проработать на курсах более сложное, но в то же время дающее и богатый эффект изготовление кукол из папье-маше (см. журнал «Затейник» № 1 за 1929 г., стр. 52 Лапкин Б. «Как устроить музыкальный театр» или Н. С. Симайович–

Ефимова «Петрушка», и-во «Крестьянская Газета», библиотека журнала «Дружные Ребята», цена 10 коп., стр. 30).

Все эти три материала говорят о кукольном театре – Петрушка.

С упрощенной формой театра марионетки, т. е. куклы, двигающейся не посредством пальцев, вставляемых в голову, руки, ноги куклы, а с помощью ниток, – можно познакомиться из книжки В. Владимирова «Маленький театр», ГИЗ, 28 г., цена 20 коп., ст. 38.

Вполне ясно, что тогда, когда на месте нет кукольника, умеющего делать куклы и играть с ними, тогда ознакомление курсантов с изготовлением кукол будет затруднено. Нужно это дело поручить товарищу, умеющему рисовать и лепить. Нужно, чтобы до показа курсантам процесса изготовления руководитель сам изучил и проделал все моменты работы.

Во всяком случае, изготовление куклы из бросового ненужного материала не такое сложное дело и при желании, настойчивости выполнить его можно.

Курсы должны приготовить куклы (голова, рубашка, одежда) – это основная, и обязательная часть работы.

В порядке работы клубной – во время досуга курсантов, к вечеру закрытия курсов можно подготовить небольшую пьеску на одну из тем, взятых из жизни курсов; можно подготовить небольшую пьеску на одну из тем, взятых из жизни курсов и обработанных курсантами.

Шумовой оркестр – 6 ч.

Шумовой оркестр нуждается прежде всего в ведущем инструменте, т. е. музыкальном, а не шумовом инструменте, задающем тон всему оркестру. Таким инструментом в деревне лучше всего будет гармоника.

Без гармониста курсы провести нельзя. Остальные инструменты можно подобрать в зависимости от количества участников и тех инструментов, которые можно будет достать.

Руководить этим разделом можно привлечь по возможности «музыкального человека» – педагога, музыканта.

Нужно, чтобы курсанты не только попробовали играть в шумовом оркестре на тех или иных инструментах, а также и дирижировали оркестром. Нужно рассказать, как в отряде можно

сделать самим самодельные шумовые и музыкальные инструменты. Очень часто не только среди вожатых, но и среди руководящих работников мы имеем дурной вкус в музыке.

Нужно избежать в работе шумового оркестра таких вещей, как цыганочка, кирпичики и проч. нехудожественной драни.

Второе, о чем нужно знать и помнить курсантам, – шумовой оркестр нужно организовать не только затем, чтобы выступать на вечерах, – шумовой оркестр – это путь к дальнейшей работе, первая ступень в развитии музыкальной грамотности, в музыкальном воспитании пионеров – наиболее доступная форма.

Каждый участник шум оркестра должен играть на всех инструментах. Весь коллектив должен слушать музыку (по радио), разбирать ее. Каждый должен научиться играть хотя бы на таком простом инструменте, как балалайка, выучить ноты.

Лучшей литературой по шумовому оркестру является:

В. Даманов – «Деревенский оркестр из самодельных инструментов», изд. «Молодая Гвардия».

В журнале «Затейник» за 1929 г. материалы для шумового оркестра давались два раза № 6, стр. 32 и № 11, стр. 48. В том же шестом номере «Затейника» есть на стр. 54 материал о том, как сделать самодельный струнный инструмент «Гудочек».

Кроме указанных выше книг, как пособие, рекомендуем:

1) Зеленко, Крылов, Кравченко, Родин. – «Вечер игр и развлечений», изд. «Молодая Гвардия».

2) Д. К-ов. – «Вечер и утренник самодеятельности в отряде».

3) КИП. – «Новые зимние игры» изд. «Молодая Гвардия».

4) КИП «Новые зимние игры», «Молодая Гвардия».

5) Журнал «Затейник», орг. Центральной Станции Детских Развлечений и досуга при ЦБ ДКО. Изд. «Молодая Гвардия», цена отдельного номера в 1929 г. 35 коп., в год – 3 р. 60 к. без приложений. В 1930 г. подписная цена в год с 12 книжками приложений – 3 р. 40 к., отдельный номер – 30 к.

Кроме этого, рекомендуем в свободное время курсантам (неучебное время) использовать материал физкультурных затей (журнал «Затейник» за 1929 г.) организовать вечер песен.

IV. Практикум по физкультуре – 25 ч.

1. Разучивание физупражнений и порядковых движений – 3 ч.
2. Проработка 10 схем пионерской зарядки – 10 ч.
3. Спортивные игры – 6 ч.
4. Спортивные развлечения – 6 ч.

Примечание 1. Подвижные игры должны быть включены во все разделы настоящего плана, кроме спортивных игр.

Практическое проведение настоящего плана мыслится нами в виде ежедневной утренней зарядки, на которой прорабатывается материал, который может быть использован в практической работе пионервожатого в отряде. Занятие рассчитывается на 45 мин., которые можно построить или из:

- а) порядковых упражнений зарядки, как таковой, и подвижн. игры,
- б) спортивных развлечений и подвижных игр,
- в) спортивных игр.

С методической же стороны при проведении таких занятий необходимо по возможности иметь в виду тот факт, что проработка материала должна быть такою, что инструктор проводит занятия как бы в пионеротряде для того, чтоб занимающиеся лучше использовали бы такие, например, вопросы: как построить схему занятий, как должен вожатый вести себя во время занятий и т. д., одним словом, такие моменты, которые занимают не последнее место в практической работе вожатого.

Все вопросы теоретического и методического порядка разрешаются в процессе практической работы курсантами совместно с инструктором.

Материал по конкретному содержанию работы имеется в книжках: «Физкультура в отрядах юных пионеров на летний период», изд. ЦК РОКК, 1927 г. цена 70 к. и «Физкультура в пионеротряде», Прибылов и Добровольский.

Практическое проведение занятий при таком построении занятий предусматривает, несомненно, инструктора-специалиста по физической культуре.

Додаток И
Программа районных и уездных семинарий
вожатых отрядов ЮП и групп октябрят
проработка материалов системы содержания пионерской работы
на основе решений пленума ЦБ ЮП
издание ЦБ ЮП ЦК ВЛКСМ (Москва, 1928)

[Программа районных и уездных семинарий вожатых отрядов ЮП и групп октябрят. Проработка материалов системы содержания пионерской работы на основе решений пленума ЦБ ЮП. М. ЦБЮП ЦК ВЛКСМ., тип ЦК ВКП(б), 1928. – 79 с.]

Методическое письмо № 1
Районным и уездным Бюро Юных Пионеров.

II пленум ЦБ ЮП при ЦК ВЛКСМ после оживленной дискуссии, подводящей итоги работы последних двух лет, принял решение о переходе к новой системе содержания пионерской работы. Пленум принял в основном круг общественных дел, навыков и знаний пионеров, представляющий первую серьезную попытку установления в пионерской работе определенной системы, предложив президиуму Центрального Бюро переработать этот круг, согласно своих решений.

Для обеспечения организованного, планомерного, продуманного перехода к новой системе, президиум ЦБ ЮП принял решение – обязать районные бюро ЮП провести семинарии с вожатыми отрядов по вопросам системы работы, работы с октябрятами и слета, в период с 15 ноября по 15 декабря.

В целях более продуктивной работы семинарий, ЦБ разработало по указанным вопросам 6 заданий (рассчитанные на 9 занятий), которые и посылаются на места.

Задания составлены из расчета 28 часов непосредственной работы семинарий (1 ч. орг., собр. 3ч.*9 = 27ч.) и, примерно, такого же числа самостоятельной работы – индивидуальной (на дому) или звеньевой. Таким образом, если проработка будет идти звеньями, то необходимо занятия самого семинария назначать так, чтобы вожатые успевали проработать материал на звеньях.

ЦБ ЮП рекомендует при проработке заданий использовать следующие методические указания:

1. На организационном собрании семинария участники его знакомятся с программой в целом, устанавливают цель занятий, обсуждают детально первое задание.

Руководитель семинария выясняет цель задания, указывает литературу для самостоятельной проработки точно, по главам и страницам из расчета 5–6 страниц для часовой проработки. Кроме обязательного минимума для желающих должна быть указана дополнительная литература.

Во время самостоятельной проработки должна быть обеспечена консультация. После самостоятельной проработки устраивается первое занятие.

Один из участников семинария (по желанию или по выбору руководителя) делает краткое сообщение по теме – в нем он останавливается на основных вопросах темы.

Далее идет беседа по сообщению, как в форме прений, так и в форме вопросов и ответов.

Последней частью работы является заключение руководителя, в котором он освещает все оставшиеся неясности (вскрывает ошибки, допущенные во время обсуждения темы и все разрозненные высказывания обобщает).

Примерное распределение занятий семинария может быть таким:

- 15 – 20 минутное сообщение одного из участников семинария.
- 1 ч. 30 м.– 1 ч. 45 м. – прения по сообщению.
- 20 – 30 минут – заключительное слово руководителя.
- 30 минут – ознакомление со следующим заданием.

На последнем занятии руководитель не только обобщает работу по заданию, но и по всей работе семинария.

2. Семинарий должен закончиться разработкой определенной контрольной работы (теоретической или практической) каждым

участником семинария. Для обсуждения части контрольных работ следует отвести самостоятельное (10) занятие.

3. В интересах обеспечения необходимой активности в работах семинария, последний должен включать не большее 25 человек. Там, где есть возможность, обеспечить квалифицированным руководством большое число семинарий было бы хорошо организовать семинарии в 12–15 человек. Районы и уезды, имеющие большое количество вожатых, организуют семинарий по базам, волостям.

В случае невозможности обеспечить литературой каждого участника семинария, последний нужно разбить на звенья число в 3–5 тов., которые предварительно самостоятельно прорабатывают задания.

Задания должны быть отпечатаны по числу участников семинария и даны на руки каждому вжтому.

4. С руководителями семинаров необходимо перед началом работы провести 2-х или 3-дневные конференции в губернском или окружной центре, с целью ознакомления с , организацией и методами работы.

5. В заключение считаем необходимым указать, что в начале и в конце занятий каждого дня семинарий должны найти место: строевые занятия, игра, пение и пр., в общей сложности 50–60 мин. в каждом занятий.

6. Средства и помещения для проведения семинария необходимо достать при содействии органов ОНО. Соответствующая директива органам ОНО по линии НКП о их содействии, проведению данных семинариев, дана.

7. Бюро Юных Пионеров национальных окраин внесут ц эти задания, свои исправления и упрощения, считаясь с условиями своей работы и подготовленностью вожатых.

8. Семинарии проходить только при наличии основного материала «К работе по новому».

Зам. Председателя ЦБ ЮП ЦК ВЛКСМ: **Высоцкий.**

Председатель Пионер-цикла И-та

Повышения квалификации педагогов: **Королев**

1 ноября 1928 г., Москва.

ЗАДАНИЕ № 1

1-е занятие

Тема: Развитие содержания и методов пионерской работы за время 1922-1928 года.

Цель задания: а) выяснить этапы развития пионерской работы как со стороны содержания ее, так и со стороны форм и методов работы; б) подвести к пониманию явлений кризиса в пионерской организации и тем самым – помочь участникам семинария осмыслить причины перехода к новой системе содержания работы.

Основные вопросы темы	Вопросы для проработки	Литература
1. Первый этап в пионерской работе (1921 – 23 – 24 года.)	1. Скаутский уклон в работе: работа по разрядам, специальности и т.д. Решения V Всерос. Съезда КСМ о работе среди детей к работе пионерских отрядов.	1. Рабочий материал к 5–6 урокам заочных курсов.
2. Второй этап – 1924–1926 год	2. Отказ от скаутского наследства. Переход к работе по этапам (решения III конференции РКСМ).	2. «Партия, комсомол и детское движение».
3. Третий этап – период затруднений в пионерской работе	1. Переход от работы по «этапам» к общественной работе. Решения VI съезда КСМ. 2. Излишняя «политизация» в работе. Кризис роста,	Материалы центральнон. Курсов пионер – работников.

(1926–27 г.)	<p>кризис системы и методов работы.</p> <p>Выхолащивание содержания работы.</p> <p>Неприспособленность работы к возрастным особенностям и интересам детей.</p> <p>Решение VII съезда о необходимости оживления работы через: трудтехнику, физкультуру и другие живые дела.</p>	
--------------	--	--

ЗАДАНИЕ № 2

2-е занятие.

Тема: Причины перехода к новой системе содержания работы.

Цель задания: показать участникам семинария, что переход к новой системе подготовлен всем ходом развития пионерской работы, что, наконец, «круг общественных дел» является обобщением опыта работы пионерских отрядов, а не чем-то надуманным.

Основные вопросы темы	Вопросы для проработки	Литература
1. Обострение затруднений в пионерской работе.	1. Спад интересов детей к пионерскому движению: а) выходы из отрядов; б) сильное уменьшение притока в отряды; в) беспомощность	1. Спорные вопросы пионердвижения. Сб.к VIII съезду. 2. Резолюции II пленума ЦБ ЮП. 3. «Задание пионеротряду на зимний период»

<p>2. Первые попытки выхода из трудностей.</p>	<p>руководителей преодолеть трудности.</p>	<p>(изд. «Мол. Гв.»). Здесь найдете материал о методе-заданий.</p>
	<p>1. Оживление работы. 2. Введение ярких и красочных форм работы (военизации, поход, труд, спорт и т.п.) 3. Опыт положительной работы различных организаций (Красной Пресни) по новому: труд-тех. работа, организация досуга, попытки систематизировать работу.</p>	
<p>3. Метод заданий и его роль в деле оживлен. работы</p>	<p>1. Сосредоточение работы вокруг определенных заданий общественно-полезного характера. 2. Положительная сторона: постановка в центре работы общественно-полезного дела.</p>	
<p>4. Решения VIII пленума ЦБ ЮП –</p>	<p>3. Отрицательная</p>	

<p>первый серьезный шаг в построении системы и методов работы.</p>	<p>сторона: работа от случая к случаю, бесперспективность в работе.</p> <p>1. Основной смысл решения пленума ЦБ ЮП о системе работы.</p> <p>2. Как оценивает пленум ЦБ ЮП прошлый период работы.</p>	
--	--	--

ЗАДАНИЕ № 3

3-е занятие.

Тема: Сущность новой системы содержания работы.

Цель задания: выяснить, что нового имеется в системе содержания пионерской работы, принятым последним пленумом ЦБ ЮП; показать характерные признаки новой системы, подвергнуть ее анализу, предостеречь от возможных уклонов при работе по новому (превращение системы в трафарет, в школьную программу и пр.).

<p>Основные вопросы темы</p>	<p>Вопросы для проработки</p>	<p>Литература</p>
<p>1. Основные принципы, лежащие в основе новой системы содержания работы.</p> <p>2. Дискуссия о</p>	<p>1. Общественные дела и цели – центральный стержень всей работы.</p> <p>2. Максимальное развитие самостоятельности ребят.</p> <p>3. Работа строится на основе учета здоровых запросов и интересов детей.</p>	<p>1. Тезисы VIII съезда ВЛКСМ и работа среди детей.</p> <p>2. Резолюции II пленума ЦБ ЮП о системе содержания пионерработы</p> <p>Спорные вопросы пионердвижения.</p>

<p>системе содержания работы.</p> <p>3. Характер и форма построения системы содержания работы.</p>	<p>1. Дискуссия до съезда ВЛКСМ.</p> <p>2. Решения съезда.</p> <p>3. Точки зрения Москвы (против механической увязки в программе каждого навыка с общественно-полезными делами).</p> <p>4. Линия ЦБ ЮП (подчинение получаемых навыков общественно-полезным делам, для этого попытались увязать в программе, навыки с общественно-полезными делами).</p> <p>5. Объединение на пленуме ЦБ ЮП.</p> <p>1. Как построен материал «К работе по новому».</p>	<p>Сбор. к VIII съезду «Вожатый» № 18.</p> <p>Общее ознакомление с книгой. «К работе по новому».</p>
--	---	--

4-е занятие

Основные вопросы темы	Вопросы для проработки	Литература
<p>1. Анализ содержания материала по разделам:</p> <p>а) общественно-полезная работа;</p>	<p>а) оценка с точки зрения соответствия материалу возрастным особенностям, интересам и запросам детей;</p>	

<p>б) трудово-техническая работа;</p> <p>в) культурно-массовая работа и организация детского досуга;</p> <p>г) натуралистическая, краеведческая и экскурсионная работа;</p> <p>д) военизация и физкультура;</p> <p>е) участие в строительстве с.х. в своем районе.</p> <p>2. Выяснить назначение перечня обществен. практических дел.</p> <p>3. Выяснить назначение примерной программы навыков и знаний.</p>	<p>в) оценка материала с точки зрения общественного значения;</p> <p>г) изменения и дополнения к кругу общественных работ, навыков и знаний;</p> <p>а) с какой целью они (дела) помещены в материалах;</p> <p>б) может ли сам отряд, звено добавлять свои дела, общественные и другие начинания.</p> <p>а) является ли она обязательной школьной программой. Как и в результате, какой работы получают навыки и знания, перечисленные в ней.</p> <p>б) допустимо ли добавлять, сокращать эту примерную программу навыков и знаний.</p>	
---	--	--

ЗАДАНИЕ № 4

5-е занятие.

Тема: Как работать по «кругу».

Цель задания: выяснить методику работы по «кругу»; установить, какая связь должна быть между общественными делами, с одной стороны, и навыками знаниями – с другой; показать, как при наличии примерного круга работ строить работу на основе самостоятельности ребят, на учете их запросов и интересов и т.д. Словом, ответить на вопрос: как работать?

Основные вопросы темы	Вопросы для проработки	Литература
1. Как увязать получение навыков с общественно-полезными делами, выполняемыми отрядом.	Разработать образцы того, как: а) можно, выполняя какое-либо общественное дело, получить навыки; б) как и на какой работе применить ранее полученные навыки.	Методическое письмо к «кругу» ЦБ ЮП «К работе по новому».
2. Участие пионеров в революционных праздниках и политических кампаниях (они не находят места в «кругу»).	а) к каким праздникам нужно вести глубокую подготовку; б) в чем должна заключаться подготовка; в) кто дает задания по участию в политических кампаниях; г) проработать методическое письмо ЦБ о	Метод-письмо ЦБ.

3. Работа, связанная с обслуживанием своего отряда, базы (ремонт, подготовка к лагерю и т.д.)	<p>участии пионеров в перевыборах советов;</p> <p>а) как и кем намечается работа по обслуживанию нужд самого отряда;</p> <p>б) как она распределяется.</p>	
---	--	--

6-е занятие

Основные вопросы темы	Вопросы для проработки	Литература
<p>1. Как работать звену.</p> <p>2. Как работать отряду.</p> <p>3. Место живых</p>	<p>а) составление плана;</p> <p>б) выбор работы;</p> <p>в) роль вожатого звена;</p> <p>г) вся ли работа протекает в звене и на звеньевом сборе.</p> <p>а) как строить план работы отряда;</p> <p>б) как проводить общие сборы;</p> <p>в) назначен. совета отряда;</p> <p>г) роль вожатого отряда и его помощника;</p> <p>д) учет и его формы в отряде;</p> <p>е) годовые смотры.</p>	<p>1-я часть из материалов «К работе по новому».</p>

<p>форм в работе отряда</p> <p>4. Мастерства.</p>	<p>а) какие живые формы уже имеет пион.-орган.;</p> <p>б) как их применить в работе отряда при новой системе содержания работы;</p> <p>в) какие новые живые и интересные формы имеются в вашем районе и уезде.</p> <p>а) назначение мастерства;</p> <p>б) как приобретается пионером звание мастера.</p>	
---	--	--

7-е занятие.

Тема: Содержание и основные задачи работы с октябрятами в свете решений пленума ЦБ ЮП

Цель задания: на основе изучения решений пленума по вопросу о работе с октябрятами, наметить основные задачи работы с октябрятами в своем районе, округе и т.д.

Основные вопросы темы	Вопросы для проработки	Литература
<p>1. Значение работы с октябрятами с точки зрения коммунистич. воспитания.</p>	<p>а) интересы коммунистического воспитания требуют воспитания с самых ранних лет;</p> <p>б) педагогическое обоснование октябратского</p>	<p>Тезисы о работе с октябрятами, принятые II пленумом ЦБ ЮП.</p>

<p>2. Состояние работы с октябрятами.</p>	<p>движения.</p> <p>а) отсутствие внимания к октябрятской работе;</p> <p>б) явления затруднений в работе;</p> <p>в) замедление роста групп.</p>	<p>Смирнов и Генин – «Как работать с октябрятами». Изд. «Мол. Гвар.» 1928 года.</p>
<p>3. Основные пути октябрятской работы.</p>	<p>а) организация досуга – разумно, ярко, красочно;</p> <p>б) организация посильной трудовой деятельности;</p> <p>в) посильное участие в работе пионеротряда.</p>	
<p>4. Важнейшие задачи местной организации.</p>	<p>а) в отношении роста;</p> <p>б) в отношении подбора и подготовки руководителей;</p> <p>в) привлечения внимания советской общественности педагогов и родителей к работе групп октябрят.</p>	

ЗАДАНИЕ № 5

9-е занятие.

Тема: Значение всесоюзного слета и подготовка к его проведению.

Цель задания: 1) выяснить значение слета в деле оживления пионерской работы и привлечения к ней широкого внимания советской общественности; 2) наметить ряд мероприятий к подготовке слета.

Основные вопросы темы	Вопросы для проработки	Литература
1. Задачи слета. 2. Как готовиться к слету.	1. План местных мероприятий по проведению слета.	Решение II пленума ЦБ ЮП о слете.

Контрольные вопросы к заданиям.

1. Зачем нужна примерная программа навыков и знаний? Ее назначение.
2. Как звено выбирает себе работу и составляет план? Роль при этом вожатого отряда и вожатого звена.
3. К чему сводятся задачи вожатого (укажи подробно, какой и из чего составляет план работы отряда в целом)?
4. Зачем нужны годовые сметы, как организуются? Какие бы ты формы учета рекомендовал во время таких годовых смотров?

Практическая работа по заданиям.

1. Составить план работы звена.
2. Составить план, работы отряда.
3. Разработать программу общих сборов на месяц.

О ПЕРЕПОДГОТОВКЕ ВОЖАТЫХ ГРУПП ОКТЯБРЯТ.

Второй пленум ЦБ ЮП ЦК ВЛКСМ вынес такое решение о переподготовке октябрятских работников: «Вожатые групп должны включаться в семинарии там, где число групп менее десяти, они ведут работу в семинариях пионерработников там, где больше десяти групп и есть условия для самостоятельной работы в специальных семинариях октябрятских вожатых. В состав семинария входят вожатые, их помощники, для ведения

семинарии привлекаются педагоги-дошкольники и внешкольники, врачи, специалисты по труду, музыке, пению и т.п.».

Настоящий материал рассчитан в качестве методического письма для самостоятельных семинариев вожатых групп. Там, где самостоятельный семинарий создать будет невозможно, придется ограничиться проработкой решения пленума ЦБ ЮП ЦК ВЛКСМ «об очередной работе с октябрятами» на совместном семинарии вожатых пионеротрядов и вожатых групп октябрят.

Всю работу семинарии, необходимо окончить в 10–12 дней, так как при растягивание срока, как показал опыт, работа семинарии бывает менее продуктивной.

Проработка задания рассчитывается на 2 ½ часа, большее количество времени очевидно будет сильно утомлять вожатых, так как некоторые из них учатся и работают на предприятиях.

Эти 2 ½ часа составляются таким образом:

1. Каждый раз перед занятием проводится физкультура и подвижные октябрятские игры – 30 мин.
2. Беседа и ее проработка – 40 мин.
3. Практическая работа, не менее – 80 мин.

На ежедневных занятиях по физической культуре необходимо пройти:

I. Порядковые упражнения; II. ходьбу и разновидность ходьбы; III. фигурную маршировку; IV. упражнения для различных органов тела (подробнее об этом в рекомендуемом пособии – А. Смирнов и Г. Генин – «Как работать с октябрятами», стр. 72–79).

ЦБ ЮП ЦК ВЛКСМ предлагает семинарии провести в течение декабря месяца с.г. с тем расчетом, чтобы не позже 1 января 29 г. повсеместно закончить их работу.

Семинарий октябрятских работников должен проработать семь тем, которые в настоящее время наиболее актуальны для деятельности октябрятских групп. Конечно, отнюдь не исключена постановка той или другой отдельной темы из местной практики работы с октябрятами использования рекомендуемых тем.

Эти темы таковы:

- I. Содержание и основные задачи работы с октябрятами.
- II. Организационное строение группы.
- III. Труд в группе октябрят.
- IV. Художественное воспитание октябрят.
- V. Досуг в группе и работа с неорганизованными.
- VI. Работа октябрят в школе.
- VII. Планировка и учет работы.

Методика работы семинария должна заключаться в следующем: каждый участник семинария заранее получает задание для индивидуальной проработки рекомендуемых пособий. Перед проработкой темы семинарий в полном составе занимается в течение 30 мин. гимнастикой и играми, затем делается 15-минутное вводное слово по существу темы с охватом основных вопросов. После того, как индивидуальная проработка была закончена, открывается общесеминарский широкий обмен мнений. Если семинарий проходит малоактивно, то полезно поставить один, два спорных вопроса, вокруг которых и повести детальное обсуждение.

Однако, только указанные способы проработки тем на семинарии крайне недостаточны и не могут принести значительных практических результатов. Непременно следует сочетать теоретический разбор вопросов с практикой. Темы 3, 4, 5 и 7 должны прорабатываться, главным образом, практически, иначе семинарий мало даст для вожатых к их непосредственной работе в группах.

На семинарии надо показать, как вести трудовую работу среди октябрят. При чем не менее 1 ½ ч. занятий отводится для работы по ручному труду каждым членом семинария. Участники семинария все должны научиться уметь изготавливать следующие предметы:

- а) Картинное лото (рисунки, наклеенные на полосы картона).
- б) Клеить коробочки (в виде пеналов для ручек, карандашей и резинок).
- в) Игрушки для дошколят (бумажные цепи, кораблики, летающих бумажных птиц и т. д.).

г) Музыкальные предметы для шумового оркестра.

Очень важно при этом руководство со стороны специалиста, который, разбив семинарий на 2–3–4 группы (в зависимости от его численности), не более по 5–7 человек в каждой, дает им разные задания и все время делает конкретные указания, как технически правильнее совершать тот или другой процесс ручного труда и как его объяснять самим октябрятам.

Этот вопрос также прорабатывается, главным образом, практически: семинарий разбивается на 3–4 группы, и каждая группа получает различную работу. Одна лепит из глины фигурки, другая занимается вырезыванием, третья приготавливает аппликации. Как проводить эту работу и какие принадлежности необходимы, указано в рекомендательной литературе. Каждый из руководителей этого занятия должен совместно с Бюро ЮП (руководителем октябратской работы) наметить конкретный план этих занятий с указанием, что именно будут делать, например, лепить грибочки, шары, слонят, кошек и домики, или аппликации сделать на тему: «1мая». После изготовления практических экспонатов они разбиваются семинарии с целью выяснения их целесообразности применения в группах.

ДОСУГ В ГРУППЕ И РАБОТА С НЕОРГАНИЗОВАННЫМИ. На этом семинарии надо или поставить инсценировку, шараду, драматизированную картину силами членов семинария или устроить для семинария показательное выступление пионеров и октябрат, которое потом следует критически разобрать. Следует к этому занятию выставить книжки, игрушки, музыкальные инструменты, которые рекомендуются к использованию в группах. Затем на занятиях следует провести 2 – 3 массовых игры.

ПЛАНИРОВКА И УЧЕТ РАБОТЫ. Здесь работа заключается в том, что каждый участник семинария составляет или план работы группы на 3 месяца или план организации выставки октябратской работы, с перечислением отделов и главнейших экспонатов или намечает программу 3–4 сборов октябратского звена (звездочки).

По каждому заданию, в зависимости от уровня подготовленности вожатых и их умения вести практическую работу, задаются контрольные вопросы, ответы на которые дают возможность определить, насколько вожатые проработали тему. Для примера приводятся контрольные вопросы к 1 и 2-му заданиям:

1. Почему в работе с октябрятами имеются много трудностей?
2. Какие предложения имеются относительно дальнейшей работы с октябрятами?
3. Каково организационное построение группы и какие отклонения имеются в ваших группах?
4. Что должно лечь в основу содержания работы с октябрятами?
5. Какие навыки следует воспитывать у октябрат?
6. Какие известны важнейшие формы октябратской работы и почему они не все использовались вашей группой?
7. Какие методы следует использовать в группе?

Подобные контрольные вопросы руководители работ семинария намечают на каждое занятие и заранее их раздают участникам семинария.

Очень хорошо устроить в один из воскресных дней, когда будет проходить семинарий, показательный сбор одной из лучших октябратских групп района и всему составу семинария провести «экскурсию» на этот сбор. Программа сбора намечается вожатым группы вместе с руководителем семинария (очевидно, этот же товарищ является районным организатором октябрат – членом президиума Бюро ЮП) и должно содержать действительно показательные элементы.

На сборе участники семинария не должны отвлекать октябрат и не вдаваться в критику, а все свои замечания заносить на бумагу и уже после, вместе с вожатым группой, провести критику сбора.

По окончании семинария рай-или гор. Бюро ЮП посылает отчет в Окружное или Губбюро, поэтому в течение всего семинария следует хорошо поставить учетную работу, выделив для этого специального учетника. Учетник ведет дневник занятий

и собирает все экспонаты, которые затем сдает в Бюро Юных Пионеров.

Зам. пред. ЦБ ЮП ЦК ВЛКСМ: **ВЫСОЦКИЙ.**

Инструктор ЦБ ЮП по октябрятам: **СМИРНОВ**

ЗАДАНИЕ №1

Тема: Содержание и основные задачи работы с октябрятами.

Цель задания: выяснить сущность решений пленума ЦБ ЮП ЦК ВЛКСМ о содержании работы с октябрятами и наметить задачи местной работы с октябрятами

Основные вопросы темы	Вопросы для проработки	Литература
1. Почему нужно вести работу с октябрятами.	1. Самостоятель ли движение октябрят. В чем отличается деятельность октябрятских групп от школьных групп и дошкольных учреждений.	1. Тезисы о работе с октябрятами, принятые пленумом ЦБ ЮП.
2. Три основные линии работы октябрят.	2. В чем заключается работа октябрят по: а) организации досуга; б) непосредственно-трудовой деятельности; в) помощи и участия в работе пионеротряда.	2. Смирнов и Генин – «Как работает с октябрятами». Изд. «Мол. Гвар.» 1928 года.
3. Важнейшие задачи местной организации.	3. Недочеты в работе местных групп.	

ЗАДАНИЕ № 2

Тема: Организационное строение группы.

Цель задания: выяснить структуру строения октябрятской группы, изменения, сделанные пленумом ЦБ ЮП, для проведения к единообразию всех групп.

Основные вопросы темы	Вопросы для проработки	Литература
1. Группа и отряд (руководство).	1. Где может быть организована группа. Чем и как пионеры помогают группе.	1. Организационное положение ДКО им. Ленина, раздел «Октябрята».
2. Звено (звездочка) октябрят	2. Принципы комплектования звеньев октябрят (возраст, развитие, дружба). Чем занимается сбор звена.	2. Решен. II пленума ЦБ ЮП о структуре группы октябрят.
3. Совет группы и его деятельность.	3. Какие вопросы и какие практические работы выполняет совет группы.	
4. Общий сбор группы.	4. Планировка отдельных элементов общего сбора. Какой объем отдельных работ должен проводиться в группе.	

ЗАДАНИЕ № 3

Тема: Труд в группе октябрят

Цель задания: выяснить возможные формы организованного, коллективного, трудового воспитания октябрят и применение их в группе.

Основные вопросы темы	Вопросы для проработки	Литература
<p>1. Труд как основа социального воспитания.</p> <p>2. Формы трудового воспитания октябрят.</p> <p>3. Самостоятельная непосредственно-трудовая работа группы октябрят.</p>	<p>1. Особенности организма октябрят и как с ними сочетать трудовое воспитание. Классификация трудовых навыков и какие из них должны получать октябрята.</p> <p>2. Указать содержание основных форм трудовой работы пионеров:</p> <p>а) самообслуживание; б) работа в мастерских и рабочих уголках; в) свободно-творческая работа по ручному труду.</p> <p>3. Самостоятельный труд группы, как коллектива;</p> <p>а) на огороде, в цветнике, по с.-х. и уходу за животными;</p>	<p>1. Урок заочных курсов пионер-работников. «Работа с октябрятами».</p> <p>2. Смирнов и Генин – «Как работать с октябрятами». Изд. Мол. Гвар.» 1928 года.</p>

	б) общественно- трудова, в посильной форме.	
--	---	--

ЗАДАНИЕ № 4

Тема: Художественное воспитание октябрат.

Цель задания: выяснить содержание художественного воспитания в группе октябрат, привлечь к этому разделу работы внимание вожатых и тем самым улучшить постановку художественного воспитания в группах.

Основные вопросы темы	Вопросы для проработки	Литература
1. Основное направление художественного воспитания октябрат.	1. Общественное значение художественного воспитания. Яркость, образность в работе октябрат и как этого можно достигнуть.	1. Раухвегер «Песни октябрат». Музсект. ГИЗ.
2. Наиболее доступные формы художествен. воспитания в группе.	2. Характеристика отдельных форм: а) лепка и рисование; б) вырезание, склеивание; в) драматизация; г) музыкальн. занятия (на простых инструментах – шумовые оркестры); д) занятия по пению; е) худ.	2. Смирнов и Генин – «Как работать с октябратами». 3. Ольденбург –

3. Воспитательные результаты.	рассказывание. 3. Уклоны в худ. воспитан. октябрят и как их избежать.	«Драматизированная игра».
-------------------------------	--	---------------------------

ЗАДАНИЕ № 5

Тема: Досуг в группе и работа с неорганизованными.

Цель задания: выяснить ряд форм организованного досуга октябрят, которые затем ввести в практику местных групп.

Основные вопросы темы	Вопросы для проработки	Литература
1. Место организованного и разумного досуга в деятельности группы.	1. Что понимается под организацией разумного досуга в группе.	1. Морозова и Ноткина «Игры октябрят». (100 игр) Ленгиз, 60к. 28г.
2. Формы организации разумного досуга группы.	2. Охарактеризуйте содержание важнейших форм организации досуга: а) праздники; б) утренники; в) массовые игры; г) хоровая декламация; д) пение; е) инсценировки; ж) ритмические движения.	2. Липович и Дубовицкая «Физическ. воспит. октябрят». Изд. ЦКРОКК.
3. Привлечение в группу неорганизованных.	3. Как учесть неорганизованных и узнать их запросы (октябрятский	3. Смирнов и Генин – «Как работать с октябрятами».

	возраст).	
	4. В чем заключается зимняя массовая работа октябрят.	

ЗАДАНИЕ № 6

Тема: Работа октябрят в школе.

Цель задания: выяснить цели, формы и содержание работы октябратских групп, как части форпоста в младших группах школы.

Основные вопросы темы	Вопросы для проработки	Литература
1. Цели и значение работы октябрят в школе.	1. каким образом октябрята содействуют воспитанию общественных навыков у школьников младш. групп.	1. Реш. II пленума ЦБ ЮП при ЦК ВЛКСМ. Сен. 1928 г.
2. Содержание работы октябрят в школе.	2. Как октябрята организуют в школе: а) детские утренники; б) забавные перемены; г) площадку (зимнюю и летнюю); д) массовые игры школьников;	
3. Организационное строение школьной работы октябрят и руководство его.	е) общественную работу школьников. 3. Кому	

	подчиняются октябрю, а школе, по какому плану они работают и в чем им помогает форпост.	
--	---	--

ЗАДАНИЕ № 7

Тема: Планировка и учет работы.

Цель задания: выяснить необходимость планирования и учета работы и познакомить с их основными формами.

Основные вопросы темы	Вопросы для проработки	Литература
<p>1. Как составляется план работ группы и звена.</p> <p>2. Формы учета работы октябрю.</p> <p>3. Значение планировки и учета в деятельности Группы.</p>	<p>I. 1) Где предварительно намечается план группы, на какое время.</p> <p>2) Где согласовывается и утверждается план группы. Из каких основных разделов состоит план.</p> <p>3) Где звено получает задания и как он их проводит.</p> <p>II. Учет в группе и как его наиболее целесообразно проводить:</p> <p>а) групповые и звеньевые дневники;</p> <p>б) выставки работы группы;</p> <p>в) итоговые праздники с демонстрацией</p>	<p>1. Смирнов и Генин – «Как работать с октябрюми».</p>

	<p>дострижений г) уголки звеньев и групп; д) альбом группы; е) коллекц., собрат. октяб. III. Тов. Крупская – об учете в пионерской организации.</p>	
--	---	--

Додаток К

Организация и проведения курсов сельских вожатых

[Вожатому села : хрестоматия для курсов вожатых деревенских пионеротрядов / под ред. внешк. фак. ик-ка повышения квалификации педагогов. – М.-Л. : Мол. гвардия, 1930. – 216 с.]

Учебный план двухнедельных окружных и районных курсов сельских вожатых

Из 104 часов:

1. Лекций и бесед 19 ч. 14 дней по 8 часов работы в сутки
2. Конференций 15 ч. (1 день свободный)
3. Самостоятельного чтения 45 ч.
4. Практики 25 ч.

№ п/п	Название темы	Кол. час.	План проработки	Кол. час.
1.	Вводная беседа-конференция о программе в плане работ курсов и о том, как работать курсантам	2	–	–
2.	Пятилетний план и пути подема сельского хозяйства в связи с общин пятилетним планом	3	1. Доклад секретаря парткома 2. Содоклад агронома 3. Ответы на вопросы	1 1 1
3.	Цели, задачи и организационная структура пионерорганизации	8	1. Беседа 2. Чтение 3. Заключительная конференция	2 4 2

4.	Положение детей района, их нужды и требования	4	1. Беседа	1
			2. Чтение	2
			3. Доклад курсантов о положении у них в селах	1
5.	Состояние и очередные задачи пионерорганизации в связи со слетом	7	1. Доклад председателя бюро ЮП	1
			2. Чтение	5
			3. Конференция	1
6.	Общественные задания и соцсоревнование как основной метод пионерской работы	4	1. Беседа	1
			2. Чтение	3
7.	Классовое воспитание и пионерорганизации:		1. Беседа	2
	а) классовое воспитание и борьба с антикоммунистическими влияниями	6	2. Чтение	6
	б) интернациональное и антирелигиозное воспитание	4	3. Конференция	2
8.	Участие пионеров в поднятии урожая и коллективизации сельского хозяйства	19	1. 4 лекц. Агронома	4
			2. Чтение	13
			3. Заключительная конференция	2
9.	Школа и работа в ней	7	1. Беседа	2
			2. Чтение	4
			3. Заключительная конференция	1
10.	Внешкольная работа с детьми	3	1. Беседа	1
			2. Чтение	2
11.	Как планировать и учитывать работу отряда	4	1. Беседа с разбором положительной и отрицательной сторон планов	1
			2. Составление	2
				1

		планов	
		3. Заключительная конференция	
12.	Как строить работу отряда (отрядный и звеньевой сборы, роль вожакого звена и председателя сонета отряда) 5	1. Беседа	1
		2. Чтение	3
		3. Заключительная конференция	1
13.	Роль вожакого отряда 3	1. Беседа	1
		2. Чтение	2
	Практика		
14.	Физкультура и игры 9		
15.	Экскурсия в совхоз 3		
16.	Обследование отряда 3		
17.	Практическое проведение сбора, Звена 3		
18.	или отряда 3		
19.	Театр «Петрушек» 1		
20.	Вечер «Шевели 1		
21.	мозгами» Шумовой оркестр 2		
	Итоговая курсовая конференция		

МЕТОДИЧЕСКИЕ ЗАМЕЧАНИЯ И ПЛАН ОРГАНИЗАЦИИ КУРСОВ СЕЛЬСКИХ ВОЖАТЫХ

1. На 2-недельных курсах абсолютно невозможно изучать общетеоретические вопросы. Поэтому из учебного плана сознательно выкинуты такие вопросы, как-то: история детдвижения на Западе и в СССР, теория детдвижения и т.п.

2. Несмотря на то, что на курсах будут сельские вожатые, т.е. очень слабо развитые, центральное место в учебном плане уделяется самостоятельному чтению курсантов (индивидуально или по группам – 45 часов). Это сделано из тех. Соображений, чтобы на курсах начать приучать их к самостоятельному чтению и использованию руководящих статей и книг.

3. Конференции введены для подведения итогов самостоятельной работы курсантов, коллективного обсуждения всех спорных вопросов и для того, чтобы приучить курсантов устно излагать свои мысли.

4. По каждой теме учебного плана разрабатываются задания с вопросами для самопроверки.

5. Во время самостоятельного чтения на курсах постоянно должен находиться руководитель, к которому курсанты обращаются соввсеми недоуменными вопросами.

6. В практику работы не встановлены навыки по сельскому хазяйству, так как курсы проходят зимой. Если бы курсы проходили весной, раздел практики нужно было бы главным образом строить на навыках по улучшению сельского хозяйства. Методические указания должны даваться параллельно с прохождением практики.

Краткосрочность курсов должна заставить бюро ДКО совсей тщательностью и четкостью организовать подготовительную работу к ним, начиная ее не позже, как за две недели до открытия курсов, чтобы за 2-3 дня до съезда курсантов решительно все было бы готово. С первого же дня нужно начать плановую учебную работу курсов, не срывая ни одного дня, ни одного часа из-за организационных непорядков, являющихся следствием незаконченной подготовительной работы ним.

Для того, чтобы избежать срывов работы и предоставить курсантам максимально благоприятные условия для занятий, надо:

1. Найти помещение для занятий и общежития курсантов, используя школу, техникум, Дом крестьянина. Предусмотреть все мелочи оборудования, начиная от постелей и кончая мылом, полотенцами и т.д. (Нужно заранее указать, что должны взять с собой сами курсанты).

2. Питание курсантов – не последний фактор нормального проведения курсов. Поэтому если нет возможности организовать свою столовую при общежитии (также используя инвентарь пионерлагерей), заключите договор с коопстоловой, оговоритесь с врачом о проверке качества питания, предоставляемого вам столовой.

3. Часто в процессе работы курсов создается излишняя нервность и трата времени на финансовую отчетность и получение денег. Заранее, сговоритесь с парткомитетом: кто, как и перед кем будет отчитываться, как организовать хозяйство курсов так, чтобы денег хватило до конца работы курсов. Привлеките в помощь через парткомитет коммуниста-хозяйственника, вместе с ним составьте точную смету курсов.

4. Закупите минимум учебных пособий для курсантов: бумагу, карандаши, чернила, краски для стенгазеты и литературу, указанную в заданиях учебного плана курсов.

5. Сговоритесь со всеми учреждениями и организациями, с которыми будет связана учебная работа курсов – отряд, школа, совхоз, ячейка, клуб. Разъясните им задачи, экскурсии курсантов с тем, чтобы они подготовили, в свою очередь, для вас все необходимые материалы. Нередки случаи, когда экскурсии, обследования пропадают даром, только из-за того, что предварительно не были никакой договоренности с соответствующими организациями.

6. Сзовите всех лекторов, работников курсов, которые будут руководить учебными занятиями курсантов. Ознакомьте их с учебными планами, проработайте с ними программу занятий, метод работы, детально обсудите работу на курсах каждого из них.

7. Составьте точное расписание учебных занятий курсов, сговоритесь с лекторами о днях и часах занятий. Установите режим дня курсантов. Мы со своей стороны предлагаем следующий режим: 7 ч. утра – побудка, 7 ч. – 7 ч. 10 м. – вставание, 7 ч. 15 м. – 8 ч. – зарядка, 8 ч. – 8 ч. 30 м. – уборка постелей, умывание, 8 ч. 30 м. – 9 ч. – завтрак, 9 ч. – 1 ч. занятия (с перерывами по 10 м.), 1 ч.–3 ч, – обед и отдых, 3 ч. – 5 ч. – занятия, 5 ч. – 7 ч. – отдых и ужин, 7 ч.– 9 ч, – занятия, 9 ч. – 10 ч. 30 м. – свободное время, 10 ч. 30 м. – 11 ч. приготовление ко сну, 11 ч. – сон. Разработайте правила внутреннего распорядка. Подготовительная работа закончена.

Съезжаются курсанты. Нужно подумать, как организовать курсантов, как организовать процесс работы курсов.

1. В первый же день приезда курсантов сзовите общее организационное собрание, пригласите лекторов. На этом

собрании ознакомьте курсантов с учебным планом, программой занятий, с режимом дня, правилами внутреннего распорядка.

2. Для правильной организации учебных занятий разбейте всех курсантов на группы по 25–30 чел. (если курсы на 70–100 человек), а группы в свою очередь на звенья по 5–7 чел. для проработок заданий, даваемых лекторами. Каждая группа и звено выбирают себе вожака, старосту, на обязанности, которых лежит: вести учет посещаемости занятий своей группы, доставать у заведующего курсами и распределять литературу, организовывать звеньевые занятия, организовывать, руководить курсовой учебной дисциплиной курсантов.

3. Произведите выборы из числа всех курсантов или от групп – санкомиссии, культкомиссии, редколлегии. Председатели этих комиссий и старосты групп организуют самоуправление курсов, в задачу которого входит организация и направление всей внутренней жизни и работы курсантов.

4. Организуйте на вечернее время такую комнату, в которой курсанты могли бы самостоятельно заниматься, читать. Выпишите газеты, следите за систематическим чтением газет курсантами, организуйте раза 2–3 за время курсов громкое чтение газет.

Приобретите небольшую библиотечку или возьмите передвижку из дома рабпроса, избы читальни, библиотеки фабзавкома, райполитпросвета с новинками по беллетристике. Приобретите несколько комплектов настольных игр для организации досуга курсантов.

5. Вместе с культкомиссией с первого же дня работы курсов составьте расписание, спланируйте свободные часы, особенно вечернего времени (вечер игр, чтения, кино, вечер «Шевели мозгами», вечер самодеятельности, вечер товарищеского собеседования с секретарем РК, предрайбюро, лыжная вылазка в светлый ясный вечер и т. п.). От правильно организованного досуга курсантов зависит и нормальная учебная работа их.

6. Ежедневно ведите учет работы курсов. Формы учета самые простые – тетрадь учета занятий с графами: 1) число, 2) часы, 3) название предмета, 4) фамилия лектора, 5) метод

проработки (лекция или звено работает, практикум и т. д.), б) расписка лектора, 7) отметка об опоздании лекторов.

Тетрадь учета посещаемости курсантов, общий план записи всей учебной работы и внеучебной жизни курсов. Протоколы различных совещаний, заседаний. Собирайте записки курсантов лекторам, на основании их и другого отчетного материала по окончании курсов легче составить общий итоговый готовый материал работы курсов, установить качество пройденных учебных занятий курсов.

СПИСОК НЕОБХОДИМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Основным пособием для работы курсов служит данный сборник и библиотечка слета. Кроме того, необходимо иметь следующие книги:

1. Мининзои и Юдович, Сельское хозяйство в пятилетке или Жекова, Молодежь о пятилетке. Изд. «Молодая Гвардия».
2. Сборник «Партия, комсомол и пионердвижение».
3. Крупская, «Дети революции», 61 стр., ц. 15 к.
2. Рим, «Кто такие юные пионеры», 28 стр., ц. 10 к.
3. Сборник «Пионеры в боях за урожай», ц. 35 к.
4. Ротштейн, «В колхозном отряде».
5. Королев Ф. и Раскин Л., Воспитательные задачи школы.
6. М. Рейхруд, Новое в пионерработе (общественные задания и соцсоревнование в пионерорганизации). Чрезвычайно желательно, чтобы все эти книги получил каждый курсант.
7. Кроме того, необходимо использовать следующие книги:
8. Королев и Фильцер, Сборник «Что должен знать вожатый», изд. «Раб. Просвещения», 1929 г., ц. 1 р. 40 к.
9. Коровенки А., «Самообразование и самоорганизация деревенского вожатого», 47 стр., ц. 15 к.
10. Волков, «Спутник Вожатого», 399 стр., ц. 1 р. 60 к.
11. Хан чин, «Политпросвещение в отряде» (выходит из печати).
12. Тяпкин, «Пионеры в деревенской школе» (выходит из печати).
13. Журнал «Вожатый» за 1929 год.
14. Журнал «Дружные Ребята» с газеткой, 1929 г.

15. Газета «Пионерская Правда».
16. Прибыло в «Физкультура в отряде ЮП».
17. Зеленко, Крылов, Кравченко, Родин, «Вечера игр и развлечений».
18. Журнал «Затейник» за 1929 г.
19. С заказами обращайтесь в местные отделения изд-ва «Молодая Гвардия».

ЗАДАНИЕ № 1

Пятилетний план и пути подъема сельского хозяйства данного района в связи с общим пятилетним планом

Цель задания. Выяснить основные пути осуществления пятилетки и задачи строительства данного района.

План проработки.

- 1) Доклад председателя райсовета или секретаря района – 1 ч.
- 2) С докладом агронома о задачах поднятия сельского хозяйства – 1 ч.
- 3) Чтение – 6 ч.
- 4) Заключительная конференция – 2 ч.

Тема	Литература	Вопросы для самопроверки
1. Значение пятилетнего плана СССР.	1. Сборник «Вожатому села» или Мининзон и Юдович, «Селское хозяйство в пятилетке»	1. В чем выразились успехи социалистического строительства за прошлый год.
2. Пятилетка сельского хозяйства.	Жекова, Молодзи о пятилетке	2. Какова генеральная линия партии.
3. Пятилетка и дети.	2. Наказ пионерского слета, Изд. «Молодая Гвардия», стр. 10 и 37–39.	3. Основные цифровые показатели пятилетки с.х. и коллективизации СССР и данного района. 4. Почему выполнение пятилетки сопровождается

Дополнительная литература и для руководителя:	обострением классовой борьбы.
1.Резолюция партконференции по пятилетке.	5. В чем выразится улучшение материально-культурного положения бедноты и середняков.
2.Кржижановский, «Пятилетний план народного хозяйства».	6. Какие трудности выполнения пятилетки.
3.Наиболее популярную книгу по пятилетке своей области.	7. Как изучать пятилетку с детьми в отряде.

Конференцию не следует превращать в повторение прочитанного материала. Основное внимание на ней не обходимо уделить вопросам: 1) обострения классовой борьбы и вытекающим отсюда задачам; 2) значения для подъема и коллективизации сельскохозяйственной производственной помощи города (новые формы смычки города с деревней); 3) улучшения материально-культурного положения всей средняцкой массы крестьянства и особенно бедноты.

ЗАДАНИЕ № 2

Сущность деткомдвижения и организационные основы его

Цель задания. Понять и обосновать принципы построения и коммунистическую сущность пионердвижения.

План проработки. Беседа – 2 часа, чтение – 4 часа. Заключительная конференция – 2 часа.

Проработка темы разбивается на 2 подтемы: 1) сущность, задачи организации – 1 час беседа, 2 часа чтение, 2) оргположение – беседа 1 час, чтение 2 часа, заключительная общая конференция – 2 часа.

Тема	Литература	Вопросы для самопроверки
1 подтема:		
Сущность, цели и задачи пионердвижения.	<p>1. «Вожатому села».</p> <p>2. Фильцер и Королев, «Что должен знать вожатый пионеротряда». (Шестое занятие).</p> <p>3. Крупская, статья «Пионердвижение как педагогическая проблема» (стр. 5)</p> <p>4. Рим, «Кто такие юные пионеры».</p>	<p>1. Что такое воспитание.</p> <p>2. Только ли школа воспитывает.</p> <p>3. Какие задачи в воспитании ставит буржуазия и какие пролетариат.</p> <p>4. В чем отличительные особенности пионерорганизации от школы и других учреждений.</p> <p>5. Каковы цели и задачи пионерорганизации.</p>
2 подтема:		
Оргположение.	<p>1. Оргположение в сборнике.</p> <p>2. Королев и Фильцер, «Что должен знать</p>	<p>1. Какие принципы взяты при построении оргположения.</p> <p>2. В чем устарело ныне действующее оргположение.</p>

вожатый пионеротряда (6 занятие).»	3. Зачем нужны законы ЮП.
Необязательная литература. 1. Э. Гернле, «Работа детских коммунистических групп».	4. Чем обеспечивается самодетельность пионеров.
2. Шульгин, «Основы социального воспитания»	5. Как осуществляется комсомольское руководство отрядами ЮП.

ЗАДАНИЕ № 3

Положение детей района, их нужды и требования

Цель задания. Выяснить положение и задачи экономической работы с детьми.

План проработки.

- 1) Беседа – ½ часа.
- 2) Чтение – 1 ½ часа.
- 3) Доклады о положении детей в селах, где живут курсанты – 1 ч.
- 4) Если будет время, то – конференция.

Тема	Литература	Вопросы для самопроверки
1. Советские законы о детях.	1. Сборник. Необязательна.	1. Как партия и соввласть смотрит на применение детского труда.
2. Положение детей района.	литература 1. Из библиотеки	2. Какие виды детского труда существуют в вашем районе.
3. Задачи экономической работы ЮП.	слета, материалы совещания детей, работающих по найму.	3. Какие обязанности родителей по отношению

	к детям.
2. Газетка жур.
«Дружные
Ребята» за 1929 г.	4. Что делает соввласть
для улучшения положения
детей.
3. Ганин,
«Памятка
пионера о сов.
законах»	5. Что должен делать
отряд и каждый пионер по
охране труда и прав детей.

Практическая работа (необязательная. Выяснить положение детей в том селе, где организованы курсы).

Конференция. Следует проводить не по прочитанному материалу, а по вопросам положения детей района. Конференция должна дать ответ на вопрос, что можно и нужно сделать по экономической работе в данном районе.

ЗАДАНИЕ № 4

Состояние и очередные задачи пионерорганизации в связи со слетами

Цель задания. На основании итогов слетов выяснить очередные задачи пионерорганизации.

План проработки: 1) Доклад председателя бюро ЮП – 1 час.

2) Чтение – 3 часа.

3) Заключительная конференция – 1 час.

Тема	Литература	Вопросы для самопроверки
1. Состояние и работа пионеротрядов района.	1. Наказ пионерского слета. Необязательная	1. В чем проявляется классовая борьба за детей в настоящий период.
2. Итоги слетов.	литература	2. Какие обязательства взяла на себя пионерорганизация в связи с пятилеткой.
3. Очередные задачи пионерорганизаций.	1. Революция VI конференции ВЛКСМ	

2. Доклад Северьяновой на слете. 3. Какие главные задачи пионеротрядов дачного района в связи с пятилеткой.

3. Революция VIII съезда ВЛКСМ. 4. Каким образом можно осуществить лозунг удвоения организации.

5. Что означает лозунг «Станем хозяевами своей организации» и как его провести в жизнь.

На конференции следует заострить внимание на общих задачах участия пионеров в пятилетке, так как конкретные вопросы участия ЮП в поднятии урожайности и коллективизации и ряд других вопросов будут подробно прорабатываться в других темах.

Нужно добиться также понимания важности работы с неорганизованными и привлечения самих детей к руководству организацией.

ЗАДАНИЕ №5

Общественные задания и социалистическое соревнование как основной метод пионерской работы

Цель задания. Уяснить главные исходные положения при выборе и построении работы в отряде.

Метод проработки:

- 1) Беседа – 1 час.
- 2) Чтение литературы – 2 часа.
- 3) Заключительная конференция – 1 час.

Тема	Литература	Вопросы для самопроверки
1. Сущность метода общественных заданий.	1. Сборник 2. Рейхруд, «Новое в пионерработе».	1. Что мы понимаем под общественной работой. 2. В чем сущность метода общественных заданий.

2. Значение
самодеятельности.	Необязательная
литература:	3. Почему при выборе и
проведении работы нужно
сходить из:
3. Социалистическое
соревнование.	1. 22 урок
заочных курсов.	а) заданий ЦБ и
очередных задач партии и
КСМ,
б) из запросов и интересов
ребят,
в) воспитательного
результата работы.
		4. Какое значение имеет
социалистическое
соревнование в
пионерорганизации.
		5. Какие положительные и
отрицательные стороны
заключенных в районе
договоров по
социалистическому
соревнованию.

Конференцию нужно разить на обсуждение двух вопросов: 1) из чего нужно сходить при выборе и проведении работы, 2) положительные и отрицательные стороны практики социалистического соревнования в данном районе.

Если будет время, то хорошо бы перед конференцией раздать курсантам ряд договоров местных школ и отрядов, чтобы они по группам смогли их разобрать.

ЗАДАНИЕ № 6.

Политическое просвещение, интернациональная и антирелигиозная пропаганда в пионерорганизации

Цель задания. Установить формы и методы политического просвещения, антирелигиозной и интернациональной работы детей.

План проработки: 1) Беседа – 2 часа.

2) Чтение – 6 часов.

3) Конференция – 2 часа.

Тема	Литература	Вопросы для самопроверки
1. Классовая борьба и политическое воспитание.	1. Сборник. 2. Королев и Фильцер, «Что должен знать вожатый» (10 и 11 занятие).	1. В чем проявляются антикоммунистические влияние на детей.
2. Интернациональное воспитание.		2. Как пионеры должны отвечать на антисоветские слухи и сплетни.
3. Антирелигиозная пропаганда.	Необязательная литература: 1. Шульгин, «Воспитание коммунистической морали»	3. Каковы формы и методы политического просвещения в отряде. 4. В чем должна заключаться интернациональная работа. 5. Как вести борьбу с антисемитизмом. 6. В чем должна заключаться антирелигиозная работа отряда. 7. Как установить товарищеское отношение между пионерами и

мальчиками и
девочками.

Конференцию лучше всего разить на две части:

1 час – о политпросвещении.

2 час – об интернациональной и антирелигиозной работе.

На конференции упор нужно сделать на тех. Опросах, которые являются большими в данном районе. Например, – об антисоветских слухах, об антисемитизме и т.п.

Если будет время, то хорошо бы предварительно провести беседы по отрядам или школьным группам и знать, каковы настроения по этим вопросам у ребят.

ЗАДАНИЕ №7

Участие пионеров в подняттии и коллективизации сельского хозяйства

Цель задания. Выяснить, чем и как могут помочь пионеры улучшению и коллективизации сельского хозяйства.

План проработки. Вся проработка темы разбивается на 3 части:

- 1) что могут сделать дети по улучшению и коллективизации с.х.;
- 2) как организовать сельскохозяйственную работу в отряде;
- 3) экскурсия в совхоз.

1 подтема: 1) 3 часа лекции агронома; 2) 4 часа самостоятельного чтения; 3) 1 час заключительная конференция.

2 подтема. Формы и методы сельскохозяйственной работы:

1) 1 час – беседа; 2) 2 часа – чтение литературы; 3) 1 час – конференция.

Экскурсия проводится под руководством агронома.

Тема	Литература	Вопросы для самопроверки
1. Подтема зависист от местных условий. В одних местах главное – зерновое хозяйство, в других –	1. Сборник. 2. Наказ слета. 3. Ротштейн, «В	1. Каковы задачи сельскохозяйственной работы ЮП. 2. Что могут сделать пионеры по

<p>технические культуры, в третьих – огородничество и т.д. В основном нужно взять сельскохозяйственные области.</p>	<p>колхозном отряде».</p>	<p>коллективизации сельского хозяйства.</p>
<p>2. Участие пионеров в коллективизации сельского хозяйства</p>	<p>Необязательная литература 1. Книга на тему той отрясли хозяйства, которая преобладает в данной области.</p>	<p>3. Что могут сделать пионеры по улучшению полеводства. 4. По улучшению огородничества 5. По улучшению скотоводства 6. По развитию птицеводства.</p>
<p>3. Птицеводство – боевое задание.</p>	<p>2. Пионеры в боях за урожай. (Сборник ЦБ).</p>	<p>7. Как организовать сельскохозяйственную артель.</p>
<p>4. Методы сельскохозяйственной работы.</p>		<p>8. Какую зимнюю сельскохозяйственную работу может проводить отряд и пионеры.</p>
<p>5. Работа отряда в колхозе и совхозе.</p>		<p>9. Кого можно привлечь к сельскохозяйственной работе отряда.</p>
<p>6. Как организовать экскурсию в колхоз.</p>		<p>10. Особенности работы отряда в колхозе.</p>
		<p>1. Как готовить экскурсию с детьми. 2. На что при изучении совхоза и колхоза обращать главное внимание. 3. Что можно сделать в отряде в связи с экскурсией в совхоз и колхоз.</p>

4. Каковы главные достижения и недостатки обследованного совхоза и колхоза.

На конференции. По 1 теме нужно выяснить, чем могут помочь пионеры в улучшении сельского хозяйства и коллективизации. Политическое значение этой работы.

По 2 подтеме нужно главное внимание обратить на вопрос, как организовать сельскохозяйственную артель и как вести сельскохозяйственную работу звена.

ЗАДАНИЕ №8

Школа и работа в ней

Цель задания. Выяснить, что пионеры могут и должны делать в школе.

План проработки:

- 1) Беседа – 2 часа.
- 2) Чтение – 4 часа.
- 3) Заключительная конференция – 1 час.

Тема	Литература	Вопросы для самопроверки
1. Сущность советской школы	1. Сборник.	1. Какие отличия советской школы от буржуазной.
2. Пионеротряд и школа	2. Тяпкин, «Пионеры в деревенской школе».	2. Что пионеры могут сделать для агрономизации школы.
3. Отряд и учитель	Необязательная литература 1. Итоги школьного совещания Всесоюзного слета.	3. Что можно сделать для улучшения учебной работы школы.
	2. Королев и	4. Что сделать для связи школы с жизнью.

Раскин,
«Воспитательные
задачи школы».

5. Какова роль самоуправления и взаимоотношения с ним отряда.

6. Как организовать совместную работу отряда и школы.

7. Как лучше организовать руководство школьной работой.

8. Каковы взаимоотношения отряда с учителем

На конференции. Установить главные задачи школ данного района и пионерработы в них. Хорошо, если предварительно удастся ознакомиться с практической работой местной школы.

ЗАДАНИЕ № 9

Внешкольная работа с детьми

Цель задания. Установить возможные формы и методы внешкольной работы.

План проработки:

- 1) Беседа – 1 час.
- 2) Чтение – 2 часа.

Тема	Литература	Вопросы для самопроверки
1. Детплощадка в деревне.	1. Сборник	1. Какие задачи внешкольной работы.
2. Работа в ночном.		2. Что больше всего любят делать сельские ребята в свободное время.
3. Массовая		3. Какие имеются

работа сельского
отряда с детьми.

формы внешкольной
работы в деревне.

4. Что можно сделать на
детской площадке.

5. Какую работу можно
проводить в ночном.

6. Что можно делать на
детских вечеринках и
посиделках.

7. Какую работу можно
проводить сов семи
детьми села вместе.

ЗАДАНИЕ № 10

Как планировать и учитывать работу отряда

Цель задания. Научиться составлять план работы отряда.

План проработки:

- 1) Беседа с разбором положительных и отрицательных сторон существующих планов – 1 час.
- 2) Составление планов – 2 часа.
- 3) Конференция – 1 час.

Тема	Литература	Вопросы для самопроверки
1. План работы отряда.	1. Сборник.	1. Из чего состоит при составлении плана отряда.
2. План звена	2. Планы местных	2. Зачем учитывать план работы школы и прошлый план отряда.
3. Учет работы отряда.	отрядов	3. На какие сроки составлять план отряда и звена.
		4. Из каких частей должен состоять план работы.
		5. Какой порядок составления и

утверждения плана
работы отряда.

6. Как составлять
расписание работы.

7. Какие есть формы
учета работы.

ЗАДАНИЕ № 11

Как строить работу отряда

Цель задания. Выяснить методы построения отрядной работы.

План проработки:

- 1) Беседа – 2 часа.
- 2) Чтение – 2 часа.
- 3) Заключительная конференция – 2 часа.
- 4) Проведение отрядного или звеньевоего сбора – 2 часа.

Тема	Литература	Вопросы для самопроверки
1. Работа отряда.	1. Сборник.	1. С чего начинать работу отряда.
2. Работа звена.	2. Федосеев, «Сбор	2. Какие комиссии и кружки могут быть при отряде.
3. Роль председателя сонета отряда и вожатого звена.	отряда» Необязательная литература 1. Волков, «Пионеротряд в деревне»	3. Как проводить сонет отряда. 4. Как проводить звеньевой сбор. 5. Как проводить отрядный сбор. 6. Роль председателя сонета отряда. 7. Роль вожатого звена. 8. Как распределять работу между всеми пионерами. 9. Как отряду охватить своим влиянием

неорганизованных.

Конференция по этой теме должна ответить на все неясные вопросы курсантов и особенно внимательно разобрать, как проводить сбор звена и отряда.

ЗАДАНИЕ № 12

Роль вожатого отряда

Цель задания: Уяснить, как вожатый должен подходить к детям и работе.

План проработки:

- 1) Беседа – 1 час.
- 2) Чтение – 2 часа.

Тема	Литература	Вопросы для самопроверки
1. Вожатый и его роль в отряде	1. Сборник Необязательная литература: Королев и Фильцер, «Что должен знать вожатый» (занятие б-е)	1. Кто может быть вожатым отряда. 2. Какие вы знаете плохие и хорошие качества у вожатых. 3. Как вожатый должен смотреть на свою роль в отряде. 4. Как изучать работу и ребят. 5. Должен ли вожатый быть примером для ребят. 6. Можно ли наказывать ребят.

Наукове видання

Левченко Наталія Володимирівна

**ПІДГОТОВКА ОРГАНІЗАТОРІВ
ДИТЯЧОГО РУХУ В УКРАЇНІ
(20 – 30-ті роки ХХ століття)**

Монографія

Підписано до друку 08.12.2016. Формат 60x90 1/32

Папір офсет.

Обл.-вид. арк. 16,3. Ум. друк. арк. 11,5

Тираж 300. Зам. № 1506.

**Видавець та виготовлювач
ФОП Жовтий О.О.**

20300, м. Умань, вул. Садова, 2
(УДПУ, навчальний корпус № 1)

Тел. 097 255 65 07

047 44 5 21 66

093 540 78 82

e-mail: nastek@meta.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК, № 2444 від 22.03.2006 р.